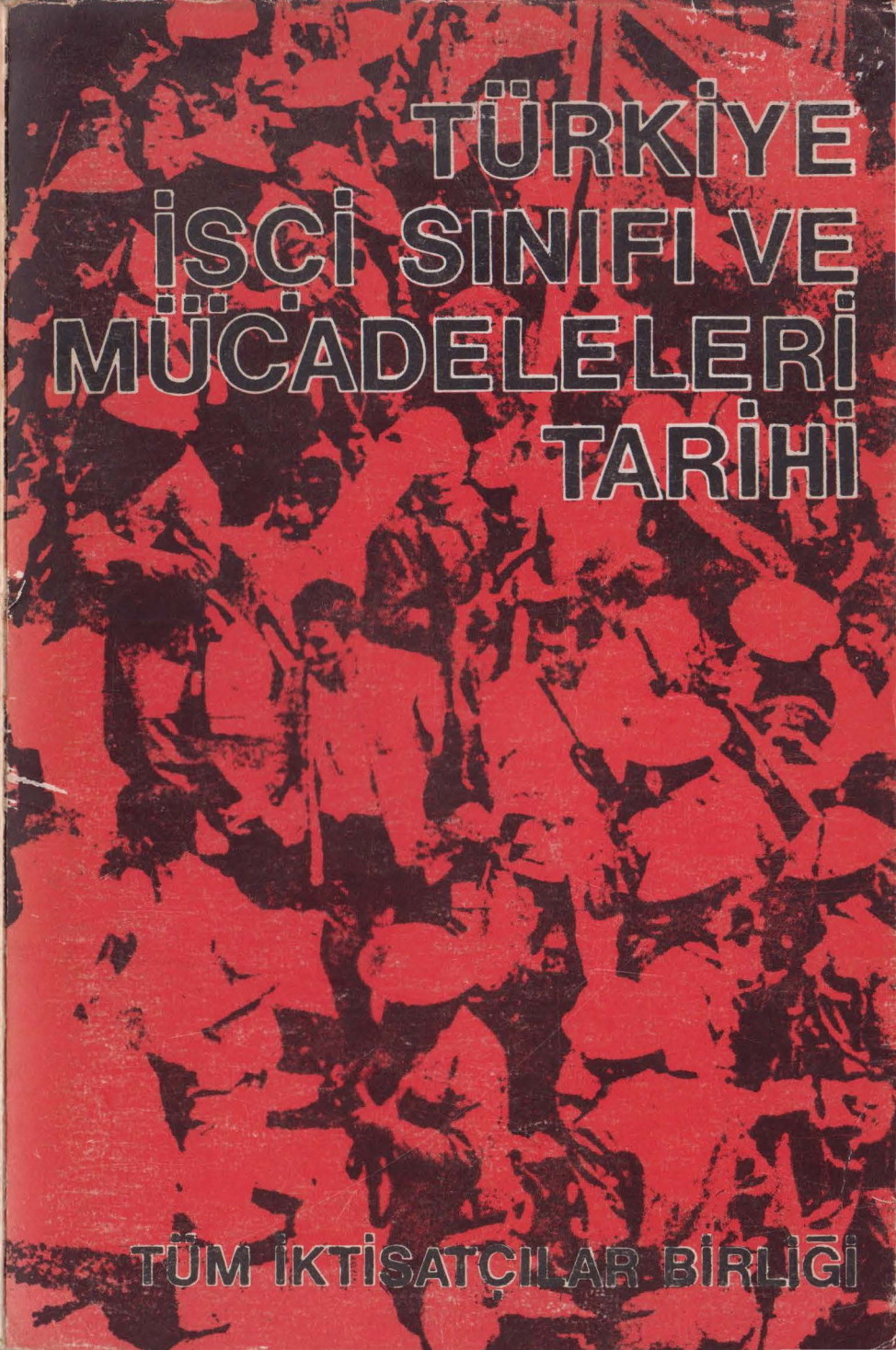
TİB ARAŞTIRMASI 16

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI VE MÜCADELELERİ TARİHİ

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI VE MÜCADELELERİ TARİHİ

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

Kapak Düzeni: DATA

Dizgi : Çığ Matbaacılık, Yayıncılık Ltd. Şti.
Karanfil Sokak, Köşe Apt. 15/13
Kızılay - ANKARA Tel: 17 97 04

Baskı : MAYA Matbaacılık, Yayıncılık Ltd. Şti.

Birinci Baskı : 25.12.1976, Ankara

İsteme Adresi: Tüm İktisatçılar Birliği
Karanfil Sokak, No: 14/10
Kızılay - ANKARA

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI NO: 16

İÇİNDEKİLER

Tablolar Dizini
Sunuş 17
I.Giriş
A. İşçi Sınıfı Hareketi ve İşçi Sınıfı Bilimi 21
B. İşçi Sınıfının Kurtuluş Mücadelesi 25
1. Politik Mücadele 25
2. İdeolojik Mücadele 26
3. Ekonomik ve Demokratik Mücadele 27
C. İşçi Sınıfının Kurtuluş Mücadelesinde Sendikaların Rolü ve Grevler 29
1. Sendikalar ve Ekonomik-Demokratik Mücadele 29
2. Grevler 32
Ç. İşçi Sınıfının Ekonomik-Demokratik Mücadelesi ve Burjuvazinin Kesimleri 33
II. 1923'e Kadarki Dönem 37
A. İşçi Sınıfının Maddi Durumu 37
1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu 37
2. Ücretler ve Çalışma Koşulları 42
3. Örgütlenme 44
- Osmanlı Amele Cemiyeti 44
- 1908 Olayları 46
- İşçi Örgütleri 49
B. İşçi Hareketleri 51
III. 1923-1946 Dönemi 62
A. İşçi Sınıfının Maddi Durumu 62
1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu 62
- 1927 Sanayi Sayımı 62
- Çocuk ve Kadın İşçiler 63
- Teşvik-i Sanayi Kanunu 64
2. İşçi Ücretleri 65
- 1928'de Ücretler 65
- Fiyatlar 67
- 1938'de Ücretler 69
3. Çalışma ve Yaşama Koşulları 69
4. Örgütlenme 71
- İzmir İktisat Kongresi 73
5. Yasalar 74
B. İşçi Hareketleri 75

IV. 1946-1963 Dönemi 83
A. İşçi Sınıfının Maddi Durumu 83
1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu 83
- 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı 83
- 1951 Yılında İllere Göre İşçi Sayıları 83
- Kadın ve Çocuk İşçiler 84
- İşsizler 84
- İşçi Yoğunluğu 85
- 1962 Yılında İşçiler 87
2. Ücretler ve Fiyatlar 87
- Çeşitli İşyerlerinden Örnekler 87
- Kadın ve Çocuk İşçilerin Ücretleri 89
- Vergiler 90
- Parasal ve Gerçek Ücretler 91
- Perakende Satış Fiyatları 92
- Geçinme Endeksi 93
- Ücretler ve Verimlilik 94
3. Çalışma ve Yaşama Koşulları 96
- Sigortalı İşçiler 97
- SSK Yardımları 98
4. Örgütlenme 102
- 1946 Sendikacılığı 102
- 1947 ve Sonrası Sendikacılığı 104
- Sendikalı İşçiler 105
- Türk-İş 106
- 1954 Yılında Sendikalı İşçiler 107
5. Yasalar 109
B. İşçi Hareketleri 111
V. 1963-1971 Dönemi 117
A. İşçi Sınıfının Maddi Durumu 117
1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu 117
- 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımı 117
- Büyük İmalat Sanayii (1964-1968) 123
- İktisaden Faal Nüfus 124
- 1970 Sanayi ve İşyerleri Sayımı 125
- Maden İşçileri 126
- Kadın İşçiler 127
2. Ücretler ve Fiyatlar 130
- Parasal ve Gerçek Ücretler 130
- Geçinme İndeksi 130
- SSK ve Vergi Kesintileri 132
- Kadın ve Erkek İşçi Ücretleri 132

- Maliyet İçinde Ücretlerin Payı 133
- Sektörlere Göre Ücretler ve Sömürü Oranları 134
- Sümerbank İşçilerinin Ücretleri 136
- Genel-İş Üyelerinin Ücretleri 137
- Maden Federasyonu Üyelerinin Ücret Zamları 139
- İstanbul Demiryolu İşçilerinin Ücretleri 139
- İstanbul Sanayi Odası'na Bağlı İşyerlerinde Ücretler 140
- Maden İşçilerinin Ücretleri 141
- Asgari Ücret 142
- Fiyatlar 143

3. Çalışma ve Yaşama Koşulları 144
4. Örgütlenme 146
   - Toplu Sözleşme-Grev 146
5. Yasalar 149
   - 274 ve 275 Sayılı Yasalarda Yapılan Değişiklikler 149

B. İşçi Hareketleri 151

VI. 1971-1976 Dönemi 203

A. İşçi Sınıfının Maddi Durumu 205

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu 203
   - İmalat Sanayii Anketleri 204
   - Sosyal Sigortalar Kurumu'na Bağlı İşçiler 205
   - Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki İşçiler 206
   - Uluslararası ve Yerli Tekelci Burjuvazinin Yatırımları 208

2. Ücretler ve Fiyatlar 210
   - Parasal Ücretler 209
   - Gerçek Ücretler 211
   - Tüketim Harcamaları 213
   - Kadın İşçilerin Ücretleri 213
   - Basın-İş, Maden-İş, TÜMTİS ve Genel-İş Üyelerinin Ücretleri 214
   - MESS'e Bağlı İşyerlerinde Ücretler 215
   - Maden İşçilerinin Ücretleri 216
   - Perakende Satış Fiyatları 217
   - Fiyat Artışlarında Ücretlerin Etkisi 218
   - Ücretler ve Sömürü Oranları 220
   - Sözleşmelerle Alınan Haklar 221
   - Ücret Zamları ve Farklı Olmasının Nedenleri 223
   - İşyerleri ve Bölgeler Arasında Ücret Farklılığı 225
   - Sarı Sendikacılık 226
   - Asgari Ücret 227
   - Ücretlerden Yapılan Kesintiler 228

- Ücretler ve Vergiler 229
3. Çalışma ve Yaşama Koşulları 230
- İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları 230
- İşsizlik 232
- Sosyal Sigortalar Kurumu ve İşçilere Sağladığı Olanaklar 236
- İşçilerin Eğitim Durumu 240
- İşçilerin Medeni Durumu 242
- İşçilerin Kıdem Durumu 242
4. Örgütlenme 244
- DİSK 245
- Türk-İş 247
- Grevler 248
- Toplu İş Sözleşmeleri 249
- İşkolları Yönetmeliği 250
- Türk-İş'e Bağlı Sendikalarda Sosyal Demokrat Hareket 250
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 252
- Lokavtlar 254
5. Yasalar 254
- Türkiye'de Grev Hakkı ve Kısıtlamalar 254
- 1475 Sayılı İş Kanunu ve Niteliği 259
a)Kapsam 259
b) İşten Çıkartmalar 260
c) Tazminatlar 261
ç) Tazminatsız Çıkış 253
d) Ücret Fişi 264
e) Asgari Ücret 265
f) Fazla Çalışma (Mesai) 266
g) Ücretli Hafta Tatili 266
h) Yıllık Ücretli İzin 267
ı) Çalışma Süresi 267
i) Çocukları ve Kadınları Çalıştırma Yasağı 267
j) Cezalar 268
k) Çıraklar 268
- Referandum 269
- Referandum Konusundaki Uygulamalar 271
- Yapılan referandumlar 273
B. İşçi Hareketleri 274

Yararlanılan Kaynaklar 327

TABLOLAR DİZİSİ

Tablo. 1 : 1910 Yılında Osmanlı İmparatorluğunda Çalışanların Bölgelere ve İş Kollarına Göre Dağılımı (000 Kişi)
Tablo. 2 : 1911 Yılında Osmanlı İmparatorluğunda Faaliyette Bulunan ve Personel Sayısı Binden Fazla Olan İşletmeler
Tablo. 2/a : 1915'de Çalışanların İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı
Tablo. 2/b : 1922'de Sanayi İşyerleri ve Buralarda Çalışan İşçi Sayısı
Tablo. 3 : 1913 ve 1915 Yıllarında Ücretler
Tablo. 4 : 1913 Yılında Tüketim Malları Fiyatları
Tablo. 5 : 1927 Sanayi ve İşyerleri Sayımı
Tablo. 6 : 1927-1934 Sanayide Çocuk İşçiler
Tablo. 7 : 1932-1934 İşyeri ve İşçi Sayıları
Tablo. 8 : 1928 Yılında Ücretler
Tablo. 9 : Erkek, Kadın ve Çocuk İşçilerin Ücretleri
Tablo. 10 : 1926-1929 Kömür İşçileri Ücretleri
Tablo. 11 : 1932-1934 İşçi-Memur Ücretleri
Tablo. 12 : 1938-1946 Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
Tablo. 13 : 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı
Tablo. 14 : 1951 Yılında İllere Göre İşçilerin Dağılımı
Tablo. 15 : 1946-1951 Erkek, Kadın ve Çocuk İşsizler
Tablo. 16 : 1952-1963 İşsizler
Tablo. 17 : 1950-1961 İşletme Başına İşçi Sayıları
Tablo. 18 : 1950-1062 Kamu ve Özel Sektörde İşçiler
Tablo. 19 : 1952 Yılında Paşabahçe Şişe Cam Fabrikasındaki İşçilerin Ücretleri
Tablo. 20 : 1953 Yılında KDÇ ve EKİ'de İşçilerin Ücretleri
Tablo. 21 : 1947-1960 Dolaylı ve Dolaysız Vergiler
Tablo. 22 : 1954-1958 Sektörlere Göre Gerçek İşçi Ücretleri Endeksi
Tablo. 23 : 1958-1963 Parasal ve Gerçek İşçi Ücretleri
Tablo. 24 : 1955-1962 İstanbul Perakende Tüketim Malları Fiyatları
Tablo. 25 : 1948-1962 Ankara Geçinme Endeksi
Tablo. 26 : 1950-1962 İmalat Sanayi Verimlilik Endeksi
Tablo. 27 : 1954-1962 SSK'na Bağlı İşçilerin Ücretleri
Tablo. 28 : 1951-1963 İş Kanunu Kapsamına Giren ve Sigortalı İşçiler
Tablo. 29 : 1947-1951 SSK Tarafından Yardım Yapılan İşçiler
Tablo. 30 : 1947-1949 SSK Yardım Ödemeleri
Tablo. 31 : 1947-1949 Kişi Başına SSK Yardım Ödemeleri

Tablo. 32 : 1955-1965 SSK'na Başvuran Vakalar
Tablo. 33 : 1955-1965 SSK'dan Maaş Alanlar
Tablo. 34 : 1948-1963 Sendikalı İşçi Oranı
Tablo. 35 : 1954 Yılında İllere Göre Sendika ve Sendikalı İşçi Sayıları
Tablo. 36 : 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Ücretlilerin Sayısı ve Sektörlere Dağılımı
Tablo. 37 : 1964-1968 İmalat Sanayiinde Çalışan İşçi Sayıları
Tablo. 38 : 1963 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin İllere Göre Dağılımı
Tablo. 39 : 1963 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı
Tablo. 40 : 1963 Yılında Ticaret, Hizmetler, Ulaştırma ve Haberleşme Sektörlerinde Çalışanların İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı
Tablo. 41 : 1964-1968 Büyük İmalat Sanayiinde İşyeri Büyüklüğüne Göre İşletmeler ve İşçi Sayıları
Tablo. 42 : 1964-1968 Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin Sektörlere Göre Dağılımı
Tablo. 43 : 1963-1971 İktisaden Faal Nüfus, Ücretliler, Sigortalı İşçiler
Tablo. 44 : 1970 Yılında Altı İlde Sanayide ve Hizmetlerde Çalışan İşçi Sayıları
Tablo. 45 : 1963-1970 Maden Ocaklarında Çalışanlar
Tablo. 46 : 1963-1970 Kamu ve Özel Sektör Maden Ocaklarında Çalışanlar
Tablo. 47 : 1964 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan Kaden İşçiler
Tablo. 48 : 1964 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan Kadın İşçilerin Toplam İşçilere Oranı
Tablo. 49 : 1966 Yılında Kadın İşçilerin İllere Göre Dağılımı
Tablo. 50 : 1971 Yılında İstanbul'da Çalışan Kadın İşçilerin İşkollarına Göre Dağılımı
Tablo. 51 : 1963-1971 Ortalama Parasal İşçi Ücretleri
Tablo. 52 : 1963-1971 İstanbul Geçinme Endeksi
Tablo. 53 : 1963-1971 Ortalama Gerçek İşçi Ücretleri
Tablo. 54 : 1963-1971 Kadın-Erkek Ortalama Parasal İşçi Ücretleri
Tablo. 55 : 100 Liralık Üretim Başına Toplam Gerçek Ücret
Tablo. 56 : 1968 Yılında İşkollarına Göre Ortalama Ücretler ve Özel Sektörde Sömürü Oranı
Tablo. 57 : 1967 Yılında Sümerbank İşçilerinin Kıdem Durumu
Tablo. 58 : 1967 Yılında Sümerbank İşçilerinin Kıdem-Ücret Karşı-

laştırması
Tablo. 59 : 1963-1964 Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı
Tablo. 60 : 1965 Yılında Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı
Tablo. 61 : 1968-1969 Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı
Tablo. 62 : 1963-1971 İstanbul Demiryolu İşçi Sendikalarına Bağlı İşçilerin Aylık Ücretleri
Tablo. 63 : 1971 Yılında İstanbul Demiryolu İşçi Sendikalarına Bağlı İşçilerin Ücretleri
Tablo. 64 : 1969-1971 İstanbul İmalat Sanayiinde Ortalama Ücretler
Tablo. 65 : 1963-1970 Maden İşçileri Ücretleri
Tablo. 66 : 1963-1964 3 Büyük İlde İşkollarına Göre Asgari Ücretler
Tablo. 67 : 1963-1970 Bazı Malların İstanbul'da Perakende Satış Fiyatları
Tablo. 68 : 1963-1971 Türkiye'de İş Kazası ve Grevle Kaybedilen Günler
Tablo. 69 : 1963-1971 İşçi Sendikaları ve Üye Sayıları
Tablo. 70 : 1963-1971 Toplu Sözleşmeler ve Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları
Tablo. 71 : 1963-1971 Grev, Greve Katılan İşçi ve Kaybolan İşgünü Sayıları
Tablo. 72 : 1974 Yılı Büyük İmalat Sanayii Anketi
Tablo. 73 : 1975 Yılında Sigortalı İşçilerin İllere Göre Dağılımı
Tablo. 74 : 1968-1972 Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (İmalat Sanayii Hariç) Çalışan İşçiler
Tablo. 75 : 1968-1969 Bazı Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Çalışan İşçiler
Tablo. 76 : 1974 Yılında Binden Fazla İşçi Çalıştıran İşletmeler
Tablo. 77 : 1970-1974 En Büyük 100 Sanayi Şirketi (İstihdam, Sermaye, Satış)
Tablo. 78 : 1970-1975 Kamu ve Özel Sektörde Ortalama Parasal İşçi Ücretleri
Tablo. 79 : 1970-1975 11 İlde Tüketim Malları Fiyat Artışları
Tablo. 80 : 1970-1975 Kamu ve Özel Sektörde Ortalama Gerçek İşçi Ücretleri
Tablo. 81 : İşçilerin Tüketim Harcamalarının Dağılımı
Tablo. 82 : 1970-1975 Sigortalı İşçi Ücretleri
Tablo. 83 : 1971-1975 Matbaacılık İşkolunda İşçi Ücretleri
Tablo. 84 : 1971-1973 Madeni Eşya İşkolunda İşçi Ücretleri
Tablo. 85 : 1970-1976 Genel-İş Üyelerinin Ücretleri
Tablo. 86 : 1971-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Ağırlıklı Ücret Ortalaması
Tablo. 87 : 1974 Yılında MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin

Kıdem Yılları ve Ücretleri
Tablo. 88 : 1971-1974 İstanbul'da Bazı Malların Perakende Satış Fiyatları
Tablo. 89 : 1974 Yılında Sektörlere Göre Üretim Maliyetinde Ücretlerin Payı
Tablo. 90 : 1970 Yılında Çeşitli Malların Üretiminde Kapasite Kullanımı
Tablo. 91 : 1974 Yılında İşkollarında İşçi Başına Yıllık Ödeme ve Katma Değer Miktarları
Tablo. 92 : 1969-1975 MESS'in İmzaladığı Sözleşmelerde Birinci Yıl Ücret Zamları ve İkramiye Ortalamaları
Tablo. 93 : 1974 Yılında İşyeri Büyüklüğüne Göre Maden-İş Üyelerinin Ortalama Çıplak Ücretleri
Tablo. 94 : Parasal Gelirdeki Artışların Net Ücrete Etkisi
Tablo. 95 : 1970-1975 SSK'na Yapılan İş Kazası İhbarları
Tablo. 96 : 1970-1975 İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölen İşçi Sayıları
Tablo. 97 : 1970-1974 Zonguldak Havzasında İşkazası Sonucu Ölüm ve Yaralanma Sayıları
Tablo. 98 : 1973-1975 İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranları
Tablo. 99 : 1969-1974 Kaçak İşçi Çalıştıran İşyerlerinin Oranları
Tablo.100 : 1970-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Öğrenim Durumları Yüzde Dağılımı
Tablo.101 : 1971-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Medeni Durumlarına Göre Oransal Dağılımı
Tablo.102 : 1969-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Kıdemlerine Göre Yüzde Dağılımı
Tablo.103 : 1971-1973 Sendika ve Sendikalı İşçi Sayıları
Tablo.104 : 1974 Yılında İşkollarına Göre Sendika Sayıları
Tablo.105 : DİSK'e Bağlı Sendikalar ve Üye Sayıları
Tablo.106 : Türk-İş'e Bağlı Sendikalar ve Üye Sayıları
Tablo.107 : 1971-1974 Grev, Katılan Kişi ve Kaybolan İşgünü Sayıları
Tablo.108 : 1971-1974 Toplu Sözleşme Sayıları
Tablo.109 : 1970-1972 TİSK'e Bağlı Sendikalar
Tablo.110 : Grev Ertelemeleri
Tablo.111 : Eylül 1974-Haziran1975 Tarihleri Arasında Ankara'da Yasaklanan Grevler
Tablo.112 : Referandumlar

Demir
Kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti, karanlığın kenarından
Onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.
En alim aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için
"Zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur" denildi.

Nazım HİKMET

SUNUŞ

Türkiye işçi sınıfının mücadelesi gün geçtikçe güçleniyor. Her geçen gün sosyalist hareketle işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların gelişen mücadelesinin içiçe geçtiğini, bütünleştiğini görüyoruz. Kitlelerin düzene karşı olan muhalefetlerini sosyalistlerin örgütlediğini ve sömürünün olmadığı bir düzen kurma mücadelesine dönüştürdüğünü görüyoruz. Bugün işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesi hangi düzeydedir? Hangi mirasları devralarak bugünkü düzeye gelmiştir? Ne zamanlar, nerelerde, ne tür eylemler olmuştur? Bunlar ve bunlar gibi daha bir çok soruya yeterince bir bütünlük içinde cevap veren bir yapıt yok.

Tüm İktisatçılar Birliği çeviricilik yapmıyor. Türkiye halkının somut sorunları için ithal çözümlemeler önermiyor. Tüm İktisatçılar Birliği sağlıklı önerilerin ancak dünyanın, ülkemizin ve halkımızın sorunlarının iyi bilinmesiyle formüle edilebileceğine inanıyor ve bu nedenle Türkiye'deki emekçi sınıf ve tabakaların somut durumunu değerlendirmeye çalışıyor.

Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi'ni uzun süren çalışmalar sonunda hazırladık. Bu sınıfın hangi koşullar altında ne tür mücadelelere girdiğini anlatmaya, somut koşulların somut çözümlemesini yapmaya çalıştık.

Türkiye İşçi Sınıfının tarihini beş ana bölümde ele aldık:

I) Geçmişten 1923 yılına kadar,
II) 1923 - 1946 dönemi
III) 1946 - 1963 dönemi
IV) 1963 - 1971 dönemi
V) 1971 yılından günümüze kadar.

Her dönemde işçi sayılarını, yoğunlaşmayı, ücretler ve fiyatları, işçi sınıfının ekonomik-demokratik örgütlerini ve dönemin yasalarını inceleyeceğiz.

1923 - 1946 dönemi işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların en ufak kıpırdanışlarının bile şiddetle bastırıldığı, kitlelerin yoğunlaşan muhalefetinin ancak jandarma dipçiğiyle gözlerden gizlendiği, sosyalist hareketin kitlelerle bağ kuramadığı, sık sık tevkifata uğradığı, yerli burjuvazinin ise devlet desteğiyle serpilip güçlendiği ve emperyalistlerin acentalığını yaparak büyük vurgunlar vurduğu bir dönemdir.

1946 ve sonrası, II. Dünya Savaşının sona erdiği, Türkiye'nin emperyalist - kapitalist ve anti-sosyalist blok içinde yerini kesinlikle belirlediği, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi, ekonomik ve askeri uyduluğunun ön plana çıktığı, emperyalistlerin ve yerli müttefiklerinin çıkarları doğrultusunda dışa bağımlı çarpık bir sanayileşmenin başladığı, çok-partili sahte demokrasinin uygulandığı ve kitlelerin savaş döneminin zorlukları nedeniyle daha da yoğunlaşan muhalefetini burjuvazinin çıkarları doğrultusunda kanalize etmek için sarı sendikacılığa izin verildiği dönemdir. Komprador burjuvazinin emperyalistlerle ortak yatırıma giderek tekelci sanayi burjuvazisi haline dönüştüğü, tekelci sanayi sermayesinin ergenlik dönemini yaşadığı, işçi sınıfının nicel anlamda büyüdüğü bir dönemdir. Sağlıksız ekonomik yapı nedeniyle 1946 ve 1958 yıllarında yapılan devalüasyonlar kitlelerin muhalefetini daha da şiddetlendirmiştir.

1963 - 1971 dönemi "planlı" dönemdir, tekelci burjuvazinin teşvik tedbirleri adı altındaki vurguna başladığı, gençlik dönemine geçtiği, emperyalistlerin Türkiye'deki yatırımlarının arttığı, Türkiye'de tekelci burjuvazinin örgütü olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na uluslararası tekelci burjuvazinin örgütlerinden Uluslararası Finansman Kurumu'nun sermaye yatırımı yaptığı bir dönemdir. Bu dönemde ayrıca kitlelerin mücadelesi ve sosyalist hareket de güçlenir. Militan bir nitelik kazanır. Sosyalist hareket işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların düzene karşı olan muhalefetini örgütlemeye, onların hareketlerine öncülük etmeye başlar. DİSK kurulur. İlk kez 100 binden fazla işçi yürür, devletin güvenlik kuvvetleriyle çatışır. Burjuvazi şaşkına döner. Baskı yoğunlaşır. Mücadele şiddetlenir. 1969 - 1970 yıllarında Türkiye'deki ekonomik-toplumsal buhran derinleşir. Yeni bir devalüasyon yapılır. Nihayet, bir taraftan derinleşen ekonomik buhranın sonucu, sömürücü hakim ittifaktan orta burjuvalarla tefeci-toptancı tüccar-toprak ağalarının küçüklerinin tasfiye edilmesi, diğer taraftan da kitlelerin yaygınlaşan muhalefetlerinin örgütlenmesinin ve sosyalist hareketin güçlenmesinin derinleştidiği toplumsal ve politik buhranın çözümlenmesi için 12 Mart uygulanır.

12 Mart dönemi tekelci burjuvazinin (uluslararası ve yerli) hakim sömürücü azınlık içinde göreli ağırlığının arttığı, çıkarları açısın-

dan damgasını vurduğu, sosyalist hareket üzerinde yoğun bir baskının uygulandığı ve emekçi sınıf ve tabakaların ekonomik-demokratik mücadelesinin büyük ölçüde bastırıldığı bir dönemdir. Bu dönemde sosyalist hareket çok kayıp verdi, fakat çok kazançlar da sağladı. Tarlaların üstü kışın karla kaplı olduğundan tohumlar nasıl daha iyi kök salar ve baharda karlar eridiğinde güçlü bir şekilde filizlenirse, 12 Mart döneminde de kitleler içinde sosyalist hareket öyle kökler saldı, kitlelerin düzene karşı muhalefeti öyle güçlendi ve 1973 sonrasında öyle güçlü bir şekilde filizlendi.

Türkiye İşçi Sınıfının tarihinde çeşitli yasal ve yasal olmayan eylem biçimleri görüyoruz. Bunlar sakal grevi ve yemek boykotundan yürüyüşlere, mitinglere, oturma grevlerine, iş yavaşlatmalara, yasal grevlere, işgallere kadar uzanıyor. Her bölümün sonunda o dönemde gerçekleşen eylemleri, bunlara katılan işçi sayısını ve sürelerini vermeye çalıştık. Kesin tarihi saptanamayan olaylar ise her ayın veya yılın sonunda verildi. Yayın organlarına geçmeyen direnişler ise ancak işçiler kendi fabrikalarının mücadele tarihlerini yazarken ortaya çıkacak. Bu bölümdeki olayların bu şekilde ayrıntılı verilmesi eleştirilebilir. Fakat biz Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi'ni daha iyi bir şekilde yazacaklar için uzun çalışmalar sonucu derlediğimiz bu ayrıntılı bilgileri yayınlamayı uygun bulduk. Her bir olayın kaynağını ayrı ayrı belirtmek yerine bibliyografyada tüm kaynakları bir arada vermeyi tercih ettik.

Bu yapıtın hazırlanmasında Cumhuriyet gazetesinin 1928 - 1975 kolleksiyonu ve 1960 - 1971 döneminde çıkan çeşitli dergi ve gazeteler tarandı. Özellikle 1973 ve sonrası için sendikaların yayın organları ayrıntılı bir şekilde incelendi. Ayrıca bizden önce bu konuda yapılmış değerli çalışmalardan da yararlandık.

Doğru bir çizgide ilerleyebilmek için somut koşulların somut tahlilini yapmak gereklidir. Tüm İktisatçılar Birliği Türkiye işçi sınıfının somut durumunu, mücadelesinin içinde bulunduğu aşamayı, sorunlarını özet bir şekilde değerlendirerek halkımıza sunmakla bir görevi daha yerine getirdiğine inanmaktadır.

Tüm İktisatçılar Birliği
"Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi" Çalışma Grubu

A. İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE İŞÇİ SINIFI BİLİMİ

Türkiye'de emekçi kitlelerin mevcut düzene karşı olan muhalefeti gün geçtikçe politize oluyor ve eyleme dönüşüyor. 15 yıl önce üçbeş kişinin ancak kapalı kapılar ardında konuşmaya cesaret edebildiği görüşlere bugün kitleler sahip çıkıyor. Bu iş kolay olmadı. Çok sayıda insanın ölmesiyle, binlerce insanın işkenceden geçirilmesi, hapishanelere atılmasıyla varıldı bu düzeye. Halkın kurtuluş mücadelesi ancak kurbanlar vere vere ilerler. Ama ilerler. İlk bakışta yenilgi gibi gözüken anlar bir bakarsınız yeni atılımların tohumlarını taşır. 12 Mart dönemi de böyle oldu.

Türkiye halkının kurtuluş mücadelesi gün geçtikçe gelişiyor. Emperyalizme ve emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci burjuvazi onlarla işbirliği halindeki büyük tefeci tüccar ve toprak ağalarından oluşan sömürücü azınlığa karşı verilen mücadele emekçi kitlelerin aktif katılımı ile güçleniyor. Bu mücadeleyi giderek artan ölçüde işçi sınıfının devrimci dünya görüşü şekillendiriyor, yönlendiriyor. Kitlelerin zafere ulaşması ancak bu devrimci dünya görüşünün yol göstericiliğini kabul etmeleriyle mümkündür.

Bu devrimci dünya görüşü bir bilimdir. Bu bilimin "kendi maddi silahlarını proletaryada buluşu gibi, proletarya da kendi entellektüel silahlarını" bu bilimde bulur (Marx). Yani bu bilim işçi sınıfına dışarıdan götürülür.

> *"Bu bilinç onlara dışardan verilmeliydi. Bütün ülkelerin tarihi, işçi sınıfının, salt kendi çabalarıyla yalnız sendika bilincine, yani, sendikalarda birleşmenin işverenlerle savaşmanın ve hükümeti gerekli işçi yasalarını çıkarmaya zorlamaya çalışmanın vb. duyulan inancı geliştirebileceğini gösterir."* (Lenin, Ne Yapmalı?)

Bilimin maddi bir güç haline gelişi ve proletaryanın kurtuluşu ise ancak proletaryanın bu bilime sahip çıkmasıyla mümkündür. 1840'-larda İngiltere'de

"İşçi sınıfı hareketinin, Chartistler ve Sosyalistler olarak iki ana gruba ayrıldığı ortaya çıkıyor. Chartistler, işçi sınıfının gerçek üyeleri, proletaryanın gerçek temsilcileridir. Ancak politikaları sosyalistlerinkinden çok daha hamdır. Buna karşılık sosyalistler daha uzak görüşlü olup, işçi sınıfının sıkıntılarına son vermek için pratik öneriler getirmektedirler. Ne yazık ki, sosyalistler, harekete geçtiklerinde, burjuva kökenleri yüzünden proletarya ile güçlerini birleştirecek durumda değillerdi. Bundan sonraki adım Sosyalizmle Chartizmi birleştirmek, Fransız Sosyalizminin ilkelerine İngiliz elbisesi giydirmektir. Emekçi sınıflar, ancak bu süreç tamamlandığında İngiltere'de gerçekten egemen olacaklardır." (Engels, İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu)

"Her ülkede, işçi sınıfı hareketinin sosyalizmden ayrı olarak var olduğu, her birinin kendi yolunda gittiği bir dönem olmuştur: ve her ülkede, bu ayrılık, hem sosyalizmi hem de işçi sınıfı hareketini zayıflatmıştır. Ancak, sosyalizmin işçi sınıfı hareketi ile kaynaşmasıyla her ikisi için de sağlam bir temel yaratılabilmiştir. Fakat, sosyalizm ve işçi sınıfı hareketi arasındaki bu birleşme, her ülkede zaman ve mekân şartlarına göre, tarihi olarak kendilerine özgü yollardan gerçekleştirilmiştir... Bu çok zor bir süreçtir; beraberinde tereddütler ve kuşkular getirmesinde şaşılacak bir taraf yoktur." (Lenin, Hareketimizin Acil Görevleri)

İşçi sınıfı ve sosyalizmin birbirini tamamlayan iki parça olmasını sağlayan şey nedir? Tarihte sosyalizme (bilimsel olmayan ütopik sosyalizme) sahip çıkanlar olmadı mı? Onların hareketiyle bu bilime sahip çıkan işçi sınıfının davranışının farkı nereden geliyor?

Tarih, ortak mülkiyeti ve ortak tüketimi savunan gruplarla doludur. Osmanlılarda Baba İshak ve Şeyh Bedrettin hareketlerinden Avrupa'da genel olarak Rafiziler ve özel olarak da Anabaptistler ve Thomas Münzer hareketine kadar binlerce insanın işkencelerle ölüm pahasına sürdürdüğü mücadelelerle dolu şanlı sayfalar var. Bu insanlar sömürüye son verilmesini istemişler. Yoksulları harekete geçirip sömürücülerin düzenini devirmek istemişler. Elinde asa, sırtında hırka yüzlerce derviş bağlı oldukları tarikatların görüşlerine kitlelerin sahip çıkmasını sağlamak için dolaşmış durmuş. Ama o dönemde, bu ortak mülkiyetçi görüşlerin hiç biri gerçekleşememiş. Hepsi yenilgiyle sonuçlanmış. Yenilmeyenler ise yeni bir nitelik kazanmışlar. İnsanın insanı sömürmediği, bir sınıfın diğer bir sınıfın sırtından yaşamadığı bir düzen kurulamamış. Niçin? Çünkü ortak mülkiyeti, eşitliği, kardeşçe yaşamayı savunan görüş maddi gücünü bulamamış. Maddeleşememiş. Sınıf çıkar-

ları ortak mülkiyeti zorunlu kılan bir sınıfla bütünleşememiş bu ortak mülkiyetçi görüşler. Örneğin Şeyh Bedrettin hareketine bakalım:

Şeyh Bedrettin üretim araçlarının da ötesinde tüm tüketim mallarında da ortak mülkiyeti savunuyordu. Adamlarından Börklüce Mustafa, kadınlardan başka her şeyin ortak mülkiyette olacağı yeni bir düzen kurma amacıyla Aydın yöresinde müslüman, hıristiyan, musevi köylülerden 6 000 kişilik bir ordu oluşturmuştu (1416). Bayezid Paşa yönetiminde Anadolu ve Rumeli askerlerinden oluşan bir Osmanlı ordusu Börklüce'nin ordusunu yendi. Hakim sınıfların temsilcileri en fazla Börklüce'ye görüşlerini inkar etmesi için işkence yaptılar. Asıl korkuları sefalet içindeki kitlelere umut vadeden bu görüşlerdi. Hakim sınıflar yoksul kitlelerin umudunu yoketmek istiyorlardı. Börklüce de bu işin farkında olsa gerek ki işkencelere rağmen ihanet etmedi. Asıldı. Cesedi çarmıha gerilerek kentte dolaştırıldı. Daha sonra Şeyh Bedrettin de asılarak öldürüldü.

Ortaçağ'da Avrupa'da feodal sömürüye karşı köylü kitlelerini örgütleyen, onları sömürü düzenine karşı ayaklandıranlar genellikle ortak mülkiyeti, kardeşliği, eşitliği savunan tarikatlardı. Bilimin gelişim düzeyinin çok geri olması toplumsal yapıya karşı başkaldırının dini bir görünüm altında olmasına yol açıyordu. Bu nedenle Ortaçağ'da özellikle köylü ayaklanmalarını örgütleyen kollektivist görüşler ilkel hıristiyanların kollektivist yaşantısını gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. 16. yüzyılın başında Almanya'da Thomas Münzer önderliğindeki köylü ayaklanmasının görünümde dini bir çerçeve içinde olmasına rağmen ideolojik içeriği bir yüzyıl önceki Osmanlı ütopyacısı Şeyh Bedrettin'in görüşlerine büyük ölçüde benziyordu.

Kapitalizm iki şeyi değiştirdi: Ütopik kollektivist (ortak mülkiyeti savunan) dünya görüşünü ve sömürülenlerin niteliğini.

Kapitalizm bilimde ve teknolojide dev atılımlar sağladı. Bilimdeki bu gelişmeler ise kollektivist görüşün bilimsel bir nitelik kazanmasına yol açtı:

> *"Marx, insanlığın en ileri üç ülkesi tarafından temsil edilen 19. yüzyılın üç ana ideolojisi olan Klasik Alman Fessefesini, Klasik İngiliz Ekonomi Politiğini ve Fransız İhtilalcı Doktrinlerini birleştirerek Fransız (ütopik) sosyalizmini devam ettiren ve tamamlayan bir dahiydi."* (Lenin, Marksizm Üzerine)

Marx, çağının burjuva biliminin felsefe ve ekonomi-politik alanlarındaki bulgularıyla burjuva ihtilalci görüşün (Fransız burjuva ihtilalci görüşü) sentezini yapmış ve böylece ütopik kollektivist görüşü bilimsel bir temele oturtmuştur. Kapitalist üretim biçiminin, burjuvazinin bilimlere yaptığı katkı olmaksızın bilimsel sosyalizm doğamazdı.

Kapitalizm diğer taraftan işçi sınıfını doğurdu. Daha önce sömürülen köleler ve köylüler gibi yoksul olan, fakat mücadelesi yoksul olduğundan değil, "işçi" olduğundan, toplumsal (ortaklaşa) üretimde bulunduğundan kaynaklanan bir sınıf yarattı.

Yani gerek bilimsel sosyalizm, gerek de işçi sınıfı kapitalizmden kaynaklandı. Marx, ütopik kollektivist görüşlerin bilimsel sosyalizme dönüşümünü ve işçi sınıfı ile ilişkilerini şu şekilde özetliyor:

> *"Proletarya, kendisini bir sınıf olarak ortaya koyacak kadar gelişmediği sürece, dolayısıyla proletaryanın burjuvaziyle olan mücadelesi siyasal bir nitelik kazanmadığı ve bizzat burjuva toplumu içinde, üretici güçler, proletaryanın kurtuluşu ve yeni bir toplumun kurulması için gereken maddi şartların varlığına işaret edecek kadar gelişmediği sürece bu teoriciler, ezilen sınıfların acısını dindirmek için hemencecik sistemler geliştiren ve islah edici bir bilim peşinde koşan ütopyacılar olarak kalırlar. Fakat tarih, akışını sürdürdükçe ve proletaryanın mücadelesi daha açık bir biçim aldıkça bunlar artık kendi kafalarında bir bilim aramak zorunda kalmazlar; sadece gözlerinin önünde olup bittiğini gözlemlemeleri ve kendilerini onu açıklamanın aracı olarak kullanmaları gerekir. Bir bilim aradıkları ve sistemler yaratmaya çalıştıkları, mücadelenin başlangıcında oldukları sürece, sefalette yalnız sefaleti görürler, fakat bunun eski toplumu yıkacak olan devrimci ve yıkıcı yanını farketmezler. Fakat bu andan itibaren, tarihsel hareket tarafından yaratılmış olan ve kendini bilinçli olarak bu hareketle birleştiren bilim, doktriner olmaktan çıkar ve devrimci hale gelir." (Marx,* Felsefenin Sefaleti)

Rosa Luxemburg da sosyalist görüşlerin tarihi bir gereklilik olarak ortaya çıkışına şöyle değiniyor:

> *"Proleter sınıf kavgasının gelişimi açısından en önemli ve olumlu yenilik, kapitalist toplumun* ekonomik ilişkileri *arasında, sosyalizmin gerçekleşmesine yol açacak başlangıç noktalarının keşfedilmesiydi. Böylece uzun yıllar boyunca insanların bir 'ideal' olarak düşündükleri sosyalizm,* tarihsel gerekliliğini kazanmıştır." (Rosa Luxemburg, Sosyal Reform Ya Da Devrim)

İşçi sınıfını tarihte daha önceki emekçi sınıflardan ayıran, "tarihsel gerekliliği" yaratan nokta, işçi sınıfı hareketi ile sosyalist hareketin bütünleşmesini sağlayan noktadır. Kapitalist üretim biçimiyle birlikte, üretim daha üst düzeyde toplumsallaşmış yani işbölümü giderek gelişmiştir. Bir araba yüzlerce, binlerce işçinin ortak çalışmasının ürünüdür. Fabrikadan ayrılan bir işçi kendi başına aynı arabayı yapamaz. Ama toplu ve ortak çalışma sonucunda üretilen bir arabaya birkaç kişi sahip çıkar. Çünkü üretim araçlarına bu bir kaç kişi, yani

kapitalistler sahiptir. Sömürüye son vermenin yolu, üretim araçlarını ortak mülkiyete geçirmektir. Üretici güçlerin bugünkü düzeyinde herkes bir makinayı alır giderse üretim durur. Tek tek makinalarla ancak bir arabanın parçaları yapılabilir. Ancak fabrika bir bütün olarak kollektif mülkeyite geçirilirse üretim devam eder. Fabrikada bir malın üretiminde son derece gelişmiş bir işbölümünün uygulanması, her işçinin fabrikadan ayrılıp tek başına fabrikada üretilen malı üretmesini engeller. Çözüm her işçinin kendi tezgahını alıp eve gitmesi değil, tüm fabrikaların ortak mülkiyete geçirilmesidir. İşçilerin fabrikalarda büyük kitleler halinde, birlikte çalışması kapitalizmin ürünüdür ve aynı zamanda kapitalizmin yıkılışının ön şartıdır.

Bir toplum biçiminin oluşması için, o toplum biçimini meydana getiren maddi temelin olması gerekir. İşçi Sınıfı bilimi (sosyalizm) bize gösteriyor ki günümüzde sömürüsüz bir toplum ancak üretim araçları üstünde özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla meydana getirilebilir. Ve bu özel mülkiyeti ortadan kaldıracak sınıf da ancak proletarya olabilir. Çünkü, proletarya bir yandan ortak ve toplu üretimde bulunması sonucu maddi bir güç haline gelirken, diğer yandan da üretimin toplumsal niteliğiyle, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet arasındaki çelişkiyi kavrar ve gelişen kapitalizmin giderek büyüttüğü antitezi haline gelir. Bu onun sınıfsal (yapısal) özelliğidir. Ondan önce hiç bir sınıfta oluşamayacak olan özelliğidir. Proleterya, kendisinin sınıfsal güdüsü olan bu özelliğini yine kapitalizmin somut tahlilinden doğmuş olan ve işçi sınıfının varlığı yüzünden ortaya çıkmış olan sosyalizmle (yani kendi entellektüel silahı ile) birleştirdiğinde sömürüsüz topluma giden yollar da açılmaya başlar.

B. İŞÇİ SINIFININ KURTULUŞ MÜCADELESİ:

İşçi sınıfı bilimini savunanların önderliğindeki işçi sınıfı hareketinin üç ana mücadele alanı vardır: 1) Politik Mücadele, 2) İdeolojik Mücadele, 3) Ekonomik ve Demokratik Mücadele.

1. Politik Mücadele:

"İşçi sınıfının politik hareketinin amacı, hiç kuşkusuz, işçi sınıfı için siyasi iktidarın fethedilmesidir." (Marx'tan Bolte'ye Mektup. *1871*).

İşçi sınıfının ve işçi sınıfıyla birlikte tüm emekçi sınıf ve tabakaların kurtuluşu, asağıdan yukarı kitlelerin gücüyle iktidarın alınması ve yukarıdan aşağı merkezi planlamayla sosyalist üretim ilişkilerinin yerleştirilmesi ve sosyalist insanın yaratılmasıyla olur. Yani kapitalist üretim biçimi içinde, emekçi sınıflar için kurtuluş yoktur. Kurtuluş, kapitalist üretim biçiminin yerine sosyalist üretim biçimini yerleştir-

mektir. Ama sosyalist üretim biçimi ancak sosyalistler iktidara gelirse gerçekleşebilir. Yani sömürünün ortadan kalkmasının ilk adımı, burjuvazinin politik iktidarının sona ermesidir. Politik iktidar burjuvazinin elindeyken emekçilerin sömürüsü sona eremez. İşçi sınıfının mücadelesinin ana amacı suyun başına geçmektir. İdeolojik ve ekonomik-demokratik mücadeleler bağımlı olarak geliştirilir. Üç mücadele alanı arasındakı diyalektik bütünlükte belirleyici olan politik mücadeledir.

2. **İdeolojik Mücadele**: Her sınıfın kendi dünyayı yorumlayış, olaylara bakış tarzı vardır.

> *"Aşağı yukarı sistematik olan, toplumsal gelişmenin belirli aşamalarında belirli toplumsal gruplar tarafından tarihsel olarak ortaya konulan ve onların toplumsal kökenlerine göre değişen bu tür görüşlere* ideolojiler *denir" (M. Cornforth,* Bilgi Teorisi) .

> *"Bir ideoloji, belli şartlarda yaşayan, hayatlarını belirli üretim biçimlerine bağımlı kılan, belirli toplumsal ilişkileri olan, belirli istek ve amaçlarla belirli şeyleri yapan belirli insanların ideolojisidir." (a. g. e.)*

Her sınıfın ideolojisi, o sınıfın çıkarlarını korumak için, o sınıf tarafından kullanılır. Bir sınıfın ideolojisinin işlevi, o sınıfın tarihi gelişimine paralel olarak değişir. Örneğin, burjuva ideolojisinin burjuvazinin üretici güçleri geliştirdiği dönemdeki işlevi ile üretici güçler önünde engel olmaya başladığı dönemdeki işlevi birbirinden farklıdır. Burjuva ideolojisi bu süreç içinde ilerici niteliğini yitirmiş, giderek gericileşmiştir. Bu arada maddi gerçekliği çarpıtmadan açıklayan ve bir bilim olan Marksizm doğdu. Marksizm aynı zamanda geleceğe dönük sınıfın, işçi sınıfının ideolojisi idi. Bu andan itibaren toplumsal gelişime artık bir engel olan burjuva ideolojisiyle, toplumsal gelişimi hızlandırıcı bir unsur olan işçi sınıfı ideolojisi arasında uzlaşmaz bir çelişki doğdu. Ama iktidarda buurjuvazi olduğu sürece kitlelerin beyni burjuva ideolojisiyle yıkandı. Yarına güvenle bakamayanlar bireyciliğe itildiler. Çağdaş bilimden yararlandırılmayanlar İşçi sınıfı ideolojisini benimseyinceye kadar çağdışı burjuva ideolojisinin örümcek ağlarına takılı kaldılar.

> *"Her çağın hakim fikirleri, o çağın hakim sınıfının fikirleridir. Yani, toplumun hakim* maddi *kuvveti olan sınıf, aynı zamanda, onun hakim* manevi *kuvvetidir. Maddi üretim araçlarına sahip olan sınıf, aynı zamanda zihni üretim araçları üzerinde de kontrol sahibidir. Ve bundan ötürü, genel olarak, fikri üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri ve fikirleri, bu hakim sınıfın etkisi altındadır."* (Alman İdeolojisi, *Marx-Engels)*

Giriş bölümünün başında işçi sınıfına biliminin (işçi sınıfı ideolojisinin) dışardan götürüldüğünü söylemiştik.

"Bu, işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenliğine tüm tapınmaların bilinçli unsurun *rolünü. . . . küçümsemelerin,* bu rolü küçümseyenler bunu isteseler de istemeseler de, burjuva ideolojisinin işçiler üstündeki etkisinin güçlenmesi demek olduğunu gösterir." *(Lenin,* Ne Yapmalı)

Politik iktidarı almak burjuva ideolojisi yerine, işçi sınıfı ideolojisinin yerleşmesinin gerekli olan, fakat yeterli olmayan bir koşuludur. Burjuva ideolojisinin kitlelerin beyninde kalmış etkilerinin de temizlenmesi gerekir. Yani politik iktidarın elde edilmesiyle işçi sınıfı ideolojisinin burjuva ideolojisine karşı mücadelesi sona ermez. Aksine bu mücadele daha da artar.

3. Ekonomik ve Demokratik Mücadele:

İşçi sınıfının kurtuluş mücadelesi uzun bir süreçtir. Ana sorun, kapitalist düzende sömürülen ve ezilen işçi kitlelerinin düzene karşı olan muhalefetlerini şekillendirmek ve bu muhalefeti, işçi sınıfı bilimine sahip çıkanların önderliğindeki politik mücadeleye dönüştürmektir. Tek tek patronlara karşı oluşan kini sınıf mücadelesi potasında şekillendirmektir. Anti-patron tavrı anti-kapitalist sınıf bilincine dönüştürmektir. Bu muhalefet, ilkin tek tek kişilerin düzene karşı muhalefetidir.

"Suç teşkil eden eylemler, işçilerin burjuvaziye karşı beslediği düşmanlığın ilk, en kaba ve en az başarılı ifadeleridir. . . Suçlular yaptıkları hırsızlıklarla, mevcut toplumsal düzeni ancak tek tek bireyler olarak protesto edebiliyorlardı." (Engels, İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu)

İşçi kitlelerinin bir sınıf haline dönüşmesi, bu toplumsal muhalefetin karşısına bir sınıf olarak burjuvazinin çıkmasıyla oldu.

"Tek tek fertler, ancak, bir başka sınıfa karşı girişmek zorunda oldukları mücadele ölçüsünde bir sınıf teşkil ederler; bunun dışında onlar birbirlerinin rakipleridir." (Marx - Engels, Alman İdeolojisi)

İşçi sınıfının düzene karşı kendiliğinden oluşan bu muhalefeti, işçi sınıfı biliminin bu hareket üzerinde etkinlik kazanamadığı dönemde burjuvazinin çıkarlarına yaradı. Burjuvazi, bu toplumsal muhalefeti burjuva demokratik devrimlerinde feodal devlete karşı yönlendirdi. İşçi sınıfının salt ekonomik ve demokratik taleplerle somutlaşan muhalefeti burjuvazinin feodaliteye karşı vurucu gücünü oluşturdu.

"Proleterya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Doğuşuyla birlikte burjuvazi ile olan mücadelesi başlar. Başlangıçta mücadeleye tek tek işçiler. daha sonra bir fabrikanın işçileri. sonra da tek

bir yörede aynı işkolunda çalışanlar, kendilerini doğrudan doğruya sömüren birey olarak burjuvaya karşı yürütürler. Saldırılarını üretimin burjuva şartlarına değil, bizzat üretim aletlerine yöneltirler; emekleriyle rekabet eden ithal mallarını tahrip eder, makinaları paramparça eder, fabrikaları yakar, Ortaçağ işçininin kaybolan statüsünü kuvvet yoluyla yeniden kurmak isterler

Bu aşamada işçiler hâlâ bütün ülkeye dağılmış ve karşılıklı rekabetleri sonucu parçalanmış tutarsız bir yığın oluştururlar. Eğer daha toplu bünyeler oluşturmak üzere herhangi bir yerde bir araya gelirlerse, bu, henüz onların etkin birliğinin sonucu değil, kendi siyasi maksatlarına erişebilmek için bütün proleteryayı harekete geçirmeye zorlanan ve de ayrıca bir süre için daha bunu yapabilecek güçte olan burjuvazinin birliğinin sonucudur. Bundan dolayı bu aşamada proleterler kendi düşmanlarına karşı değil, düşmanlarının düşmanlarına karşı, mutlak monarşinin kalıntılarına, toprak sahiplerine, sanayici olmayan burjuvaziye, küçük burjuvaziye karşı savaşırlar. Böylece bütun tarihsel hareket burjuvazinin ellerinde yoğunlaşmış olur; böylelikle kazanılan her zafer burjuvazinin bir zaferi olur." (Marx-Engels, Komünist Manifesto)

Ancak işçi sınıfı biliminin doğması ve emekçi kitleler üzerinde etkinlik kazanmasıyla, işçi kitlelerinin kendiliğinden muhalefeti, işçi sınıfının nihai kurtuluşunun bir aracı olan ekonomik-demokratik mücadele şekline dönüştü.

Ekonomik ve demokratik mücadele, kitlelerin günlük ekmek ve özgürlük talepleri için mevcut toplumsal düzen (kapitalizm) içinde verilen, fakat işçi sınıfının politik mücadelesine göre şekillendirilen mücadele biçimleridir. Ekonomik mücadele her geçen gün hayatın pahalılanması ve düşük ücretler karşısında işçilerin gerçek ücretlerinin düşmesini önleme ve artırma mücadelesidir. Demokratik mücadele ise, bir taraftan ekonomik mücadele vermek için gerekli özgürlüklerin sağlanması, diğer taraftan ideolojik ve politik mücadelenin yeşereceği bir ortam oluşturmaya yöneliktir.

Ekonomik ve demokratik mücadele burjuvaziyi kapitalist sistem içinde biraz da olsa geriletmeyi amaçlar. Ama bunu yaparken gözönünde asıl tutulan politik mücadeledir. Ekonomik-demokratik mücadele, politik mücadeleye bağımlı olarak geliştirilir.

"Anarşistlerin aksine Marksistler reformlar için mücadeleyi yadsıyamazlar. Örneğin, egemen sınıfların iktidarına karşı bir mücadeleye kalkışmadan, emekçilere daha elverişli yaşama koşulları sağlayacak bir mücadele yöntemine karşı çıkmazlar. Fakat aynı zamanda Marksistler, işçi sınıfının tüm eylem ve hedeflerini reformların gerçekleştirilmesiyle sınırlandıran reformistlere karşı da en etkin bir sekilde karşı koyarlar. Reformizm, sermayenin

tahakkümünü sürdürdüğü müddetçe, tek tek reformlarla, işçilerin ücretli köleler olarak kalması için burjuvazinin uydurduğu bir aldatmaca yönteminden öte bir şey değildir." (Lenin, Revizyonizm Üzerine)

C. İŞÇİ SINIFININ KURTULUŞ MÜCADELESİNDE SENDİKALARIN ROLÜ VE GREVLER:

1. Sendikalar ve Ekonomik-Demokratik Mücadele:

İşçi sınıfının kurtuluş mücadelesi işçi sınıfı biliminin ve işçi sınıfının düzene karşı muhalefetinin bütünleşmesiyle başarıya ulaşır. İşçi sınıfı bilimi, ideolojik mücadele ile etkinlik kazanır. İşçilerin düzene karşı muhalefeti ise en yaygın şekilde sendikalarda örgütlenerek düzene karşı bilinçli ve örgütlü bir muhalefet şeklini alır. Bu süreç içinde, işçiler içindeki en fedakar, en ileri unsurlar işçi sınıfı bilimine sahip çıkarlar. Kitleler ise bir taraftan kendi güçlerini görürler, diğer taraftan ancak bu gücü işçi sınıfı biliminin gösterdiği doğrultuya kanalize etmeleri halinde sömürünün olmadığı bir toplumu kurabileceklerini öğrenirler.

Patronlara karşı, bir fabrikada tek tek ekonomik mücadele yürüten işçiler yenilgiye mahkumdur. Ancak o fabrikadaki işçilerin büyük bir çoğunluğunun ortaklaşa mücadele vermeleri halinde belli konularda, patrona karşı verdikleri ekonomik mücadelede başarı mümkündür. Çeşitli işyerlerindeki işçilerin bir araya gelip, örgütlenmelerinde ise patronlara karşı verilen mücadele daha güçlenir.

Kitleler yüzyıllardır hakim sınıfların baskısı altında yaşamıştır. Bu sömürü ve baskı bir taraftan o sömürü düzenini sona erdirmek için güçlü bir muhalefet oluştururken, diğer taraftan kitlelerde müthiş bir kendine güvensizlik yayar. Kitle hareketlerindeki küçük yenilgiler başlangıçta yılgınlıklara yol açar. Bu nedenle, kitlelerin önce bu pasifleştirici yönlerinden kurtulmaları gerektir. Ancak o zaman düzene karşı oluşan o güçlü muhalefet eyleme dönüşebilir. Yani kitleler önce kendi güçlerinin farkına varmalı, daha sonra da bu gücü işçi sınıfı bilimine sahiplerin öncülüğünde örgütlemelediriler. Sendikalar bu noktada önemli katkılarda bulunabilir. İşçi sınıfı bilimini benimsemiş kişilerin yürütecekleri devrimci sendikacılık, burjuva demokrasisi ve gizli fasizm dönemlerinde işçi sınıfının en geniş kitlelerinin kendiliğindenci muhalefetini politize edebilir, bu kendiliğindenci muhalefete politik bir içerik kazandırabilir. Devrimci sendikalarda örgütlenen işçiler, patronlara karşı verdikleri günlük ekmek mücadelesinin özünde bir düzen mücadelesi olmadığını, karşılarında tek tek patronların değil, burjuvazinin bulunduğunu, kendilerinin de bir sınıf olarak mücadele etmeleri gerek-

tiğini görürler. Yani devrimci sendikaların işlevi tarlayı sürmeye benzer. Tarla sürülmeden atılan tohum iri bir başak olamaz. Ekonomik ve demokratik mücadele sürecinden geçmemiş kitleler, işçi sınıfı bilimi için sürülmemiş tarladır. Bu mücadele sürecinde, kitlelerin bölük pörçük mücadeleleri bir sınıf mücadelesine dönüşür. İşçi sınıfı bilimi ancak bu sınıf mücadelesi temeli üzerinde kök salabilir. Devrimci sendikaların mücadelesi işte bu toprağı sürme, ekime hazırlama mücadelesidir. Yani devrimci sendikalar, işçi sınıfının nihai kurtuluşuna giden yolda önemli bir araçtır.

Devrimci sendikaların bu işlevini burjuvazi de son derece iyi bilmektedir. Bugün burjuvazi sendikalara karşı değildir. Yukarıda sözünü ettiğimiz işlevlere karşıdır. Yani burjuvazi bu işlevleri yerine getirecek devrimci sendikalara karşıdır.

Burjuvazi kitlelerin taleplerine karşı koymada iki yöntem izler. Kitlelerin talebi güçlü değilse karşı çıkar. Kitlelerin sözcülerini cezalandırır. Kitlelerin büyük bir kesimi taleplerine güçlü bir şekilde sarılmışsa, bu kez talepleri yozlaştırmaya çalışır. Yozlaştırmanın en iyi yolu da içeriği (özü) tamamiyle karşıt olan bir görüşü talep edilen görünüm (şekil) altında kitlelere sunmaktır.

Yaşamları gittikçe zorlaşan kitleler kendi sınıf çıkarlarını koruyacak sendika kurma özgürlüğünü talep ettiklerinde önce baskıyla karşılaşırlar. Sendika kurulmasına izin verilmez. Ne zaman ki kitlelerin talepleri ve düzene karşı muhalefetleri güçlenir, potansiyel yükselir; patlamayı önlemek için subaplara ihtiyaç doğar, o zaman sendika kurulmasına izin verilir. Ama ne tür sendikalara? Kitlelerin sorunlarını işçi sınıfı bilimi çerçevesinde formüle edip yeniden kitlelere götürecek, kitleleri işçi sınıfı bilimine sahip çıkanların öncülüğünde politik mücadeleye hazırlayacak devrimci sendikalara izin verilmez. Bu tür sendika kurmak isteyenler üzerindeki baskı daha da artar. Bunların yerine, kitlelerin muhalefetini burjuvazinin çıkarları doğrultusunda pasifize edecek "sarı" sendikalar kurulur. Sendika talep eden işçi kitlelerinin bu sendikalarda uyutulması amaçlanır.

Devrimci sendikaların amacı kitlelerin düzene karşı muhalefetinin işçi sınıfı bilimine sahip çıkanların öncülüğündeki politik mücadeleye dönüştürülmesidir. Sarı sendikaların amacı ise kitlelerin düzene karşı muhalefetinin pasifize edilmesi ve burjuva ideolojisinin etkinliğinde tutulmasıdır. Burjuvaziye karşı mücadele ile sarı sendikalara karşı yürütülen mücadele birbirinden ayrılmaz.

Kapitalizmin genel bunalımı derinleştikçe ve buhranlar daha da bir süreklilik kazanınca, tekelci burjuvazi (burjuvazinin en gerici kesimi) bir taraftan açık diktatörlüğe (açık faşizme) başvurur, diğer taraftan da kitlelerin muhalefetini sarı sendikalarda pasifize etmeye çalışır.

"Faşizmin gelişmesi için sendikaların denetimini ele geçirmek, sınıf sendikacılığı hareketini yoketmek, son derece gerekli bir şarttır. . . Faşizmin başlıca çabası, ulaşım işçileri, madenciler ve endüstrinin diğer kilit noktalarındaki işçiler ve memurlar arasındaki hareketin denetimini ele geçirmeye yöneltilmiştir. Demiryolu ve maden işçilerinin, PTT ve devlet memurlarının sınıf örgütlerinin varlığına ve güçlenmesine karşı çeşitli engeller çıkaran faşizm, bu alanlardaki liderlerin doğrudan yardımları, reformcular ve sarı örgütlerin varlığı ile daha da güçlü bir hale gelmektedir. . .

Faşistler, aynı zamanda bazı meslek gruplarının üst tabakalarına dayanarak kendi sendika gruplarını kurmak için olağanüstü bir çaba harcamaktadırlar. Bu gruplar, sınıf sendikacılığının kuvvet kullanılarak yok edilmesinden sonra bütün sendika hareketinin denetimini ele geçirmeye çalışacak örgütsel bir çekirdek görevini yüklenecektir. Bütün büyük işletmelerde emekçi faşist memurlar ve çeşitli işsiz kişiler denetmen, koruyucu, vb. olarak görevlendirilmekte, işçileri ve personeli dağıtmak ve moralini bozmak isteyen, terör faaliyetlerinde bulunan silahlı gruplar meydana getirilmekte, işletmelerdeki devrimci proleter unsurlar temizlenmekte ve kitleler böylece lidersiz bırakılmaktadır." (Dimitrov, Faşizm ve Sarı Sendikalara Karşı Mücadele Tedbirleri)

Sendikaların mücadelesi, kapitalist düzen içinde bir mücadeledir. Kapitalist üretim biçiminin işçi sınıfını içine soktuğu çemberin genişletilmesi mücadelesidir. Yani sendikalar işçi sınıfının en geniş kesimlerini ekonomik ve demokratik mücadeleye çeken, kitlelerin bu düzene karşı olan muhalefetlerini en geniş bir tabanda örgütleyen örgütlerdir:

"Bütün kapitalist ülkelerin deneyleri, işçi sınıfının ekonomik mücadelesi için en salık verilebilir örgütlenme biçiminin geniş sendikalar olduğunu göstermiştir. . . Ekonomik mücadele, işçi kitlelerinin koşullarında sürekli bir iyileşmeyi ve gerçek sınıf örgütlerinde bir güçlenmeyi, ancak bu mücadele proletaryanın politik mücadelesi ile uygun biçimde kaynaşırsa getirebilir." (Lenin, R.S.D.İ.P.'nin Birleşme Kongresi İçin Bir Taktik Platform)

Yukarıda da belirtildiği gibi, sendikaların politikayla uğraşmaları, işçi sınıfının politik mücadelesi doğrultusunda çalışma yürütmeleri, sendikaların kendi işlevlerini gereği gibi yerine getirebilmelerinin önşartıdır. Fakat bu, sendikaların işçi sınıfının politik mücadelesini yürüttüğü anlamına kesinlikle gelmez.

Sendikaların işlevi işçi sınıfının en geniş kesimlerini örgütlemek ve onların düzene karşı olan muhalefetini işçi sınıfı bilimi doğrultusunda şekillendirmektir. Bunu yaparken ekonomik ve demokratik görevler üstlenirler. Her iki görev özünde bir birlik oluşturur ve içiçedir.

Ekonomik mücadele bu düzen içinde (yani üretim araçlarının kapitalistlerin mülkiyetinde olduğu düzende) işçilerin yaşam koşullarını geliştirmeye yöneliktir. Demokratik mücadele ise bu düzende (yani kapitalistlerin politik iktidarı elinde bulundurduğu düzende) işçi sınıfının yaşam ve mücadele etme özgürlüğünün sınırlarını geliştirmeye yöneliktir. Yani demokratik mücadele temelde politikayla içiçedir. Demokratik mücadelede etkin olan örgütler politikayla uğraşırlar. Sendikalar en geniş kitle örgütleridir. Görevleri, en geniş kitlelerin tek tek damlalar, ufak gölcükler, ufak dereler halindeki muhalefetini bir büyük ırmak halinde bütünleştirmek ve yeni bir toplum biçimine yöneltmektir.

2. Grevler

Ekonomik mücadelenin en keskinleştiği anlar direniş ve grevlerdir. İşçi kitlelerinin işçi sınıfı bilimine en açık olduğu bu eylemler, işçi sınıfını politik mücadeleye hazırlayan okullardır:

"Bu grevler sanayi proletaryasının askeri eğitim alanıdır ve kaçınılmaz olarak yaklaşan büyük mücadeleye hazırlık teşkil etmektedir. Grevler, sendikalı işçiler arasındaki belirli grupların, emekçi sınıflar davasına olan adanmışlıklarının göstergeleridir." (*Engels*, İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu)

"Her grev kapitalistlere, gerçek efendilerin kendileri değil, işçiler olduğunu hatırlatır. Her grev işçilere, durumlarının umutsuz olmadığını, yalnız olmadıklarını hatırlatır." (*Lenin*, Grevler Üstüne)

"Bir grev işçilere, patronların ve işçilerin güçlerinin nelerden ibaret olduğunu anlamayı öğretir. Onlara yalnız kendi patronlarını ve yalnız kendi iş arkadaşlarını değil, tüm patronları, tüm kapitalist sınıfı ve tüm işçi sınıfını düşünmeyi öğretir." (*a. g. e.*)

"Bir grev, işçilerin gözlerini, sadece kapitalistlerin değil, hükümetin ve yasaların niteliği konusunda da açar. (a. g. e.)

Bu nedenle, grevler işçilere birleşmeyi öğretir. Onlara, ancak birleştikleri zaman kapitalistlere karşı mücadele edebileceklerini gösterir. Grevler işçilere, tüm işçi sınıfının tüm fabrika bahipleri sınıfına karşı ve keyfi polis hükümetine karşı mücadelesi üstünde düşünmeyi öğretir. Sosyalistlerin, grevleri 'bir savaş okulu' olarak, tüm halkın, çalışan herkesin, hükümet görevlileri ve sermayenin boyunduruğundan kurtarılması için, işçilerin düşmanla savaşmayı öğrendiği bir okul olarak adlandırmalarının nedeni budur." (*a. g. e.*)

"Fakat 'bir savaş okulu', savaşın kendisi değildir. Grevler işçiler arasında yaygınlaştığı zaman işçilerin bazıları. . . işçi sınıfının kendisini yalnız grevlerle, grev fonlarıyla, ya da grev dernekleriyle sınırlayabileceğine, işçi sınıfının, koşullarındaki önemli bir düzelmeyi, hatta kurtuluşunu yalnız grevlerle sağlayabileceğine inanmaya başlarlar. Birleşmiş bir işçi sınıfının küçük grevlerde bile ne kadar güçlü olduğunu gördükleri zaman, bazıları, işçilerin istedikleri her şeyi kapitalistlerden ve hükümetten alabilmeleri için, yalnızca, ülke çapında bir genel greve girişmeleri gerektiğini sanırlar. İşçi sınıfı hareketi daha ilk dönemlerinde iken ve işçiler henüz pek tecrübesizken bu düşünce diğer ülkelerin işçileri tarafından da ortaya atılmıştır. Bu, yanlış bir düşüncedir. Grevler, işçi sınıfının kurtuluşu için mücadele ettiği yollardan biridir; fakat tek yol değildir. Ve eğer, işçiler mücadeleyi yürütmenin diğer yollarına da önem vermezlerse, işçi sınıfının gelişimini ve başarılarını yavaşlatmış olurlar." (a. g. e.)

Grevler ve direnişler, işçi sınıfı biliminin kök salacağı sürülmüş ve gübrelenmiş topraktır. İşçi sınıfının nihai kurtuluşuna gönül vermiş bir sürü işçi militan, bu grev ve direnişlerde mücadele vere vere çelikleşir. Kitleler nihai çözümün gerekliliğine bu grev ve direniş deneylerinden geçe geçe ikna olurlar. Burjuvazi bu grev ve direnişlerden korkar. Grev ve direnişlere katılan işçi sayısındaki ve grevde geçen gün miktarındaki artışlar burjuvazinin sonunu bildirmek için çalan çanlardır.

Bütün bu nedenlerden dolayı, Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihinde çeşitli olayları ele alırken bir taraftan "kendiliğindenci" unsuru, diğer taraftan da bu hareketlerin bilimsel sosyalizme sahip çıkan kadrolarca yönlendirilmesini incelemeye çalışacağız.

Ç. İŞÇİ SINIFININ EKONOMİK–DEMOKRATİK MÜCADELESİ VE BURJUVAZİNİN KESİMLERİ

İşçi sınıfının genel olarak burjuvaziye karşı verdiği ekonomik mücadele burjuvazinin iki ayrı kesimine karşı sürdürülmektedir. Burjuvaziyi ikiye ayırıp ele almak gereklidir. Bugün iktidarda olan, teşvik tedbirlerinden yararlanan, emperyalistlerle çıkar birliğinde olan, emperyalistlerin acentalığını veya ortaklığını yaparak (bütünleşerek) tüm halkı tekel kârlarıyla beraberce sömüren. üretim ve dağıtıma hakim olan, kendi çalıştırdığı işçilerden el koyduğu artık değerin bir kısmını tekelci burjuvazi ile emperyalistlerle bütünleşemeyecek kadar küçük olan, kendi çalıştırdığı işçilerden el koyduğu artık değerin bir kısmını tekelci sanayi burjuvazisine, ithalatçılara ve bankalara kaptıran orta bur-

juvaziye karşı sürdürülen ekonomik mücadelede, başarı farklı olmaktadır. Bu konu üzerinde önemle durmak gereklidir, çünkü Türkiye'de işçi sınıfının ekonomik mücadelesi her geçen gün orta burjuvazi tarafından sömürülen işçilerin daha büyük kısmını içine almaktadır.

Tekelci burjuvazinin yatırımlarında çalışan işçiler bugün genellikle sendikalıdır. Bu sendika ister "sarı", ister devrimci-ilerici nitelikte olsun, işçiler bazı haklar sağlamıştır. Tekelci burjuvazi, bazı ekonomik tavizler vermeyi huzursuzluğa tercih etmektedir. Tekelci burjuvazinin sağladığı tekel kârlarıyla bu tavizleri vermek mümkündür. Fakat diğer taraftan orta burjuvazinin sömürdüğü işçiler, yaygınlaşan ekonomik-demokratik mücadele çerçevesinde yeni yeni sendikalaşmaktadır. Daha önce İş Kanununu bile uygulamayan orta burjuvalar yüksek ücret talepleriyle karşılaşınca şaşkına dönmekte, büyük tepki göstermektedir. İşçiler ise haklı olarak tekelci işletmelerde çalışan işçi arkadaşlarının aldığı hakları talep etmektedirler.

Kapitalist düzende üretim azami kâr için yapılır. Piyasada çeşitli işkollarında geçerli ortalama kâr oranları vardır. Bu oranlar, işkolu içinde de tekelleşme düzeyine göre farklı farklıdır.

Farklı kâr oranları tekel durumundan kaynaklanır. Tekelci şirketler, sattıkları malların fiyatını istedikleri gibi ayarlayabilmekte, giderler artınca satış fiyatlarına bu artışları yansıtabilmektedirler. Bu tekel kârlarının büyük kısmı tüm emekçilerden çıkar, bir kısmı da orta burjuvaziden. Tekelci kuruluşlardaki işçilerin ücretlerinin artması halinde bu gider artışı derhal fiyatlara eklenebilmektedir.

Diğer taraftan orta burjuvazinin işletmelerinde, kâr oranı daha düşüktür. Bu işletmelerde kullanılan tüm yatırım malları tekelci burjuvaziden (uluslararası ve yerli) tekel fiyatlarıyla satın alınmaktadır. Ayrıca nakit sermaye sıkıntısı içinde olan bu işletmelerdeki işçilerin sömürülmesinden elde edilen artı değerin bir kısmı da bankalara veya bankalardan kredi alınamadığı durumlarda nazik adı "banker" olan çağdaş tefecilere akmaktadır. Kârlılığı düşüren bir etken de budur.

Orta burjuvalar piyasaya hakim değildir. Bir kısmı doğrudan doğruya piyasaya mal üretir. Yani fiyatları istedikleri gibi artırmaları mümkün değildir. Orta burjuvazinin diğer kesimi tekelci burjuvazinin yan sanayii durumundadır. Yani bu işletmeler tamamiyle tekelci burjuvaziye bağımlıdır. Genellikle yıllık taahhüt alırlar ve bu süre içinde fiyatlarını arttırmaları mümkün değildir. Girdi maliyetleri arttığında, kârlar düşer. Bu maliyet artışları fiyatlara yansıtılamaz. Bu işletmelerin kârlılığı büyük ölçüde işçilerin kaba bir şekilde aşırı sömürülmesiyle, sendikasız-sigortasız çalıştırılmasıyladır. Tekelci burjuvazi çalıştırdığı işçileri daha fazla sömürür. Ama nazikçe. Çalışma süresini zorla

haftada 48 saatten 60 saate çıkarıp eski teknoloji kullanacağına, 48 saatten 45 saate indirilmesini kabul eder, ama üretkenliği arttırarak sömürü oranını (artık değer/ücret) çok daha yüksek tutar.

Orta burjuvalar arasında kıyasıya bir rekabet sürmektedir. Piyasada görülen ortalama kâr oranının altına düşen işletmeler kapanmaya mahkumdur. Giderleri artan bir işletme ihalelerde eski kâr oranını sürdürecek yeni bir teklif verdiğinde ihaleyi kaybeder, giderleri artmayan rakipleri işi alır ve onu tasfiye eder. Bu nedenle, orta burjuvalar işçi maliyetlerinin artmaması için son derece dikkatli davranmaktadırlar. Bu dönemde orta burjuvaziye ait işletmelerde çalışan işçilerin ekonomik mücadeleye katılmaları karşısında orta burjuvazinin tepkileri, tekelci burjuvazininkinden çok daha sert olmaktadır.

Tekelci burjuvazinin yoğunlaşan sömürüsü iki şeye yol açmaktadır:

1) Tekelci işletmelerde çalışan işçiler daha yüksek ücret zamları alabilmektedirler.

2) Orta burjuvazinin kâr oranları düşmektedir.

Bunların sonucu ise şudur:

1) Orta burjuvazinin işletmelerinde çalışan işçiler üzerindeki baskılar artmakta, işçiler daha fazla çalıştırılmakta, ücretler artmamakta, fiyat artışları karşısında gerçek ücretler düşmektedir.

2) Bu işçiler tekelci işletmelerdeki arkadaşlarının aldığı ücretler ve diğer hakları görmekte, onların düzeyine varmak istemektedirler.

Bu durum karşısında bir taraftan sendikalaşan işçi oranı artmakta ve orta burjuvaların sömürdüğü işçiler sert bir mücadeleye girmekte, fakat orta burjuvaların ise bu mücadeleye tepkileri gittikçe artmaktadır. Önümüzdeki devre, işçi sınıfıyla orta burjuvazi arasındaki mücadelenin daha da şiddetlenmesine gebedir.

Diğer taraftan işçi sınıfının burjuvaziye karşı verdiği mücadelede tekelci burjuvazinin özel bir yeri vardır. Orta burjuvazi sadece kendi işletmelerinde çalışan işçileri sömürürken, tekelci burjuvazi (uluslararası ve yerli) tekel kârları aracılığıyla tüm emekçi sınıf ve tabakaları sömürmektedir.

Günümüzde emperyalistler (uluslararası tekelci burjuvazi), onlarla bütünleşen yerli tekelci burjuvazi ve bu sınıfla işbirliği halindeki büyük tefeci-tüccar ve toprak ağalarından oluşan sömürücü bir azınlık iktidardadır. Yani orta burjuvazi iktidardan tasfiye edilmiştir. Bu sömürücü azınlık, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi sınıf ve tabakaları sömürmektedir.

Bu hakim sömürücü azınlığın ögelerinden biri olan tekelci sanayi burjuvazisinin mülkiyeti altındaki işletmeler, sayıca en fazla işçinin bir arada bulunduğu, çağdaş teknoloji ile üretim yapılan yerlerdir

Bu işletmelerde çalışan işçilerin yaşam koşulları ortalama bir işçininkinden yüksektir. Tekel kârlarıyla çalışan ve işçi ücretlerindeki artışı fiyatlarına yansıtabilen bu işletmeler, işçilerine ortalamanın üstünde bir gelir sağlamaktadırlar. Fakat işçi sınıfının en dinamik, en bilinçli kesimi de bu işletmelerdeki işçilerdir. Bu işçilerin oldukça uzun bir ekonomik mücadele geçmişleri vardır. İşletmenin yapısı gereği, "baba patron" tipi ortaya çıkmaz. Anti-patron mücadele işletmenin faaliyete geçmesiyle başlar. Ortaklaşa üretim ortak mücadeleyi güçlendirir. İşçiler kendi güçlerini daha kolay öğrenirler, daha kolay örgütlenirler. Anti-patron bilinç kısa bir eğitimle anti-kapitalist bilinç düzeyine yükselir.

Bu işçilerin mücadelesi bir taraftan genel olarak burjuvaziye, diğer taraftan özel olarak uluslararası ve yerli tekelci burjuvaziye karşıdır. Yani işçi sınıfının bu kesimi genel olarak anti-kapitalisttir, özel olarak da iktidardaki sömürücü hakim azınlığa karşıdır.

Tekelci burjuvazinin denetimindeki işletmelerde çalışan işçilerin sayısı 200 bini aşmaktadır. Bu işçiler büyük üretim birimlerinde çalışmaktadır.

İşçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalar genel olarak bu düzene karşı olmak konusunda ittifak halindedir. Fakat işçi sınıfının tekelci burjuvazi tarafından doğrudan doğruya sömürülen kesimiyle sömürücü hakim azınlığın sömürüsü altındaki diğer emekçi sınıf ve tabakaların ittifakı daha da maddi temellere dayanmaktadır.

II.
1923'E KADARKİ DÖNEM

A. İŞÇİ SINIFININ MADDİ DURUMU

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu

Bu dönemde çalıştırdığı işçi sayısına göre iş kollarını şu şekilde sıralayabiliriz: a) ulaştırma, b) yapım, c) dokuma, d) madencilik, e) cam, kağıt, gıda, tütün, vb. Özel sanayi kesiminde 1900 yılından önce kurulan işletmelerin sayısı gıda sanayiinde 28, tekstilde 27, kağıt ve matbaada 29, tahta işlerinde 9, deride 7, toprak ürünlerinde ise 6'dır.

Bazı kentlerde ve işkollarındaki durumu daha geniş şekilde inceleyecek olursak şunları söyleyebiliriz: 1870'lerde Selanik'te büyüklü küçüklü 10'dan fazla fabrika vardı ve Selanik'te yalnız abacılıkta 8 - 10 bin işçi çalışmaktaydı. Uşak, Gördes, İsparta, Tokat, İzmir'de halı ve kilim fabrikalarının olduğu bilinmektedir. İstanbul'da tersanelerde 1871'lerde 1000'in üstünde işçi çalışıyordu. 1876 yılında ise bu rakam 3000'e çıkmıştı. Yine devlet kesiminde örneğin 1873 yılında Bahriye Nezareti'nin çeşitli yapı işlerinde 500, Karaağaç fişekhanesinde 1000'in üzerinde, Tophane ve diğer fabrikalarda 2000 kadar işçi bulunmaktaydı. Kısaca 1890'larda devlet kesiminde yalnız İstanbul'da 10 binin üstünde işçi çalışmaktaydı. Tarımda, madenlerde, ulaştırmada ve hizmetlerde de çok sayıda işçi çalıştığı saptanmıştır.

Bu dönemde küçük üretim göreli olarak daha yaygındı. Örneğin, Van ilinde pamuklu ve kabayünlü dokuma çıkaran 900 atölyede 2300 işçi çalışmaktaydı. Bursa'da büyüklü küçüklü 50 işletme vardı ve ipekçilikte 4500 işçi çalışmaktaydı. 1839 yılından önce İzmir ve Berkçova'da büyük halı fabrikalarının bulunduğu bilinmektedir. Endüstride

manüfaktür (imalathane) niteliğinden de söz edilebilir. Selanik, Serez, Melenik, İstib, Edirne, Gelibolu, İstanbul ve Bursa'da imalathane niteliğinde basma fabrikaları vardı.

Ayrıca bazı üretim kollarında kadın işçilerin de çalıştırıldığı görülmektedir. Rumeli ve Anadolu'da halı atölyelerinde kadın işçiler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Bu kadın işçilerin yıllık ücretleri en fazla 400 kuruştu. Yanya ve İstanbul'da ise gümüş ve altın nakış işlerinde çok sayıda kadın işçi çalışmaktaydı.

Bazı sanayi kollarında, özellikle Batılı tüccarların ve işadamlarının etkisiyle, küçük atölye endüstrisinden batılı anlamda fabrikaların kurulması gerçekleşmeye başladı. Rumeli'de de yerli burjuvaların yardımı ve devletin askeri ihtiyaçları nedeniyle bu kişileri desteklemesiyle fabrikalar kuruldu. Bu anlamda ilk fabrika olan aba fabrikası 1834 yılında Silevne'de kuruldu. Rumeli'de gerçek işçi statüsünde işçi çalıştıran ilk fabrika 1839 yılında çalışmaya başladı. Bu fabrikada 2 Çek usta ve 80 Bulgar işçi çalışmaktaydı. Ayrıca 6 çıkrıkta 12 çocuk işçi istihdam ediliyordu. Bu işçilerin ortalama yıllık ücreti 500 kuruştu.

Ordu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kurulan, fakat sömürgeleşme sürecinde fazla yaşamayan devlet endüstrisinde de işçi birikimi göze çarpmaktaydı. 1835 yılında Tophane'nin, İzmir ve İstinye çuha fabrikalarının kuruluşu bu çabanın birer ürünüdür.

Ordu ihtiyaçlarına cevap veren endüstrinin yanında çok işçi çalıştıran diğer bir üretim alanı da madencilik olmuştur. Mevsimlik işçi dışında en sürekli işçi kitlesi maden ocaklarında görülmektedir. En büyük maden ocaklarının bulunduğu Zonguldak kömür havzasında işçilerin nasıl toplandığı ve bu toplamanın nasıl geliştiği şu şekilde özetlenebilir: Başlangıçta burada işçiler, Ortaçağdaki angarya usullerine benzeyen bir biçimde çalıştırılıyorlardı. Zonguldak'ta valilik yapmış bulunan Dilaver Paşa, angarya usullerine benzeyen bir çalışma tüzüğü hazırlamıştı. Bu tüzüğe göre Zonguldak köylüsü 13 yaşından 50 yaşına kadar bir ayda 15 gün tarlada, 15 gün madenlerde çalışmak zorunda tutuluyordu. Bu tüzüğe göre işçilere yatacak yer sağlanması, günlük çalışma süresinin 10 saat olması, madende bir doktor bulunması, hastalara idare tarafından bakılması gerekiyorsa da, yeterli bir denetim mekanizmasının olmaması nedeniyle bunlardan hemen hemen hiç biri uygulanmamıştır.

Giderek artan kömür üretiminin daha fazla işçiyi istihdam etmeyi gerektirmesiyle, büyük şehirlerde iş bulamayan köy kökenli işçiler ve yerli sanayideki çöküşle birlikte üretim araçlarından yoksun kalan zanaatkarlar bu bölgeye akın ettiler. Böylece angarya sistemi etkinliğini yitirdi ve madenlerde gündelikli işçi çalıştırılmaya başlandı.

1839 yılındaki Tanzimat Fermanı'ndan sonra Avrupa sermayesinin çıkarları doğrultusunda gelişme hız kazandı ve ülke Avrupa'nın hammadde ihtiyacını karşılayan bir sömürge durumuna geldi. Sosyo-ekonomik, politik ve mali hükümler, yabancı sermayedarların Osmanlı İmparatorluğu'nu boyundurukları altına almasını sağladı. Yabancı kapitalistler demiryolu, liman, elektrik, su, havagazı, tramvay gibi altyapı yatırımları yaptılar. Bu yatırımlar özellikle 1856 yılından sonra hız kazandı ve buralarda büyük miktarda işçi bir araya geldi.

1839 yılından sonra özel yatırımlar da hız kazandı. 1845 yılında İsviçre sermayeli bir ipek ipliği fabrikası, 1852'de Lübnan'da 5'i Fransız, 2'si İngiliz ve 2'si yerli olmak üzere 9 iplik fabrikası kuruldu. 1864 ve 1865 yıllarında Adana, Tarsus, Mersin ve Balıkesir'de İngilizlere pamuk işleme fabrikası kurma izni verildi.

1901 yılı civarında Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışan işçilerle ilgili olarak Vedat Eldem'in verdiği rakam 409 bin civarındadır. Bu toplamın İstanbul ve Anadolu'daki bölümü 300 bine varmaktadır. 1913 ve 1915 yıllarında İstanbul, İzmir ve çevreleri ile ilgili olarak yapılan sanayi anketlerinde çalışanlar sayısının 1913 yılında 16 bin, 1915 yılında 13,5 bin olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde istatistiklerin sağlıklı olmaması tam bir karşılaştırmayı olanaksız kılmaktadır. Vedat Eldem'in verdiği toplam rakam gerçek anlamda kapitalist işletmeler olmayan küçük işyerlerini de kapsadığından, toplumsal üretimde bulunan çağdaş proletaryanın sayısını göstermede yetersiz kalmaktadır.

Bilindiği gibi işçi hareketlerinin işyerlerinin büyüklüğü ile doğrudan bir ilişkisi vardır. İşçi ile işveren arasındaki çelişkinin giderek keskinleşmesi ancak işyerinin büyümesi ve çok sayıda işçinin aynı işyerinde üretimde bulunmasıyla gerçekleşmektedir.

Vedat Eldem, 1910 yılında Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde çalışanlarla ilgili olarak aşağıdaki tabloyu veriyor.

Tablo. 1 – 1910 Yılında Osmanlı İmparatorluğunda Çalışanların Bölgelere ve İş Kollarına Göre Dağılımı (1000 kişi)

Bölge	Halıcılık	Dokuma	İpekçilik	Saraciye	Yağ,	Diğer	Toplam
İstanbul	0.8	4.6	1.2	3.3	0.5	12.5	22.9
Anadolu	59.3	54.8	7.6	9.9	12.0	131.0	274.6
Suriye	0.3	15.0	8.0	2.2	8.0	22.5	56.0
Lübnan	—	4.0	1.0	0.5	2.5	5.0	13.0
Kudüs	—	1.1	—	0.4	1.5	4.5	7.6
Musul, Bağdat	1.0	7.5	—	1.5	1.0	23.5	34.5
TOPLAM	61.4	87.0	17.8	17.8	25.5	199.0	408.6

Kaynak: Vedat Eldem, Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, s. 287.

Tablodan da görüleceği gibi, en fazla işçi Batı kapitalizminin rekabetinin bulunmadığı halıcılık sektöründedir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde imalathaneler kurmuş olan Şark Halı Şirketinde 1923 yılında çalışanların sayısı 15 bine yakındı. 1830'lardan beri sürekli olarak tasfiye olan dokumacılıkta ise hâlâ 60 bine yakın işçi çalışması, bir taraftan bu sektördeki devlet fabrikalarının, diğer taraftan zorlaşan yaşam koşullarına rağmen ilkel üretim araçlarıyla dokumacılığı sürdürmeye çalışan küçük işyerlerinin sonucudur.

Anadolu'da ise Çukurova bölgesinde, 19. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanan pamuk üretimi hasat zamanında sayıları 50 - 60 bini bulan pamuk işçilerinin bu bölgeye dolmasına yol açmaktaydı. Fakat bu işçiler gerçek anlamda üretim araçlarından yoksun, proleterler olmaktan çok, topraksız ve az topraklı yoksul köylü niteliğindeydiler.

İşçilerin en yoğun olduğu bölgeler özellikle yabancı sermaye yatırımlarının ağırlıkta olduğu ve üretimin tamamının ihraç edildiği madenlerdedir. 1911 yılında Fransız sermayesi ile kurulan Ereğli Kömür İşletmelerinde çalışan işçi sayısı 10 bini buluyordu.

Osmanlı İmparatorluğunda sermaye biriktirebilen kişilerin sanayiye yönelme yerine emperyalistlerin işbirlikçiliğini yeğlemeleri nedeniyle işçi yoğunluğunun yüksek olduğu fabrikalar ya devlet kuruluşları, ya da yabancı sermaye yatırımları olmuştur. 1911 yılında personel sayısı binin üstünde olan kuruluşlar bu görüşü doğrulamaktadır:

Tablo. 2 – 1911 Yılında Osmanlı İmparatorluğunda Faaliyette Bulunan ve Personel Sayısı Binden Fazla Olan Kuruluşlar

	Kuruluş Tarihi	Personel Sayısı	
Tütün Rejisi	1883	13 969	
Şark Demiryolları	1868	3 758	
Anadolu Demiryolları	1888	2 850	
Aydın Demiryolları	1856	1 607	
İzmir - Kasaba ve temdidi demir.	1863	1 983	
Seyrisefain İdaresi	1910	1 200	
İmalatı Harbiye fabrikaları	..	2 733	
Ereğli Kömür İşletmesi	1892	5 185	sürekli
Balya - Karaaydın madeni	1892	1 018	
Yorgi ve Rumbaki Kömür Ş.	..	1 488	
Osmanlı Bankası	1863	1 216	
Ziraat Bankası	1888	1 022	
Hicaz Demiryolu	1903	1 628	

Kaynak: Vedat Eldem, a.g.e., s. 208.

1915 yılında ise çalışanların büyük bir bölümünün gıda ve do kuma sanayilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo. 2/a – 1915'de Çalışanların İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kolu	Memurlar	İşçiler*	TOPLAM
Gıda	265	3.651	3.916
Toprak ürünleri	34	306	336
Deri işlemi	47	1.223	1.270
Ağaç	21	356	377
Dokuma	103	6.660	6.763
Kağıt, matbaa	94	1.173	1.267
Kimya	15	116	131
TOPLAM	575	13.485	14.060

(*) Ustalar dahil

Kaynak: 1913 - 1915 Sanayi Sayımı

Dönemin sonlarında, 1922'de işçi sayılarının sektörel dağılımında gıda sanayiinin alt sıralara indiği, deri işleme, metalurji, ağaç işleme sanayilerinin çalışan işçi açısından büyüdüğünü görüyoruz.

Tablo. 2/b – 1922'de Sanayi İşyerleri ve Buralarda Çalışan İşçi Sayisi

İktisadi Faaliyet Kolu	Işy. sayısı	İşçi Sayısı	İşyeri başına düşen ortalama işçi
Dokuma	20.057	35.316	1.76
Deri işleme	5.347	17.964	3.35
Metalürji	3.272	8.021	4.24
Ağaç ve marangoz işleri	2.067	6.007	2.91
Gıda	1.274	4.491	3.52
Çömlek v.s.	704	3.612	1.93
TOPLAM	32.721	75.411	2.30

Kaynak: U.S. Department of Commerce (Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik gelişmenin 50 yılı s. 41)

2. Ücretler ve Çalışma Koşulları

Osmanlı İmparatorluğunda işçilerle patronlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasalar son derece sınırlıydı. Yürürlükte olan Mecelle'ye göre işçilere "ecir" deniyor ve "ecir, nefsini kiraya veren kimsedir" diye tanımlanıyordu. Çalışma süresi Mecelleye göre gün doğumundan gün batımına kadardı. İşçilerin hiç bir yasal direnme hakları yoktu. 1845 tarihli Polis Nizamnamesinin bir maddesine göre, polisin görevlerinden biri işini gücünü terkeden ve çalışmayı durduran işçilerin her türlü kötü faaliyetini önlemekti. 1930'lardan itibaren mevcut sanayi yapısının tasfiyesi geniş bir yedek işsizler ordusunun oluşmasına yol açmış, kentlerdeki yığılmayı arttırmıştı.

Bu koşullar altında ücretler son derece düşük ve çalışma koşulları da dayanılmaz derecede kötüydü. Özellikle 1850'lerden sonra dokuma işlerinde kadın ve çocuk emeği yaygın bir şekilde kullanılıyordu. İşçilerin ücretleri seyrek olarak para şeklinde ödeniyordu. Ödemeler, genellikle işçinin çalışma süresinde borca yazdırarak aldığı ihtiyaçlarını ancak karşılardı. Hastalanmaları veya iş kazası geçirmeleri halinde hiç bir güvenceleri yoktu. Tazminat ödenmeden işten çıkarılırlardı. Yani ücreti oluşturan fiziki ve toplumsal ihtiyaçlar listesinden toplumsal ihtiyaçlar bölümü hemen hemen tamamiyle silinmişti. İşçiler birer yük hayvanı gibi sadece fiziki ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayacak bir ücretle çalıştırılıyorlardı.

Gümüşgerdan'da 1847 yılında istihdam edilmekte olan işçilere ayda 60-80 kuruş arası bir ödeme yapılmaktaydı. 1847 yılında Filibe'de dokuma fabrikasında işçi ücretleri yıllık 600-750 kuruş arasında değişmekteydi. En yüksek ücreti alan kalifiye bir işçinin eline 600-800 kuruş geçmekteydi. Tarımda çalışan işçilerin ücretleri daha da düşüktü. Örneğin Gümüşgerdan'da çiftliklerde çalışan çobanlar, arabacılar yılda 100 - 400 kuruş arası, halıcılar, bahçe işçileri, oduncular 400-600 kuruş arasında ücret almaktaydı. Fabrikalarda daha çok çocuk işçiler çalıştırılıyordu ve bunların yıllık ücretleri 300-400 kuruş civarındaydı.

1844 yılında Sliven'de bir postacının aylığı ise 75 kuruş, postane memurunun 150 kuruş, amirlerin ve kaymakamın aylığı ise 400-500 kuruş civarındaydı. Yani işçi ücretleriyle memur maaşları karşılaştırılamayacak kadar farklıydı.

Ergani Bakır madenlerinde çalışan işçilerin yevmiyeleri 50 yılda 2 kuruş artmıştı. 1849 yılında 4 kuruş olan yevmiyeler 1899 yılında ancak 6 kuruşa yükselmişti. Yabancı sermayeli işyerlerinde çalışma koşulları daha da kötüydü. Ücretler yalnız çalışılan günlerde ödenmekte, yemek saatlerinde, dinlenme aralarında ücretler kesilmekte, iş-

çiler günde 11 saat çalıştırılmaktaydılar. Haydarpaşa demiryollarında çalışan işçilerin gündeliği 5 - 8 kuruş arası değişmekte, ücret belirlemede yabancı-yerli işçi ayırımı yapılmaktaydı.

1913 yılında Ereğli kömür havzasında bir işçinin yevmiyesi 10 kuruş civarındaydı. Bu para ile ancak 5 kilo un veya 2 kilo sığır eti alınabiliyordu. 1913 yılında Sanayi sayımı kapsamına giren bölgede ortalama ücret 12 kuruş civarındaydı. Aynı yıllarda 1. sınıf bir valinin aylık ücreti ise 20 bin kuruşu bulmaktaydı.

Aşağıdaki tabloda 1913 ve 1915 yıllarında sektörlere göre ortalama işçi ücretleri verilmektedir.

Tablo. 3 – 1913 ve 1915 Yıllarında Ücretler (krş/gün)

	1913	1915
Gıda Sanayi	11.8	14.2
Toprak Sanayi	13.8	..
Debağat	13.6	13.9
Tahta Sanayi	16.9	16.5
Tekstil Sanayi	6.1	6.8
Kağıt Sanayi	11.7	13.6
Kimya Sanayi	13.7	..
Maden Sanayi	15.0	..

Kaynak: Vedat Eldem, a.g.e., s. 209

1913 yılında çeşitli tüketim mallarının perakende satış fiyatları da şu şekildedir.

Tablo. 4 – 1913 Yılında Tüketim Malları Fiyatları (krş/kg)

Un	1.90	Pirinç	2.34	Fasulye	3.12
Nohut	2.40	Zeytin	2.50	Z. yağı	6.25
Şeker	2.34	Çay	17.00	Süt	1.56
Tereyağ	15.40	B.peynir	6.25	K.peyniri	9.37
Yumurta	0.50	K. Eti	5.47	S. Eti	4.34

Kaynak: Vedat Eldem, a.g.e., s. 215,216.

Kötüleşen bu yaşam koşullarının işçi sınıfının kendiliğindenci hareketini geliştirmesi, toplumsal muhalefeti eyleme dönüştürmesi kaçınılmazdı. Fakat ülkede sağlıklı ve güçlü bir sosyalist hareketin olmaması, bu muhalefetin işçi sınıfı bilimini özümlemiş kadroların önderliğinde eyleme dönüşmesini engelledi. Gerek 1908 yılındaki hareketlerde, gerekse Ulusal Kurtuluş Savaşında kitleler mücadele verdi, fakat ürünleri burjuvazi topladı.

3. Örgütlenme

Bu dönemde işçi hareketlerinin nedeni tamamiyle ekonomiktir ve kendiliğinden gelişmenin ortaya çıkardığı patlamalardır. İşçiler dayanılmayacak hale gelen yaşam koşulları karşısında harekete geçmektedirler. Fakat bu işi bırakmalar, yürüyüşler, grevler örgütsüz bir şekilde meydana gelmekte ve işçiler sonuna kadar direneceklerine, anlaşmazlığın çözümlenmesi için devlet büyüklerine başvurmakta, onlardan yardım dilemektedirler. Ayrıca büyük merkezlere olan göçler patronların işini kolaylaştırmakta ve yeni işçi bulmakta güçlük çekilmemektedir. İşçilerin dağınıklığı, aralarındaki rekabetle bölünmüş yığınlar halinde bulunmaları, hareketlerin gelişimini ve örgütlenmesini geciktirmektedir. Yabancı ve yerli kapitalist güçler işçi sınıfını pervasızca sömürmekte, mücadeleyi kırmak için işçi sınıfının bu durumundan yararlanmaktadır.

Bu dönemde işçilerin gerçek anlamda sendikalar kurdukları söylenemez. Kurulan dernekler işçi sınıfının kendiliğinden gelişimi sonucu ortaya çıkmış örgütler olmaktan uzaktır. Bazı kaynaklarda ilk işçi teşekkülü olarak kabul edilen, hatta "Komünist Manifesto"nun, I. Enternasyonal'in ve başta Fransa olmak üzere Batı Avrupa'daki işçi hareketlerinin etkisinde kurulduğu söylenen Ameleperver Cemiyeti gerçekte levanten burjuvazinin ve Batı hayranı bürokrat aydınların kurduğu bir çeşit yardımseverler derneğinden öte bir şey değildir.

● *OSMANLI AMELE CEMİYETİ*

1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti daha önce kurulmuş yardım derneklerinden pek farklı değildir. İlk gerçek işçi örgütü olarak nitelendirilebilecek girişim 1894 - 1895 yıllarında Tophane işçileri tarafından gizli olarak kurulmuştur. Osmanlı Amele Cemiyeti adıyla Abdülhamit'in baskı döneminde çalışmaya başlıyan örgüt uzun ömürlü olamamıştır. 1985 yılında polis tarafından ortaya çıkartılan derneğin yöneticileri çeşitli cezalara çarptırılmış, dernek dağıtılmıştır.

1901-1902 yıllarında yöneticilerin kaçarak tekrar İstanbul'a gelmesiyle tekrar örgütlenme olanağı bulmuştur. Gizli faaliyetlerde bulunan örgüt, yaptığı toplantılarda işçi sınıfının kurtuluşu için mücadele kararı almış ve bu kararlar İngiliz, Fransız ve Rus sefaretleri aracılığıyla padişaha yollanmıştır. Örgüt bunun üzerine tekrar kapatılmış ve geniş çapta tutuklamalara gidilmiştir. Bu derneğin ilk işçi örgütü olduğu ve Batı'daki sol hareketlerden etkilendiği söylenebilir.

Bu dönemde, özellikle 1878 sonrasında, Avrupa'daki fikir akımları Osmanlı aydınlarını etkilemeye başlamıştır. Batı'da olduğu gibi işçilere yardım sandıkları, emekli sandıkları, sendikalar örgütleme eğilimleri doğmuştur. Fakat bu düşünceler yayın organları dışına taşarak eyleme dönüşmemiştir. Bunun nedeni, "istibdad" koşullarının yanı sıra bu hareketlerin bilimsel sosyalizmden uzak ütopik düşünceler olmasıdır. Ayrıca Ermeni ve Bulgar sosyalist hareketinin bu dönemde işçi sınıfıyla bağ kurmamış olduğu, daha doğrusu işçi sınıfı hareketleri üzerinde etkili olmadığı ortadadır. Fakat şurası açıktır ki, işçi hareketleri kamuoyunda yankılar yapmaya başlamıştır.

Bu dönemin belirgin özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Emperyalist güçlerle işbirlikçi güçlerin ittifakı yerli sanayi burjuvazisinin doğuşunu engelliyordu. Abdülhamit döneminde anonim şirketlerin kuruluşu bile, padişaha karşı kurulmuş dernek bahaneleriyle kapatılıyordu. İşçi sınıfı daha çok yabancı sermayeli işyerlerinde ve onların yönetimindeki devlet kesiminde yoğunlaşıyordu. Kendiliğinden gelişme içerisinde ilk grevlerin patlak vermesi de yine bu döneme rastlamaktadır. İşçi sınıfının kozmopolit yapısı emperyalistlerin işine yaramakta ve yerli işbirlikçilerin yardımıyla hareketi parçalama olanağını sağlamaktaydı. Ayrıca işsiz sayısının çokluğu işçileri birbirlerine rakip duruma sokmakta ve birlikte hareket etmeyi kısıtlamaktadır. Hareket genel çizgileriyle kendiliğinden, örgütsüz bir şekilde ekonomik mücadeleye geçmiştir.

1905 Rus devriminin Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Romanya'da gelişen sosyalist hareket üzerinde önemli etkisi oldu. İstanbul, İzmir ve Selanik gibi büyük işçi merkezlerinde ise Bulgar ve Rum sosyalistler faaliyetteydi.

Bulgaristan Dar Sosyalistler Partisi'nin denetimi altında kurulan Makedonya - Edirne Devrim Komitesi özellikle bu bölgedeki Bulgar işçiler arasında çalışmakla beraber, Türk işçiler arasında da belli bir etkinliği vardı. Bu çalışmalar sayesinde çeşitli bölgelerde işçi komiteleri oluşturuldu. Örneğin İskeçe'de 1904 yılında ayrı ayrı Bulgar, Yunan ve Türk işçi komiteleri kuruldu ve bunlar 1906 yılında tek bir işçi komitesi olarak birleşti. Bu komite ücretlerin arttırılması ve işgününün 14 saatten 10 saate indirilmesi için 1907 yılında Türk, Bulgar ve Rum

işçileri greve çıkardı. Grevci işçiler bir de gösteri yürüyüşü yaptı. Grev isteklerin alınmasıyla son buldu.

Osmanlı tarihinde işçi sınıfı hareketleri açısından 1908 hareketinin önemli bir yeri vardır. Bu yıllar işçi sınıfı mücadelesinin doruğuna eriştiği yıllardır. 1908 hareketini izleyen dönemde işçi hareketleri Abdülhamit dönemini aratmayacak bir zulüm ve terörle bastırılmış ve işçiler üzerinde koyu bir baskı uygulanmaya başlanmıştır.

● *1908 OLAYLARI*

1908 yılının Ağustos ve Eylül aylarında meydana gelen bu grevlerin daha önceki işçi hareketlerinden bazı farklılıklar gösterdiklerini görüyoruz. İstibdat döneminde yer altına inmiş olan işçi hareketleri II. Meşrutiyetin getirdiği hürriyet havasıyla bir patlama göstererek grevlere dönüşmüştür. Artık işçiler ücretlerini aynı düzeyde tutmak, birikmiş ücretlerini almak için değil, daha çok ücretlerinin arttırılması, sendika kurma özgürlüğünün tanınması, çalışma koşullarının düzeltilmesi gibi isteklerle kitleler halinde hareket etmeye başlamışlardır. Örneğin 1908 yılının Ağustos ayında çıkan gazetelerde şu haberlere rastlanmaktadır.

"Alatini tuğla fabrikası işçileri yüzde elli zam istemiş, kabul edilmediği için grev yapmışlardır."
"Selanik'te iki tütün ticarethanesi işçilerinin istedikleri yüzde otuz zam kabul edilmediği için işçiler grev yapmışlardır."

Şark demiryolları işçileri de sendika kurma istekleri kabul edilmediği için 5 Eylül'de greve gittiler. Anadolu - Bağdat demiryolu işçilerinin sömürgeci Alman şirketinden başlıca istekleri ise şunlardı:

- İşçiler derneğinin şirket tarafından tanınması,
- İşçilerin gündeliklerine 3 kuruş zam yapılması,
- Geceleri çalışanlara iki misli gündelik verilmesi,
- Hasta olan memurların işten çıkarılmaması.

Grevlerin değişik işkollarında yaygınlaşması emperyalist güçleri ve işbirlikçi egemen sınıfları tedirgin etmektedir. Bu çevrelerin yayın organlarında grevler aleyhindeki yazılar artmıştır. *"Adeta bir illet-i müstevliye halini aldı"* denilen grevlerin yabancı sermaye'ye zarar verdiğini, *"bundan maada memleketimizdeki mevcut cesim sanayi ecnebi sermayeleriyle vücuda gelmiştir. Demek ki grevler dolayısıyla İtibarı malimiz üzerinde tesir icra eder. Şirketlerin hisse senedatı düşer"* şeklinde açıklamışlardır. Türkiye işçilerini aşağılayıcı yazılar yazarak *"yerli amelenin ecnebi amelesi seviyesinde olamıyacağını . . . politika*

manevracılarına kolaylıkla kapılacakları derkâr bulunduğundan ecnebi ameleleri derecelerinde metalebatta bulunmaları gayri caizdir" demişlerdir.

Görülüyor ki, ekonomik ve toplumsal yaşamı tümüyle denetimleri altında bulunduran emperyalist güçler, gelişen işçi hareketlerinden doğrudan doğruya etkilenmektedir. İşçi hareketlerinin kendiliğinden gelişimi örgütlenme aşamasına geldiğinde, karşı güçler tedirgin olmakta ve bu girişimleri bastırmak için kanlı yollara başvurmaktan çekinmemektedirler.

Osmanlı toplumunda da özellikle Alman emperyalizminin direktifleriyle, grevler İttihat Terakki tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. O aylara ait şu belge egemen güçlerin tavrını belirlemesi açısından hayli ilginçtir. Zamanın Zaptiye Nazırı, Şark Demiryolları İşçi Sendikasına şu ihtarnameyi göndermiştir:

> *"Geçen cuma günü saat altıda başlayarak Şark Demiryolları işletme kumpanyası hatlarındaki hizmetinizi terk ve tatil eylediniz. Bu hâl hükümet-i seniye ile ahalinin menafiine iras-ı mazarrat etmekte olmasına mebni tatil-i eşgalin devamı tecviz olunamıyacağından herkesin yevm-i mezkürda terkeylediği vazifesi başına gitmesi ihtar olunur."*

Bu ihtarnamenin arkasından çok geçmeden grevcilerin üstüne asker göndererek grevi kırdı. Bu arada sendikanın mali olanaklarının da çok kısıtlı olması direnişin sürdürülemeyişine neden oldu.

Diğer taraflarda ise olaylar devam etti. Ereğli şirketi ocaklarında işçilerle polisler arasında kavgalar oldu. Büyüyen grevi bastırmak için Nevşehir gambotuyla Zonguldak'a asker gönderildi. Punta istasyonundaki işçi kitlesi bir gün önce hapse atılan arkadaşlarını kurtarmak istedi ve jandarmalarla işçiler arasında çarpışmalar oldu. Bir kaç kişi yaralandı, bir işçi öldü. İzmir valisinin yardım talebi üzerine Mecidiye zırhlısı İzmir'e giderek karaya asker çıkardı.

15 Ekim 1908 tarihinde Almanların baskısıyla "Tatil-i Eşgal Kanunu Muvakkat"i vekiller heyeti kararıyla yürürlüğe girdi. Anadolu-Bağdat Demiryolları Şirketinin genel müdürü Hüknen, Adliye Nezaretinde uzman olarak çalışan Kont Ostrorog ile görüşerek işçi hareketlerini kesinlikle önleyici hükümlerin bu kararnameye girmesini sağladı. 31 Mart olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim sırasında Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen bu kararname işçi hareketlerini ve örgütlenmeyi geniş şekilde kısıtlayan ilk grev kanunudur. Bu 13 maddelik kanunun bazı belirgin maddeleri şunlardır:

- . . . umuma müteallik bir hizmet gören her çeşit şirket müstahdemi ve amelesi şirketle ihtilafa düşerse aralarından üç vekil seçmeye mecbur olup. bunlar Ticaret ve Nafia Nezaretinde hadiyesi is-

tidaz ile izah edeceklerdir.

- Bu istidada Şirket işlerine müdahale ile ilgili talep olmayacaktır.
- Nezaret üç gün içinde, iki tarafın vekillerini kendi reisliği altında toplayacaktır.
- Taraflar uyuşmazsa amele terk-i hizmette muhtar olup, fakat her türlü nümayiş eksiktir.
- Elebaşılar, diğerlerini çalışmaktan alakoyanlar vs. bir aydan bir yıla kadar hapis, 1 liradan 50 liraya kadar para cezası, enval ve emlâke zarar olursa tazmin edecekler, daha ağır suç olursa ceza kanununa göre cezalandırılacaklardır.
- Umuma müteallik bir hizmetin tatiline iştirak edecek kimselere 24 saatten bir haftaya kadar hapis, 25 kuruştan 100 kuruşa kadar para cezası verilecektir.
- Umum hizmetlerin temin ve istikra için gereğinde askeri güç kullanılacak, savaş gibi durumlarda hükümet amele isteklerini istediği gibi tehir edebilecektir.
- Umuma müteallik işyerlerinde bu kanunun neşrinden evvel kurulmuş sendikalar ref edilecektir.

Maddelerden de anlaşılacağı gibi. ulaşım ve hizmetler gibi er çok işçiyi barındıran işyerlerinde işçi hareketlerini önleyici tedbirler alınmıştır. Ayrıca sendikalaşma özgürlüğüne de çeşitli kısıtlamalar getirilmiş, daha önce kurulmuş olan sendikalar kapatılmış, hatta işçilerin yardımlaşma sandıkları bile sendikalara benzetilerek kapatılmış veya başlarına İttihat Terakki Partisi'nin adamları getirilmiştir.

Bütün bu baskılar işçi hareketlerinin yoğunluğunun azalmasına neden olduysa da, işçi sınıfı mücadeleyi bırakmadı, haklarını yeniden elde etmek için grevlere başvurdu. İttihat ve Terakki'nin baskı rejiminin ağırlaştığı yıllarda, 13 Nisan 1909 tarihinde meydana gelen 31 Mart olaylarından yararlanarak kanunlaştırılan Tatil-i Eşgal Kanunu'na ve yine aynı yıl içinde çıkarılan Cemiyetler Kanununun önleyici maddelerine rağmen işçi hareketleri daha sert ve kararlı olarak devam etti. Bu anlamda, 1909 yılı Haziran ayında Selanik'te yapılan işçi mitingi dikkate değer bir örnektir. Beş binden fazla işçi, Mecliste görüşülen bu kanunları protesto etmek amacıyla toplandı ve sendikalı-sendikasız bütün işçilerin haklarının korunması, kurulduklarında yararı ortaya çıkacak olan işçi örgütlerinin oluşturulması içinde çağrıda bulunuldu. Bu yıllarda yapılan grevler işyerinden çok işkolu düzeyindeydi. Örneğin 21 Mayıs 1911 tarihli İkdam gazetesi, İskeçe'de 5 bin tütün işçisinin grevinin devam ettiğini bildirmektedir. 1909-1914 yılları arasında işçiler Tatil-i Eşgal Kanunu kapsamına giren işyerlerinde

dahi haklarını almak için mücadelelerine devam ettiler. Binbir türlü baskı, topluca işten çıkarmalar bu hareketlere engel olamadı.

1908 yılındaki hareketlerin daha çok bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkan patlamalar olduğu daha önce belirtilmişti. Kendiliğinden gelişme sonucu patlak veren bu olaylar tümüyle ekonomik nedenlere dayanmaktaydı. İşçiler ücretlerinin arttırılmasını, çalışma koşullarının düzeltilmesini isteyerek ve ekonomik mücadelenin daha güçlü yürütülebilmesi için örgütlenme gereğinin bilincine vararak grevlere gittiler. Bu haraketlerin kanlı bir şekilde bastırılmasının ana nedeni emperyalist çıkarların bu hareketlerden önemli şekilde zarar görmesiydi.

1908 hareketinden sonra çeşitli işkollarında sendikalar kurulmaya başlandı. Selanik ve çevresindeki 3200 tütün işçisinin üye olduğu Selanik tütün işçileri sendikası sınıfsal bir yapıya sahipti ve çeşitli uluslardan işçiler dayanışma içindeydi. Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisinin sendika kurma çalışmaları da görüldü. Rumeli'de daha bir çok sendika kurma faaliyetlerinde bulunuldu. Kurulan örgütler sınıf bilincine sahip sosyalistlerin öncülüğündeki girişimlerin sonucunda ortaya çıktı ve işçi sınıfına milliyet ayırımı yapmadan yekvücut olarak örgütlü mücadele etme bilinci aşılamaya çalışıldı. Rumeli dışında İstanbul'da ve diğer yörelerde kurulan işçi derneklerinin ise tamamiyle kendiliğindenci bir hareketin ürünü olduğu ve sosyalist bilincin bu işçi örgütlerini etkilememiş olduğunu söylemek yanlış olur. Sosyalist hareketin gelişmemiş olması, işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenci gelişiminin siyasi bir nitelik kazanmasını engelliyordu.

● *İşçi Örgütleri:*

1908 yılından sonra çeşitli işçi örgütleri oluştu. Şark ve Anadolu demiryolu işçileri "Şark Şimendiferleri Müstahdemin Teavün Cemiyeti"ni, İstanbul basın işçileri "Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti" ni içinde birleştiler. İstanbul'daki vapur makinistleri "makinistler Cemiyeti"ni kurdular.

1910 yılı ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki işçi örgütleri hakkında şu bilgiler mevcuttur: Sendikalarda örgütlenmiş işçi grupları İstanbul'da marangozlar, terziler, Anadolu demiryolları memur ve müstahdemleri; Selanik'te tütün işçileri, Osmanlı tütün rejisi işçileri, pamuk ipliği işlerinde çalışanlar, yükleme işçileri, Selanik-Manastır demiryolu memur ve müstahdemleri; Rumeli'de bir çok bölgede çalışan tütün işçileri; İzmir'de yükleme işçileri, demiryolları işçileri; Zonguldak'ta maden işçileriydi. Buralardaki sendikalı işçilerin sayısı 150 bin civarındaydı. Sendikalar dışında da İstanbul'da fırıncılar,

tramvay işçileri, matbaa işçileri, Selanik'te marangozlar, Şark demiryolları memur ve müstahdemleri, İzmir'de tütün rejisi işçileri de çeşitli dernekler altında birleşmişti.

Bu yıllarda sosyalist hareket daha çok Rumeli'de yoğunlaşmış ve işçi sınıfı üzerinde genellikle buralarda etkin olmuştur. Meclis-i Mebusan'da grup kurmuş olan Bulgar ve Ermeni sosyalistleri işçi sorunlarını dile getirmekte ve bu konularda konuşarak işçi haklarını savunmaktaydılar. Özellikle Selanik'te sosyalist dünya görüşü yayılmış, Bulgarca yayınlar çıkmış ve bu gelişim Osmanlı yöneticilerinin dikkatini çekmişti. Yöneticiler İstanbul'a bilgi vererek ne gibi tedbirler alınması gerektiği konusunda emir beklemişlerdi. Selanik valiliğinden Dahiliye Nezaretine yazılan şu yazı bu durumu belgelemektedir: "Selanik'te bilcümle amelenin sendikalar teşkili gittikçe tevessül ettiğinden . . . Tedricen sosyalizm fikri ve hayatının ıntisafıyla ticaret-i mahalliyenin mahvolacağı . . . bu itibarla ruhsat ilmühaberi itasında tereddüt edildiği . . . ve nihayet ruhsat verilmiş olan sendikaların men'i için bir Meclis-i Vükela kararı alınması lüzumludur."

1919 - 1923 Türkiye'sinde sendikacılık hareketi, gözlenemiyecek kadar, cılızdı. Henüz çağdaş anlamda bir sendika fikri ve eğilimi doğmamıştı. Hatta kurulan çeşitli teşekküller birer dernek görünümü içindeydiler, devamlılık ve mali olanaklardan yoksundular, sınıf bilinci ve doktriner görüş yoktu. Genellikle somut olaylar sonucunda doğmakta ve bu olay işçinin yararına veya zararına sonuçlandıktan sonra sahneden çekilmekteydiler.

Sendikaların bu çeşit bir görünümde oluşmalarında etkin olan bir faktör de, devrin işçilerinin bilgisiz olmalarıdır. Okuma-yazma olanakları olmadığı gibi işveren ve hükümet karşısında gereği gibi yerlerini de alamıyorlardı. Kurulan örgütler ise bilinçli ve kültürlü işçilerin kişisel çabaları sonucu oluşuyordu. Devrin siyasi yönetimini, yani, işbirlikçi padişahlık istibdatını da unutmamak gerekir. Hak, hukuk, adalet gibi kavramlar henüz yer etmediğinden işçilerin haklarını aramak için sendikalar, örgütlenmelerinde doğal bir görünüm göstermiyordu. Ekonomik mücadele ötesinde gelişme, yok denecek kadar azdı. Sarı sendikacılık tohumunun bu dönemde atıldığını da söyleyebiliriz.

Ulaşım ve kitle haberleşme olanaklarının kısıtlılığı ise, işçilerin uluslararası örgütlerle olan temasını engelliyordu. Bu durum ise, kendi kabuklarına çekilip çağdaş örneksemeler yapmalarına engel oluyordu.

Her zaman görülen bir olgu olan, siyasi partilerin sendikaları etkileme olayı bu dönemde de vardır ve zamanın sendikacılığının karakterindedir. Ancak işçi sınıfının öz-örgütünün olmayışı bu etkilemeyi olumsuz kılmıştır. Her şeye rağmen, devrin siyasi ve sosyo-ekonomik

koşulları da gözönüne alınacak olursa, 1919-1923 işçi hareketleri sendikacılığımızın ilk temel taşları olmuştur diyebiliriz.

B. İŞÇİ HAREKETLERİ:

1872
ŞUBAT
17 Şubat: Beyoğlu telgraf işçileri grevi.
NİSAN
8 Nisan: İzmit demiryolu işçileri grevi.
TEMMUZ
Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası işçileri grevi.
Ömerli-Yarımburgaz demiryolu işçileri grevi.

1873
OCAK
23 Ocak: Kasımpaşa Tersanesinde çalışan 600 işçi 3 aylık ücretlerinin ödenmemesi üzerine Padişaha kadar başvurmalarına rağmen bir sonuç alamayınca greve başladılar. Grev birkaç gün sonra işçilerin ücretlerini almalarıyla sona erdi.

1875
HAZİRAN
9 Haziran: Tersane işçileri grevi.
EKİM
13 Ekim: Sirkeci İskelesi hamalları grevi.

1876
ŞUBAT
16 Şubat: Hasköy Tersanesi İşçileri Grevi (Türk ve İngiliz işçileri ayrı ayrı grev yaptılar)

Araba ve Omnibüs İşletmesi işçileri grev yaptılar ve şirket yöneticisi Hristaki'nin arabasını devirerek kendisini hırpaladılar.

MART
2 Mart: Haydarpaşa demiryolu işçileri grevi.
NİSAN
19 Nisan: Fişekhane işçileri topluca işlerini bırakıp Babıaliye yürüyüş yaptılar. Yürüyüşün nedeni ücretlerinin ödenmemesi.
MAYIS
23 Mayıs: Tersane işçileri grevi.

1878
EKİM
16 Ekim: İstanbul terziler grevi.
Duvarcılar grevi.
Ayakkabıcılar grevi.

1879
MART
11 Mart: Yapı işçileri grevi. Grevin nedeni çalışma saatlerinin kısaltılması isteği.
25 Mart: Şirket-İ Hayriye işçileri grevi.
TEMMUZ
10 Temmuz: İstanbul muhasebecileri grevi.
18 Temmuz: Tersane işçileri grevi

1880
ŞUBAT
4 Şubat: Vapur işçileri grevi. Askeri tersaneden getirilen işçilerle grev kırılmıştır.
28 Şubat: Haydarpaşa demiryolu işçileri grevi.
HAZİRAN
15 HAZİRAN: Tophane işçilerinin grevi.
EKİM
13 Ekim: Tatavla'da kunduracılar greve başladı. Grev, işçilerin haklarını almalarıyla son buldu.
KASIM
25 Kasım: Haliç vapur işçileri grevi.

1885
NİSAN
11 Nisan: Odun depoları işçileri grevi. Liderlik yapan bir hamal mahkemece tutuklandı.

1886
ŞUBAT
1 Şubat: Beyoğlu mağaza personeli grevi. Grevin nedeni Pazar günlerinin tatil olması isteği.

1906
AĞUSTOS: İstanbul mürettipleri grevi.

1907
• İskeçe'de Türk, Bulgar ve Rum işçilerin ücretlerin artması ve günlük çalışma süresinin 14 saatten 10 saate inmesi için yaptıkları

grev. Istenilenler alındı.

- Reji tütün işçileri grevi. Grev sert bir şekilde bastırıldı.

1908

AĞUSTOS

18 Ağustos: Ücretlerine zam isteğiyle greve başlayan Aydın Demiryolu işçileri bir istasyondaki depoları yaktılar, tutuklanan işçilerin serbest bırakılması için gösteriler düzenlediler, bir treni raydan çıkardılar. Jandarmayla çıkan çatışmalarda bazı işçiler yaralandı. Grev Mecidiye Zırhlısının İzmir'e asker çıkartması ile kanlı bir biçimde bastırıldı.

- Ağustos: Ücretlerine zam talebiyle Selanik Tütün Ticarethanelerinde çalışan işçiler iki işyerinde greve başladılar. % 30 zam almaları üzerine greve son verildi.
- Ağustos: Alatini Tuğla fabrikası işçileri % 50 zam isteklerinin reddedilmesi üzerine greve başladılar.
- Ağustos: Varna ticaret işletmeleri grevi.

EYLÜL

5 Eylül: Şark Demiryollarında çalışan işçiler greve başladı. Grev sırasında askerler bütün istasyon ve telgrafhaneleri kuşattılar. Bir dizi çatışmadan sonra grev 10 Eylül'de bastırıldı.

10 Eylül: Ücretlerinin arttırılması ve kendilerine kötü davranan tramvay şirketi müdürünün değiştirilmesi istekleriyle İstanbul tramvay işçileri greve gitti. Grev işçilerin ücretlerine 70 kuruş zam yapılınca sona erdi.

10 Eylül: İstanbul tramvay işçileri grevi.

14 Eylül: Ereğli Kömür Havzasında çalışan işçilerin başlattıkları grev Zonguldak'a asker çıkartılarak bastırıldı.

14 Eylül: Bağdaş Demiryolu grevi yol işçilerinin, gündeliklerine 3 kuruş, uzman işçilerin gündeliklerine ise 4 kuruşluk zam isteği reddedilince başladı. Diğer istekler, işçiler derneğinin şirket tarafından tanınması, gece çalışanlara iki misli gündelik verilmesi ve hastalanan memurların işten çıkarılmaması idi. İttihat ve Terakki yöneticilerinin grevcilere baskı yapması üzerine memurlar grevden vazgeçtiler. İşçi istekleri kabul edilmedi, grev bastırıldı.

14 Eylül: Anadolu demiryolu işçileri ve müstahdemleri bazı istekler ileri sürerek greve gittiler. İçişleri Bakanı işçilerden isteklerinin kabul edileceğini, ancak 20 günlük bir süre tanınmasını istedi. 20 günlük sürenin bitiminde isteklerin kabul edilmediğini gören işçiler 14 Eylülde tekrar greve başladılar. Dört gün sonra işçilerin istekleri kabul edildi ve grev sona erdirildi.

18 Eylül: Rumeli şimendifer işçileri grevi.

18 Eylül: Anadolu demiryolu işçilerinin grevin bittiği gün Rumeli Şimendifer işçileri greve başladı. Grev işçilerin istekleri kabul edilmeden bitti.

- Eylül: Adana'daki iki pamuk fabrikası işçileri tarafından işgal edildi.
- Eylül: Ücretlerine zam ve işgününün 10 saate indirilmesini isteyen İzmir tramvay işçileri greve başladılar. Grev uzun süre çözüme bağlanamadı.
- Eylül: Balya-Karaaydın madenlerindeki grev hükümet kuvvetleri tarafından bastırıldı.
- Eylül: Şirketi Hayriye fabrikası işçileri Sirkeci'deki işyerini kuşattılar ve memurların çıkışını engellediler. Grev atlı polisin saldırmasıyla bastırıldı.
- Feshane ve Hereke Tekstil işçileri devlet kesiminde ilk grevi yaptılar.
- Matbaa işçileri grevi.
- Selanik demiryolu işçileri grevi.
- Selanik Şekerciler grevi.
- Selanik tramvay işçileri grevi.
- Selanik lokanta ve gazino garsonları grevi.
- Tuğla harmanları işçileri ücret artışı için greve başladılar. Grev işçilerin isteklerinin kabul edilmesiyle son buldu.
- Sahibi Musevi olan Ororzdibak işyerinde çalışan işçiler büro personelini de kapsayan bir grev yaptılar. Grevin nedeni aylıklarının arttırılması isteğinin reddedilmesi.
- Fırın işçileri, ağır çalışma koşulları ve düşük ücretler nedeniyle greve başladılar.
- Ağır çalışma koşullarının düzeltilmesi ve ücretlerinin arttırılması için sigara kağıdı işçileri greve başladı.
- Reji işçileri, sigara kağıdı işçilerinin grevini desteklemek amacıyla kısa bir grev yaptılar.
- Havagazı işçileri grevi.

1909

MAYIS

1 Mayıs: Selanik'te ilk kez 1 Mayıs'ta işçi gösterileri yapıldı.

KASIM

3 Kasım: Hasanağa Tütün Deposu işçileri grevi.

- İzmir Ticarethane personeli grevi.

1910

MAYIS

1 Mayıs: İstanbul'da 1 Mayıs'ta ilk kez işçi gösterileri yapıldı.

18 Mayıs: İstanbul Tramvay şirketi işçileri grevi.

HAZİRAN

17 Haziran: Kazlıçeşme Dabakhane işçileri grevi.

AĞUSTOS:

- Manastır dokuma işçileri grevi.
- Bursa ipek işçileri grevi.

EKİM

11 Ekim: İstanbul kömür yükleme işçileri grevi.

- İstanbul Dersaadet tramvay işçileri grevi.
- Recep Aslan Ayakkabı Atelyesi işçileri grevi.
- Bilecik dokuma işçileri grevi.
- Zonguldak maden işçileri grevi.

1911

OCAK

- Selanik matbaacılar grevi.

NİSAN

2 Nisan: Cibali tütün işçileri grevi.

MAYIS

1 Mayıs: İskece tütün işçileri grevi.

1 Mayıs: Türk, Bulgar, Rum ve Yahudi işçilerin katılmasıyla Selanik'te büyük işçi gösterileri düzenlendi. Enternasyonali söyleyen işçiler şehri dolaştı.

HAZİRAN

18 Hazıran: Bulgaristan şimendifer işçiler grevi.

EYLÜL

3 Eylül: İstanbul un fabrikası işçileri grevi.

KASIM

3 Kasım: Selanik matbaa işçileri grevi.

15 Kasım: Zonguldak maden işçileri grevi.

- Selanik tütün işçileri grevi.
- İzmir-Karahisar Demiryolu işçileri grevi.

1912

MAYIS

9 Mayıs: Drama tütün işçileri grevi.

TEMMUZ

13 Temmuz: İznik yol işçileri grevi.

1913

EYLÜL

6 Eylül: İzmir liman işçileri grevi.

1914

ŞUBAT

18 Şubat: Ereğli kömür işçileri grevi.

1919

OCAK

5 Ocak: Şirket-i Hayriyenin 68 sayılı vapur mürettebatı, şirkette çalışanlara verilen ekmek kesildiği için direnişe geçmişlerdir.

21 Ocak: Telefon memurları, ücretleri yükseltilmezse grev yapacaklarını bildirdiler.

ŞUBAT

19 Şubat: Reji işçileri ücretlerine zam isteğiyle greve gitmişlerdir.

20 Şubat: Sürgünden dönen Osmanlı Sosyalist Fırkası lideri Türkiye Sosyalist Fırkasını kurdu. Parti üyelerinin çoğunluğunu Şirket-i Hayriye ve tramvay işçileri oluşturmaktadır.

23 Şubat: Grevci Reji işçileri, Reji'nin paket basımevinde çalışan işçileri de greve katılmaya çağırmışlardır.

MAYIS

16 Mayıs: İzmir'in işgali nedeniyle yapılan mitinglere işçiler de katılmıştır.

30 Mayıs: Sultanahmet Meydanında düzenlenen işgali protesto mitingine binlerce işçi katıldı.

TEMMUZ

13 Temmuz: Hisar İskelesinde işçiler greve gitmişler ve isteklerini kabul ettirmişlerdir.

21 Temmuz: Hisar İskelesi grevcilerinin başarıya ulaşması üzerine, Haliç vapurlarındaki işçiler, grev tehtidiyle idareye başvurdular.

AĞUSTOS

25 Ağustos: Tersane fabrikaları işçileri, bir yardımlaşma örgütü kurmuş ve Türkiye Sosyalist Fırkasının Kasımpaşa Şubesini oluşturmuşlardır. TSF, Bahriye ve Dahiliye Nezaretlerine başvurmuş, ve işçilerin "mesai saatlerinin günde 9 saat, haftada 48 saate indirilmesi, haftada birgün tatil verilmesi, emekli sandığının düzene konması ve yönetime işçilerin katılması" yolundaki isteklerini bildirmiştir.

EYLÜL

22 Eylül: Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) ve Ethem Nejat tarafından Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası kuruldu. Fırka, Damat Ferit hükümetine muhalefeti sürdürmüş, Anadolu'daki ulusal kurtuluş hareketini desteklemiş, sol dernek ve birlikleri bir araya getirmeye çalışmıştır.

EKİM

24 Ekim: T.İ.Ç.S.F., 2000 işçi delegenin katılmasıyla büyük bir kongre düzenlemiştir. Bu kongre yankı uyandırmış, basında "İstanbul' da amele hareketleri başlıyor" başlıklı haberler yeralmıştır.

30 Ekim: İstanbul'da hamallar işi bovkot etmişlerdir.

• Ekim: Ekim ortalarında, Tersane Fabrikalarında 1300 işçi, yukarıda belirtilen isteklerle greve gitmişlerdir. Grev başarıyla sonuçlanmıştır.

ARALIK

16 Aralık: Şirket-i Hayriye memurları, "maaşlarının artması, 25 yılda emekli olunabilmesi, iş saatlerinin azaltılması, hasta olanlara şirketçe bakılması" gibi isteklerini idareye ileterek, istekleri yerine getirilmezse, greve gideceklerini belirtmişlerdir.

• Bu dönemde, İstanbul dışında, Adana'da da bir grev olmuştur. İşgal altında bulunan Adana halkının işgalcilerle işbirliği yapmasını öneren bir bildirinin basımını Adana Türközü matbaasının dört işçisi önler. Bu dört işçi, bu nedenle işten atılınca, matbaanın tüm işçileri direnişe geçmiştir.

• Kurtuluş savaşı başladığında, işçi örgütleri Haliç ve Mavnacılar Cemiyeti, İnşaat İşçileri ve Zeytinburnu İmalatı Harbiye Fabrikası Yardım Derneği, mücadeleyi aktif olarak desteklemişlerdir. Mavnacılar, silahların kaçırılmasında, inşaat ve fabrika işçileri saklanmasında önemli rol oynamışlardır.

1920

NİSAN

10 Nisan: Tramvay Şirketi işçi ve memurları 15 maddelik bir dilekçeyle yönetime başvurarak, istekleri kabul edilmezse 12 gün içinde greve gideceklerini bildirmişlerdir.

17 Nisan: Rum ve Fransız gazete mürettipleri greve gitmişlerdir.

23 Nisan: Tünel işçileri greve başlamışlardır.

MAYIS

1 Mayıs: İşgal idaresinin ve Osmanlı hükümetinin yoğun baskılarına karşın 1 Mayıs İşçi Bayramı olarak coşkun bir gösteriyle kutlandı. Haliçten başlıvarak Karaköy üzerinden Beyoğlu'na bir yürüyüş yapıldı. TSF'nın etkin olduğu miting ve yürüyüşte, işçiler "Bağımsız Türkiye" yazılı pankartlar taşımışlardır. Aynı gün yapılan bir mitingde dönemin öndegelen sosyalistlerinden Sadrettin Celal de bir konuşma yapmıştır.

10 Mayıs: Tramvay işçileri TSF'ına başvurarak, ücretlerinin artması iş saatlerinin azaltılması vb. konularda, Fırkanın yardımını ister-

ler. TSF, bir çok yerlere başvurmuş, fakat istekleri reddedilmiştir. Bunun üzerine, işçiler, Şişli, Beşiktaş, Aksaray tramvay depolarında greve başlamışlar, daha sonra isteklerinin görüşülmesi için greve dört gün ara vermişlerdir. İşçiler 15 Mayısta tekrar greve çıkmışlardır. 6 Hazirana değin süren grev, Sadrazam Ferit Paşa'nın müdahelesiyle sonuçlanmıştır. Gündelik ücretler en çok 50 kuruşken, grev sonucu, asgari 1 lira olarak belirlenmiş, 9 saatlik işgünü, gece çalışma ve fazla mesai için zamlar kabul edilmiştir. TSF, ve istirakçi Hilmi grevin başarıyla sürdürülmesinde etkin olmuşlardır.

- Mayıs: Mayıs ayında TSF'nın da desteğiyle, 3 önemli grev olmuş ve İstirakçi Hilmi, bu grevlerle çok tanınmıştır. Bu grevler, Kazlıçeşme deri işçilerinin, Tersane ve Tramvay işçilerinin grevleridir.
- Kazlıçeşme deri tabak işyerlerinde 90 işçi greve gidince, TSF işçilere maddi yönden destek olmuştur. Direnişin, işçilerin isteklerinin kabuliyle sonuçlanması üzerine birçok işçi Fırka'ya üye olmuştur.
- Bu grevden, bir hafta sonra Kasımpaşa tersanelerinde başlıyan grevde, İstirakçi Hilmi, işçilerin oluşturduğu yardım sandığındaki fonların kullanımını yönetmiş ve tersane işçilerini, talepleri kabul edilene kadar desteklemiştir.

TEMMUZ

24 Temmuz: Deniz Maden Kömürü Cemiyetine bağlı işçiler yevmiyelerinin arttırılması amacıyla, TSF'nın desteğiyle greve gitmişlerdir.

EKİM

13 Ekim: Şark demiryolları işçileri greve gitmişlerdir.

KASIM

10 Kasım: Tramvay işçileri, "ücretlere %100 zam, Kumpanya yöneticilerinden 8 kişinin atılması, işçi hastahanesi kurulması, şirketin yabancı şirketlerle iş yapmaması, işçi çocukları için okul açılması, ve öğretmenlerin işçilerce seçilmesi, 8 saatlik işgünü gibi döneme göre ileri nitelikte istekleri içeren 26 maddelik bir listeyle yönetime başvurmuşlardır.

1922

OCAK

26 Ocak: İstanbul tramvay işçilerinden 1500'ü, 8 saatlik işgünü, ikramiyelerin eskisi gibi ödenmesi, işten çıkarılan 6 işçinin yeniden işe alınması istekleriyle greve başladılar. Şirketin işçilere 1 Şubata kadar işbaşı yapmadıkları takdirde bir daha kabul edilmeyeceklerini bildirmesine rağmen ilk günlerde işe dönen olmaz. 4 Şubat'ta işçilerin pek azı işe başladı. 9 Şubat'ta ise grev sona erdi. Bu arada 1000 kadar Tanzifat işçisi isinden oldu.

1 Mayıs: İşçi Bayramı, İstanbul'da, emperyalist işgaline karşı protesto şeklinde kutlandı, bildiriler dağıtıldı. Reji tütün işçileri grev kararı aldı, ancak polis baskısı ve gözaltına almalar grevi etkisiz bıraktı. 1 Mayıs nedeniyle Adapazarı'nda İmalat-ı Harbiye işçileri bir müsamere düzenleyerek gelirini Hasta Sandığına vermeyi kararlaştırdılar ise de geniş tutuklamalar nedeniyle program uygulanamadı.

• Ankara'da da işçiler 1 Mayıs'ı coşkun bir şekilde kutladılar. İmalat-ı Harbiye, Şimendifer, Dekovil işçileri ve Matbaa mürettipleri istasyon civarında eş ve çocuklarıyla birlikte toplandılar. Dünya işçilerine ve İstanbul'daki işçi örgütlerine kutlama telgrafları çekildi. Gece de Millet Bahçesinde bir müsamere düzenlendi ve geliri hasta işçilere verilmek üzere ayrıldı.

1923

MART

• Bomonti bira fabrikasında İngiliz patrona karşı girişilen grev zorla bastırıldı ve 60 işçi işten atıldı.

TEMMUZ

• Zonguldak maden işçileri sağlık koşullarının düzeltilmesi ve kaza tazminatlarının arttırılması gibi isteklerle greve başladılar. Greve 12 bin maden işçisi katıldı. Maden sahipleri grevcilerin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı.

AĞUSTOS

• Bomonti bira fabrikası işçileri, Mart'ta yapılan grev sonunda işten çıkarılanların yeniden alınması, çalışma süresinin azaltılması, sağlık kurallarına uygun bir çalışma düzeninin kurulması istekleriyle greve gittiler. İşçi Birliği'nin grev kırıcılığıyla düşük bir anlaşma ile greve son verildi.

• İzmir'de incir devşirilmesinde çalışan 5 bin kadın ve erkek işçi tam bir dayanışma içinde 7 gün süren bir grev yaptı. Grevle, kadınlara erkeklere verilen ücretin üçte birinin, en çok da yarısının verilmesinin önlenmesi ve günlük çalışma süresinin azaltılması amaçlanmıştı.

EYLÜL

2 Eylül: Aydın Şimendifer işçileri greve gitti. Grev, alınan sert tedbirlerle 10 gün içinde kırıldı ve işçiler hiçbir hak elde edemeden çalışmaya mecbur tutuldular.

6 Eylül: İstanbul mürettipleri greve başladılar ve ortak bir gazete çıkararak grev nedenlerini kamuoyuna duyurdular. Grev, hükümetin aldığı bazı önemli kararlar ve tedbirler üzerine 20 Eylül'de sona erdi.

EKİM

• İstanbul Tramvay işçileri 6 maddelik bir istek listesi öne sürerek greve gittiler.

• İstanbul Terkos işçileri de hemen aynı isteklerle Şirkete başvurdular İstekler arasında "gayri müslim amelenin işten çıkarılması"nın en başta yer alması sınıf bilincinin eksikliğini belgelemektedir.

KASIM

18 Kasım: Şark Şimendiferleri İşletmesi işçileri, Yunan yanlısı memurların işten uzaklaştırılması, gündeliklere %30 zam yapılması, yol işçisinin çalışma gününün 8 saate indirilmesi, ücretli hafta tatili ve tatil günlerinde çalışmada çift yevmiye isteklerinin kabul edilmemesi üzerine greve başladılar. 1400 işçiden 1200'ünün katıldığı grev 10 gün sürdükten sonra isteklerin çoğunun kabul edilmesiyle sona erdi.

• Dolmabahçe Gazhanesi işçileri Şirket'e, tümü ekonomik ve iş koşullarıvla ilgili olan 11 maddelik bir istek bildirisiyle başvurdular.

1921

ŞUBAT

3 Şubat: Elektrik Şirketi işçileri ücretlere %100 zam isteğinin reddedilmesi üzerine greve gittiler. Grev, 9 Şubat'ta anlaşmayla sona erdi.

MART

15 Mart: Şirket-i Hayriye işçileri 28 maddelik bir istek bildirisiyle Şirket'e başvurdular.

NİSAN

16 Nisan: Elektrik, Tünel ve Tramvay işçileri, Şirket'in 8 gün içinde anlaşmalara uymaması halinde greve gideceklerini bildirdiler. İstekler 29 Nisan'da kabul edildi, ancak 72 işçi de işten çıkarıldı. İşçilerin, arkadaşları 48 saat içinde yeniden işe alınmazsa grev yapacaklarını bildirmeleri üzerine, Şirket bunların işe alınacağına söz verdi.

MAYIS

1 Mayıs: İstanbul'un hemen tüm işçileri, özellikle Şirket-i Hayriye, Seyrü Sefain, Haliç İdaresi ve Tramvay Şirketi'nde çalışanların hepsi tatil yaptılar ve İşçi Bayramı'nı kutladılar.

III. 1923-1946 DÖNEMİ

A. İŞÇİ SINIFININ MADDİ DURUMU

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu:

● *1927 Sanayi Sayımı*

Türkiye'de ilk sanayi sayısı 1927 yılında yapıldı. Bu nedenle daha önceki yıllar için ne işletme sayılarını, ne de çalışan işçi sayısını gösteren sağlıklı bilgiler var. 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de bazı sanayi kollarında durum şöyle:

Tablo. 5 – 1927 Sanayi ve İşyerleri Sayımı

İşyerlerinin Durumu	Toplam	Tarım Ürünleri	Dokuma	Tahta	Maden İşleme	Taş-Toprak	Maden Çıkartma	Diğer
İşyeri Sayısı	65.245	28.439	9.353	7.896	14.752	2.857	556	1.372
1 - 9 işçi çalıştıran yerler	63.164	27.605	8.918	7.686	14.606	2.732	404	1.213
%	96.8	97,1	95,4	97,3	98,9	95,6	72,7	88,4
10 - 100 işçi çalıştıran yerler	1.932	798	375	202	139	123	119	176
%	3,0	2,8	4,0	2,6	0,9	4,4	21,4	12,8
101 ve daha fazla işçi çalıştıran yerler	149	36	60	8	7	2	22	3
%	0,2	0,1	0,6	0,1	0,2	0,1	5,9	0,2
Çalışanların Durumu								
Çalışan işçi sayısı (bin)	256.9	110.5	48.0	24.3	33.9	12.3	18.9	91.0
14 yaşından yukarı işçiler sayısı (bin)	124.5	50.6	26.5	9.9	8.2	6.9	17.1	5.3
%	48,5	45,8	55,1	4,1	24,1	55,9	90,3	5,8

Kaynak: 1927 Sanayi Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü.

Tablodan da görüldüğü gibi toplam 65.245 işyerinden 63.164'ü, yani %96,8'i 10'dan az işçi çalıştıran işyerleri. Bu ise işçilerin mücadelesini dolaylı olarak engelleyen bir durum. Genel olarak işyeri ve o işyerinde çalışan işçi sayısı büyüdükçe mücadele daha somutlaşır. Örgütlü bir güç olarak işçiler seslerini daha fazla duyurabilirler. Küçük bir işyerinde ise zaten var olan işsizlik, az sayıdaki işçilerin herhangi bir hareketinde rahatlıkla işten atılmalarına olanak tanır. 1927 sanayi sayımına göre 100'den fazla işçi çalıştıran işyerleri toplam işyerlerinin sadece %0,2'sini oluşturmaktadır. Kamu sektörü işletmeleri genellikle büyük işletmeler olduklarından bu yüzde içinde yer alırlar.

Sayıma göre 1927 yılında çalışan işçi sayısı 256.900 olarak verilmiş. Bu sayıya büyük bir olasılıkla mevsimlik işçiler dahil değildir.

● *Çocuk ve Kadın İşçiler:*

Tabloda dikkat çeken önemli bir nokta çocuk işçilerin sayısının fazlalığıdır. 256.900 işçinin 132.400'ünü 14 yaşından küçük çocuk işçiler oluşturuyor. Nüfusunun %51,6'sını çocuk işçilerin oluşturduğu bir işçi sınıfının sınıf olarak güçlü bir mücadele yürütmesi oldukça zor. Sanayide çalışan çocuk işçilerin yüzdesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo. 6 – 1927-1934 Sanayide Çocuk İşçiler (%)

Sanayi Kolu	1927	1932	1933	1934
Madencilik	3.59	0.18	—	0.14
Tarım Sanayii	20.59	2.01	2.19	1.39
Dokuma	14.94	5.75	8.65	5.06
Kereste, Ağaç	13.00	2.72	2.08	2.12
Kağıt	8.22	4.11	0.64	0.68
Maden İşleme	15.04	3.97	5.19	2.21
İnşaat	11.77	3.94	5.66	3.60
Kimya	10.13	1.94	1.60	1.40
Karma	5.44	2.14	9.16	8.18
Çeşitli	4.42	0.79	0.34	2.52
Ortalama	15.42	3.05	4.15	2.75

Kaynak: Başvekalet Istatistik Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı - 1930, Ankara, 1930, s. 189. İstatistik Umum Müdürlüğü, Sanayi İstatistikleri, 1932-1939, Ankara, 1941, s. 16-17.

1927 Sanayi Sayımıyla karşılaştırıldığında, 1927 yılı için bu tabloda verilen çocuk işçi yüzdesi oldukça düşük. Bu fark, 4'den az işçi çalıştıran işletmelerin kapsama alınmamasından kaynaklanıyor. Bu nedenle, 1927 Sanayi Sayımındaki bilgiler gerçekleri yansıtması açısından daha sağlıklı. 1936'da çıkan İş Kanunu ile çocukların çalıştırılması yasaklandığından 1935 yılından sonra bu konuda istatistik tutulmamıştır.

1927 Sanayi Sayımı tablosunda kadın işçilerle ilgili herhangi bir bilgi verilmemekle beraber o dönemlerde Türkiye'de kadın işçiler, çalışan işçi sayısının ortalama olarak dörtte birini meydana getiriyor. Bazı sanayi dallarında bu oran %50'yi aşıyor. Örneğin dokumacılık alanında kadın işçi yüzdesi 52,05. Çocuk ve kadın işçilerin toplam işçilere oranının yüksek olması işçi sınıfı hareketini zayıflatıcı bir etken olmakta. Ücret seviyesinin çok düşük olması nedeniyle kadın ve çocuk işçilerin çalışması aileye ek bir gelir sağlamak amacına yönelik. Bu nedenle de düşük ücretler karşılığında çalışmaya razı oluyorlar.

1927 Sanayi Sayımına göre en fazla işçinin çalıştığı sanayi kolları tarım ürünleri, dokumacılık ve maden işleme olarak görülüyor. İşçi yoğunluğunun en fazla olduğu alan ise maden çıkarma.

● *Teşvik-i Sanayi Kanunu:*

1927'de özel girişime dayalı bir ekonomi yaratılmasını amaçlayan Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. 1932-34 döneminde bu Kanundan yararlanan işyeri sayısı ve bu işyerlerinde çalışan işçi sayıları şöyle:

Tablo. 7 – 1932-1934 İşyeri ve İşçi Sayıları

Yıl	İşyeri Sayısı	İşçi Sayısı
1932	1.473	52.172
1933	1.397	62.215
1934	1.310	66.247

Kaynak: DİE, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı. s. 173.

Bu işçilerin illere göre dağılımında ise büyük bir dengesizlik görülmektedir. 1932 yılında toplam işçi sayısının %28,44'ü İstanbul'da, %14,85'i Zonguldak'ta ve %12,61'i İzmir'de, yani % 55,90'ı üç büyük kentte toplanmıştır.

2. İşçi Ücretleri

Bu dönemde son derece düşük olan işçi ücretleri, işçilerin ve ailelerinin asgari geçimini sağlayabilecek düzeyde bile değildi.

● *1928'de Ücretler:*

1928 yılı için çeşitli işkollarında ödenen ücretlerle ilgili veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo. 8 – 1928 Yıllında Ücretler

Sanayi İşkolları	Usta	Kalifiye Olmayan İşçi
Konserve	ayda 80	TL günde 50 kuruş
Şeker	ayda 30 - 50	TL günde 8 - 10 TL
Döküm	günde 3 - 4	TL günde 35 - 100 kuruş
Halı	ayda 80	TL ayda 25 - 40 TL
Parfümeri	ayda 65	TL ayda 25 - 40 TL
Matbaa	ayda 70	TL ayda 25 TL
Mobilya	günde 2-3	TL günde 30 - 50 kuruş

Kaynak: A. Şnurov, Y. Rozaliev, Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları, s. 29.

Bu tabloda gösterilen ücretler Türkiye'li işçilerin eline geçen ortalama ücretin de çok üzerindedir. Yabancı bir dergide çıkan bu tablo yabancı işçilerle Türkiyeli işçilerin ücretlerinin ortalamasını vermiştir. Bu dönemde yabancı işçilerin Türkiyeli işçilerden çok daha fazla ücret aldıkları da bir gerçek. Örneğin yeraltı ocaklarında çalışan yabancı işçiler 170 kuruş, Türkiyeli işçilerse sadece 60 kuruş gündelik almaktaydı. Taşkömürü endüstrisinde Türkiyeli ustalara verilen 160-300 kuruş gündeliğe karşılık yabancı ustalar 410-730 kuruş gündelik almaktaydı. Yabancı çıraklara verilen 400-450 kuruş gündeliğe karşı Türkiyeli çıraklara 160-350 kuruş ödenmekteydi.

Yabancı işçilerle Türkiyeli işçiler arasındaki büyük ücret farklarından ayrı olarak, kadın ve çocuklara verilen ücretler de erkek işçilerinkine oranla çok düşüktü. Aynı yıllar için büyük merkezlerde günlük ücretler kuruş olarak şu şekildeydi:

Tablo. 9 – Erkek, Kadın ve Çocuk İşçilerin Ücretleri

Şehirler	Erkek	Kadın	Çocuk
İstanbul	80 - 250 krş.	40 - 110 krş.	10 - 90 krş.
İzmir	115 - 500 krş.	80 - 160 krş.	30 - 150 krş.
Ankara	110 - 450 krş.	——	30 - 120 krş.
Samsun Tütün Fabrikası	150 - 200 krş.	15 - 50 krş.	——

Kaynak: A.Şnurov, Y. Rozaliev, Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları, s. 31.

Tablodan da izleneceği gibi, kadın işçiler erkeklerin ücretlerinin yarısını, bazen daha da azını almaktaydılar. Çocuk işçilerin durumu ise daha da kötüydü. Büyük şehirlerde ödenen ücretlerin genel ortalamanın üzerinde olduğunu da unutmamalıyız.

Kadın ve çocuk işçilere aynı işi yapmalarına rağmen erkek işçilere ödenen ücretten çok daha düşük bir ücret ödeniyordu. Örneğin erkek dokumacılar günde 1,5 lira, kadın dokumacılar 75 kuruş, çocuklarsa 20 kuruş alıyordu. Erkek maden işçileri günde 60-200 kuruş alıyorlarsa bu ücret kadınlar için 15-60 kuruş, çocuklar için de 10-15 kuruş olmaktaydı. Bir yandan genel bir işsizliğin var olması, öte yandan kadın ve çocukların çalışmalarının aileye ek bir gelir getirmek amacına yönelik olması, onların çok düşük ücretler karşılığında çalışmayı kabul etmelerine yol açıyordu. Kapitalistler de bu durumdan yararlanarak kadın ve çocuk işçilerle erkek işçiler arasındaki rekabeti körüklüyor ve genel ücret düzeyini asgari düzeyde tutabiliyorlardı.

1926-1929 döneminde kömür işçilerinin gündelikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo. 10 – 1926-1929 Kömür İşçileri Ücretleri

	1926	1927	1928	1929
Zonguldak	118 krş.	90 krş.	126 krş.	148 krş.
Kozlu	116	146	101	183
Kilimli	116	108	107	200
Ereğli	114	112	114	129
Amasra	85	108	107	80
Ortalama	109	128	121	148

Kaynak: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı 1930, s. 198.

1929 yılında başlayan dünya ekonomik bunranının Türkiye'yi de etkilemesi üzerine zaten düşük olan bu ücretlerin bile azaltılması yoluna gidildi. Ücret indirimi tarım işçilerinde ayda 5 lira ile dokuma işçilerinde 36 lira arasında değişiyordu.

Savaş öncesi döneme göre bu yıllarda işçilerin parasal ücretleri 6-7 misli artmıştır. Gerçek ücretlerdeki artışı bulabilmemiz için aynı dönemde işçilerin tükettikleri maddelerin fiyatlarındaki artışları gözönüne almamız gerekir. Hükümet Komisyonlarının raporlarına göre ortalama yiyecek fiyatları 1912 senesine oranla 21 misli artmıştır. İşçilerin en fazla tükettikleri patates ve şekerin fiyatı 24 misli, unun 18 misli, sabun ve gazyağının fiyatı ise 17 misli yükselmiştir. Buradan da şu sonuç çıkmaktadır: işçilerin parasal ücretleri 6 - 7 misli artarken fiyatların 21 misli artması, işçilerin gerçek ücretlerinin savaş öncesine oranla üçte bire, dörtte bire düşmesi demektir. Yani işçiler savaş öncesi döneme oranla 3-4 misli daha kötü koşullar altında yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar.

Diğer taraftan işçi ücretleri ile memur ücretleri arasında da önemli farklar vardır. İşçilerin ve memurların aylık ücretleri şu şekildedir:

Tablo. 11 – 1932 - 1934 İşçi Memur Ücretleri

Yıllar	İşçi	Memur
1932	19.5 TL	84.0 TL
1933	17.3 TL	95.3
1934	19.6 TL	96.5

Kaynak: Sanayi İstatistikleri 1932-1939

● *Fiyatlar*

1923-1946 döneminde gerçek işçi ücretlerinin ne ölçüde düştüğünü görmek için rakam bulabildiğimiz 1938-1946 döneminde toptan eşya fiyatlarının gelişimine bakalım.

Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı verilere göre, toptan eşya fiyatları endeksi 1938 yılında 100 iken 1946 yılında 427'ye çıkmıştır. Yani fiyatlar 4 katını aşmıştır.

Tablo. 12 – 1938-1946 Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1938 = 100)

	Genel Endeksi	Tahıl Endeksi	Baklagil Endeksi
1938	100	100	100
1939	101	101	124
1940	127	125	175
1941	175	189	212
1942	340	423	446
1943	590	1008	895
1944	459	547	672
1945	444	515	534
1946	427	507	511

Kaynak: Konjonktür Dergisi, I-III, 1955, s. 9.

Fiyatlar 1943 yılında rekor bir düzeye çıkmıştır. Yani 1943 yılı fiyatları 1938 fiyatlarının 6 katı olmuştur. Ayrıca yoksul kitlelerin en önemli tüketim malları olan tahıl ve baklagillerin fiyatlarının daha da hızla arttığını görüyoruz. 1943 yılında tahıl fiyatları 1938 yılına göre 10 katına, baklagil fiyatları 9 katına çıkmıştır.

Bu dönemde İstanbul'da Tramvay Harekât Dairesine bağlı işçilerin ücretlerindeki gelişim, genel durum hakkında bir ipucu verebilir. 1940 yılında uygulanmaya başlanan yeni ücretlere göre, işe yeni giren makasçı, frenci ve süpürgecilerin yevmiyeleri 115 kuruştu. 1942 yılında bu yevmiyeler 135 kuruş oldu (yüzde 17,4 artış). 1940 yılında işe yeni giren biletçiler 125, vatmanlar 145 kuruş yevmiye alıyordu. 1942 yılında biletçiler 145, vatmanlar 165 kuruş almaya başladı. (Türk Sendikacılık Hareketi İçinde Tümtis'in 20 Yılı. Tümtis Yay. S. 632-3)

Giderek kötüleşen bu yaşam koşullarına karşı mücadele etmeye kalkanlar ise en yoğun baskı altına alınmıştır. Bu dönemde işçi sınıfı hareketiyle sosyalist hareket arasında güçlü bir bağ kurulamamış olması, gittikçe artan bu toplumsal muhalefetin doğru çizgide eyleme dönüşebilmesini engellemiştir. Kitlelerin 1946 ve 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'ye bir kurtarıcı gibi sarılmasının temelinde bu toplumsal muhalefet yatmaktadır. İşçi oylarının DP'sine akmasında ise bu partinin grev hakkını çıkaracağına dair yaptığı propaganda etkin olmuştur. Kötüleşen yaşam koşulları karşısında tutunacak dal bulamayan kitleler yılana sarılmıştır.

● *1938'de Ücretler:*

1938 yılında 1098 büyük fabrikada yapılan bir araştırmaya göre, işçilerin ortalama aylık gelirinin 26,78 lira olduğu açıklandı. Aynı yıl işçilerin geçimi için gerekli olan asgari ücreti saptamak için devlet yetkilileri tarafından bir araştırmaya başlandı. Fakat devletten alınan talimatla bu araştırmaya konu olacak ailelerin aylık gelirlerinin İstanbul işçileri için 47 lira ile Ankara memurlarının ortalama aylık geliri olan 65 lira arasında olması gerekiyordu. Örnek aileler buna göre seçildi. Oysa 1938 yılında ayda net 47 lira kazanan işçiler toplam işçilerin %3-5'iydi. Bu 47 liralık ücretle bir İstanbul işçisinin bir ayda kullandığı besin maddelerinin kalori toplamı günde 2180 ediyordu. Oysa orta ağırlıkta bir işte çalışan işçinin günlük kalori ihtiyacı 4000 kaloridir. Ortalama ücretin 47 lira değil de 27 lira olduğunu gözönüne alırsak, ücretlerin yeterli bir beslenmeye yetecek düzeyin bile ne kadar altında olduğunu görürüz.

Gerçek ücretlerin de önemli bir kısmı vergi olarak işçilerin cebinden devletin hazinesine ve oradan da teşvik tedbirleri şeklinde patronların kasalarına akıyordu. Devletin gelirleri içinde en önemli yeri tutan vergi gelirlerinin yüzde 67,6'sı emekçi halkın ödediği dolaylı vergilerden oluşuyordu.

3. Çalışma ve Yaşama Koşulları

Burjuvazinin ekonomik planda henüz güçsüz olduğu bu dönemde herşeyin yükünü işçiler çekmektedir. Burjuvazinin güçlendirilmesi yoluyla sanayileşme doğrultusunda alınan bir çok tedbir, burjuvazinin çıkarları için emekçi sınıflar üzerinde bir diktatörlük aracı olmaktaydı.

Bu dönemde genel olarak ücret düzeyinin çok düşük olması, buna karşılık fiyatların hızla artması işçi sınıfının yaşam koşullarını çok zorlaştırmaktaydı. İş günü çok uzun olup, kimi işyerlerinde, özellikle bazı fırınlarda günde 24 saat bile olabilmekteydi. Ortalama olarak işgünü 14-16 saat civarındaydı. Örneğin Haliç Vapuru İşletmelerinde 1928 yılında sabah 5,30'da güneş doğmadan işbaşı yapılmakta, akşam 10'a kadar çalışılmaktaydı. Hafta Tatili Kanununa göre Cuma günleri resmi tatil olarak kabul edilmesine rağmen işgünü Cuma'ları daha uzun olmaktaydı. Sabah 5.30'dan akşam 11,30'a kadar sürebilmekteydi. Bu işçilere öğle tatili olarak 2 saat dinlenme izni veriliyordu. Yani bu işletmelerde her gün en az 14 saatlik bir işgünü uygulaması vardı. Buna karşılık alınan ücretler son derece az, işçinin ancak yaşamını sürdürebileceği kadardı. 1936 yılındaki İş Kanunu da pratikte 8 saatlik işgününü getirmemiştir. 1925 yılında haftada bir günü tatil olarak ilan

eden bir kanun çıkmışsa da, işyerlerinin çoğunda uygulanmamıştır.

Devletin çalışma alanına ilk müdahalesi 1921 yılına rastlar. Ereğli Zonguldak kömür havzasında çalışan işçilerle ilgili olarak çıkartılan yasa şu önemli tedbirleri kapsıyordu: 8 saatlik işgünü, taban yaşın 18 olması, angaryanın yasaklanması, ilk sosyal sigortaların oluşturulması. Gerekli denetim mekanizmasının eksikliği nedeniyle bu tedbirlerin tam anlamıyla uygulanması gerçekleşmemiştir.

İşgününün uzunluğu ve ücretlerin düşüklüğünün yanısıra işçilerin çalıştıkları yerler genellikle fabrikalar değil eski binalardaki imalathanelerdir. Yapılırken değil, sonradan imalathane şekline sokulan bu yerler pis, havasız ve bütün sağlık koşullarından yoksundu. 10'dan az işçi çalıştıran işyerlerinin çoğunun durumu buydu ve 1927 Sanayi Sayımına göre işçilerin %98,6'sı 10'dan az işçi çalıştıran işyerlerinde çalışmaktaydı. Bu dönemde 1930 yılında çıkan Umumi Hıfzısıhha Kanunundan başka sağlık koşullarına ilişkin herhangi bir kanun çıkarılmamıştır.

Genel olarak 1923-1946 dönemine baktığımızda iş güvenliği ile ilgili hiçbir tedbirin alınmadığını, emeğin korunması ile hiçbir yetkili makamın ilgilenmediğini görürüz. Meydana gelen bir çok iş kazası, aşırı derecede yıpranmış makinelerle yapılan üretim, yeterli koruyucu tedbirlerin alınmaması ve aşırı derecede yorucu çalışma koşullarından kaynaklanmaktaydı.

Çalışma şartlarının yanısıra yaşama koşulları da aynı derecede kötüydü. Kiralar İstanbul, Ankara, İzmir gibi işçilerin en yoğun olduğu merkezlerde işçi ücretlerinin ortalama 1/4'ini yutmaktaydı. Zonguldak'ta işçilerin kaldığı barakalar o kadar kötüydü ki, çoğu zaman işçiler açıkta veya kahvelerde uyumayı tercih ediyorlardı. Balya-Karaaydın maden ocaklarında çalışan işçilerin evleri madenlerin hemen yakınında kurulmuştu. Ocaklarda gümüş ve kurşun eritildiğinden, çıkan zehirli sis nedeniyle çevredeki ormanlar kurumuştu. Hiç bir canlı yaşayamıyordu. İyi beslenememe, ağır iş, uzun işgünü ve çocukluktan başlayan çalışma nedeniyle işçilerin çoğu çeşitli meslek hastalıklarına, özellikle vereme tutuluyordu.

İşçiler, bütün bu kötü şartlar altında çalışmak zorundaydı. Sürekli var olan işsizlik, işçiyi bulduğu iste. sartlar ne olursa olsun çalışmaya mahkum ediyordu. Grev yapma, sendikalaşma gibi haklardan tümüyle yoksundular. Ona rağmen bir çok yerde grevler ve örgütlenme çabaları kötü yaşama ve çalışma şartlarına bir tepki olarak ortaya çıkıyordu. Grevlerin çoğu devletin askeri ve polisi tarafından genellikle kanlı bir biçimde bastırılıyorsa da bazıları işçilerin başarısıyla sonuçlanabiliyordu.

Kısaca, işçilerin örgütlü bir mücadeleye tam anlamıyla girememeleri ve bu mücadelenin çok zayıf olması kötü çalışma ve yaşama koşullarının bu düzeyde kalmasının en önemli nedeniydi.

4. Örgütlenme

1923-1946 dönemi bir sınıf olarak işçi sınıfının henüz örgütlenme açısından güçsüz olduğu bir dönemdir. Bir yandan Kemalist Hükümetin baskısı, öte yandan işçi sınıfını meydana getiren unsurlar arasında çocuk ve kadın işçilerin sayıca çok fazla olması, işçi sınıfı hareketinin güçlenmesini ve örgütlenmesini bir ölçüye kadar olumsuz yönde etkiledi, fakat engelleyemedi. 1923 yılında, İzmir İktisat Kongresinden sonra ve Cumhuriyetin ilan edilmesinden önce sanayi şehirlerinden gelen işçi temsilcileri bütün işçileri tek bir örgütte toplamak için çalışmalar yapıyorlardı. Bu görüşmeleri yürüten Türk Mürettibin Cemiyetiydi ve kurulacak örgütün 15 bin üyesinin olacağı umuluyordu. Bu birleşme çabaları hükümet tarafından sürekli olarak engellendi.

Kemalist Hükümet kurulduktan sonra işçiye karşı olmadıklarını kanıtlamak ve işçi sınıfı hareketlerini kendi denetimleri altında tutabilmek için Hükümet tarafından bir "Sendikalar Birliği" kuruldu. Birliğin, 32 sendikada toplanmış 32 bin üyesi vardı. Birliğin temel görevleri komünizmle mücadele etmek, işçi ve patron arasındaki uyuşmazlıkları barışçı bir biçimde çözümlemekti. Bir süre sonra işçi sınıfını sınıf bilincinden uzaklaştırmaya çalışan bu örgüt bile Hükümet tarafından kapatıldı.

1924 yılında sosyalistlerin öncülük etmesi ile İstanbul Sendikalar Birliği olan "Amele Teali" kuruldu. Örgütün niteliğinden kuşkulanan Hükümet, 1 Mayıs'ta broşür dağıtılmasını bahane ederek örgütün sosyalist liderlerini tutuklattı ve çeşitli hapis cezalarına çarptırdı. Amele Teali Polis tarafından yeniden örgütlendirildi ve "İstanbul İşçi Yardımlaşma Birliği" oldu, başkanlığına da İstanbul Halk Partisi Sekreteri getirildi. 1925 ve 1926 yıllarında işçi sınıfının potansiyelinin büyük ölçüde artması örgütün yönetici kademelerinde olan Kemalistleri kitlelerin isteğine uymaya zorluyordu. Şubat 1925'de Amele Teali'ye bağlı, üye sayısı 30 bini aşan 14 sendikadan 150 delege toplanarak İş Kanunu tasarısını görüşmekte olan Meclis'e bazı istekler sundu.

Bu istekler arasında, "46 saatlik iş haftası, özel şahıslarla sözleşme yapılmasının yasaklanması, anneliğin korunması, sendikaların tanınması ve işçi alınırken ancak sendikalar ve işçi örgütleri ile sözleşme yapılması" yer alıyordu.

1927'de Amele Teali, Kemalist yöneticileri başından attı ve işçi sınıfının çıkarlarını daha çok savunan bir işçi birliği haline geldi. Ör-

gütün bir çok grevi desteklemesi ve bir çok harekete önderlik etmesi üzerine 1927 yılında kanun dışı bir kuruluş olduğu gerekçesiyle kapatıldı; bütün yönetim kurulu ve önde gelen 150 üyesi tutuklandı; örgüt tamamiyle dağıtıldı.

Bu dönemde çeşitli birliklerde örgütlenmiş işçi sayısı 50 bin dolaylarındadır. Bu örgütlerin çoğu işçi sınıfının çıkarlarını koruyan örgütler olmayıp, burjuva partileri tarafından kurulan ve burjuvazinin etkisinde örgütlerdir. Özellikle 1924 yılında çok sayıda kurulan bu örgütler bir anda 60 bin işçiyi kendi çevrelerinde toplamışlardır. Fakat bu örgütler uzun ömürlü olmuyor, ya hükümet tarafından kuruldukları gibi dağıtılıyorlar, ya da burjuva önderlerini atarak işçi sınıfına daha yakın birlikler haline geliyorlardı.

İşçilerin sınıfsal çıkarları doğrultusunda kurulan örgütler sayı bakımından azdı. Balya-Karaaydın maden ocakları işçileri, Doğu Anadolu ve Adana-Nusaybin demiryolları işçileri, İzmir'de Madeni Eşya Fabrikalarında çalışan işçiler, Ankara'da harp sanayii fabrikalarında çalışan işçiler, İstanbul Tramvay İşletmeleri işçilerinin kurdukları birliklerin 10.000 üyesi bulunmaktaydı. 1924 yılında kurulan diğer örgütler "İstanbul Umum Amele Birliği", "İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti"ydi.

Türkiye'de ilk sendika 1932 yılında Sarıkışla'da kurulma çalışmaları yapılan İzmir İşçileri Sendikası Birliği'dir. İzmir'de Reji Sigara Fabrikası işçileri, İplik ve Dokuma Fabrikası işçileri, Tütün ve İncir-Üzüm Mağazaları işçileri ve serbest olarak çalışan birçok işçi ve zanaatkarı içine alması planlanan bu birlik henüz kurulma safhasındayken yöneticileri tutuklandı ve Birlik dağıtıldı. Birliğin kurucularına komünist örgüt kurdukları iddiasıyla 9 gün işkence yapıldı. Mahkeme sonunda 4'er sene hapis cezasına çarptırıldılar; 1933 yılında çıkan af kanunu ile serbest bırakıldılar.

Bu birliklerden başka, başlarında hükümetin adamları bulunan düzenden yana, kapitalistlerin izin verdiği ölçüde oynayan, uzlaşmacı birlikler de vardı. İstanbul ve İzmir Tütün İşçileri Birliği, Liman İşçileri Birliği, Dizgiciler ve Matbaa İşçileri Birliği bunlardan bazılarıydı.

Tarım proletaryası hiçbir şekilde örgütlü değildi, küçük kuruluşların müstahdem ve işçileri, ev hizmetçileri ve alt tabaka memurlar da çok zayıf bir şekilde örgütlenmişti.

Genel olarak 1923-1946 dönemini işçi sınıfı üzerinde çeşitli baskıların yapıldığı ve işçi sınıfına hiçbir örgütlenme hakkının tanınmadığı bir dönem olarak niteleyebiliriz. Özellikle 1925 yılından sonra Doğu'da patlak veren ayaklanmaların bastırılması sırasında çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile tüm grevler yasaklanmış; 1933 yılında grev yapanlara uygulanacak cezaları ağırlaştırma yönünde Ceza Kanunu de-

değiştirilmiş; ve 1938'de sınıf esasına göre dernek kurulmasını yasaklayan Cemiyetler Kanunu çıkarılmıştır.

● *İzmir İktisat Kongresi*

17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de, bütün illerden gelen 1135 delegenin toplanmasıyla yapılan Kongre'de, Liberal İktisadi Politikanın ana hatları ortaya konulmuştur. Kongrede dört grup vardı: Çiftçiler, Sanayiciler, Tüccarlar ve Ameleler. Amele temsilcisi sıfatıyla iki grup ortaya çıkmıştır: İstanbul Umum Amele Birliği ve Aydınlık grubu. Tüccar grubun palazlandırıp gönderdiği bu birlik, aldığı direktifle, işçi sınıfına en küçük tavizin bile verilmemesi için canla-başla çalıştı. İşçi sınıfının temsilcisi olmak bir yana, bunlara işçi demek bile mübalağa olur. Aydınlık'çılar, işçi sınıfının tüm özlemlerini dile getirmeseler bile en ilerici grup olarak işçi sınıfının yanında yer almıştır. Aydınlık grubu kongreye büyük ilgi göstermiş ve kongreye gidecek işçi ve köylü delegelerine, bu derginin sayfalarında yol göstermiş, akıl vermiştir. Dr. Şefik Hüsnü "Amelenin Sermayedar nizamı altında kabul ettirmeksizin idame-i mevcudiyet edemeyeceği" hususları şöyle sıralamıştır:

- 8 saatlık işgünü
- Yeraltında çalışanların altı saatten fazla çalıştırılmaması
- 14 yaşından aşağı çocukların çalıştırılmasının yasaklanması
- Kadın ve çocukların gece çalışmalarının yasaklanması
- İş esnasında sakatlananların sigorta edilmesi
- Fabrika ve imalathanelerde işçiler tarafından komiteler teşkiline izin verilmesi ve patronlarla işçiler arasındaki münasebetin bu komiteler vasıtasıyla kabulü
- Grevlerin kanunen kabulü
- Haftada 24 saat istirahat müddeti
- Sendika kurma hakkının tanınması v.s.

Aydınlık çevresinden gelen tekliflere yanaşılmak şöyle dursun, öteki çıkar grupları için kabul edilenlerin belki de onda biri olan "Amele namiyle hitap edilmekte olan kadın ve erkek erbâb-ı say ve amele bundan sonra işçi denilmesi" ve "Bir Mayıs gününün Türkiye işçileri bayramı olarak kanunen kabulü" gibi boş sözlerle yenitilmiştir.

İşçilere grev hakkını vermemekte direnen, fakat yerli girişimcilere koruyucu gümrük duvarları ardında güçlenme olanağı arayan, sekiz saatlik işgününü kağıt üzerinde onaylayıp gerçekleşmesi yollarını getirmeyen, dağıtımda ucuz tarifeler isteyen ve sanayi kredilerinin

büyük ölçüde arttırılmasını öngören İzmir İktisat Kongesi; Kurtuluş Savaşının araladığı umut kapısını emekçilere kapatmaktan başka birşey getirmemiştir.

5. Yasalar

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 Anayasası'nın getirdiği toplanma ve dernek kurma hakkı 1925'te yürürlüğe giren Takrir-i Sükun Kanunu ile kaldırıldı. Bu kanun, her türlü mesleki ve siyasi örgütlenmenin yanısıra grevleri de yasakladı.

Bu dönemde çıkarılan en önemli kanun 8 Temmuz 1936'da Meclis tarafından kabul edilen ve Haziran 1937'de yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunudur. İşçi sınıfı hareketinin güçsüz olması, bu Kanuna işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda olmayan bir sürü maddenin konmasına olanak tanıdı. Burjuva nitelikte olmasına rağmen Kanun bir çok işletmede uygulanmıyordu. Zaten 10'dan fazla işçi çalıştıran işyerleri için geçerliydi. Kanunda genel olarak haftalık çalışma 48 saat olarak kabul edilmişse de bunu belirten maddenin yanısıra konan diğer maddeler 8 saatlik işgününün uygulanabilirliğini ortadan kaldırıyordu. Örneğin, diğer bir maddede zaman zaman Çalışma Bakanlığınca hazırlanacak olan talimatnamelerde 8 saatlik işgününün hangi işletmelerde ve hangi tarihten itibaren başlayacağının ayrıca belirtileceği yer alıyordu. Diğer bir maddede ise bu tür talimatnamelerin en erken 3 yıl sonra çıkarılabileceği söyleniyordu. Yani 48 saatlik iş haftası ancak 3 yıl sonra, o da eğer gerek görülürse uygulamava konulacak demek oluyordu. Ayrıca kanunun 39. maddesi seferberlik veya seferberliğe hazırlık dönemlerinde işgününün, iş gücünün son fiziki sınırına kadar uzatılabileceğini belirtiyordu. Çeşitli ek talimatlarla iş haftası tatil günü olmadan 77 saate kadar çıkarılabiliyordu.

Çalışma saatlerinin işçinin aleyhine olarak belirlenmesinden başka bu Kanunla grev hakkı da yasaklanıyordu. Kanunun yanısıra Ağustos 1937'de yürürlüğe giren bir talimat, her ilde polis güçlerinin bu Kanunun uygulanmasını sağlamak amacıyla hükümetle sürekli işbirliği halinde olmasını öngörüyordu. Ancak, grevin yasak olmasına rağmen bir çok işyerinde grev yapıldı.

İş Kanunu, işverene bağımlı olarak çalışanları bedenen ve fikren çalışanlar olarak ikiye ayırıyor ve fikren çalışanlar olarak kabul edilen sınıfı 1926 yılında yürürlüğe giren Borçlar Kanununa tabi kılıyordu. 1926 yılında çıkan bu Kanun, patron-işçi ilişkilerini düzenleyen ilk Kanundu ve tabii ki işçiyi korumuyordu. Bu Kanunla işçi, kendisinden fazla mesai istendiğinde bu fazla çalışmayı yapmaya mecburdu. Bu madde "cebr olunur" terimini taşıyor ve zorunlu çalışma değil

zorla çalıştırmayı gerektiriyordu.

1925 yılında çıkarılan Hafta Tatili Kanunu'nda haftada bir günün tatil olarak kabul edilmesi öngörülüyorsa da pratikte bunun uygulandığı işletmeler son derece sınırlıydı.

1927 yılında özel girişime geniş özendirici olanaklar tanıyan Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Bu Kanunla bazı önemli sanayi kuruluşlarına fabrika toprağı verme, vergi muafiyetleri ve taşıma indirimleri sağlama, devlet kurumlarını zorunlu alıcı kılma gibi bazı teşvik tedbirleri tanınıyordu.

1936 yılında Ceza Kanununun 141. ve 142. maddeleri İtalyan Faşist Ceza Kanunu örnek alınarak daha da ağırlaştırıldı.

1938 yılında sınıf esasına dayanan derneklerin kurulmasını yasaklayan Cemiyetler Kanununun yürürlüğe girmesiyle işçilerin sendika kurma hakkı kaldırıldı.

1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunuyla işçi sınıfı üzerindeki baskılar daha da yoğunlaştı. Bu Kanunla işçilerin istedikleri zaman işlerini terk etmeleri yasaklanıyordu. Günlük çalışma süresinin gerektiğinde 3 saat uzatılabilmesine olanak tanıyan bir madde de bu Kanunla getiriliyordu. İş Kanununun kadınlara ve çocuklara tanıdığı bazı ayrıcalıkların sınai kuruluşlarda uygulanmayabileceği de Kanunda yer alıyordu. Aynı yıl yapılan bir değişiklikle haftada bir günlük tatil hakkı kaldırıldı. 1944'te de Kanuna, çalıştığı işyerini mazeretsiz olarak terk eden işçilerin güvenlik kuvvetlerince yakalanıp zorla çalışmaya gönderilmesini belirten bir madde eklendi. Bu maddeye göre işçilerin işbaşına getirilmesi için yapılan yol masrafları her ne kadar patron tarafından ödeniyorsa da sonradan işçilerin ücretlerinden kesiliyordu.

Bütün bu sayılan yasalardan başka 1930 yılında Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 1935'te Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkında bir kanun, 1937' de Maden Ocakları ve yeraltı işlerinde kadınların çalıştırılmaması hakkında Milletlerarası Çalışma Sözleşmesinin kabulune ilişkin kanun, 1945'te İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu ve yine 1945'te İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu 1923-1946 döneminde çıkarılan yasalardır.

B- İŞÇİ HAREKETLERİ

1923

MAYIS

1 Mayıs: Çok sayıda yerli ve yabancı isletmede çalışan işçiler

greve çıktı. Işçi i. ekleri arasında, "yabancı şirketlere el konulması, 1 Mayıs'ın resme ı ışçi bayramı olarak tanınması, 8 saatlik işgünü, hafta tatili, serbest sendika ve grev hakkı" vardı. Bir çok işçi tutuklandı.

• Zonguldak maden işçileri kaza tazminatlarının arttırılması ve sağlık koşullarının düzeltilmesi için greve gittiler. Grevci işçilerin bu istekleri maden sahipleri tarafından kabul edildi.

1924

MAYIS

1 Mayıs: 1 Mayıs'ı "İşçi Bayramı" olarak kutlayan işçilerin bu eylemi askerler tarafından engellenmek istendi. 8 saatlik işgünü için bildiri dağıtan bir çok işçi tutuklandı.

TEMMUZ

1 Temmuz: İstanbul'da tramvay şirketinde çalışan işçiler bir kondüktörün işten atılmasını protesto ettiler. İşçiler üzerine jandarma kuvvetleri gönderildi Bir çok işçi yaralandı: bir çoğu tutuklandı.

• İstanbul'da posta müvezzileri 21 lira olan ücretlerinin arttırılmasını sağlamak için islerini bıraktılar.

• İstanbul'da Ortaköy tütün depolarında çalışan kadın işçiler çalışma şartlarını protesto ettiler.

AĞUSTOS

• Ankara-Sivas demiryolu hattında çalışan işçiler bir tünelin çökmesi sonucu bir işçinin ölmesini protesto etmek için greve gittiler. Grevci işçilere devlet kuvvetleri müdahale etti.

KASIM

3 Kasım: Adana'da demirciler Belediyenin kömürlere koyduğu ağır vergiyi protesto etmek için, kozacılar da ücretlerinin arttırılmasını isteyerek greve başladılar. Demirciler grevi üç gün sürdü ve başarıyla sonuçlandı.

• Şark Demiryolları İdaresine bağlı olarak çalışan işçiler işten atılan 2 arkadaşlarının yeniden işe alınması, ücretlerine % 20 zam yapılması, çalışma saatlerinin azaltılması gibi isteklerle greve başladılar.

ARALIK

• Ayvansaray'da Yunanlı bir patrona ait un fabrikasında çalışan işçiler patrona verdikleri istekler listesi uzun bir süre cevapsız kalınca greve başladılar. Grevde öncülük yaptıkları gerekçesiyle 5 işçi tutuklandı. Valinin işçilerin isteklerinin yerine getirileceği yolunda söz vermesi üzerine işçiler greve son verdiler.

1925

TEMMUZ

• Erzurum, Samsun ve Adana'da ücretlerine zam isteyen telgrafçılar aynı anda greve başladılar. Grev, grev komitesinden aldıkları "ileri" parolası üzerine bütün işçilerin işi bırakması ile başladı. İşin arkasında komünistlerin bulunduğunu ileri süren hükümet grevcileri tutukladı ve "hükümet aleyhine komplo" iddiasıyla İstiklâl Mahkemesine verdi.

• Bir zeytinyağı fabrikasında kazan patlaması sonucu 11 işçinin ölmesi, 4 işçinin de komaya girmesi üzerine İzmir işçileri hükümetin duruma kayıtsız kalmasını protesto etmek için 24 saat bütün işleri durdurdular.

• 1925 yılında 32 000 işçinin katıldığı 10 grev yapıldı. Bu grevlerin en önemlileri Zonguldak'ta 12 000 işçinin katıldığı genel grev ve İzmir'de kuru meyve fabrikalarında çalışan 5 000 işçinin yedi günlük greviydi.

1926

• Soma-Bayındır işçileri greve gittiler.

• İstanbul'da liman hamalları Karayolları Nakliyesi adında bir şirketin kurulmasını protesto etmek için grev ilan ettiler. Limanda çalışan hamallar ve diğer liman işçilerinin bu şirkete bağlanıp günlük gelirlerinin % 15'ini şirkete vermeleri ve şirkete bağlı olmayan işçilerin limanda çalışmamaları öngörülüyordu. Şirkete bağlı olan işçilerle bağlı olmayanlar arasında grev süresince çatışmalar çıktı. Birçok işçi polis tarafından tutuklandı.

1927

OCAK

• 3 000 kayıkçı, liman işletmesinin kendilerine borcu olan 25 bin lirayı ödememesi üzerine direnişe başladılar. Nakliyat şirketi polise

başvurarak işçilerin zorla çalıştırılmalarını istedi. Asker ve polisle çıkan çatışmaya şehirden başka işçiler de grevcileri desteklemek üzere katıldı. 10 işçi öldürüldü, 50 işçi ve polis yaralandı, 370 kişi tutuklandı. Direnis bastırıldı.

AĞUSTOS

- Adana - Nusaybin demiryolu hattında çalışan 850 yapı işçisi isteklerini 31 maddelik bir liste halinde şirkete sundular. Bu istekler arasında hastalanan işçilerin ücretsiz tedavisi, yol harcırahı ödenmesi, tatil günleri için ücret ödenmesi, ücretli izin hakkının tanınması, fazla mesai için daha fazla ücret ödenmesi, keyfi işten çıkarmalara son verilmesi, sendikanın tanınması gibi istekler vardı. Şirket bir buçuk ay sonra bu dilekçeyi reddetti. İşçiler bayram öncesi istedikleri avansın da ödenmemesi üzerine direnişe başladılar. Direniş 20 gün sürdü. Fransız şirketinin grev kırıcılara yardım olarak gönderdiği trenin önüne yüzlerce işçi karıları ve çocukları ile yatarak trenin geçmesini önlediler. Bunun üzerine hükümet buraya askeri birlikler göndererek silahsız bu kişilerin üzerine ateş açtırttı. Bir çok kişi öldü. 22 elebaşı tutuklandı. Grev, yabancı kapitalistler ve hükümet tarafından ezildi.
- 2 000 civarında tramvay işçisi greve gitti. Tütün işçileri ve kamyon şöförleri birer gündeliklerini grevci işçilere vererek grevi desteklediler. Polis çeşitli baskı yöntemleri uygulayarak grevi kırmak istedi.
- İzmir limanında depolama işçileri ve incir kurutma işçileri Serbest Fırka'nın kapatılmasını protesto etmek için grev yaptılar. Bir çok işçi hakkında kovuşturma açıldı.
- 3 000 tütün işçisi greve gitti.

1928

NİSAN

- Ücretlerin ödenmemesi ve işçilere konut sağlanmaması üzerine demiryolu inşaatında çalışan 1500 işçi direnişe başladı. 7 gün süren direniş işçilerin isteklerinin kabul edilmesi ile sonuçlandı.
- Adapazarı Karoser fabrikasında çalışan 180 işçi ücretlerinin yükseltilmesi için direniş yaptı. Direniş 10 gün sürdü ve işçilerin isteklerinin kabul edilmesiyle sona erdi.
- İstanbul'da 300 dokuma işçisi işgününün kısaltılması için direnişe başladı. Direniş kolluk kuvvetleri tarafından bastırıldı.

MAYIS

- İstanbul'daki Maden İşleri fabrikasında çalışan 70 maden işçisi

bazı isteklerle greve başladı. Altıncı günün sonunda grev yenilgiyle sonuçlandı.

- 500 İstanbul tütün işçisi ücretlerine zam verilmeyince greve başladı. Grev üç gün sürdü ve işçilerin ücretlerine 40 kuruş zam yapılmasıyla sona erdi.

- İstanbul'da tramvay işçileri bazı isteklerle greve başladılar. Grev, hükümet, polis, şirket idaresi ve grev kırıcı işçiler tarafından bastırıldı. İşçilerden 60'ı yeniden işe alınmadı. Bunun üzerine işçiler bu arkadaşlarının tekrar işe alınması için yeni bir grev düzenlemek istediler, fakat bu karardan haberdar olan idarenin işçileri işten atmakla tehdit etmesi ve her türlü polis tedbirlerinin alınması üzerine grev yenilgiyle sona erdi.

1929

NİSAN

8 Nisan: Tütün işçilerini tahrik ettikleri gerekçesiyle 5 kişi tutuklandı.

1931

TEMMUZ

- İstanbul'da Ortaköy mahallesindeki tütün fabrikalarında çalışan 200 işçi ücretlerinin arttırılması için greve gittiler. İşçilerin istekleri kısmen kabul edildi.

AĞUSTOS

26 Ağustos: İstanbul'un Galata semtinde tütün işçileri greve gittiler.

- İstanbul liman işçilerinin hareketleri. Liman işletmeleri hamallarının grevi.
- Ağır çalışma ve yaşama koşullarına dayanamayan Feshane işçileri greve başladılar.

1932

NİSAN

12 Nisan: Seyrüsefain İdaresinin Azapkapı Fabrikasında üç aydır ücretlerini alamayan işçilerin grev teşebbüsü üzerine İdare havalar düzeldiğinde hasılatın artacağını ve borçlarının ödeneceğini açıkladı. Bunun üzerine işçiler en kalabalık sefer sırasında grev yapmaya karar verdiler. Seyrüsefain vapuru işçileri ücretlerini alamazlarsa hareket etmeyeceklerini söylediler. Grev diğer vapurlara da sıçradı. İdare yedekteki işçileri çalıştırmak istedi fakat işçiler buna engel oldular. Grev polisin gelmesi ve 5 kişinin gözaltına alınması ile sona erdi.

- İstanbul'da bir Fransız tütün fabrikasında çalışan işçilerin grevi. Grev bastırıldı.
- İzmir'de incir fabrikalarında çalışan işçiler direniş yaptı.

1933

OCAK

4 Ocak: Seyrüsefain kılavuzları idareye başvurarak tahsisatlarının arttırılmasını istediler. İstekleri kabul edilmeyince istifa ettiler. İdare bunun bir grev olduğunu ileri sürerek 48 saat içinde işbaşına dönmedikleri taktirde haklarında gereğinin yapılacağını açıkladı.

1936

MART

17 Mart: Balat'da Süreyyapaşa Mensucat fabrikasında çalışan 600 işçi bir aydır ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle direnişe başladı. Fabrika müdürünün bir haftaya kadar tüm istekleriniinin verileceğini söylemesi üzerine işçiler dağıldılar. 19 Mart'ta İstanbul Valiliği önünde toplanan 150 işçi polis tarafından dağıtıldı.

1938

NİSAN

5 Nisan: Yunanistan ve İtalya'ya ihraç edilmek üzere bekleyen 800 sandık yumurta, işçilerin ücretlerinin sandık başına 55 kuruştan 75 kuruşa çıkarılmasını istemeleri üzerine greve gidilmesiyle gönderilemedi.

MAYIS

1 Mayıs: Adana'da bir grup işçi toplanarak 1 Mayıs'ı İşçi Bayramı olarak kutladı.

IV.
1946-1963
DÖNEMİ

A. İŞÇİ SINIFININ MADDİ DURUMU

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu

Tutulan istatistikler ve yayınlanan verilerin yetersizliği çalışanlarla ilgili kesin bilgiler edinmemizi olanaksız kılıyor. Çalışma Bakanlığının yayınladığı istatistikler, 1936 yılında çıkarılan İş Kanununun uygulandığı en az 10 işçi çalıştıran işyerlerini kapsar. Yani yayınlanan işçi sayıları, tarım işçilerini, nakliyatta çalışan işçileri, ufak imalathaneler ve evlerde çalışan işçileri ve büyük bir işsiz kitlesini kapsamaz.

Bir yabancı dergi 1948 yılında Türkiye'de çalışan işçi sayısının 713.780 olduğunu yazıyor. Bu sayıya inşaat sektöründe çalışan işçiler dahil değildir. Yine aynı dergi 1950 yılı için işçi sayısını 476.000 olarak vermiştir.

● *1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı*

1950 yılında yapılan sanayi ve işyerleri sayımına göre nüfusu 2 binden yukarı olan yerleşim merkezlerinde sanayide çalışan ücretli işçi sayısı 230 bin civarındaydı. Nüfusu 500 ile 2000 arasındaki yerleşim merkezlerinde ise yaklaşık 24 bin işçi bulunuyordu. Toplam 254 bin işçinin 58 bini kamu kesiminde çalışıyordu. Küçük sanayi işletmelerinde, 100 bin ücretsiz çalışan (iş sahibi, ailesi) kimse ile birlikte 126 bin işçi çalışıyordu. Büyük özel sanayide istihdam edilenlerin sayısı sadece 71 bindi.

Bu işçiler en çok mensucat, giyim eşyası, gıda, tütün, madeni eşya ve kimya sektörlerinde çalışıyordu. Aşağıdaki tabloda 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımına göre sanayide çalışan işçiler sektörlere göre verilmiştir.

Tablo. 13 – 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı

Nüfusu 2000'den yukarı yerler	Küçük Sanayi İş sahibi ve ailesi	Küçük Sanayi Ücretli	Büyük Sanayii	Devlet Sanayii	Toplam
Gıda	10.720	20.730	14.730	1.883	48.063
İçki	460	930	19	1.627	3.036
Tütün	30	10.430	12.644	2.790	25.894
Mensucat	3.040	8.220	17.322	30.124	58.706
Giyim eşyası	32.020	25.770	181	1.578	59.549
Tahta mamulleri	6.020	6.180	1.515	445	14.160
Mobilya ve mefruşat	1.180	2.120	523	—	3.823
Selüloz	30	100	75	1.126	1.321
Matbacılık, neşriyat	760	1.540	1.202	62	3.564
Deri ve mamulleri	4.390	2.580	796	—	7.766
Kauçuk Sanayii	230	290	4.116	215	4.851
Kimya sanayii	800	1.910	5.477	9.387	17.574
Taş, toprak, cam, çini	1.610	3.160	4.850	966	11.586
Maden izabe	650	1.220	893	4.055	6.818
Madeni eşya	13.140	11.260	1.805	2.969	29.174
Makine ve malzeme	2.850	3.280	429	377	6.936
Nakliye vasıtaları	2.730	3.140	565	—	6.435
Diğer sanayi	1.340	1.140	408	—	2.888
TOPLAM	81.990	105.000	67.550	57.604	312.144
Nüfusu 501 - 2000 olan yerlerde örnekleme ile elde edilen	17.598	20.758	3.494	—	41.850
GENEL TOPLAM	99.588	125.758	71.044	57.604	353.994

Kaynak: İstatistik Genel Müdürlüğü, Küçük İstatistik Yıllığı, 1951, s. 215.

Çalışma Bakanlığı istatistiklerine göre 1951 yılında 10'dan fazla işçi çalıştıran 10.174 işyerinde çalışan işçi sayısı 427.364. 1951 Sanayi Sayımına göre bunun dışında kalan ve 501'den fazla nüfusu olan yerlerde küçük işyerleri ile imalathanelerde çalışan işçilerin sayısı 115. 328, Ulaşımda çalışan işçilerin sayısı da 100 bin dolaylarındadır. Yani 1951 yılında 642.692 ücretli işçi vardı. Nüfusu 500'den az olan merkezlerde ufak işletmelerde çalışan işçileri hesaba katmadığından bu rakam aslında çok daha fazladır.

1950 yılında bütün sanayi kurumlarının %22'sini oluşturan 2202 büyük fabrikada toplam işçi sayısının %50'si çalışmaktaydı. Öte yandan tüm müesseselerin %97,8'ini meydana getiren küçük işletme ve imalathanelerde toplam işçi nüfusunun sadece %49,4'ü çalışmaktaydı. Bütün müesseselerin %54'ünü oluşturan deri, tahta-kereste, maden yapım endüstrisi ve konfeksiyonda toplam işçilerin ancak %17'si vardı.

Yani 1950'lere gelindiğinde işçilerin büyük işyerlerinde yoğunlaştığını görüyoruz. 1927'de 10'dan fazla işçi çalıştıran işyerlerinde işçi sayısı 50-70 bin iken 1951'de bu sayı 427 bine çıkıyor. Bilindiği gibi, işçi yoğunluğunun artması sınıf bilincinin gelişmesinde önemli bir etkendir.

● *1951 Yılında İllere Göre İşçi Sayıları*

Çalışma Bakanlığı verilerine göre Aralık 1951'de çeşitli bölgelerde İş Kanununun uygulandığı işletmelerde çalışan işçi sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 14 – 1951 Yılında İllere Göre İşçilerin Dağılımı

Çalışma Müdürlüklerinin İdaresindeki Bölgeler	İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısına Oranı (%)
İstanbul	84 130	19,7
İzmir	78 094	18,2
Zonguldak	36 665	8,6
Ankara	29 309	6,9
Seyhan	22 900	5,3
Eskişehir	20 958	5,0
Diyarbakır	20 186	4,8
Bursa	17 205	4,0
Sivas	17 241	4,0
Samsun	16 167	3,8
Aydın	13 970	3,2
Trabzon	10 668	2,5
Kocaeli	10 254	2,4
Konya	10 005	2,3
Erzurum	9 471	2,2
Kayseri	8 779	2,1
Balıkesir	7 370	1,7
Gaziantep	6 940	1,6
Antalya	3 828	0,9
Edirne	3 224	0,8
TOPLAM	427 364	100,0

Kaynak: İstatistik Yıllığı, c. 20, 1952, Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablodan da görüldüğü gibi işçilerin en yoğun olduğu bölge ülkenin batısıdır. Sadece İstanbul, İzmir ve Zonguldak'ta toplam işçilerin %46,5'i çalışmaktadır.

● *Kadın ve Çocuk İşçiler*

Toplam işçi sayısındaki artışa paralel olarak üretimde çalışan kadın ve çocukların savısında da önemli bir artış vardır. 1948 yılında Çalışma Bakanlığı istatistiklerine göre 10 ve daha tazla işçi çalıştıran işyerlerinde, üretimde çalışan kadın işçi sayısı 49.800'dür. 1952 yılında bu rakam 70.600'e yükseliyor. 1952 yılında sanayide çalışan çocuk işçi (14 ve daha küçük yaştakiler) sayısı ise 26.800. 1949 istatistiklerine göre bazı üretim bölgelerinde ve sanayi kollarında çalışan kadın ve çocuk oranı %40-50'yi buluyor. Örneğin Bursa'da kadın ve çocuk işçi oranı %48. Bir hafif endüstri merkezi olan İzmir'de toplam işçilerin %50'si kadın ve çocuk. Bu oran İstanbul'da %24. Kadın ve çocuk işçi emeği özellikle ufak işletmelerde kullanılıyor.

● *İşsizler*

Gerek Çalışma Bakanlığı, gerekse 1951 Sanayi Sayımı işsiz sayısı hakkında bir bilgi vermiyor. Türkiye'de toplam işçi sayısına bakarken çalışmak isteyen fakat iş bulamadıklarından çalışamayanların sayılarına da bakmamız gerekir. 1946-1951 yılları arasında İş ve İşçi Bulma Kurumuna yapılan müracaatlar bu dönemde işsiz sayısı hakkında yeterli bir veri olmamasına rağmen bir fikir vermektedir:

Tablo. 15 – 1946 - 1951 Erkek, Kadın ve Çocuk İşsizler

Yıl	Erkek	Kadın	Çocuk	Toplam
1946	17 208	3 752	4 062	25 022
1947	28 343	4 823	9 027	42 193
1948	26 694	8 377	8 881	43 952
1949	29 306	11 205	7 581	48 092
1950	43 227	10 943	—	54 170
1951	55 900	11 028	12 722	79 650

1946'dan 1951 yılına kadar sadece İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvuran işsizlerin sayısında önemli bir artış vardır. 1946'da toplam

müracaatlar 25.022 iken 1951 yılında bu sayı 79.650'ye kadar yükselmistir.

Daha sonraki yıllar için İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından kaydedilen işsiz sayıları aşağıda görülmektedir.

Tablo. 16 – 1952-1963 İşsizler

Yıl	İşsiz Sayısı
1952	136 000
1953	257 000
1955	462 900
1960	688 000
1963	545 100

İş ve İşçi Bulma Kurumunun bildirdiği işsiz sayıları, sadece Kuruma başvuranları ve sadece sanayi işçilerini kapsadığından ülkedeki gerçek işsiz sayısından çok daha düşüktür.

● *İşçi Yoğunluğu*

Bu dönemde tarım proletaryası ile ilgili herhangi bir sayım yapılmamıştır. Çalışma Bakanlığının 1954 yılında yaptığı bir çalışma, sadece güney yöresinde 350 000 tarım işçisinin bulunduğunu göstermektedir. Bu yıllarda tüm ülkede aşağı yukarı 500-600 bin tarım işçisinin bulunduğu tahmin edilmektedir.

1961 yılında ülkede toplam 1,2 milyon sanayi işçisi vardı. Bu işçilerin 640.000'i imalat sanayiinde çalışmaktaydı. Zenaat tipi küçük girişimlerde 250 bin, maden çıkarmada 60 bin, inşaat sektöründe 227 bin, ticaret kesiminde 600 bin, ulaşımda 200 bin işçi çalışmaktaydı.

Sanayi işçilerinin %57'si büyük sanayi merkezlerinde toplanmıştı. Toplam işçilerin %23'ü İstanbul'da, %18'i İzmir'de, %8'i Ankara'da, %8'i Zonguldak'ta yoğunlaşmıştı.

Tarımda ise mevsimlik ve devamlı işçi sayısı 1 milyon kadardı ve İzmir, Adana, Mersin çevrelerinde toplanmıştı.

1950-1961 yılları arasında orta ve büyük sanayi kuruluşlarında devlete ait ve özel işletmelerde işçi yoğunluğu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 17 – 1950 -1961 İşletme Başına İşçi Sayıları

Yıl	Sınai İşletme Başına İşçi Sayısı		
	Devlet	Özel	Devlet + Özel
1950	738	38	63
1951	756	35	65
1952	714	36	61
1953	580	37	60
1954	591	36	57
1955	605	35	56
1956	624	32	53
1957	606	35	58
1958	661	36	58
1959	575	35	56
1960	584	33	55
1961	558	29	46

Tablodan da görüldüğü gibi işçi yoğunluğu devlet işletmelerinde çok daha fazladır.

Aşağıdaki tabloda 1950 ve 1962 yılları arasında 10 beygir gücünden daha fazla harekete geçirici güç kullanan veya 10 işçiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde çalışan toplam işçi sayıları verilmiştir:

Tablo. 18 – 1950-1962 Kamu ve Özel Sektörde İşçiler (000 kişi)

Yıl	Kamu Sektörü	Özel Sektör	Toplam
1950	76	87	163
1951	84	91	175
1952	82	100	182
1953	86	121	207
1954	86	131	217
1955	94	140	234
1956	106	136	242
1957	111	153	264
1958	118	173	291
1959	123	178	301
1960	128	169	297
1961	126	191	317
1962	128	196	324

Kaynak: DİE Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s. 206

Yukarıdaki tablodan da görülebildiği gibi, 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde. çalışan toplam işçi sayısı 1962 yılında 324 bindi ve bu işçilerin yüzde 40'ı kamu kesiminde çalışıyordu.

● *1962 Yılında İşçiler*

1950 yılında büyük imalat sanayiinde çalışan işçilerin yüzde 46.7'si kamu kuruluşlarında çalışırken, 1962 yılında bu oran yüzde 39.5'e düşmüştür. Büyük imalat sanayiinde kamu kesiminde çalışanların sayısı 1950 yılında 76 binden 1962 yılında 128 bine çıkarken, özel sektörde çalışanların sayısı 86.8 binden 196.2 bine yükselmiştir.

1962 yılında en fazla işçi mensucat dalında çalışmaktadır. (103 bin). Daha sonra sırasıyla gıda ve tütün (44 bin ve 42 bin) gelmektedir. 1962 yılında büyük imalat sanayiinde işletme başına en yüksek işçi sayısını tütün işlemede görüyoruz (363). Tütün işlemeyi işletme başına 320 işçi ile nakil vasıtaları, 137 işçi ile maden izabesi ve 128 işçi ile mensucat izliyor.

Kamu teşebbüslerinin bu önemi Türkiye'de işçi sınıfı hareketinin gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yapmıştır. Bu işyerlerinde işçi sınıfı hareketiyle sosyalist hareketin bütünleşmesi mücadelesi verenler üzerinde yoğun bir baskı uygulanmıştır.

Kamu kesiminde çalışan işçilerin sınıf mücadelesine çekilmesi özel sektörde çalışan işçilere oranla daha zordur. Daha uzun bir mücadele sürecini ve eğitimi gerektirmektedir. Bu dönemde işçi sınıfı hareketinin yavaş gelişmesinin ana nedenlerinden biri de işçi sınıfının bu yapısıdır.

2. Ücretler ve Fiyatlar

● *Çeşitli İşyerlerinden Örnekler:*

İşçilerin ücretleri geçimleri için asgari ihtiyaçlarını sağlayacak düzeyde bile değildi. Hayat pahalılığı işçi ücretlerindeki artışları kat kat aşıyordu. 1951 yılında bazı fabrikalarda işçilerin aldıkları ücretlerden örnekler verelim. Ankara Tekstil Fabrikasında ortalama saat ücreti 32 kuruştu. Bu işçilerin aylık kazancı 66 lira civarında idi. Fabrikada 14 kuruş saat ücreti ile çalışan işçiler de vardı. 200 işçinin çalıştığı fabrikada 120 işçi 25 kuruş saat ücreti ile çalışırken, Rasim Dokur Fabrikasında çalışan işçilerin %80'i günde 240 kuruşa çalışıyordu. Yani bu işçilerin aylık geliri 62,40 liradır. Hendek Tütün Fabrikasında işçilerin %25'inin aylık ücreti 38,40 lira, % 25'inin 46,16 ile 96

lira arasında değişiyor. Malatya Tütün Depoları ve Fabrikasında işçilerin %79'u 50 kurus saat ücreti ile çalışıyor. Bu işyerinde bazı işçiler var ki aylık gelirleri ancak 75 lira. Mevsimlik olarak çalıştırılan işçilerin durumuysa çok daha kötü. Bu işçiler ayda 8 - 20 lira arasında bir ücret karşılığı çalısmak zorundaydılar.

1948 yılında, "bir biletçinin günlük ücreti 160 kuruş, vatman ücreti 180 kuruş, şoför ücretleri günde 250 kuruş kadardı. Sosyal yardımlar ise 5'er lira aile ve çocuk zammı, işçinin kendisi için ayda 15 lira aile zammı, ayrıca yevmiyesinin %25'i kadar pahalılık zammıdır. Primler, azami günde 100 kuruşu geçmemektedir. Bir biletçi veya bir vatman tam ay çalışmak ve evli olmak şartıyla, azami ayda eline gececek para 90 lira kadar olacaktır" (Kaynak: Türk Sendikacılık Hareketi İçinde Tümtis'in 20 Yılı, Tümtis Yayınları No, 20, s. 230)

Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikasında çalışan işçilerin 1952 yılında ücretleri aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo. 19 – 1952 Yılında Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikasındaki İşçilerin Ücretleri

Günlük ücretler	İşçi sayısı	Toplam işçi Sayısına Oranı (%)
220 — 360 krş.	681	62,9
260 — 600	235	21,7
350 — 750	72	6,6
800 —1200	95	8,8
TOPLAM	1083	100,0

Kaynak: Y.N.Rozaliev, Türkiye Sanayi Proletaryası, s. 133.

1952 yılında Samsun Tütün Fabrikası işçileri Yüksek Hakem Heyetine yazdıkları dilekçede ağır ve tehlikeli işlerde çalışan bir işçinin günlük kalori ihtiyacını sağlayacak besinleri alabilmesinin ancak 408 kuruş gündelikle mümkün olduğunu belirtmişlerdi. Yani, işçilerin yalnız yiyecek ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için ayda 122 lira almaları gerekmekteydi. Buna göre Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikasında çalışan işçilerin %63'ünden fazlası gerekli besini alabilecek kadar bile ücret almıyorlardı.

1953 yılında Karabük Demir-Çelik Kombinası ve Ereğli Kömür İşletmelerinde işçilerin aldıkları ücretlere göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 20 - 1953 Yılında KDÇ ve EKİ'de işçilerin Ücretleri

Günlük Ücretler (kuruş)	Karabük Demir-Çelik Kombinası		Ereğli Kömür İşletmeleri	
	İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısına Oranı (%)	İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısına Oranı (%)
100 - 200	—	—	2001	17,72
201 - 300	—	—	4208	37,15
301 - 400	1360	33,73	2274	20,12
401 - 500	821	20,36	1476	13,10
501 - 600	1160	29,00	751	6,64
601 - 700	257	6,37	266	2,35
701 - 800	255	6,32	143	1,26
801 - 900	26	0,64	75	0,70
901 - 1000	5	0,12	58	0,50
1001 - 1100	71	1,73	16	0,14
1101 - 1200	17	0,42	16	0,14
1201 - 1300	7	0,17	6	0,05
1301 - 1400	34	0,84	7	0,06
1401 - 1500	11	0,29	5	0,04
1501 - 2000	—	—	4	0,03
	4024		11306	

Kaynak: Y.N. Rozaliev. Türkiye Sanayi Proletaryası, s. 131.

Karabük Demir-Çelik Kombinasında işçilerin %83'ü ayda 78 ile 156 lira arasında değişen bir ücret alırlar. Ereğli Kömür İşletmelerinde ise işçilerin %88'i ayda 26 lira ile 130 lira arasında bir ücret alır.

● *Kadın ve Çocuk İşçilerin Ücretleri*

Kadın ve çocuk işçilere ödenen ücretler erkek işçilerin aldığı ücretlerin çok altındaydı. 1950 yılında, aynı işi yapan ve aynı randımanla çalışan işçilere aynı ücretin ödeneceğini, cinsiyet farkı nedeniyle herhangi bir kısıntı yapılamayacağını öngören 5518 sayılı kanun çıkarıldı. Bu kanun doğal olarak, pratikte hiç uygulanmadı, çünkü bir patron için işçilerin aynı randımanda çalışmadığını ispat etmek hiç de zor değildi. Çocuk işçiler içinse eşit ücret konusunda hiç bir kanun

yoktu. Patronlar çok düşük ücretler karşılığında çocuk işçi çalıştırabilivorlardı.

1952 yılında Tekel Tütün Fabrikalarında erkek işçilere ödenen 400-625 kuruş gündeliğe karşılık kadın işçilere ödenen ücret 200-350 kuruştu. 1953 yılında Cibali'deki bir cam fabrikasında ortalama günlük ücretin 644 kuruş olmasına karşılık çocuk işçilere ödenen günlük ücret 350 kuruştu.

Örnek olarak verdiğimiz çeşitli işyerlerinde işçilerin aldıkları ücretlere sosyal yardım adı altında ödenen paralar da dahildir. Bu sosyal yardımlar çocuk parası, yemek parası, evlenme ve doğum yardımı, randıman primi gibi ödemelerdir. 1952 yılında Türk Tekstil Endüstrisi ve Ticaret A.Ş. ile İstanbul Tekstil İşçileri Sendikası arasında imzalanan bir toplu sözleşmede ayda 3 lira tutarında çocuk parası, günde 50 kuruş tutarında bir öğün yemek ve ayda 5 lira randıman primi ödenmesi üzerine maddeler vardır. Fakat bir işçinin çocuk parası almaya hak kazanması için yılda 300 gün fiilen çalışmış olması gerekmekteydi. Randıman primleri de genellikle işçilerin eline geçmemekte, bazı ufak memurlar ve postabaşları tarafından tutulmaktaydı. Evlenme, doğum ve işçinin ölümünde ailesine yapılan yardımlar da son derece düşüktü.

Sosyal Yardım adı altında ödenen paralar sigortalı işçilere ödenmiyordu. 1951 yılında Adana Tütün Fabrikaları ve İspirtolu İçkiler Fabrikaları işçi sendikalarının yaptığı bir açıklamaya göre sosyal yardımlardan işçilerin ancak %10 - 15'i yararlanabiliyordu.

● *Vergiler*

Zaten son derece düşük olan ücretlerden bir de vergi kesiliyordu. Vergiler emekçilerin sırtına ağır bir yük olarak bindiriliyordu. 1952-53 yıllarında devlet gelirinde vergi hasılatının oranı %92,5'tu. Devlet bütçesinin harcamalarının %30-40'ını askeri harcamalar, %15-20'sini burjuva iktidar mekanizmasının işletilmesi giderleri, %10-15'ini devlet vergilerinin ödenmesi için yapılan harcamalar oluşturuyordu. Eğitim, sağlık gibi hizmetler için ayrılan para son derece azdı. Yani emekçilerin ödedikleri vergiler hiç bir şekilde emekçilerin yararına kullanılmıyordu.

Bilindiği gibi dolaylı vergiler tüketilen mallar üzerinden ve aşağı yukarı hepsi nüfusun çoğunluğunu oluşturan emekçiler tarafından ödenir. Dolaysız vergilerin çoğu da yine vergi kaçırma imkanları bulunmayan ücretliler tarafından ödenir.

1947 sonrası dolaylı - dolaysız vergi oranları şu şekildeydi:

Tablo. 21 – 1947-1960 Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

Yıl	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler
1947	60,0	40,0
1948	60,7	39,3
1949	63,5	36,5
1950/51	64,4	35,6
1952/53	74,6	25,4
1955	64,0	36,0
1960	58,0	42,0

Kaynak: Y.N.Rozaliev, Türkiye Sanayi Proletaryası, s. 164.

● *Parasal ve Gerçek Ücretler*

Ücretler hiç bir zaman artan hayat pahalılığı karşısında yeterli bir düzeye ulaşamıyordu. Yüksek Hakem Heyetinin verilerine göre 1938-1951 yılları arasında hayat %619,9 oranında pahalılanmıştır. Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesinin düzenlediği geçinme endekslerine göreyse 1938 yılında 100 olan geçinme endeksi 1951 yılında Ankara için 336, İstanbul için de 355 olmuştur. Bu yıllar arasında hayatın ortalama olarak 4-4,5 misli pahalılandığını söyleyebiliriz.

1954-1958 yılları arasında çeşitli sektörlerle gerçek işçi ücretleri endeksi aşağıda verilmiştir:

Tablo. 22 – 1954 - 1958 Sektörlere Göre Gerçek İşçi Ücretleri Endeksi

Yıl	Madencilik	Dokuma	Gıda	Tütün
1954	100	100	100	100
1955	92	113	95	105
1956	99	94	90	100
1957	112	96	96	99
1958	108	99	92	83

Kaynak: Cahit Talas, Türkiye Cumhuriyetinde Sosyal Politika Meseleleri 1920 - 1960, s. 45.

Hayatın pahalılanması parasal işçi ücretlerindeki artışları yok etmekte, gerçek ücretler bazı durumlarda bir önceki yıla oranla daha düşük olabilmektedir.

1958-1963 yılları arasında özel ve kamu işletmelerinde Sosyal Sigortalar Kurumu Kapsamına giren parasal ve gerçek günlük işçi ücretleri şöyle bir gelişim göstermiştir:

Tablo. 23 – 1958 – 1963 Parasal ve Gerçek İşçi Ücretleri

	Parasal Ortalama (TL)			İstanbul Ücretliler	Gerçek Ortalama (TL)		
Yıllar	Özel	Kamu	Genel	Geçinme Endeksi	Özel	Kamu	Genel
1958	11.63	9.99	10.90	100.0	11.63	9.99	10.90
1959	14.01	12.43	13.28	123.1	11.38	10.10	10.79
1960	15.27	13.56	14.45	131.2	11.64	10.33	11.01
1961	16.39	14.62	15.59	136.7	11.99	10.60	11.40
1962	16.98	15.84	16.48	142.8	11.89	11.09	11.54
1963	18.32	17.40	17.91	157.1	11.66	11.07	11,40

Kaynak: Alpaslan Işıklı, Ücret, s. 136.

Hayat pahalılığındaki artış işçi ücretlerindeki artışları etkisiz kılmaktadır. Örneğin 1959 yılında parasal ücretin artmasına rağmen hayat pahalılığındaki artışın daha fazla olması nedeniyle gerçek ücretler 10.90 liradan 10.79 liraya düşmüştür. 1958-1963 yılları arasında parasal ücretlerdeki %64'lük artış gerçek ücretlere sadece %4,6 oranında bir artış olarak yansıyabilmektedir.

● *Perakende Satış Fiyatları*

Bu dönemde işçi ücretlerinin düzeyini ve ücret artışlarının fiyatlarla ilişkisini görmek için işçilerin harcamalarında önemli yer tutan bazı malların İstanbul perakende satış fiyatlarındaki gelişmelere bakalım:

Tablo. 24 – İstanbul Perakende Tüketim Malları Fiyatları

	1965	1958	1962
Bulgur (krş/kg)	67	106	173
Patates (krş/kg)	33	79	88
Kuru fasulye (krş/kg)	110	249	325
Nohut (krş/kg)	92	249	325
Toz şeker (krş/kg)	153	225	275
Koyun eti (krş/kg)	376	501	802
Yumurta (tane/krş)	12	21	30
Zeytin (krş/kg)	178	427	517
Beyaz peynir (krş/kg)	284	370	710
İki oda-mutfak bir evin aylık kirası (TL)	66	173	250

Kaynak: İstatistik Yıllığı 1960 - 62, DİE

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, 1955 yılında kilosu 67 kuruş olan bulgur 1962 yılında 173 kuruştan alınabiliyordu. Aynı dönemde patatesin kilosu 33 kuruştan 88 kuruşa, koyun etinin kilosu 376 kuruştan 802 kuruşa, zeytinin kilosu 178 kuruştan 517 kuruşa çıkmıştır. İki oda ve mutfaktan oluşan bir evin aylık kirası ise 1955 yılında 66 lira iken 1962 yılında 250 lira olmuştur. Yani ortalama ücret alan bir işçinin aylık geliri 500 lira civarındayken ödeyeceği kira bu miktarın yarısıydı. Halbuki ortalama bir işçi 1955 yılında 66 lira kira verirken eline 226 lira geçiyordu.

● *Geçinme İndeksi*

Bu dönemde Ticaret Bakanlığı'nın Ankara ili için hazırladığı geçinme endeksleri de şu şekildedir:

Tablo. 25 – 1948-1962 Ankara
Geçinme Endeksi

	(1953 = 100)
1948	89
1949	96
1950	92
1951	91
1952	95
1953	100
1954	109
1955	122
1956	136
1957	158
1958	177
1959	217
1960	233
1961	236
1962	245

Kaynak: Konjonktür Dergisi, VII-XII, 1962, s. 22 - 3.

1948 yılından 1953 yılına kadar 5 yıl içinde geçinme endeksi 89'dan 100'e çıkmıştır. 1954 yılından sonra ise fiyatların giderek hızlanan bir şekilde arttığını görüyoruz. 1961 ve 1962 yıllarındaki yaygın işçi olaylarının temelinde özellikle 1958 sonrasında artık çekilemiyecek duruma gelen hayat pahalılığı yatmaktadır. Bu fiyat artışları karşısında işçilerin gerçek ücretleri süratle düşmüş, işçi kitleleri grev hakkı için yoğun bir mücadeleye girmiştir. Yapısı gereği süratle örgütlenebilen işçi sınıfının gelişen kendiliğindenci hareketinin baskısı, 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun çıkmasında ana etken olmuştur.

● *Ücretler ve Verimlilik*

İşçi ücretlerini değerlendirirken yaklaşımımız, sürekli olarak daha önceki yıllardaki işçi ücretleri oluyor. Yani ücretlere kapitalist açısından yaklaşmış oluyoruz.

Kapitalist açısından önemli olan şey kâr oranıdır. Kâr oranını belirleyen ana etken ise işçinin patrona kazandırdığı ile kendi aldığı ücret arasındaki orandır(sömürü oranı: artık-değer/ücret). Artık-değer yüksek olduğu ve yükseldiği sürece ücretlerin belli bir oranda artmasına kapitalist göz yumabilir. İşçilik maliyetinin toplam maliyet içindeki payının düşük olduğu tekelleşmiş sektörlerde yüksek ücretlere rastlayabiliriz.

Bu nedenle ücretlere ilişkin olarak ele almamız gereken konular şunlar olmaktadır:

- Sektörde tekelleşme
- İşçilik maliyetlerinin toplam maliyet içindeki payı ve
- Emeğin verimliliğindeki gelişim.

Bu üç unsur gözönüne alınmadan gerçek ücretlere yaklaşmak, kapitalist sistemin özüyle çelişen statik bir yaklaşım olacaktır.

Milli Prodüktivite Merkezinin verimlilikle ilgili verilerine göre, 1960 yılında emek verimliliği 1950 yılındakinin iki katından fazladır:

Tablo. 26 – 1950-1962 İmalat Sanayii Verimlilik Endeksi

1950	100,0	1957	168,1
1951	123,0	1958	162,9
1952	130,5	1959	180,8
1953	134,3	1960	218,2
1954	144,7	1961	226,0
1955	160,2	1962	201,3
1956	162,1		

Kaynak: MPM, Türkiye İmalat Sanayiinde İşgücü Verimliliği 1974, s. 22.

Buna göre, gerçek işçi ücretlerinin 1950 yılında 100 iken 1962 yılında 200'ü aşmaması halinde işçilerin gittikçe yoğunlaşan bir şekilde sömürüldüğünü söyleyebiliriz. Nitekim gerçek işçi ücretlerine ilişkin rakamlara bakarsak, 1954-1958 döneminde verimlilik yüzde 12 oranında artarken gerçek işçi ücretlerinin gıda-işçi sektöründe yüzde 8, tütün işlemede yüzde 17 oranında düştüğünü görüyoruz. Bu dönemde genel olarak sigortalı işçilerin ücretlerindeki gelişim de şu şekildedir:

Tablo. 27 – 1954 - 1962 SSK'na Bağlı İşçilerin Ücretleri

YILLAR	SSK Günlük Ücret (Ocak ayı ortlm.)	Ankara Geçinme Endeksi (1954 = 100)	SSK Gerçek Ücret (1954 fiyatları)	Endeksler (1954 = 100) Verimlilik	Gerçek Ücret
1954	6,00 TL	100	6,00 TL	100	100
1955	6,58	112	5,87	110,7	97,8
1956	8,28	125	6,62	112,0	110,3
1957	8,83	140	6,31	116,2	105,2
1958	10,44	162	6,44	112,6	107,3
1959	11,73	199	5,89	124,9	98,2
1960	13,91	214	6,50	150,8	108,3
1961	15,29	217	7,05	156,2	117,5
1962	16,27	225	7,23	139,1	120,5

Kaynak: SSK ücretleri: DPT - 959, SSK'na Bağlı. . . Ücret Verileri. Ankara Geç. İnd. Ticaret Bak. Konjonktür Dergisi Verimlilik İndeksi: MPM

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, 1954 yılından 1962 yılına kadar gerçek ücretlerde toplam yüzde 20 oranında bir artış olmuştur. Fakat bu artış kârların azalmasına yol açmamıştır. Aynı dönemde emek verimliliği daha hızlı arttığından kâr yükselmiştir. Yani ücretler mutlak anlamda artmıştır, ama verimlilik daha hızlı arttığından sömürü oranı da yükselmiştir. Özellikle 1961 yılında durum son derece açık olarak ortadadır. 1954 yılından 1961 yılına kadar verimlilik yüzde 56 oranında artarken gerçek ücretler sadece yüzde 17,5 oranında artmıştır. Bu dönemle ilgili verilerin de açıkça gösterdiği gibi, kapitalistler üretim araçlarına sahip oldukları sürece işçilerin ücretleri ancak sömürü oranının artmasına paralel olarak artmakta, sömürü oranını azaltıcı bir ücret artışı olasılığı çok düşük olmaktadır.

3. Çalışma ve Yaşama Koşulları

İşçiler bu dönemde burjuvazinin kanunlarının bile uygulanmadığı çok kötü koşullar altında çalışıyorlardı. Örneğin 1945 yılında yürürlüğe giren İşçi Sigortaları Kanunu'nun her ne kadar İş Kanunu kapsamına giren bütün işyerlerinde uygulanması gerekiyorsa da, pratikte uygulandığı işyeri sayısı son derece düşüktü. Zaten ödendiğinde de kaza, hastalık, ihtiyarlık gibi sigortalardan işçinin eline geçen para ihtiyaçları karşılamaktan uzaktı.

Çalışma ve yaşama koşullarının kötülüğüne ve yoksullaşmaya paralel olarak türlü meslek hastalıklarına tutulan ve çeşitli is kazaları

sonucu çalışma güçlerini yitiren işçilerin sayılarında sürekli bir artış göze çarpıyor. 1951 yılında Ulus gazetesinde yayınlanan bir mektupta Karabük Demir-Çelik Fabrikalarında çıkan zehirli gazlar sonucu zehirlenme ve elektrik çarpması gibi nedenlerle günde en az 1-2 kişinin hastaneye gönderildiği belirtilmiş. Bu işyerinde çalışan 400 işçiden 250'sinin ağır hasta olduğu yazılı.

● *Sigortalı İşçiler*

Aşağıdaki tabloda 1951 - 1963 yılları arasında İş Kanunu kapsamına giren isci sayılarıyla Sosyal Sigortalar kapsamına giren işçi sayıları karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

Tablo. 28 – 1951 - 1963 İş Kanunu Kapsamına Giren ve Sigortalı İşçiler

Yıllar	İş Kanunu Kapsamına Giren İşçi Sayısı	Sigortalı İşçi sayısı
1951	427.364	354.477
1952	488.505	349.959
1953	556.535	227.943
1954	583.292	355.514
1955	604.295	381.357
1956	645.321	414.112
1957	685.827	457.510
1958	707.206	471.175
1959	754.875	457.152
1960	824.881	489.156
1961	868.954	493.128
1962	903.817	526.735
1963	975.570	572.279

Kaynak: Çalışma Bakanlığı İstatistikleri ve Sosyal Sigortalar Kurumuna Tabi Çalışanların Aylara Göre İstihdam, Prim Ödenen Gün Sayıları ve Ücret Verileri, DPT Yayınları No, 959, Mayıs 1971, Ankara

Tablodan da görüdüğü gibi sigortalı işçiler, İş Kanunu kapsamına giren işyerlerinde çalışan işçilerin ancak % 70'ini oluşturmaktadırlar.

İşçilere hasta oldukları süre içinde ücretlerinin ödenmemesi, sigortadan yapılan yardımın son derece az olması ve genellikle hastalı-

ğa yakalanan işçilerin işlerine son verilmesi nedeniyle işçiler çoğu zaman hasta olduklarını söylemekten kaçınıyorlardı.

● *S.S.K. Yardımları*

1947-1951 yılları arasında İşçi Sigortası Kurumu tarafından yardım yapılan işçi sayıları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo. 29 – 1947-1951 SSK Tarafından Yardım Yapılan İşçiler

	Olay Sayısı			
Yardım Nedeni	**1947**	**1948**	**1949**	**1951**
İşletmelerde Meydana Gelmiş Kazalar ve Mesleki Hastalıklar	11 545	11 309	18 565	23 185
Doğum	14 768	15 106	23 146	28 814
TOPLAM	26 313	26 415	41 711	51 999

Kaynak: İstatistik Yıllığı Cilt 17, 1949, Cilt 18, 1950-1952.

1949 ve 1951 yıllarında Sigorta tarafından yapılan yardım sayısındaki artma iş kazaları ve meslek hastalıklarındaki artışa paralel olarak gelişmiştir. Diğer bir nokta da meslek hastalıkları için yapılan yardımın çok düşük olmasıdır. Örneğin 1947 yılında 11 545 işçiden sadece 166'sı bir meslek hastalığına tutulduğu için yardım görmüştür. 1951 yılında meslek hastalığı yardımı alan işçi sayısı 248'dir. Meslek hastalığına tutulan onbinlerce işçinin bulunduğu göz önüne alındığında, yapılan yardımın ne kadar yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir.

1947-1949 yılları arasında Sigorta tarafından ödenen yardım miktarları da aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 30 – 1947-1949 SSK Yardım Ödemeleri

Yardımın Nedeni	Yardım Miktarı (1000 lira) 1947	1948	1949
Kazalar ve Mesleki Hastalıklar	5.755,7	5.223,3	6.890,2
Analık (Hamilelik, doğum)	2.795,2	2.463,2	3.569,5
TOPLAM	8.550,9	7.686,5	10.459,7

Kaynak: İstatistik Yıllığı Cilt 17, 1949, Cilt 18, 1950.

Bu tablodaki verileri bir önceki tablodaki verilerle karşılaştırdığımızda kişi başına sigorta yardımıyla ilgili şu rakamlar ortaya çıkmaktadır:

Tablo. 31 – 1947-1949 Kişi Başına SSK Yardım Ödemeleri

Yardımın Nedeni	1947	1948	1949
Kaza ve Mesleki Hastalıklar	499 TL	462 TL	371 TL
Doğum	189	163	154

Görüldüğü gibi zaten yetersiz olan sigorta yardımları yıllar itibariyle düşmektedir. 1947 yılında bir işçiye kaza veya mesleki hastalık nedeniyle 499 lira ödenirken, bu rakam 1949 yılında 371 liraya düşmüştür. Aynı şekilde doğum için yapılan yardımda da bir düşüş izlenmektedir.

İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğine dikkat edilmemesi nedeniyle iş kazaları ve meslek hastalıkları bir azalma göstermemektedir. Genel yaşam koşullarının kötülüğü ve koruyucu hekimliğin olmaması ise hastalıkların alabildiğine yayılmasına yol açmaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu sağlık tesisleri ve kadrosu bu büyük tedavi ihtiyacını karşılayabilecek kapasitede değildir. Bu durumda sağlık hizmetlerinin kalitesi iyice düşmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1955-1965 yılları arasında Sosyal Sigortalar Kurumu'na başvuran vaka sayıları verilmiştir:

Tablo. 32 – 1955 - 1965 SSK'na Başvuran Vakalar

Yıllar	Hastalık (1000 kişi)	İş kazası (1000 kişi)	Meslek Hastalığı
1955		31	218
1956		36	255
1957		40	422
1958	249	51	683
1959	267	55	499
1960	278	63	425
1961	303	68	695
1962	327	73	448
1963	355	79	621
1964	382	81	608
1965	414	92	1.016

Kaynak: Türkive İstatistik Yıllığı – 1965, DİE

Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan maaş alanların sayısıysa her geçen gün artmaktadır. 1955 yılında 12 bin olan bu sayı 1965 yılında 55 bine yükselmiştir. Maaşların hayat pahalılığını çok gerilerden izlemesi ve bu geniş kitlenin kendi çıkarlarını koruyacak ekonomik örgütlerden yoksun olması, sömürüle sömürüle posası bırakılmış bu insanlar için hayatı cehenneme çevirmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1955-1965 yılları arasında SSK'ndan maaş alanlar verilmiştir:

Tablo. 33 – 1955 - 1965 SSK'ndan Maaş Alanlar

Yıllar	Maluliyet İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Alanlar	İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası Alanlar
1955	4 871	7 387
1956	5 636	8 384
1957	6 835	5 602
1958	8 990	7 959
1959	11 350	9 364
1960	14 727	10 825
1961	18 985	10 778
1962	22 887	11 046
1963	28 275	12 559
1964	32 466	13 172
1965	38 169	16 421

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı – 1965.

Uluslararası Çalışma Örgütünün verilerine göre bu yıllarda kaza ve mesleki hastalıklar nedeniyle iş zamanı kaybı yılda 5 milyon işgününü bulmaktadır. İş kazaları sonucu iş günü kaybı istatistikleri, sadece karşılığında tazminat ödenmiş olan olayları ele aldığından, gerçek sayıların çok altındadır.

İşyerlerinin çoğunda işçilere hiç bir sosyal hak verilmemektedir. 1958 yılında Nazilli'de 5 maden ocağında çalışan işçilerin Maden-İş Sendikasının sorularını cevaplayan mektubunu örnek olarak alalım. Mektupta işyerinde yemekhane olmadığı ve yemek verilmediği, yatakhane ve yıkanma yerlerinin son derece ilkel ve yetersiz olduğu, iş elbisesinin de ancak üç yılda bir verildiği yazılı.

Çalışma koşullarının yanısıra, hayat pahalılığı nedeniyle işçilerin yaşama koşulları da son derece zordu. Alınan ücretler işçilerin en gerekli ihtiyaçlarını bile ucu ucuna karşılayabilecek bir düzeydeydi. Örneğin 1952 yılında Paşabahçe Şişe-Cam Fabrikasında çalışan işçilerin % 84,6'sı 220 kuruş ile 6 lira arasında değişen bir gündelikle çalışıyorlardı. Bu işçilerin ortalama 4 lira gündelikle çalıştıklarını varsayarsak aylık kazançları 120 lira olacaktır. Aynı yıl için İstanbul Ticaret Odası yaptığı bir açıklamada ortalama kiranın 100 lira olduğunu söylemiştir.

Kiraların yüksekliği işçileri işyerlerinden uzak, şehir dışında semtlerde oturmaya zorluyordu. Elektrik, gaz, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin bulunmadığı bu konutlarda oturan işçiler yol parası da çok tuttuğundan işe gitmek için her gün kilometrelerce yürümek zorunda kalıyorlardı.

Grev hakkı olmadığından işçilerin haklarını savunmak için yapacakları herhangi bir eylem işten atılmalarına yol açabiliyordu. İşten atılmalarının yanısıra bu işçiler, 3 yıl hapis ve 1 yıl "toplumsal önemi olan" işyerlerine alınmamakla cezalandırılıyorlardı. Grevi örgütleyen işçiler için bu ceza 1/3 oranında fazla olarak uygulanıyordu. Ayrıca mevcut İş Kanunu da patronlara işçileri istedikleri zaman işten çıkarabilmelerini sağlayan bir çok maddeyi de kapsıyordu.

Herhangi bir işyerinde işçilerin topluca patrondan bir talepleri olduğunda ve işçiler her türlü baskı ve tehdide karşı isteklerinde direttiklerinde, anlaşmazlığın çözümü için İl Hakem Heyeti'ne başvuruluyordu. Çözümü için Hakem Heyetlerine başvurulan anlaşmazlıkların en önemli nedeni hayat pahalılığı ve ücretlerin yükseltilmesi isteğiydi. İl Hakem Heyetini oluşturan kişiler bölge valisi ve diğer memurlardı. Yani hakim sınıfların temsilcileriydi. Bu Heyet'lerde işçi haklarını savunan hiç kimse yer alamıyordu. İşçiler İl Hakem Heyetinde alınan karara uymayı istemediklerinde dava çözümü için Yüksek Hakem Heyetine gönderiliyordu. Yüksek Hakem Heyetini oluşturan kişiler yine

hakim sınıfların temsilcileriydi. Bu Heyet'in verdiği kararlara itiraz hakkı yoktu.

Yüksek Hakem Heyeti'nden şu gibi kararların çıkması çok doğaldı. Örneğin Ankara Devlet Matbaasında çalışan işçilerin ücret zammı, ücretli izin, hastalık günlerinde ücret ödenmesi, kurşun tozuna karşı panzehir olarak süt verilmesi ve işyerinden uzakta oturanlar için bir servis otobüsü konması isteklerine karşı Yüksek Hakem Heyeti işçilerin gerçekten çok kötü koşullar altında çalıştıklarını kabul etmiş, ancak, bu işçilerin diğer işyerlerinde çalışan işçilerden daha kötü koşullarda çalışmadıkları gerekçesiyle taleplerinin reddine karar vermiştir. Diğer bir işyerinde de, fabrika sahiplerinin bu kadar parayı ödeyemiyeceğini ve işyerini kapatmak zorunda kalacağını; işçilerin ve ulusal ekonominin de bundan zarar göreceğini ileri sürerek işçi isteklerini kabul etmemiştir.

4. Örgütlenme

5 Haziran 1946'da Cemiyetler Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle sınıf esasına dayalı örgüt kurma yasağı kaldırıldı ve kanunen sendika kurma hakkı tanındı. Bu değişikliği izleyen dönemde bir çok siyasal parti ve sendika kuruldu. Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Parti, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurulan partiler arasındadır.

Geniş kitlelerin kurulan siyasi partilere hemen üye olmamaları üzerine, partiler çeşitli meslek kuruluşları kurdurarak işçileri dolaylı olarak partilere bağlama yoluna gittiler. Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, işçileri kendi amaçları doğrultusunda sendikalarda örgütlemeye çalışıyorlardı.

● *1946 Sendikacılığı*

9 Temmuz 1946'da kurulan Türkiye İşçiler Derneği partililer karşısında tarafsızlığını ilân etti. Derneğin kurucusu İşçi ve Çiftçi Partisi üyesiydi, fakat Derneğin kurulmasıyla birlikte Partiyle ilişkisi kesildi. Neden olarak Derneğin, partinin kuruluş amaçlarına ters düştüğü gösterildi. Bu Derneğe bağlı olarak İstanbul'da Dokuma İşçileri, Berber İşçileri, İnşaat İşçileri, Ayakkabı İşçileri, Tramvay Tünel İşçileri, Ankara'da Un ve Unlu Maddeler İşçileri, Garsonlar, Berber İşçileri gibi Dernekler kuruldu.

Ağustos ayı içinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve Türkiye Deniz İşçileri Sendikası kuruldu.

İşçiler çeşitli sendikalarda örgütlenmeye başladılar. Bu sendikaların bazıları şunlardır: Türkiye Mensucat İşçileri Sendikası, Türkiye El İşçileri Sendikası, Türkiye İnşaat İşçileri Sendikası, İstanbul Tütün İşçileri Sendikası, İstanbul Madeni Eşya İşçileri Sendikası, Motorlu Kara Nakil Vasıtaları İşçileri Sendikası, Ankara Unlu Maddeler İşçileri Sendikası, Ayakkabı İşçileri Sendikası, İnşaat İşçileri Sendikası, Şoförler Sendikası, Samsun Tütün İşçileri Sendikası, Zonguldak Maden Kömür Havzası İşçileri Sendikası, İzmir İşçi Sendikaları Birliği, Adana Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası, İstanbul İşçi Kulübü, İstanbul Basın Yayın Kafa ve Kol İşçileri Sendikası, İzmir Terziler Sendikası, Bakırköy Bez Fabrikası İşçileri Sendikası, Kocaeli Nakliye İşçileri Sendikası, İzmir Ayakkabı İşçileri Sendikası, Ankara Madeni İşler ve Makine İşçileri Sendikası, İzmir Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası, İzmir Basın Yayın Kafa ve Kol İşçileri Sendikası, Ankara İnşaat İşçileri Sendikası, Eskişehir Serbest Sanayii İşçileri Sendikası, Ankara Terziler Sendikası, İstanbul Tramvay Elektrik İşçileri Sendikası, Türkiye Tekel İşçileri Sendikası.

Genel olarak 1946 yılında son derece dağınık bir örgütlenme göze çarpıyor. İşçiler çok sayıda sendika, işçi derneği ve birliklere üye oldular. Kitlelerin bu gelişen örgütlenmesinden çekinen hakim sınıflar, kısa dönemli çözümü bu sendikaları kapatmakta buldular.

17 Aralık 1946'da sıkıyönetim kararıyla yeni kurulmuş olan bütün işçi sendikaları ve Türkiye Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü önderliğinde faaliyette bulunan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kapatıldı. Kapatılan kuruluşların yöneticileri mahkemeye verildi.

Sendikaların kapatılmasına yol açan Sıkıyönetim Bildirisinin ilk maddesi şu şekildeydi:

"Sıkıyönetim Bölgesi içinde genel guveni sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık, hududu içindeki illerde aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görmüştür:

1. *Mahkûm komünistler ve müfrit komünist mefrükeli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerindeki tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmağa çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurularak ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir."*

20 Şubat 1947'de çıkarılan Sendikalar Kanunu grev ve toplu sözleşme haklarından söz etmiyordu. Bu kanun ayrıca sendikaların siyasetle uğraşmalarını da yasaklıyordu. Bu madde şöyleydi: "İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasal propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar." İktidarda olan CHP, İngiliz uzmanlarının hazırladığı Sendikalar Kanunu yürürlüğe girdikten sonra parti bünyesinde bir "İşçi Bürosu" oluşturdu. Rebii Barkın, Sabahattin Selek gibi parti görevlilerinin yürüttüğü ve yönettiği bu bürolar, iktidara bağlı, işçi sınıfından kopuk sendika liderleri 'ortaya çıkarmayı' üstlenmişlerdir. 1948'de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği de bu çabaların bir ürünü olarak ortaya çıktı. Bu dönemde işçi aidatlarının elden toplanması nedeniyle sendikaların maddi durumları iyi değildi. Bundan yararlanan CHP bir taraftan kendi kaynaklarını, diğer taraftan da Bakanlığın elinde biriken ceza kesintisi fonlarını kullanarak sendikalar üzerinde denetimini sürdürmeye çalıştı. 7.3.1947 ile 8.11.1949 tarihleri arasında bu ceza kesintilerinden 19.600 TL hükümeti destekleyen sendikalara dağıtıldı.

CHP iktidarı döneminde sendikalar, iktidarın isteklerine cevap vermemesine bir tepki olarak en güçlü muhalefet partisi olan DP'ye yanaştılar. "İşçilerin mutluluğunun ancak sendikalar yoluyla sağlanacağını" belirten DP, 1949'da hazırladığı program hedefleri arasında grev hakkına da yer verdi.

İktidarın karşısında olan işçilerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. 1949'da Tekstil İşçileri Sendikası içinde bir grup işçi,grev hakkı için mücadeleyi savunuyor ve hükümet yanlısı İdare Meclisini eleştiriyordu. Bu grup 1950 yılında ayrılarak Hür Mensucat Sanayii İşçileri Sendikasını kurdu. Sendikalarda iktidara karşı beliren mühalefet DP sempatizanlığı haline dönüşüyordu. 26 Şubat 1950'de hükümetten yana İstanbul İşçi Sendikaları Birliğinin karşısında Hür İşçi Sendikaları Birliği kuruldu.

DP iktidarı da işçilerin üzerinde daha yoğun bir baskıyı getirdi. DP programında 1949'da yer alan grev hakkı tasarısı Meclis'e sunulmadan önce programdan çıkarıldı. 1951 yılında onaylanan programda ne grev hakkı, ne de toplu sözleşme hakkı yer aldı.

Bu dönemde çeşitli baskı yöntemleriyle sendikaların faaliyetleri engellenmek istendi. 1953'te Karabük'te politika ile uğraştığı gerekçesiyle Metal İşçileri Birliği'nin faaliyeti 3 ay süreyle yasaklandı. İzmir'de de aynı nedenle liman işçilerinin kurduğu sendikanın ve İstanbul Gazeteciler Sendikasının faaliyetleri bir süre durdurtuldu.

DP iktidarı döneminde bir çok sendika politik faaliyette bulunduğu gerekçesiyle kapatılırken, iktidarın görüşleri doğrultusunda yapılan en yoğun politik eylemler hiç bir yasakla karşılaşmadığı gibi iktidarın teşvikini de görüyordu.

1946 ile 1950'lerin ortalarına kadarki dönem uluslararası planda anti-sosyalist cephenin oluşturulduğu, soğuk savaşın başlatıldığı bir dönemdir. 1946 yılında Cemiyetler Kanunundaki değişiklikle sendikaların kurulmasına izin vermek zorunda kalınması beraberinde yoğun bir baskıyı getirdi. Basında sürekli bir anti-komünizm edebiyatı başlatıldı. Bu dönemde en küçük ilerici hareket "komünist" suçlamalarıyla ezilmek istendi. Bu durumda gelişen sendikal hareket grev hakkının olmadığı ilkel bir ekonomik mücadelenin sınırları içinde kaldı.

● *Sendikalı İşçiler*

1946-1963 döneminde sendikalarda örgütlenen işçi sayısı 300 bine çıktı. 1948 yılında 73 sendika varken bu sayı 1963 yılında 565 oldu. Aşağıda, Çalışma Bakanlığınca verilen bilgilere göre, İş Kanunu kapsamına giren işçiler, sendikalı işçiler, sendikalaşma oranı ve sendika sayıları verilmiştir.

Tablo. 34 – 1948-1963 Sendikalı İşçi Oranı

Yıllar	İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalı İşçilerin İşçi Sayısına Oranı (%)	Sendika Sayısı
1948	329.463	52.000	15,8	73
1949	344.914	72.000	20,9	77
1950	373.961	78.000	20,9	88
1951	427.364	110.000	25,7	137
1952	488.505	130.000	26,6	248
1953	556.535	140.000	25,2	275
1954	583.292	180.387	30,9	323
1955	604.295	189.595	31,4	363
1956	645.321	209.155	32,4	376
1957	685.827	244.853	35,7	383
1958	707.206	262.591	37,1	394
1959	754.875	280.786	37,2	417
1960	824.881	282.967	34,3	432
1961	868.954	298.679	34,4	511
1962	903.817	307.839	34,1	543
1963	975.570	295.710	30,3	565

Kaynak: C. Talas, S. Dilik, A. Işıklı, Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme, s. 56.

● *Türk-İş*

1947 yılından beri sendikacılığın konfederasyon düzeyinde örgütlenmeye gitmesi düşünülüyordu. Bu 31 Temmuz 1952'de gerçekleşti. Bu tarihte Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu. Konfederasyonun kurulma çalışmaları Teksif Federasyonu, Toleyis Federasyonu, İzmir Sendikalar Birliği, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği ve Bursa İşçi Sendikaları Birliği temsilcilerinin yaptıkları bir toplantıda, bir konfederasyonun gerekli olduğu konusunda prensip anlaşmasına varmalarıyla başladı. Ana tüzüğü hazırlama görevi İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikasına verildi. 6 Nisan 1952'de ana tüzük üzerinde karara varmak üzere 11 kuruluşun 28 delegesi toplandı ve konfederasyonun 31 Temmuz'da kurulmasına karar verdi.

Amerika'nın 1950 sonrası dönemde çeşitli ülkelerde kendi çıkarlarına ters düşmeyecek bir biçimde sendikal hareket başlatma çabaları vardır. Türk-İş de kısmen bu çabalar doğrultusunda kurulmuş bir konfederasyondur. Özellikle 1960 sonrasında Türk-İş'in ABD'nden aldığı parasal yardımlar önemli bir yekûn tutmaktadır. 1961-31 Aralık 1963 tarihleri arasında Türk-İş'in sağladığı dış yardımlardan bazılarının kaynakları ve miktarları şu şekildedir:

AID	1.605.336 TL
ICFTU (Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu)	733.005
OECD	149.013

Kaynak: Türk-İş Genel Kuruluna Sunulan İdari ve Mali Raporlar, Bursa 27.1.1964.

1954 yılında başlayan AID yardımları 1962 yılına kadar Çalışma Bakanlığı tarafından Türk-İş'e iletiliyordu. Ancak, 1962 yılından sonra bu yardımlar doğrudan Türk-İş'e verilmeye başlandı.

Türk - İş Kongrelerine sunulan hesap raporlarına göre 1960-1970 arasındaki 10 yıllık dönem içinde Türk-İş'in AID'den aldığı yardım tutarı 13.447.614 TL'dir. Bu miktarın ödemini değerlendirebilmek için aynı dönemde Türk-İş'e ödenen aidatların tutarına bakmakta yarar var. Bu dönemde ödenen aidatlar toplamı 13.544.927 TL'dir. Ayrıca Çalışma Bakanlığından yardım alabilen tek Konfederasyon Türk-İş'tir. Çalışma Bakanlığından alınan yardım 938.000 TL'yi bulmaktadır.

Türk-İş Sendikacılarının ABD'ne yaptıkları inceleme ve eğitim gezileri de Türk-İş'in A.B.D.'nin uluslararası planda izlediği politikayla

uyuştuğunu kanıtlamaktadır. Sadece 1967 ve 1968 yıllarında Amerika'ya gönderilen sendika yöneticilerinin sayısı 200'ü bulmaktadır.

● *1954 Yılında Sendikalı İşçiler*

1954 yılı sonunda Türkiye'de bölgelere göre sendika sayısı, sendikalı ve toplam işçi sayıları aşağıdaki tabloda görülmektedir. Bölgeler Çalışma Bakanlığınca saptanmıştır.

Tablo. 35 – 1954 Yılında İllere Göre Sendika ve Sendikalı İşçi Sayıları

Bölgeler	Bölgeye Bağlı İller	Sendika Sayısı	Sendika Şube Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısı
Ankara	Ankara Çankırı	23	7	12 903	38 544
Antalya	Antalya Burdur Isparta	4	1	1 063	10 869
Aydın	Aydın Denizli Muğla	6	1	2 256	23 966
Balıkesir	Balıkesir Çanakkale	10	2	2 901	10 349
Bursa	Bursa Bilecik	12	6	8 370	10 353
Diyarbakır	Diyarbakır Mardin, Muş, Siirt, Bitlis, Hakkari, Van	10	—	930	20 871
Edirne	Edirne, Kırklareli	3	—	523	6 841
Elazığ	Elazığ, Malatya Tunceli Bingöl Adıyaman	13	1	4 354	

Erzurum	Erzurum Erzincan Kars, Ağrı	3	2	289	16 263
Eskişehir	Eskişehir Kütahya Uşak	15	2	8 326	28 501
Gaziantep	Gaziantep Maraş, Urfa	13	4	1 458	14 638
İstanbul	İstanbul Tekirdağ	78	50	54 499	111 197
İzmir	İzmir Manisa	49	13	30 888	77 816
Kayseri	Kayseri Yozgat Nevşehir	5	3	4 471	17 161
Kocaeli	Kocaeli Bolu	15	2	4 661	14 340
Konya	Konya Afyon Niğde	5	2	2 134	15 158
Samsun	Samsun Sinop Amasra Ordu, Çorum	17	3	5 748	23 731
Seyhan	Seyhan İçel Hatay	48	3	15 562	37 456
Sivas	Sivas Tokat	6	2	2 099	17 862
Trabzon	Trabzon Gümüşhane Rize, Çoruh Giresun	5	1	1 321	15 405

Zonguldak	Zonguldak Kastamonu	8	2	14 745	49 817
		348	107	179 501	561 168

Kaynak: Kemal Sülker, Türkiye'de Sendikacılık, s. 109-110.

Bu tabloda verilen sendikalı işçi sayıları 348 sendika ve 107 şubeden sadece 281'inin üyeleridir. Geriye kalan 67 sendikanın üye sayıları saptanamamıştır.

DP iktidarının özellikle son yıllarındaki demokratık hak ve özgürlükleri aşırı derecede kısıtlayan yönetimi 27 Mayıs 1960 hareketiyle sona erdi. Bundan sonra nispeten daha demokratik bir ortam içinde işçi hareketleri hızlandı. 1961 Anayasasıyla işçilere grev hakkı tanındı. İşçiler kötü çalışma koşullarına, düşük ücretlere, I. Koalisyon Hükümetinin programında grev hakkından söz edilmeyişine ve işçiler üzerinde yoğunlaşan çeşitli baskılara karşı bazı hareketlere giriştiler. 1961'den Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanununun çıkarıldığı 1963 yılına kadar çeşitli işçi ve sendika hareketleri vardır.

5. Yasalar

1946-1963 döneminin en belirgin özelliği sınıf esasına dayanan örgütlerin kurulması yasağının kalkması olmuştur. Yasağın kaldırılması 10 Haziran 1946'da 1938 tarihli Cemiyetler Kanununda yapılan bir değişiklikle gerçekleşmiştir. Örgütlenmeyi mümkün kılan bu değişikliğin yanısıra Ceza Kanununda da birtakım değişiklikler yapılması dikkati çekmektedir. 18 Haziran 1946'da, yani örgütlenme özgürlüğünü getiren yasadan tam 8 gün sonra, Ceza Kanununun 141. ve 142. maddeleri yeniden düzenlendi. Daha sonra 1949 ve 1951 yıllarında bu maddeler daha da ağırlaştırılarak sosyalist partisiz bir "çok partili" döneme girilmesi sağlandı.

1946 yılında çıkartılan diğer iki Kanundan biri İş ve İşçi Bulma Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, diğeri ise Çalışma Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'dur.

1947 yılında 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu yürürlüğe girdi. Bu yasanın çıkarılmasının üç nedeni vardır. Birincisi, sınıf temeline dayalı derneklerin kurulması olanağının Cemiyetler Kanununda yapılan bir değişiklikle sağlanması, ikincisi, sendikaların politik hareketlerin dışında tutulması. Üçüncü neden ise fiilen işçi olmayanların işçi sendikalarına, işveren olmayanların da işveren sendikalarına girmelerinin önlenmesiydi.

1945 yılında çıkan Kaza, Mesleki Hastalıklar ve Doğum Sigortası Kanunu 1947, 1950 ve 1952 yıllarında bazı değişikliklere uğradı. Bu Kanuna göre işverenler, çalıştırdıkları işçiler için, işçilerin toplam ücretlerinin %0,5'i ile %5'i arasında prim ödemekle yükümlüydüler. Fakat, gerçekte bu hiç uygulanmıyor, uygulansa bile işçilerin ücretlerinden patron tarafından kesiliyordu. Diğer bir nokta da şuydu: Herhangi bir iş kazası olduğunda işçinin, veya işçinin ölümü halinde ailesinin. Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan yardım alabilmeleri için kazanın "iş zamanında" ve "işyeri içinde" olması ve "kazaya işçinin kendisinin sebep olmadığının kanıtlanması" gerekiyordu. Örneğin yemek paydosu sırasında olan bir kazada ölen işçiler sigortadan yararlanamıyorlardı. Tabii kazaya işçilerin değil de işverenin herhangi bir ihmalinin neden olduğunun kanıtlanması da çok güçtü. Ayrıca meslek hastalıklarına da kesin bir tanım getirilmediğinden hangi hastalığın meslek hastalığı olduğu, bir hastalığa tutulan işçinin sigortadan yardım görüp görmeyeceği Yüksek Sağlık Kurumu'nun takdirine kalmıştı. En sık görülen ve ağır iş koşullarının bir sonucu olarak ortaya çıkan verem, meslek hastalıklarından sayılmıyordu. Sosyal Sigortalardan hastalık nedeniyle yardım alınabildiğinde de bu yardım ücretin %50'sinin ödenmesi biçiminde oluyordu. Analık ve doğum sigortası da çok düşüktü. Asgari ücreti bile karşılamaktan uzaktı. Zaten 1950'de çıkan bu Kanun 1952'ye kadar sadece Ankara ve İstanbul'da, 1952'den itibaren bir de İzmir'de uygulanmaya başlandı.

1950 yılında yürürlüğe giren İhtiyarlık Sigortası tamamiyle ticari bir anlayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Bir işçinin İhtiyarlık Sigortasına hak kazanabilmesi için en az 25 sene sigortanın geçerli olduğu bir işyerinde çalışmış olması, 60 yaşına varıncaya kadar ücretinin %4'ünü sürekli olarak aidat şeklinde ödemesi gerekmekteydi. Oysa ağır çalışma ve yaşama koşulları altında işçilerin çoğu 60 yaşına varmadan ölmekteydiler. 25 sene sigortanın geçerli olduğu bir işyerinde çalışmak da sürekli işsizlik ve işçilerin en ufak bir olayda kolayca işten atılabilmeleri nedeniyle çok güçtü. Ayrıca sigortanın işverenin ödemekle yükümlü olduğu %8'lik kısmı da işveren tarafından genellikle işçinin ücretinden kesiliyordu. Sigortaya hak kazanmak için bütün koşulları yerine getiren ve günde 4 lira gündelikle 40 yıl çalışmış bir işçinin 60 yaşında eline geçen emekli ücreti yılda 512 lira gibi komik bir rakamdı. O dönemde İstanbul'da en ucuz bir odanın aylık kirası 25 liraydı. Bu emekli maaşı işçinin ekmek masrafını bile karşılayamıyacak kadar düşüktü.

1950 yılında getirilen İş Mahkemeleri Kanunu ile işçi-işveren arasında doğan hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesiyle görevli İş Mahkemeleri kuruldu.

1951 yılında İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girdi.

1952 yılında gazetecilerin de sendika kurabilmelerine olanak tanıyan Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun çıkarıldı.

1953 yılında Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Kanunu; 1954'te Öğle Dinlenmesi Kanunu, Maden Kanunu ve gemi adamlarının kendi aralarında sendika kurmalarını sağlayan Deniz İş Kanunu çıkarıldı. 1960 yılında da Yıllık Ücretli İzin Kanunu yürürlüğe girdi.

9 Temmuz 1961'de işçilere grev hakkı tanıyan yeni Anayasa kabul edildi.

1963 yılında 5018 sayılı Sendikalar Kanununu kaldıran 274 sayılı Sendikalar Kanunu yürürlüğe girdi. Yine 1963'te 2008 sayılı İş Kanununun bir çok maddelerini, özellikle grev ve lokavt yasağına ilişkin maddelerini kaldıran 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu kabul edildi.

B -- İŞÇİ HAREKETLERİ

1948

- Tramvay işçileri istediklerinin çok altında bir zam almaları üzerine direnişe geçtiler.
- İstanbul'da bir çimento fabrikasında işçiler iş koşulları nedeniyle grev yaptılar. İşçiler fabrikaya girdiler fakat çalışmadılar.

1949

EYLÜL

4 Evlül: Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası ve onu izleyen diğer sendikalar işsizliği ve bunun nedeni olarak gördükleri Hükümeti protesto etmek için bir açık hava toplantısı yaptılar. Toplantıda hükümetin ekonomik ve sosyal palitikası eleştirildi. Bu miting 1960 sonrasına kadar politik nitelikteki tek mitingdir.

1950

ŞUBAT

4 Şubat: Ankara'da grev hakkıyla ilgili olarak yapılan bir toplantıya polis müdahale etti.

- İzmir'de bir işyerinde çalışan 811 işçi bir saat işi bırakıp, öğle tatili hakkı kullanacaklarını söylediler.

1952

MART

- Ankara'da 2000 taksi şoförü greve gitti. İşçiler Ankara Belediye binasına bir yürüyüş düzenleyerek benzin ücretlerinin düşürülmesini ve bazı vergilerin kaldırılmasını talep ettiler. 100 şoför tutuklandı.
- Mersin'de tırın işçileri greve gitti.

NİSAN

16 Nisan: İskenderun liman işçileri ücretlerinin arttırılması için grev ilan ettiler. Grev jandarma tarafından bastırıldı ve birçok işçi için tutuklama emri verildi.

MAYIS

7 Mayıs: 150 temizlik işçisi ücretlerinin arttırılması isteği ile greve başladı. Savcılığa verilmeleri üzerine işçilerden 100'ü grevden vazgeçti, 50 işçi mahkemeye verildi.

- İzmir Karayollarına bağlı olarak çalışan işçiler greve başladı. Devlet Kuvvetlerinin grevi bastırması üzerine işçilerin çoğunluğu işbaşı yaptı. Greve devam eden 35 işçi tutuklandı.

1954

TEMMUZ

16 Temmuz: İzmir'de 600 liman işçisi greve başladı. 18 Temmuz'da işçilerden 3'ü tutuklandı. Grev 6 gün sürdü ve işçilerin mahkemeye verilmesiyle sona erdi. Mahkeme 1957 yılında sonuçlandı; bütün işçilere çeşitli cezalar verildi.

- 36 Matbaa işçisi iş koşullarının düzeltilmesi için direndi.

1955

TEMMUZ

15 Temmuz: İzmir'de 500 kadar liman işçisi çalışma koşullarını protesto etmek için işi bıraktı. Eylem, polis ve jandarma kuvvetleri tarafından engellenmek istendi. Birçok işçi gözaltına alındı.

1958

- İETT işçileri yemeklerin bozuk olmasını protesto etmek için yemek boykotu yaptılar.

1959

- Sivas demiryolu işçilerinin ücretlerine 75 kuruş zam istemeleri üzerine sendika başkanı işten atıldı. Durumu protesto eden 1500 kadar işçi yürüyüş yaptı. Bir çok işçi gözaltına alındı.

• İstanbul Zeytinburnu'nda bir çimento fabrikasında çalışan işçiler işçi temsilcisi arkadaşlarının işten atılması üzerine işbaşı yapmadılar. Olaya polis müdahale etti; 20 işçi gözaltına alındı.

1961

OCAK

15 Ocak: Patronların sürekli olarak işçi çıkartmalarına karşı İstanbulda bazı gösteriler düzenlendi.

22 Ocak: İzmir Mensucat Sanayi'de çalışan ve İşçi Sendikaları Birliği üyesi olan 500 işçi sebepsiz yere işçilerin işine son verilmesine karşı çıkmak ve grev hakkı almak için kapalı salonda protesto gösterisi yaptılar. 18 Nisan'da Temsilciler Meclisi grev hakkının Anayasa'ya konulmasını kabul etti.

22 Ocak: İstanbul Cam Fabrikası'nın 300 işçisi işten çıkarılan arkadaşlarının yeniden işe alınması için kapalı salonda bir protesto gösterisi düzenlediler.

29 Ocak: İşçilerin ücretlerinin arttırılması için düzenledikleri mitinge sıkıyönetim tarafından karşı çıkıldı. 10 işçi tutuklandı.

31 Ocak: İstanbul'da bütün yurttan gelen binlerce işçinin katıldığı bir miting düzenlendi. Mitingde grev ve toplu sözleşme hakkı istendi.

MART

1 Mart: Ankara Belediye Fen İşlerinde çalışan 450 işçi işten atılmalarını protesto etmek için sessiz bir yürüyüş yaptılar.

KASIM

25 Kasım: İzmir'de Tekel, Sümerbank, Belediye ve diğer işkollarındaki işçiler asgari ücretlerin yeniden ayarlanması için sessiz bir yürüyüş yaptılar.

27 Kasım: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünde çalışan 3000 işçi, fazla mesai verilmesi, keyfi işten çıkartmalara son verilmesi, usulsüz transfer yapılmaması gibi isteklerinin kabul edilmesi için sakal grevine başladılar. Grev 9 Aralık'ta İstanbul DDY İşçileri tarafından da uygulanmaya başladı. 10 Aralık'ta Ankara'da 1000 işçinin katıldığı bir sessiz yürüyüşten sonra sakal grevi sona erdi.

ARALIK

2 Aralık: Ankara'da EGO işyerinde çalışan 200 işçi İş Kanununun uygulanmaması, işçi haklarının verilmemesini protesto etmek için bir sessiz yürüyüş düzenlediler. İşçiler Ankara Motorlu Taşıt ve Garaj İşçileri Sendikası üyesiydi.

8 Aralık: İstanbul'da Haydarpaşa'da DDY'nda çalışan 1500 işçi ücretlerine zam yapılması, işsizlik sigortası uygulanması gibi isteklerle

sakal grevine başladılar. İşçiler Haydarpaşa Demiryolu İşçileri Sendikası üyesiydi.

17 Aralık: Kocaeli'nde 12 sendikaya bağlı 3000 işçi ücretlerinin arttırılması, grev ve iş kanununun düzeltilmesi için bir sessiz yuruyüş yaptılar.

23 Aralık: Eskişehir'de DDY'nda çalışan 5000 işçi ücretlerinin azlığı ve ücretler arasındaki eşitsizliği protesto etmek amacıyla sessiz bir yürüyüş yaptı.

31 Aralık: İstanbul'da Denizcilik Bankası Liman Yükleme ve Boşaltma servisinde çalışan 1000 işçi 25 Haziran'dan beri kesilen pazar gününe ait gündeliklerinin yarısının toptan verilmesi için greve başladılar. Grev 3 Ocak'ta Denizcilik Bankasının işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine sona erdi.

31 Aralık: Türk-İş Saraçhane meydanında büyük bir miting düzenledi. Grev ve toplu sözleşme yasasının bir an önce çıkartılması için yapılan mitinge Türkiye'nin her yerinden gelen 100 binden fazla işçi katıldı.

- Adalet Mensucat fabrikasında 350 işçi, işten çıkarmaları protesto etmek amacıyla işlerini bıraktılar.

1962

OCAK

15 Ocak: Iskenderun'un Reyhanlı Belediyesi temizlik işçileri ücretlerinin artırılması ve amirlerinin değiştirilmesi için greve başladılar.

MAYIS

3 Mayıs: Afyon'da 500 inşaat işçisi işsizliği protesto etmek için yürüyüş yaptı.

- Rami Motor Fabrikası ve Bursa Otobüs Atelyelerindeki işçiler ücretlerinin yükseltilmesi ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için direnişe geçtiler.

HAZİRAN

8 Haziran: Buca Belediyesi Otobüs İşletmesi'nin 42 işçisi, Belediyenin maaşlarını vermemesi üzerine oturma grevi yaptı.

TEMMUZ

4 Temmuz: İstanbul'da tütün işçileri işsizliği protesto etmek için bir yürüyüş yaptılar.

11 Temmuz: İstanbul'da Sümerbank Defterdar fabrikasının 59 işçisi iş koşullarının düzeltilmesi için yarım gün grev yaptılar. 17 Temmuz'da işçiler disiplin kuruluna verildi.

25 Temmuz: Izmir'de 641 temizlik işçisi ücretlerinin az olmasını protesto etmek ve iş koşullarının düzeltilmesi için yarım günlük grev yaptılar. Greve 641 işçinin hepsi katıldı. Grev sonunda 207 işçi işten atıldı ve işçilerin istekleri kabul edilmedi.

31 Temmuz: Türk-İş'e bağlı 43 sendika üyesi 70 bin işçi pahalılık nedeniyle sebze ve meyveleri yememeye karar verdiler.

AĞUSTOS

12 Ağustos: İzmir'de Türkiye'nin her yerinden gelen işçilerin katıldığı büyük bir miting yapıldı. Mitingin nedeni NATO'nun Çiğli Hava Üssü yapımında çalışan işçilerin işlerine Amerikalı patron tarafından gerekçesiz olarak son verilmesi.

12 Ağustos: Ereğli'de Yapı İş Sendikası 2 saat süren ve 10 bin işçinin katıldığı bir miting düzenledi. Mitingde grev hakkı ve sosyal adalet istendi.

13 Ağustos: Ereğli'de Morrison şirketine ait bir fabrikada çalışan Yapı İş üyesi 150 işçi bir yürüyüş yaptı.

28 Ağustos: İstanbul'da Bahariye Mensucat fabrikasında çalışan 86 işçi iki tezgahta bir işçi çalışmasını protesto etmek için greve başladılar. Grev 6 saat sürdü ve işverenin her tezgaha bir işçi vermeyi kabul etmesi üzerine sona erdi.

EKİM

10 Ekim: Sümer ve Derby Lastik fabrikalarında işçiler yıllık ücretli izinlerinin verilmemesini protesto etmek için oturma grevine başladılar.

ARALIK

2 Aralık: İzmir'de pahalılığı protesto etmek için bir yürüyüş yapıldı.

- Darıca Çimento fabrikasında çalışan 300 işçi bir sendikacı işçinin işten atılması üzerine yemek boykotu kararı aldılar. Sendikacı işçinin yeniden işe alınmasıyla yemek boykotu kaldırıldı.
- Samsun'da 150 işçinin çalıştığı bir işyerinin iş şartlarına uygun olmadığı gerekçesiyle kapatılması üzerine işçiler işyerinin tekrar açılması ve çalışma şartlarının düzeltilmesi için bir yürüyüş yaptılar.
- Gislaved Lastik fabrikasında işçi yanlısı bir yöneticinin işine son verilmesi üzerine 1200 işçi direnişe geçti. Yöneticinin yeniden işe alınmasıyla direnişe son verildi.
- Genel İş Sendikası üyesi 600 temizlik işçisi sendika yöneticilerine yapılan kötü hareketleri protesto etmek amacıyla yemek bovkotu yaptılar.
- Yapı İş Federasyonu ülkedeki işsizliği protesto etmek için Ankara'da bir miting düzenledi. İşçiler Millet Meclisi'ne yürüdü ve ken-

dilerini durdurmak isteyen güvenlik kuvvetleriyle çatıştılar. Bu mitinge daha sonra "Açların Yürüyüşü" adı verildi.

- Gümüş Motor fabrikasında çalışan 280 işçi ücretlerini alıncaya kadar sürecek olan bir oturma grevine başladılar.
- Tokat'ta günde 13 saat çalışan Almus Barajı işçileri 8 saatlik işgünü için direneceklerini açıkladılar. İşçilerin bu isteğinin kabul edilmesi üzerine direniş olmadı.
- Kazlıçeşme'de kurulu Rekor İdrofil Pamuk fabrikasının işçileri ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek işi bıraktılar.

V.
1963 - 1971 DÖNEMİ

A-- İŞÇİ SINIFININ MADDİ DURUMU

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu

● *1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımı*

1963 yılı Kasım ayında Türkiye'de uzun bir aradan sonra işyerleri sayımı yapıldı. Bu sayımda işyerleri büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Büyük işyerleri, 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler olarak tanımlanıyordu. Bu sayımın sonuçlarına göre Türkiye'de 1963 yılında 947,1 bin ücretli işçi bulunuyordu.

1963 yılı Sanayi ve İşyerleri sayımına göre ücretlilerin sayısı ve çalıştıkları alanlara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo. 36 – 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Ücretlilerin Sayısı ve Sektörlere Göre Dağılımı

	Büyük işyerleri (1000 kişi)	Küçük işyerleri (1000 kişi)	Toplam (1000 kişi)
İmalat Sanayii	325,4	354,0	679,4
Ulaştırma-haberleşme	108,2	5,0	113,2
Toptan ve perakende ticaret	22,9	63,3	86,2
Hizmetler	11,8	56,5	68,3
TOPLAM	468,3	478,8	947,1

Kaynak: DİE, 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımı.

Sanayi ve işyerleri sayımına göre 947 bin ücretlinin yarısı 10 ve daha fazla işçinin çalıştığı işyerlerinde bulunmaktadır. 10 kişiden az işçinin çalıştığı işyerlerinde sendikalaşma çok zordur ve sendikalar bu işe pek itibar etmemektedir. Bu durumda 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu çıktığında asgari 500 bin işçilik bir örgütlenme potansiyeli olduğunu görüyoruz.

1964 ve sonrasında büyük imalat sanayiinde uygulanan anketlerin sonuçlarına göre sanayi proletaryasının safları gün geçtikçe kalabalıklaşmıştır. 1963 sanayi sayımında büyük imalat sanayiinde 324,5 bin olan işçi sayısı şu şekilde artmıştır:

Tablo. 37 – 1964 - 1968 İmalat Sanayiinde Çalışan İşçi Sayıları

1964	345,8 bin işçi
1965	366,8
1966	391,0
1967	420,4
1968	446,1

Kaynak: DİE, Yıllık İmalat Sanayii Anketleri Sonuçları

1963 yılından sonraki dönemde işçi sınıfının maddi durumunu ele almadan önce 1963 sanayi ve işyerleri sayımının sonuçlarına daha ayrıntılı olarak bakmak yararlıdır.

1963 yılı kasım ayında büyük imalat sanayiinde çalışan 325,4 bin işçinin 198,1 bini 6 şehirde yoğunlaşmıştır. 240 bin işçi ise 12 ildedir:

Tablo. 38 – 1963 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin İllere Göre Dağılımı

Ankara	21.4 bin	Eskişehir	8.3 bin
İstanbul	112.0 "	İçel	6.3 "
İzmir	26.8 "	Kayseri	7.3 "
Adana	15.5 "	Kocaeli	9.1 "
Aydın	10.4 "	Konya	5.2 "
Bursa	12.0 "	Malatya	5.4 "

Kaynak: Sanayi Sayımı 1964, DİE

Anadolu'nun bir çok ilinde büyük imalat sanayiinde çok az sayıda işçinin çalışması, bu illerde ekonomik mücadelenin çok ilkel düzeyde kalmasına yol açmakta ve ekonomik-demokratik mücadelenin birbirini tamamlayan bir bütünlük oluşturmasına büyük ölçüde engel olmaktadır.

1963 yılında büyük imalat sanayiinde çalışan işçilerin işyeri sayısına ve işyerinde işçi yoğunluğuna göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo. 39– 1963 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı

		İşyeri sayısı	İşçi sayısı (1000)
10 - 19	T	1266	20.5
	D	8	0.1
	Ö	1258	20.4
20 - 49	T	911	34.1
	D	24	0.8
	Ö	887	33.4
50 - 99	T	334	26.4
	D	21	1.5
	Ö	313	24.9
100 - 199	T	201	27.5
	D	31	4.5
	Ö	170	23.0
200 - 499	T	147	46.0
	D	52	17.4
	Ö	95	28.7
500 - 999	T	71	57.5
	D	40	34.7
	Ö	31	22.8
1000	T	60	133.3
	D	40	81.5
	Ö	20	31.8
TOPLAM	T	3012	325.4
	D	238	140.5
	Ö	2774	185.0

T: Toplam, D: Devlet, Ö: Özel

Kaynak: Sanayi Sayımı, 1964, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1970.

İmalat sanayiinde büyük işyerlerinde ortalama 108 işçi çalışmaktadır. 325,4 bin işçinin yüzde 43,2'si kamu yatırımlarında bulunmaktadır. Özel sektörde işyeri başına ortalama 66,7 işçi düşerken, kamu yatırımlarında bu sayı 590,3'tür.

İşyerinin büyüklüğü, çok sayıda işçinin bir arada üretimde bulunması sınıf bilincinin daha süratle yayılmasına ve kök salmasına yol açar. 500 ve daha fazla işçinin çalıştığı 131 işyerinde 170,8 bin işçi bulunmaktadır. Bu kuruluşların 80'i kamu yatırımıdır ve bu işçilerin 116,2 bini kamu yatırımlarında çalışmaktadır. 1963 yılında 500'den fazla işçi istihdam eden 80 işletmede çalışan 116,2 bin işçinin karşısında sınıflar üstü bir devlet bulunmamaktadır. Bu işçiler kendi işverenleri olan devlete tarafsız bir yapı olarak baktıkları sürece sınıf mücadelesi sağlıklı bir şekilde gelişemez.

1963 yılında imalat sanayiinde çalışan ücretlilerin önemli bir kesimi de 10 kişiden küçük işyerlerinde istihdam ediliyordu. 354 bin işçi 158 bin işyerine dağılmıştı.

Küçük işyerlerinde usta-kalfa-çırak ilişkisi bir ölçüye kadar hala etkinliğini korumaktadır. Bu işletmelerin bir kısmı klasik anlamda kapitalist olmaktan çok, Marx'ın "küçük patron" diye isimlendirdiği kesimdir. Kapitalist, üretim sürecinde işçinin yarattığı artık-değere el koyan ve bu artık-değeri daha fazla artık-değere el koyabilmek için sermayeye dönüştüren (genişletilmiş yeniden üretimde bulunan), yani sermaye birikimine giden kişidir. "Küçük patron" ("Kleinmeister") ise işçinin yarattığı artık-değere el koyar. Fakat el koyduğu miktar onu üretimden ayıracak ve sermaye birikimini sağlayacak büyüklükte değildir. Bu durumda üretim aracı sahibi de işçilerle beraber çalışır. Ayrıca sermaye birikimine gidemez. Yani küçük burjuvayla orta burjuva arası bir şeydir. Bu ilişki içinde işçi-patron çelişkisinin keskinleşmesi ve bilinçli bir sınıf mücadelesi şekline dönüşmesi çok zordur.

268 bin civarında işçinin çalıştığı ulaştırma ve haberleşme, toptan ve parakende ticaret ile hizmetler kesimlerinde ise somut bir mal üretilmediğinden sınıf mücadelesinin gelişmesi daha zor olmaktadır. Özellikle küçük işyerlerinde işyerinin sahibi ve yakın akrabaları ücretsiz olarak çalışmaktadır. Örneğin toptan ve perakende ticaret alanında küçük işyerlerinde (10 kişiden az işçinin çalıştığı yerler) çalışan 273 bin kişiden sadece 63 bini ücretlidir. Bu 63 bin ücretli 153,5 bin işyerinde çalışmaktadır. İşyeri başına 0,41 ücretli düşmektedir. Aynı sorun hizmetler sektöründe de vardır. 62,3 bin işyerinde çalışan 137,9 kişinin ancak 56,5 bini ücretlidir. Yani işyeri başına 0,91 ücretli düşmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1963 yılı Sanayi ve İşyerleri Sayımına göre bu sektörlerde çalışan ücretli işçilerin işyeri büyüklüklerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo. 40 – 1963 Yılında Ticaret, Hizmetler, Ulaştırma ve Haberleşme Sektörlerinde Çalışanların İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı

	Toptan ve Perakende Ticaret		Hizmetler		Ulaştırma ve Haberleşme		Toplam	
	İşyeri	İşçi (1000)	İşyeri	İşçi (1000)	İşyeri	İşçi (1000)	İşyeri	İşçi (1000)
1 - 2 kişi	130 019	14.4	45 050	14.1	1 215	0,6	176 284	29.1
3 - 4	18 240	23.8	12 212	20.7	691	1.1	31 143	45.6
5 - 9	4 763	16.4	4 800	19.1	574	2.1	10 137	37.6
Küçük işyerleri top.	153 022	54.6	62 062	53.9	2 480	3.8	217 564	112.3
10 - 19	540	6.2	391	4.5	77	0.8	1 008	11.5
20 - 49	174	4.9	150	4.2	40	1.0	364	10.1
50	78	11.8	25	3.1	29	106.3	132	121.2
Büyük işyerleri top.	792	22.9	566	11.8	146	108.1	1 504	142.8
G. TOPLAM	153 814	77.5	62 628	65.7	2 626	111.9	219 068	255.1

Kaynak: Sanayi Sayımı, 1964, Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablo. 41 — 1964-1968 Büyük İmalât Sanayiinde İşyeri Büyüklüğüne Göre İşletmeler ve İşçi Sayıları

Çalışan İşçi	1964 İşyeri	1964 Çalışan (1000)	1965 İşyeri	1965 Çalışan (1000)	1966 İşyeri	1966 Çalışan (1000)	1967 İşyeri	1967 Çalışan (1000)	1968 İşyeri	1968 Çalışan (1000)
10 - 19	1164	19.9	1106	16.0	1031	14.9	979	14.0	959	13.0
20 - 49	987	35.7	1053	33.1	1095	33.8	1153	35.4	1191	36.7
50 - 99	436	33.4	464	33.4	487	33.6	510	36.0	518	35.9
100 - 199	210	30.0	241	34.8	259	37.3	270	39.6	308	43.7
200 - 499	170	54.8	194	61.3	210	67.2	217	69.6	234	74.0
500 - 999	79	56.7	82	57.0	89	63.6	94	65.4	106	73.1
1000 -	60	120.4	63	131.1	68	141.6	76	160.3	78	168.7

Kaynak: Yıllık İmalât Sanayii Anketleri Sonuçları, 1964 - 1968, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1976

- *Büyük İmalat Sanayi (1964-1968)*

Türkiye'de büyük imalat sanayiinde çalışan işçi sayısında önemli bir artış olduğuna değinilmişti. Bu artış, aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, 100 kişiden fazla işçinin çalıştırıldığı işyerlerindedir. 1964 yılından 1968 yılına kadar 100'den az işçi çalıştıran işyerlerinde çalışan işçilerin sayısı 89 binden 86,5 bine düşmüştür. 100'den fazla işçi çalıştıran yerlerdeki işçilerin sayısı ise aynı dönemde 251,9 binden 359,5 bine çıkmıştır. İşçi yoğunluğunun süratle artması işçi sınıfı hareketini hızlandırıcı bir etken olmuştur.

Tablo 41'de imalat sanayiinde devlet fabrikalarında ve 10 ile daha fazla işçi çalıştıran özel işletmelerde çalışan işçilerin işçi yoğunluğuna göre sayıları verilmiştir.

Büyük imalat sanayiinde çalışan işçilerin sektörlere göre dağılımına baktığımızda dokuma sanayiini 1968 yılında 118 bin işçiyle başta görüyoruz. Aşağıdaki tabloda 1964-68 döneminde büvük imalat sanayiinde çalışan işçilerin sektörlere göre dağılımı verilmiştir. 1964-1968 yılları arasında işçi sayısındaki en büyük artış 15 bin işçiyle gıda ve 13 bin işçiyle de metal ana sanayiinde görülmektedir.

Tablo. 42 – 1964-1968 Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan İşçilerin Sektörlere Göre Dağılımı (000 kişi)

	1964	1965	1966	1967	1968
İmalat sanayii	345.8	366.8	391.0	420.4	446.1
Gıda maddeleri	52.7	59.5	63.6	65.5	67.6
Tütün mamulleri	39.6	41.2	37.7	38.5	40.9
Dokuma	105.3	102.1	107.3	114.5	118.0
Kimya	17.3	18.9	19.9	21.0	22.4
Metalden gayri maddelerden eşya	22.3	23.1	25.9	27.9	31.1
Metal Ana Sanayii	14.7	19.0	20.9	25.9	28.0
Madeni eşya	22.0	24.2	27.2	29.5	31.4
Taşıt araçları	17.5	18.3	21.5	25.1	28.1

Kaynak: Yıllık İmalat Sanayii Anketleri Sonuçları, 1964-1968, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1976.

● *İktisaden Faal Nüfus*

1963, 1965, 1967, 1969 ve 1971 yılları için Devlet Planlama Teşkilatı'nın iktisaden faal nüfus, ücretliler ve sigortalı işçilerle ilgili verileri şu şekildedir:

Tablo. 43 – 1963-1971 İktisaden Faal Nüfus, Ücretliler, Sigortalı İşçiler (000 Kişi)

Yıllar	İktisaden Faal Nüfus	Toplam Ücretliler	Sigortalı İşçiler	Toplam Ücretlilerin İktisaden Faal Nüfusa Oranı (%)	Sigortalı İşçilerin Toplam Ücretlilere Oranı (%)
1963	12.714	2.745	710	21.6	25.9
1965	13.006	2.989	921	23.0	30.8
1967	13.268	3.310	1.069	24.9	32.3
1969	12.537	3.665	1.261	27.1	34.4
1971	13.875	4.055	1.404	29.2	34.6

Kaynak: DPT, Türkiye'de Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmenin 50 Yılı.

1963 yılından 1971 yılına kadarki süre içinde ücretli olarak çalışanların sayısı 2.745 binden 4.055 bine çıkmıştır. Ücretlilerin iktisaden faal nüfusa oranı da % 21.6'dan % 29.2'ye yükselmiştir. Veriler işçi sınıfının gerek sayıca gerekse toplam çalışanlara oranla sürekli olarak geliştiğini göstermektedir.

Sigortalı işçi şayıları sadece Eylül ayı sonunda bildirim yapan işyerlerindeki sigortalıları kapsadığından gerçek sigortalı işçi sayısının altındadır.

Büyük sanayi kuruluşları az sayıda bazı merkezlerde toplanmıştır. Buna bağlı olarak, çoğu sanayide çalışan işçiler de bu merkezlerde yoğunlaşmıştır. 1970'lerde 6 ilde sanayi ve hizmetlerde çalışan işçi sayısı şu şekildedir.

Tablo. 44 – 1970 Yılında 6 İlde Sanayi ve Hizmetlerde Çalışan İşçi Sayıları

İstanbul	870.300
Ankara	368.500
İzmir	270.400
Bursa	118.200
Adana	115.600
Zonguldak	106.700

Kaynak: Turgan Arınır, Sırrı Öztürk, İşçi Sınıfı-Sendikalar ve 15/16 Haziran, s. 41.

1963-1971 dönemi Türkiye'de çarpık sanayileşmenin gençlik yıllarıdır. Emperyalistler ve onlarla bütünleşmiş yerli tekelci burjuvazinin artan yatırımları işçi sınıfının boyutlarını büyütmüş, çok sayıda işçinin bir araya geldiği büyük işletmeler açılmış ve sınıf mücadelesi de bu gelişen maddi yapı üzerinde serpilip gelişmiştir. 1970 Haziran olayları ve 1971 açık faşizmini doğuran koşullar, işçi sınıfının maddi yapısındaki bu gelişimin ve sosyalist hareketle emekçi kitlelerin mücadelesi arasında kurulan bağın sonucudur.

● *1970 Sanayi ve İşyerleri Sayımı*

1970 yılında yapılan Sanayi ve İşyerleri Sayımının tüm sonuçları 1976 yılına kadar henüz yayınlanmamıştır. Yayınlanan bölümler imalat sanayiinden 10'dan az işçi çalıştıran işyerlerine ve ticarete ilişkindir.

Sayım sonuçlarının sağlıklılığı konusunda büyük şüpheler vardır. 1963 yılında küçük imalat sanayiinde ücretli olarak çalışanların sayısı 354 bin olarak verilmişken, 1970 yılında bu rakamın 98 bin olma olasılığı düşüktür. 1970 yılı Sanayi ve İşyerleri sayımına göre, 1 kişinin ücretli olarak çalıştığı imalat sanayii işyerlerinde 3.6 bin kişi, 2 ve 3 kişinin ücretli olarak çalıştığı işyerlerinde 63.7 bin kişi, 5-9 işçinin çalıştığı işyerlerinde ise 31 bin kişi çalışmaktadır.

Toptan ve perakende ticarette çalışan ücretlilerin sayısı ise 40 bindir. 1963 sayımında ise bu rakam 86 bin olarak verilmiştir. 1970 sayımına göre, toptan ve perakende ticarette çalışan ücretlilerin yarıya yakını 5 ile 19 işçi arası işçi çalıştıran işyerlerinde bulunmaktadır.

İşçi hareketlerinin ilk başladığı yerler arasında çok sayıda işçinin bir arada çalıştığı maden ocakları vardır. 1963-1971 yılları arasında maden ocaklarında çalışan işçiler de gerek toplam sayı, gerek işçi yoğunluğu açısından önemli bir yer işgal etmişlerdir. Madenlerde son derece ilkel çalışma koşulları içinde çok düşük ücretlerle çalışan işçilerin önemli bir kısmının işverenin devlet olması, buralarda sosyalist hareket öncülüğünde sınıf sendikacılığının yayılmasını büyük ölçüde önlemiştir.

1963 yılında madenlerde çalışanların sayısı 58 bin iken 1970 yılında bu sayı 76 bine çıkmıştır. Bu işçilerin yaklaşık olarak yarısı yeraltında, yarısı yerüstünde çalışmaktadır.

Tablo. 45 – 1963-1970 Maden Ocaklarında Çalışanlar (1000 kişi)

Yıllar	Yeraltında	Yerüstünde
1963	26.2	26.4
1964	29.3	28.5
1965	32.6	30.8
1966	34.5	32.9
1967	33.2	33.0
1968	32.8	33.5
1969	35.6	32.0
1970	37.7	33.2

Kaynak: DİE, Maden İstatistikleri 1963 - 1970

Madenlerde çalışanların dörtte üçü kamu kesimindedir. Kamu kesiminde işletme başına işçi sayısı ise imalat sanayiindeki kamu işletmelerinin bile çok üstündedir. Özellikle özel sektör maden işletmeleriyle arada büyük bir fark vardır. 1963 yılında kamu kesiminde işletme başına 2500 işçi düşerken özel sektörde 38 işçi düşüyordu. 1970 yılına gelindiğinde, kamu kesiminde açılan yeni işletmeler nedeniyle ortalama işçi sayısı kamu kesiminde 1242'ye düştü. Fakat bu rakam bile imalat sanayiindeki ortalama yoğunluğun çok üstündedir.

Tablo. 46 – 1963-1970 Kamu ve Özel Sektör
Maden Ocaklarında Çalışanlar

Yıllar	Kamu		Özel	
	%	İşletme Başına İşçi	%	İşletme Başına İşçi
1963	82.2	2 499	17.8	38
1964	76.8	2 200	23.2	43
1965	74.1	1 646	25.9	43
1966	73.0	1 670	27.0	47
1967	75.4	1 687	24.6	45
1968	75.5	1 463	24.5	43
1969	73.2	1 163	26.8	45
1970	73.3	1 242	26.7	44

Kaynak: DİE, Maden İstatistikleri 1963 - 1970.

Maden ocaklarındaki kötü ve tehlikeli çalışma koşulları, vahşi, kaba ve açık sömürü sık sık sert patlamalara, ocakların işgallerine yol açmaktadır. Bu işkolunda bu dönemde hakim olan Türk-İş'e bağlı Türkiye Maden İşçileri Federasyonu, maden işçilerinin sınıf bilincine varmalarını önlemek için tüm çabayı göstermiştir. Sosyalist hareket ise işçi sınıfı ideolojisinin kolayca yayılıp kök salabilmesi için gerekli tüm şartların bulunduğu bu kitleyle yeterince bağ kuramamıştır.

● *Kadın İşçiler*

Hayatın gün geçtikçe pahalılanması ve piyasaya çıkan yeni yeni tüketim mallarının yarattığı yeni ihtiyaçlar bir çok kadını evinden alıp fabrikaya sokmaktadır. Kadın işçilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Kadın işçiler işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesine her geçen gün artan sayılarla katılmaktadırlar.

1964 yılında imalat sanayiinde devlete bağlı kuruluşlarda ve 10 ve daha fazla sayıda işçi çalıştıran özel işletmelerde çalışan kadın işçi sayısı 67.800 idi. Bu işçilerin en yoğun olduğu sektör dokumadır.

Tablo. 47 – 1964 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan Kadın İşçiler

Dokuma	31 900
Tütün işleme	11 800
Gıda	11 200
Kimya	3 700
Diğer	9 200
Toplam	67 800

Kaynak: DİE, Yıllık İmalat Sanayi Anketleri Sonuçları 1964 - 1968

1964 yılında büyük imalat sanayii kuruluşlarında çalışan kadın işçilerin toplam işçilere oranı yüzde 19.6 iken, kadın işçilerın yukarıda belirtilen sektörlerde ağırlıkta olduğunu görüyoruz. 1964 yılında devlet ve 10'dan fazla işçi çalıştıran özel sektör işletmelerinde çalışan kadın işçilerin toplam işçilere oranı aşağıdaki tabloda verilmistir:

Tablo. 48 – 1964 Yılında Büyük İmalat Sanayiinde Çalışan Kadın İşçilerin Toplam İşçilere Oranı (%)

İşkolu	Toplam	Devlet	Özel
Gıda	17.3	4.4	27.1
İçki	15.1	16.5	9.5
Tütün	49.8	50.4	46.2
Dokuma	29.4	20.8	32.8
Kimya	21.1	4.8	28.4
Toplam	19.6	14.7	23.2

Kaynak: DİE, Yıllık İmalat Sanayii Anketleri Sonuçları, 1964 - 1968

Kadın ışçilerin önemli oranlarda bulunduğu gıda-içki-tütün işleme sanayilerinde Tek Gıda-İş, dokumada Teksif egemendir. Bu iki sendika Türk-Iş'in en güçlü sendikalarındandır. Kadın işçilerin önemli bir bölümünün çalıştığı bu işkollarında sarı sendikaların etkinliği, kadın işçilerin işçi sınıfı mücadelesine daha yaygın olarak girmesini önleyen etkenlerden biridir.

Kadın işçilerin önemli bir kesimi İstanbul ve İzmir'de çalışmaktadır. Büyük imalat sanayiinde 1966 yılında çalışan 83 500 kadın işçinin illere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo. 49 – 1966 Yılında Kadın İşçilerin İllere Göre Dağılımı

İstanbul	33 100
İzmir	18 900
Samsun	4 400
Bursa	4 300
Adana	3 100
İçel	1 200
Kocaeli	1 200
Diğer İller	17 300
Toplam	83 500

Kaynak: DİE, Yıllık İmalat Sanayii Anketleri Sonuçları 1964 - 1968

İstanbul'da 1966 yılında 33 100 olan kadın işçi sayısı 1971 yılında 63 900 olmuştur. Bu işçiler en fazla dokuma sanayiinde çalışmaktadır. Dokuma ve kimya sanayilerinde çalışan toplam işçi içinde kadın işçilerin oranı oldukça yüksektir.

Tablo. 50 – 1971 Yılında İstanbul'da Çalışan Kadın İşçilerin İşkollarına Göre Dağılımı

	Sayı (1000)	Kadın İşçilerin Toplam İşçilere Oranı (%)
İmalat sanayii toplamı	63.9	18,3
Gıda maddeleri sanayii	3.2	22,9
Dokuma	36.5	43,2
Hazır giyecek eşyası	3.4	23,4
Kimya	6.2	36,6
Metalden gayri madenlerden mamul eşya	2.9	10,2
Metalden mamul eşya	2.2	5,5
Elektrik malzeme ve makinası	3.8	18,4

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Sanayii 1969 - 1971

2. Ücretler ve Fiyatlar

● *Parasal ve Gerçek Ücretler:*

1963 yılında 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte toplu sözleşmeler dönemi başladı. Önceki yıllarda alınan ücret artışlarıyla karşılaştırıldığında, bu dönemde ücret artışları (yeterli olmamakla birlikte) daha fazladır. Bunun böyle olmasında toplu sözleşmelerin büyük katkısı olmuştur.

Aşağıdaki tabloda 1963-1971 yılları arasında Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına giren kamu sektörü ve özel sektör işletmelerinde ortalama günlük parasal ücretler ve yüzde olarak ücretlerin bir yıl önceye oranla artışı görülmektedir:

Tablo. 51 – 1963 - 1971 Ortalama Parasal İşçi Ücretleri

Yıllar	Kamu Sektörü (TL)	Yıllık Artış (%)	Özel Sektör (TL)	Yıllık Artış (%)	Genel (TL)	Yıllık Artış (%)
1963	17.40	–	18.32	–	17.91	–
1964	19.39	11	19.58	7	19.50	9
1965	22.11	14	21.22	8	21.64	11
1966	24.89	13	22.58	6	23.28	8
1967	27.97	12	24.43	8	25.83	11
1968	31.14	11	26.23	7	28.22	9
1969	34.25	10	30.71	17	32.13	14
1970	38.73	13	32.98	7	35.32	10
1971	44.42	15	36.32	10	39.32	11

Kaynak: SSK İstatistik Yıllıkları

Tablodan görüldüğü gibi 8 yıl içinde parasal ücretlerde önemli sayılabilecek bir artış kaydedilmiştir. Genel olarak ücretler 1963-1971 yılları arasında % 120 oranında artmıştır. Bu artış kamu sektöründe çok daha fazladır. Oysa kamu sektörü tarafından üretilen mallar özel sektörce üretilen mallardan çok daha düşük fiyatlarla satılmaktadır. Bu durum fiyat artışlarının gerçek nedeninin işçi ücretlerindeki artış değil, kapitalistlerin kâr hırsı olduğunu kanıtlamaktadır.

● *Geçinme İndeksi*

İkinci bir nokta da şudur: Parasal ücretlerdeki artışlar artan hayat pahalılığı karşısında etkisiz kalmaktadır. Ticaret Bakanlığı verilerine göre 1963-1971 yılları arasında İstanbul Genel Geçinme Endeksi aşağıdaki tabloda verilmektedir: (1963=100)

Tablo. 52 – 1963 - 1971 İstanbul Geçinme Endeksi

Yıllar	İstanbul Geçinme Endeksi
1963	100.0
1964	100,2
1965	104,8
1966	113,6
1967	129,6
1968	137,6
1969	144,2
1970	155,6
1971	185,2

Kaynak: Konjonktür Ocak-Haziran 1974, Ticaret Bakanlığı Yayını s. 15

İstanbul Geçinme Endeksi tablosuna dayanılarak 1963-1971 yılları arasında kamu sektörü ve özel sektörde gerçek ücret ortalamaları ve gerçek ücretlerin bir yıl önceye oranla % artışı aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo. 53 – 1963-1971 Ortalama Gerçek İşçi Ücretleri

Yıllar	Kamu Sektörü (TL)	Yıllık Artış (%)	Özel Sektör (TL)	Yıllık Artış (%)	Genel (TL)	Yıllık Artış (%)
1963	17.40	–	18.32	–	17.91	–
1964	19.35	11	19.54	7	19.46	9
1965	21.10	9	20.45	3	20.65	6
1966	21.91	4	19.88	–2	20.49	– 1
1967	21.58	– 2	18.85	–5	19.93	– 3
1968	22.63	5	19.06	1	20.51	3
1969	23.75	5	21.30	12	22.78	9
1970	24.89	5	21.20	–1	22.70	2
1971	23.98	– 4	19.61	–8	21.23	– 7

Parasal ücretleri geçinme endeksine bölerek bulduğumuz gerçek ücretler yıllara göre önemli değişiklikler göstermiştir. Özellikle 1967 ve 1971 yıllarında fiyatlardaki artışlar parasal ücretleri kat kat aştığından gerçek ücretlerde azalma görülmektedir. 1971 yılındaki düşüşün nedeni, grev hakkının, dolayısıyla da işçi yararına toplu sözleşme yapma hakkının kısıtlandığı ve işçi sınıfı üzerinde yoğun bir baskının uygulandığı Sıkıyönetim dönemine girilmesidir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var. Gerçek ücretleri hesapladığımız parasal ücretler tablosu, sadece Sosyal Sigortalar Kurumu kapsamına giren işyerlerindeki ortalama ücretleri vermektedir. Bu işyerlerinde çalışan işçiler genellikle sendikalıdır. Ücretler toplu sözleşmeyle belirlendiğinden, burada verdiğimiz ücretler genel olarak Türkiye'de işçi ücretleri ortalamasının çok üzerindedir, bütün ücretlilerin durumunu yansıtmaz.

● *S.S.K ve Vergi Kesintileri*

Parasal ücretler olarak verdiğimiz ücretler brüttür. Yani Sosyal Sigortalar Primi, Gelir Vergisi, Mali Denge Vergisi, Damga Pulu gibi kesintiler yapılmadan önceki ücreti gösterir. Oysa brüt ücretin önemli bir kısmı yapılan bu kesintiler nedeniyle işçilerin eline geçmez. Sosyal Sigortalar Primi kesintisi 1963-1964 yıllarında % 7, oranındadır. 1965-1972 yılları arasında da % 9 olarak kesilir. Gelir vergisi için yapılan kesintiler alınan ücrete ve evli veya bekar olmasına ve çocuk sayısına göre değişir. Örneğin 1971 yılında, evli ve iki çocuklu bir işçinin ortalama ücretle, yani 39.32 lira gündelikle çalıştığını varsayalım. Bu işçinin aylık brüt ücreti 1180 liradır. Bu ücret üzerinden 106 lira SSK primi olarak kesilir. Geriye kalan 1074 lira Gelir Vergisi'ne tabidir. Evli ve iki çocuklu olan bu işçinin ücretinden 126 lira da Gelir Vergisi'ne gider. Sonuç olarak, Mali Denge Vergisi ve damga pulu kesintilerini hesaba katmazsak, 1180 lira aylık brüt ücreti olan işçinin eline net olarak sadece 948 lira geçmektedir; yani brüt ücretinin % 80'i.

● *Kadın — Erkek İşçi Ücretleri*

Kadın işçilere ödenen ücretler zaten çok düşük olan ortalama ücret düzeyinin de altındadır. Yani kadın işçiler çok daha yoğun bir sömürü altında bulunmaktadırlar. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun bir araştırmasına dayanılarak 1963-1971 yılları arasında Türkiye'de kadın-erkek ortalama parasal ücretleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 54 – Kadın-Erkek Ortalama Parasal İşçi Ücretleri

Yıl	Erkek	Kadın
1963	18.51	13.40
1964	20.01	15.49
1965	22.06	17.96
1966	24.05	19.29
1967	26.36	21.13
1968	28.74	23.49
1969	32.64	27.13
1970	35.58	32.68
1971	39.74	34.64

Kaynak: TİSK 10. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu Nisan 1974, s. 39

Genellikle erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen kadın işçilerin ücretleri erkek işçilerinkinden daha azdır. 1963 yılında kadın işçiler erkek işçilerin ücretlerinin ancak % 72'sini alabiliyorlardı. Bu oran yıllar itibariyle bir artış göstermektedir. Bu artışın en önemli etkenlerinden biri toplu sözleşmelerdir. Toplu sözleşmelerle kadın-erkek işçiler arasındaki ücret farkının kaldırılması ve eşit işe eşit ücret alınması için çalışılmaktadır.

● *Maliyet İçinde Ücretlerin Payı*

Hakim sınıflar sürekli olarak hayat pahalılığının nedeninin artan ücretler olduğunu savunurlar. Oysa ücretlerin bir malın maliyeti içindeki payı son derece düşüktür. Aşağıdaki tablo İstanbul Sanayi Odası tarafından seçilmiş 550 büyük işyerinde bu konuda yapılan bir araştırmanın sonuçlarıdır:

Tablo. 55 – 100 Liralık Üretim Başına Toplam Gerçek Ücret (TL)

İşkolu	1966	1968	1970
Gıda	3.46	3.06	4.41
İçki	6.97	6.36	5.17
Dokuma	15.55	17.22	17.77
Giyim	19.52	27.10	24.51
Ağaç Mamuller	8.15	10.69	7.46
Kağıt	–	5.97	9.64
Matbaa	11.87	11.44	11.86
Kauçuk	14.55	14.61	13.62
Kimya	6.30	7.23	9.70
Metalik olmayan mamuller	19.01	19.06	19.99
Ana Metal	8.62	10.74	7.87
Madeni Eşya	6.55	7.10	7.50
Makine	6.63	10.29	7.98
Elektrik Makine ve cihazları	8.43	11.99	9.24
Taşıt Araçları	37.68	44.08	31.54
Diğer	5.42	7.41	4.06
Ortalama	9.53	10.36	10.53

Kaynak: Türk-İş 9. Genel Kurul Çalışma Raporu

Tablodan da görüldüğü gibi 1970 yılında işçi ücretlerinin maliyet içindeki payı sadece % 10.53'dür. İşçi ücretlerindeki % 100'lük bir artışın üretilen malın fiyatına % 10.53 oranında bir artış olarak yansıması gerekir. Oysa fiyatlar bu oranın çok üzerinde bir hızla artmaktadır. Bunun nedeni de kapitalist sistemde üretimin azami kâr amacına yönelik olmasıdır.

● *Sektörlere Göre Ücretler ve Sömürü Oranları*

Kapitalist sistemde üretimin amacının azami kâr olması nedeniyle, çeşitli sektörlerde ücretler kâr oranına göre değişiklik gösterir. İşçinin aldığı ücret, asgari bir düzeyin üstünde bu kâr oranına göre farklıdır. Bu kâr oranını belirleyen ana etken ise sömürü oranı, yani işçinin yarattığı değerin patrona giden bölümünün işçiye ücret seklinde

ödenen bölüme olan oranıdır. Sömürü oranının yüksek olduğu sektörlerde en yüksek ücrete rastlarız. Örneğin petrol ve kömür mamulleri sektöründe ücret 56.5 TL, sömürü oranı ise yüzde 566.7'dir. Bir işçinin bir günde yarattığı toplam değer 376.5 liradır. Bu miktardan işçi 56.6 TL alırken patrona 320 lira (56.5. TL X 5.667) kazandırmaktadır. Buna karşılık en düşük ücret ortalamasını gördüğümüz (19.22 TL) ağaç ve mantar mamulleri işkolunda sömürü oranı sadece yüzde 152.5' tur. Yani bir işçi bir günlük çabasıyla 48.5 lira yaratırken bunun 19.2 lirasını ücret olarak kendisi almakta, 29.3 lirası ise artık-değer olarak patrona kalmaktadır.

Kapitalist sistemde ücretler asgari bir düzeyin üstünde farklılık gösterir. Bu farklılık işin kolaylığına veya zorluğuna göre değil, işçinin patrona kazandırdığı miktara göre belirlenir. Aşağıdaki tabloda 1968 yılı için çeşitli sektörlerde sigortalı işçilerin ortalama ücretleri ve bu sektörlerde ozel kesimde sömürü oranları verilmiştir. Yetersiz ve yanlış olduğunu bildiğimiz istatistikler bile ana hatlarıyla sistemin işleyişiyle ilgili olarak söylediklerimizi doğrulamaktadır.

Tablo. 56 – 1968 Yılında İşkollarına Göre Ortalama Ücretler ve Özel Sektörde Sömürü Oranı

İşkolu	Günlük Ücret (TL)	Sömürü Oranı (%)
Gıda Maddeleri Sanayii	24.16	195.4
İçki Sanayii	33.73	478.8
Tütün Mamulleri	26.35	158.1
Dokuma Sanayii	22.50	209.8
Kundura, Diğer Giyecek Eşya ve Hazır Dokuma Eşya İmali	21.38	130.3
Ağaç ve Mantar Mamulleri (Mobilya İmali Hariç)	19.22	152.5
Mobilya ve Mefruşat İmali Sanayii	19.97	160.3
Kağıt ve Kağıttan Mamul Eşya İmali	34.25	218.1
Matbaacılık, Yayın ve Bunlarla İlgili Sanayi	33.60	162.8
Kürk ve Deri Mamulleri İmali (Ayakkabı ve diğer giyim eşyası hariç)	23.70	105.3
Kauçuk Mamulleri	28.06	263.5
Kimya Sanayii	31.77	260.0
Petrol ve Kömür Mamulleri İmali	56.54	566.7
Metallerden Gayri Madenlerden Mamul Eşya İmali (Petrol ve Kömür Mamulleri hariç)	25.14	231.3
Metal Ana Sanayii	40.36	224.0
Madeni Eşya İmali (Taşıt Araçları ve Makineler hariç)	27.12	43.9
Makina İmali (Elektrik Makineleri hariç)	29.66	223.6
Elektrik Makinaları Malzemesi İmali	29.16	203.0
Taşıt Araçları ve Malzemesi İmali	34.04	212.9
Tuhtelif İmalat Sanayii	23.96	219.3

● *Sümerbank İşçilerinin Ücretleri*

1967 yılı Temmuz ayında Sümerbank'a bağlı 20 fabrikada çalışan 26 bin Teksif üyesine bir anket uygulanmıştır.

Özel sektörde işten işçi çıkarılmasına sık sık başvurulması nedeniyle işyerinde ortalama kıdem düşük olmaktadır. Sümerbank'a bağlı fabrikalarda ise kıdem ortalaması özel sektördekinin üstündedir.

Tablo. 57 – 1967 Yılında Sümerbank İşçilerinin Kıdem Durumu (% dağılım)

1 yıldan az	12,8
1 - 6 yıl	33,0
7 - 15 yıl	31,7
15 yıldan fazla	22,5

Kaynak: Teksif, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 126 - 7.

15 Yıldan fazla kıdemli işçilerin toplam işçilerin dörtte birini oluşturduğu fabrikaya özel sektörde pek rastlanmamaktadır. İşçinin kıdeminin artması, her sözleşmede alınan zamlarla ücretin yükselmesi ve aynı zamanda kıdem tazminatının artması anlamına gelmektedir. Bu durumda işyerinde ortalama kıdemi düşük tutmak patronların yararına olmaktadır.

İşyerinde kıdem ve ücret arasındaki bağlantı, Sümerbank işçilerine ilişkin aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo. 58 – 1967 Yılında Sümerbank İşçilerinin Kıdem-Ücret Karşılaştırması

Ücret (Krş./Saat)	Bir Yıldan Az	1 - 3 Yıl	4 - 5 Yıl	6 - 10 Yıl	11-15 Yıl	16-25 Yıl	26-35 Yıl	35 Yıldan Fazla	Toplam
100 - 149	926	114	—	1	—	—	—	—	1041
150 - 199	3002	3219	2079	2075	1077	393	18	—	11863
200 - 249	285	1267	1357	2081	2079	2587	630	—	10286
250 - 299	93	295	459	754	964	1943	145	—	4653
300 ve yukarısı	19	63	85	289	268	504	109	19	1356
Toplam	4325	4956	3980	5200	4388	5427	902	19	29199

Kaynak: Teksif, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 128.

Tablodan da görüldüğü gibi, 1966 yılı sonunda 1 yıldan az kıdemi olanlar genellikle ayda 320 ile 480 lira arası bir ücretle geçinme durumundadırlar. 1-3 yıl kıdemlilerin yarıdan fazlası da bu ücreti almaktadır. Fakat yaklaşık olarak % 25'i bir üst gruptadır. Daha yüksek kıdemlileri ele aldığımızda, ücretin arttığını görebiliyoruz. 30 bine yakın işçinin 23 binden fazlası ayda brüt 600 liranın altında bir ücret almaktadır. Aylık geliri 600 liranın üstünde olan yaklaşık 6 bin işçinin 5 bine yakını 6 yıl ve daha fazla kıdemlidir. Fakat işyerinde 6 yıldan fazla bir süredir çalışmakta olup ayda 240 ile 320 lira arası bir ücret alan 1 işçi de bulunmaktadır.

● *Genel İş Üyelerinin Ücretleri*

Ücretlerin dağılımına ilişkin olarak genel hizmetler işkolunda faaliyette bulunan ve üyelerinin çoğu belediyelere bağlı işçiler olan Genel-İş'in üyelerinin ücretlerine bakabiliriz.

1963-1964 yıllarında 18 640 Genel-İş üyesinin günlük ücretlerinin dağılımı şu şekildeydi:

Tablo. 59 – 1963-1964'de Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı

Günlük Ücretler (TL)	Üye Sayısı	%
7 - 8	991	5.32
8 - 9	1160	6.22
9 - 10	2973	15.94
10 - 11	1515	8.13
11 - 12	2037	10.92
12 - 13	1998	10.74
13 - 14	7662	41.10
14 - 15	—	—
15 - 16	304	1.63
Toplam	18640	100.00

Kaynak: Genel-İş, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 38.

1965 yılında toplu iş sözleşmesinin imzalanmasından sonra günlük ortalama ücret 16.44 TL olmuştur. Aşağıdaki tabloda da sözleşme sonrası durum verilmiştir.

Tablo. 60 – 1965 Yılında Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı

Günlük Ücretler (TL)	Üye Sayısı	%
8 - 9	23	0.09
9 - 10	217	0.85
10 - 11	65	0.25
11 - 12	580	2.25
12 - 13	1230	4.86
13 - 14	754	2.98
14 - 15	2404	9.50
15 - 16	2351	9.30
16 - 17	3265	12.91
17 - 20	7349	25.11
20 - 25	8051	31.84
	26289	

Kaynak: Genel-İş, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 38.

Bir sonraki dönem imzalanan sözleşmelerle ise 1968-1969 yıllarında ortalama günlük ücret 20.54 liraya yükselmiştir.

Tablo. 61 – 1968-1969 Genel-İş Üyelerinin Ücret Dağılımı

Günlük Ücretler (TL)	Üye Sayısı	%
15 - 16	310	1.58
16 - 17	181	0.92
17 - 20	6753	34.47
20 - 25	9867	50.39
25 - 27	2477	12.64
	19588	100.00

Kaynak: Genel-İş, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 38.

● *Maden Federasyonu Üyelerinin Ücret Zamları*

Türk-İş'e bağlı Türkiye Maden İşçi Sendikaları Federasyonu'nun 48 bin maden işçisinin çalıştığı Ereğli Kömür İşletmeleri ile 1968 yılında yaptığı 2,5 yıllık toplu iş sözleşmesinde yeraltında çalışanlara günde 5 ile 6 lira arasında, yerüstünde çalışanlara ise günde 4 ile 5 lira arasında bir zam yapılmıştır. Garp Linyitleri İşletmelerinde çalışan 6 bin işçi, Etibank madenlerinde çalışan 9 bin işçi ikişer yıllık imzalanan toplu iş sözleşmeleriyle gündeliklerine 450 kuruş zam almışlardır. Bu sendikaya bağlı diğer 11 600 işçinin sözleşmelerle aldıkları ücret zamları daha da düşüktür.

● *İstanbul Demiryolu İşçilerinin Ücretleri*

İstanbul Demiryolu İşçi Sendikası'na bağlı işçilerin aylık ücretleri de 1963-1971 döneminde şu şekilde gelişmiştir (TL/ay):

Tablo. 62 – 1963-1971 İstanbul Demiryolu İşçi Sendikalarına Bağlı İşçilerin Aylık Ücretleri

	1963	1966	1971
Ustalar	653	821	1229
Vasıflı işçi	504	672	1080
Vasıfsız işçi	348	516	924

Kaynak: Sendika Çalışma Raporu

8 yıllık süre içinde ustaların ücretleri yüzde 88, vasıflı işçilerin ücretleri yüzde 114 ve vasıfsız işçilerin ücretleri yüzde 166 oranında artmıştır. Bu dönemde tüketici fiyatları İstanbul'da yüzde 85,2 oranında arttığına göre, işçilerin gerçek ücretlerinde sendikal mücadeleyle bir artış sağlanmış demektir. Fakat vergi ve sigorta kesintileri göz önüne alındığında ve 1963 yılında sendikal mücadelenin yeni başlaması nedeniyle artışta kıstas olarak alınan ücretlerin düşüklüğü düşünüldüğünde, yüksek gözüken oranlar azalmaktadır.

İstanbul Demiryolu İşçi Sendikası'nın 1971 yılında imzaladığı sözleşmeyle işçilerin net ücretleri şu şekilde değişmiştir:

Tablo. 63 – 19[illegible] Yılında İstanbul Demiryolu İşçi Sendikalarına Bağlı İşçilerin Ücretleri

	İşçi sayısı	Sözleşme öncesi net aylık (TL)	Sözleşme sonrası net aylık (TL)
1. sınıf uzman usta	45	1055	1317
2. sınıf uzman usta	65	950	1229
1. sınıf usta	107	892	1150
2. sınıf usta	110	838	1102
1. sınıf vasıflı işçi	172	792	1037
2. sınıf vasıflı işçi	190	738	980
3. sınıf vasıflı işçi	134	681	922
İşçi yardımcısı	154	627	865
Vasıfsız işçi	1421	562	795

Kaynak: Sendika Çalışma Raporu.

Görüldüğü gibi işçilerin yüzde 59'u vasıfsız işçi durumundadır ve sözleşme sonrasında ayda 795 liraya geçinmek durumundadır. Ortalama işçi ailesinin 5 kişiden oluştuğu düşünülürse, demiryolu işcilerinin yaşam düzeyi tahmin edilebilir.

1970 yılı sonunda İstanbul Demiryolu İşçi Sendikasına bağlı 2352 işçinin yaş ortalaması 37,4 idi. İşçilerin yüzde 59'u kiracıydı. Bu yaştaki insanların aldıkları bu düşük ücretler toplumsal muhalefeti iyice arttırmıştı. Fakat Türkiye'de militan sosyalist hareketin geçmişte kitlelerle bağ kuramamış olması, bu muhalefetin yeni bir dünya kurma doğrultusuna kanalize edilmesini, politize olmasını engelliyordu.

● *İstanbul Sanayi Odası'na Bağlı İşyerlerinde Ücretler*

1969, 1970 ve 1971 yıllarında İstanbul Sanayi Odasına bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin ortalama brüt saat ücretlerinde sektörler arasında büyük farklılıklar gözlemlenebilmektedir.

1971 yılında en düşük ücret ortalaması 365 krş/saat (ayda brüt 876 TL) ile gıda, en yüksek ücret ortalaması ise 740 krş/saat (ayda brüt 1776 TL) ile makina imalat sanayiinde görülmektedir.

Bu iki sektördeki ücret farklılığı işçi ücretlerinin toplam maliyet içinde farklı oranlarda bulunmasına bağlanamaz. Gıda sanayiinde yüzde 10 olan bu oran makina imalat sanayiinde yüzde 11'dir.

İki sektör arasındaki ücret farklılığı bir taraftan gıda işkolunda

çok sayıda kadın işçi çalıştırılması ve Türk-İş'e bağlı sarı Tek Gıda İş' in etkin olması ile sektördeki tekelleşmeye bağlı olabilir. Gıda sanayiinde yaygın görünüm ortak büyüklükte işletmelerdir. Üretilen ürünler ise gelişmiş bir teknoloji ve vasıflı işçilik gerektirmediğinden, işkolunda kârlılık arttığında yeni yeni işletmeler kolaylıkla açılabilmektedir. Makina imalat sanayiinde böyle bir durumun olmaması, işletmelerin daha yüksek kâr oranlarıyla çalışabilmelerine ve buna da bağlı olarak daha yüksek ücretler verebilmelerine yol açmaktadır. Ayrıca bu işkolunda DİSK'e bağlı Maden İş Sendikasının İstanbul ve çevresindeki ücretler üzerindeki olumlu etkisi de unutulmamalıdır.

Aşağıdaki tabloda İstanbul Sanayi Odası'na bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin 1969, 1970 ve 1971 yıllarındaki ortalama brüt saat ücretleri verilmiştir.

Tablo. 64 – 1969-1971 İstanbul İmalat Sanayiinde Ortalama Ücretler (krş/saat)

Sektör	1969	1970	1971
Toplam	373	405	520
Gıda	351	403	365
Dokuma	337	358	425
Hazır giyecek	359	391	554
Kauçuk mamulleri	356	400	539
Kimya	370	504	542
Metalden gayri mamul eşya	427	389	463
Metal Ana Sanayi	381	396	431
Metalden mamul eşya	360	398	440
Makina imalat san.	378	475	740
Elektrik mak. ve malzeme	397	421	694
Motorlu araçlar	426	484	557

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Sanayii 1969-1971.

● *Maden İşçilerinin Ücretleri*

Maden ocaklarının her türlü güvenlikten yoksun çalışma ortamına ve kaba-yoğun sömürüye rağmen maden işçilerinin ücretleri genel

ücret düzeyinin altındadır. 1963 yılında kamu sektöründe günlük ortalama ücret 17.4 TL iken maden ocaklarında yeraltında çalışanlara 14. 5 TL, yerüstünde çalışanlara 16.1 TL ödeniyordu. 1970 yılındaysa sigortalı işçilerin kamu sektöründe 44.4 TL, özel sektörde 36.3 olan ortalama ücretlerine karşın yeraltında çalışan maden işçilerinin ortalama ücreti 29.8 TL, yerüstündekilerin ise 35.4 TL idi.

Aşağıdaki tabloda 1963-1970 yılları arasında maden işçilerinin yeraltında ve yerüstünde çalışmalarına göre ücretlerinin dağılımı verilmiştir.

Tablo. 65 — 1963-1970 Maden İşçilerinin Ücretleri (TL/Gün)

Yıllar	Yeraltında	Yerüstünde
1963	14.5	16.1
1964	16.6	17.7
1965	18.3	19.9
1966	20.9	23.3
1967	22.6	23.6
1968	27.1	28.5
1969	25.5	30.1
1970	29.8	35.4

Kaynak: DİE, Maden İstatistikleri 1963-1970.

● *Asgari Ücret*

Bu dönemin başında çeşitli illerde çalışan ve İş Yasasının kapsamına giren işçiler için asgari ücretler saptandı. Asgari ücretler işçinin 16 yaşından küçük ve 16 yaşından büyük olmasına göre değişiyordu. Ayrıca bugün olduğu gibi tüm ülke için tek bir asgari ücret yoktu. Asgari ücret illere ve üretim alanına göre değişiklik gösterivordu. Örneğin tekstil işkolunda çalışan ve 16 yaşından büyük olan işçiler için asgari ücret Adana'da günde 11,2 TL iken Isparta'da 8 TL idi. Diğer taraftan Adana'da çırçır işinde çalışanlar için asgari ücret günde 12 TL, otel ve lokantalarda çalışanlar için 8 TL, fırınlarda çalışanlar için 10 TL idi. Ayrıca, özel sektör ve kamu sektörü için de farklı asgari ücretler saptanmıştı. Kamu sektörü için saptanan asgari ücretler özel sektör için saptananlardan düşüktü. Örneğin, yeraltından kömür çıkaran

işçilerin Zonguldak'ta aldıkları asgari ücret kamu sektöründe 850 kuruş iken özel sektörde 12 liraydı.

Aşağıda İstanbul, Ankara ve İzmir için bazı işkollarında 1963-1964 yıllarında özel sektörde çalışan 16 yaşından büyük işçilerin aldıkları günlük asgari ücretler verilmiştir:

Tablo. 66 – 1963-1964 3 Büyük İlde İşkollarına Göre Asgari Ücretler

İşkolu	İstanbul	Ankara	İzmir
Fırıncılık, değirmencilik	10 TL	10 TL	9,6 TL
Ticaret	13	14	10
Madeni Eşya	13	12	12,5
Matbaacılık	10,4	10	12
Tütün	10,1	–	9,5
Çimento	12	15	12
Tekstil	12	–	10

Kaynak: Bakanlıklararası Prodüktivite Merkezi, Türkiye'de Asgari Ücretler isimli yayından derlenmiştir.

● *Fiyatlar*

Bu dönemde işçiler tarafından yaygın olarak tüketilen malların perakende satış fiyatlarına baktığımızda ücretlerin düzeyi hakkında daha somut bir fikir edinebiliriz. İstanbul'da çeşitli tüketim mallarının perakende satış fiyatları 1963, 1967 ve 1970 yıllarında su sekildevdi:

Tablo. 67 – 1963-1970 Bazı Malların İstanbul'da Perakende Satış Fiyatları

	1963	1967	1970
Bulgur (krş/kg)	152	192	212
Patates (krş/kg)	94	136	117
Kuru fasulye (krş/kg)	423	357	495
Nohut (krş/kg)	256	291	318
Toz şeker (krş/kg)	275	321	354
Koyun eti(krş/kg)	863	1350	1406
Yumurta (tanesi)	31	44	53
Zeytin (krş/kg)	504	696	869
İki oda-mutfak bir evin aylık kirası (TL)	225	358	425

Kaynak: İstatistik Yıllığı - 1971, DİE.

Bu dönemde özellikle kiralarda büyük bir artış gözlenmektedir. İki oda ve mutfaktan oluşan bir evin aylık kirası 1963 yılında 225 lira iken 1970 yılında 425 liraya çıkmıştır. Yedi yıllık dönemde koyun eti 863 kuruştan 14 liraya, zeytin 5 liradan 870 kuruşa, yumurtanın tanesi ise 31 kuruştan 53 kuruşa çıkmıştır. Beslenme açısından önemli olan et-yumurta gibi protein yönünden zengin maddelerin fiyatlarındaki bu artış, işçi ve emekçi kitlelerinin kaliteli besin almaktan gittikçe uzaklaştıklarını göstermektedir.

3. Çalışma ve Yaşama Koşulları

Toplu sözleşme ve grev hakkının yasalaşmasını izleyen dönemde işçilerin 1963 öncesine oranla daha fazla haklar aldıklarını görüyoruz. Fakat alınan ücret artışları ve sosyal haklar kapitalistler tarafından fazlasıyla fiyatlara yansıtıldığından işçiler ve diğer emekçi sınıf ve tabakaların yaşam koşulları ya daha da kötüleşiyor, ya da eski düzeyinde kalıyor.

İşçiler her türlü iş güvenliğinden yoksunlar. Mevcut yasalar, burjuvaziye çalıştırdığı işçileri istediği zaman işten çıkarabilme hakkını tanıyor. Ekonominin her yıl yarattığı ortalama istihdamla, her yıl işgücüne katılma oranı arasındaki dengesizlik, yedek işsizler ordusunun sürekli olarak büyümesine yol açıyor. Bazı araştırmalara göre Türkiye'de 1971 yılında 1.750 bini tarımda 250 bini tarım dışında olmak üzere 2 milyon kadar gizli ve açık işsiz bulunmaktaydı. Yurt dışına işçi gönderilmesi önceleri bazı çevrelerce soruna bir çözüm olarak değerlendirildiyse de pratik, mevcut yapı içinde işsizlik sorununun çözümlenemeyeceğini göstermiştir.

İşyerinde çok sık görülen iş kazaları burjuvazinin kâr hırsının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir çok fabrikada masraf olmasın diye alınmayan tedbirler işçilerin hayatlarına mal olmaktadır. Burjuvazi grevler nedeniyle kaybedilen işgününün ulusal ekonomiye zarar verdiğini sık sık tekrarlar. Oysa fabrika patronlarının, maliyeti hiç de o kadar yüksek olmayan bazı emniyet tedbirlerini almaması nedeniyle meydana gelen iş kazaları çok daha fazla sayıda işgünü kaybına yol açmaktadır.

Aşağıdaki tablo. 1963-1971 yılları arasında Türkiye'de iş kazası ve grevle kaybedilen iş günlerinin karşılaştırmasını vermektedir:

Tablo. 68– 1963 - 1971 Türkiye'de İş Kazası ve Grevle Kaybedilen Günler (1000 gün)

Yıllar	İş Kazasıyla	Grevle
1963	1 183	15
1964	1 208	193
1965	1 349	241
1966	2 257	410
1967	1 756	204
1968	1 961	192
1969	4 088	358
1970	2 068	286
1971	2 226	234
Toplam	18 096	2 133

Kaynak: Türk-İş 9. Genel Kurul Çalışma Raporu.

1963-1971 yılları arasında geçen toplam 8 yılda iş kazaları ile kaybolan işgünü sayısı aynı süre içinde grevle kaybolan işgünü sayısının tam 8,5 mislidir.

Bu dönemde yaşam koşullarının giderek kötüleşmesine karşı işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinde bir hızlanma göze çarpıyor. Yapılan eylemler politik bir içerik kazanmaya başlıyor. İşçi sınıfının geçmiş yıllara oranla daha bilinçli bir şekilde gelişen mücadelesi yoğun baskılarla önlenmeye çalışılıyor. 1960-1970 döneminde yapılan 47 işçi eylemine karşı polis, 14 işçi eylemine karşı asker, 29 eyleme karşı da hem polis hem asker, hareketleri bastırmakla görevlendirilmiştir.

İşçi eylemlerinin nedenleri, işçilerin somut taleplerini dile getirdiğinden, çalışma ve yaşama koşullarını en doğru biçimde anlatacak önemli bir kaynaktır. 1960-1970 arasında ücret ve sosyal hakların yetersizliği nedeniyle 328 grev yapılmıştır. İşten atılan arkadaşlarla dayanışma için 41 eylem konmuş. 32 evlem sarı sendikalara karşı ve devrimci sendikalara geçmek için yapılmıştır. Burjuvazinin lokavtlarına karşı 11 grev var. Başka fabrikalardaki işçi eylemlerinin desteklenmesi için 5 direniş yapılmış, 4 hareket anti-demokratik iş kanunu ve diğer kanunlara karşı; 4 hareket de çeşitli siyasal amaçlar taşıyor.

1966-67 yıllarında Salihli'de Teksif üyesi yaklaşık 800 tekstil işçisi arasından örneklemeyle yapılan bir ankete göre işçilerin eline ay-

da ortalama net 383 lira geçmektedir. İşçiler ortalama 5 kişilik bir aileyi geçindirmek durumundadır. Ortalama kira 83 liradır. İşçilerin yüzde 40'ının evinde mutfak, banyo ve tuvalet bulunmamaktadır.

Antalya'da çalışan 1500'e yakın tekstil işçisi arasında uygulanan örnekleme ankete göre ise işçilerin eline ortalama net 476 lira geçmektedir. Kirada oturanlar ayda 121 lira kira ödemektedir. Evlerin yüzde 65'inde müstakil mutfak, elektrik ve su yoktur. (Kaynak: Teksif, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 147-8).

4. Örgütlenme

● *Toplu Sözleşme — Grev*

1963 yıllında yürürlüğe giren 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile işçi sendikaları sayısında önemli bir artış olmuştur. Aşağıdaki tablo 1963-1971 yılları arasında sendika sayıları ve sendikalara kayıtlı üye sayılarını vermektedir:

1963-1971 yılları arasında işçi sendikaları ve üye sayıları şöyledir:

Tablo. 69 — 1963-1971 İşçi Sendikaları ve Üye Sayıları

Yıl	Sendika Sayısı	Üye Sayısı
1963	565	295 710
1964	595	338 769
1965	668	360 285
1966	704	374 058
1967	798	834 680
1968	755	1 057 928
1969	797	1 193 908
1970	737	2 088 219
1971	631	2 362 787

Kaynak: Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt İstatistikleri, DİE, Yayın No. 658.

Tablodan da görüldüğü gibi 1963 yılında 565 olan sendika sayısı 1971'de 631 olmuştur. Sendikalı işçi sayısında da aynı yıllar arasında 8 misli artış görülmektedir. 1963 ve 1964 yıllarında toplam işçiler

arasında sendikalı işçilerin oranı % 11 dolaylarındadır. Bu oran 1967 yılında % 18.5'e, 1971 yılında da % 29.6'ya yükselmiştir.

Burada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta vardır. Sendikaların Çalışma Bakanlığına verdikleri sendikalı üye sayıları halen aidat ödemekte olan sendikalı işçi sayılarını değil, o sendikaya önce üye olup daha sonra istifa etmiş olanları da kapsar. Yani yukarıdaki tabloda verilmiş olan sendikalı işçi sayıları o anda aidat ödemekte olan işçi sayısının çok üstündedir.

1963 yılında 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girdi. Böylece 1961 Anayasası ile işçilere tanınmış olan grev hakkı yasalaştı. Bu yasanın çıkmasından sonra ilk toplu sözleşme Gıda-İş Sendikası ile Hacıbekir Ticarethanesi arasında 11 Eylül 1963 tarihinde imzalandı. Sözleşme 210 işçi adına 3 sene için yapıldı. Toplu İş Sözleşmesi yasasının yürürlüğe girmesinden bir ay sonra 800 işyeri çeşitli sendikalar tarafından toplu sözleşme görüşmelerine çağırıldı. 1963-1971 yılları arasında imzalanan toplu iş sözleşmesi sayıları, bunların kapsadığı işyeri ve işçi sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo. 70 – 1963-1971 Toplu Sözleşmeler ve Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Yıllar	Toplu Sözleşme Sayısı	Kapsadığı İşyeri Sayısı	Kapsadığı İşçi Sayısı
1963	96	156	9 462
1964	1 078	3 918	436 762
1965	872	2 855	171 859
1966	1 152	2 595	334 388
1967	2 339	3 630	188 765
1968	1 332	2 971	418 297
1969	1 429	2 875	244 486
1970	1 516	5 036	550 961
1971	1 443	4 542	342 550

Kaynak: Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt İstatistikleri, DİE. Yayın No. 658.

Bu sözleşmelerin, kapsadığı işyeri sayısı açısından % 37'si, kapsadığı işçi sayısı açısındansa % 57'si kamu kesiminde imzalanmıştır.

Aynı yıllarda grev sayıları ve greve katılan işçi sayıları da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo. 71 – 1963 - 1971 Grev, Greve Katılan İşçi ve Kaybolan İşgünü Sayıları

Yıllar	Grev Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Kaybolan İşgünü Sayısı
1963	7	1 374	12 255
1964	81	6 608	192 842
1965	43	5 573	240 554
1966	39	10 401	409 809
1967	91	8 162	203 779
1968	59	8 098	192 196
1969	82	23 190	357 799
1970	111	25 963	260 338
1971	97	20 016	295 950

Kaynak: Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt İstatistikleri, DİE, Yayın No. 658.

1970 sonuna kadar yapılmış olan toplam 513 grevin 134'ü gıda işkolunda yapılmıştır. Bu 134 grevin 131'i de gıda işkolunda faaliyette bulunan özel işletmelerde olmuştur. Dokumacılık işkolunda da 38 grev uygulaması vardır. Grevlerin %73'ü sömürünün ve çalışma koşullarının çok daha ağır olduğu özel sektör işletmelerinde yapılmıştır. Türkiye'de ilk yasal grev Kasım 1963'de Bursa'da Belediye Taşıt İşçileri Sendikası tarafından başlatıldı. 275 sayılı kanunun kabulünden sonra ilk yasa dışı grev de yine aynı tarihte Bozkurt Mensucat Fabrikası işçileri tarafından yapıldı.

Örgütlenme açısından bu dönemin en önemli olayı DİSK'in kuruluşudur. Bu olayda dönüm noktası olan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası grevinden kısaca söz etmek gerekir. Paşabahçe fabrikasında işkolu düzeyinde 3 yıllık bir süre için imzalanmış olan toplu sözleşmenin işçilere hiç bir hak getirmemesi üzerine, işyerinde kurulan Kristal İş Sendikası, patronu yeni bir toplu sözleşme için görüşmelere çağırdı. Patron bu çağrıyı kabul etmeyince de greve gidildi. Kristal-İş o zaman Türk-İş üyesi değildi. 14 Mart 1966'da Türk-İş'in 6. Genel Kurul toplantısında Kristal-İş Türk-İş üyeliğine kabul edildi ve grevin sonuçlandırılması için yetki Türk-İş'e verildi. Ancak Türk-İş'in Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu ile grevin 21 Mart'ta bitirilmesine ilişkin bir anlaşmaya varması üzerine Kristal-İş işyerinde yeniden grevi

başlattı. Türk-İş bünyesi içinde grevi destekleyen Kristal-İş, Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve İstanbul Basın-İş Sendikaları, Türk-İş tarafından bu eylemleri nedeniyle 24 Kasım'da geçici ihraç cezalarına çarptırıldılar. Daha önce. Temmuz 1966'da Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Maden-İş kendi aralarında Sendikalar Arası Dayanışma Konseyini (SADA) kurmuşlardı. 12 Şubat 1967'de de Türkiye Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş, Basın-İş ve Türkiye Maden-Iş (Zonguldak),Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurdular. DİSK'in kurulmasında Paşabahçe grevi neden değil, zaten var olan ayrılıkları daha da keskinleştirici ve süreci hızlandırıcı bir etken olmuştur.

5. Yasalar

● *274 ve 275 Sayılı Yasalarda Yapılan Değişiklikler*

15-16 Haziran olayları Türkiye İşçi Sınıfı tarihinin önde gelen dönüm noktalarından biridir. Türkiye İşçi Sınıfı ilk kez bir sınıf olarak bu olaylarda ağırlığını koydu, gücünü hissettirdi. Olaylar planlananları aştı. İşçi sınıfı içinde ve dışındaki sosyalist kadrolar olaylarda etkin bir rol oynadı. O güne dek sosyalist hareketin ağırlıkla küçük burjuva kökenli kişiler üzerinde etkin olabileceğini sanan ve tavrını ona göre alan sömürücü hakim ittifak aniden gerçeklerle karşı karşıya kaldı. Kafası burjuva devlet görüşüyle doldurulmuş onbinlerce işçi 15-16 Haziran'da yoğun politik deneylerden geçti. İşçi sınıfı içinden sosyalist harekete yeni yeni katılmalar oldu. Yani 15-16 Haziran ileriye doğru büyük bir atılımdı, işçi sınıfı hareketinin gelişiminde niteliksel bir değişimdi. İşçi sınıfı da, sömürücü hakim ittifak da bu olaylardan çok şeyler öğrendi.

15-16 Haziran olayları değiştirilmek istenen Sendikalar Yasasına bir tepki olarak DİSK'e bağlı sendikalar tarafından başlatıldı. Getirilmek istenen değişikliklerin amacı DİSK'i tasfiye etmek, burjuva düzeninin koruyucusu Türk-İş'i sendikacılık alanında tekel durumuna getirmekti. Kitlelerin gelişen mücadelesinden ürken burjuvazi, sendikalaşmanın önüne geçmek yerine bu akımı yanlış tarafa kanalize etmeyi, sarı sendikalarda pasifize etmeyi daha tutarlı bir taktik olarak benimsiyordu. Önerilen değişiklikler özetle şöyleydi:

- Bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o işkolundaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye olarak barındırması gerekecekti.
- İşçi federasyonlarının faaliyette bulunabilmeleri için kendi işkollarındaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye olarak barındırmaları gerekecekti.

- İşçi konfederasyonlarının kurulabilmesi için daha önce sözü edilen sendika ve federasyonların en az üçte birini ve sendikalı işçi sayısının en az üçte birini üye olarak barındırmaları gerekecekti.
- Sendika üyeliğinden ayrılmak için tek tek noter karşısına çıkmak ve kimlik saptanmasından sonra imzanın onaylanması gerekecekti.
- Sendika genel kurulları iki yılda bir yerine üç yılda bir toplanacaktı.
- Bir sendika kurmak için en az üç yıl o işyerinde çalışmış olmak gerekecekti.
- Uluslararası işçi kuruluşlarına ancak en fazla işçiyi barındıran konfederasyon üye olabilecekti.

Önerilen bu değişikliklerin kısaca açıklanmasında yarar var.

Birinci, ikinci ve üçüncü öneriler devrimci-ilerici sendikaların faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlamaktaydı. Sendikalardan ayrılmayı zorlaştıran dördüncü öneri ise sarı sendikalardan gittikçe artan istifaları önlemeyi amaçlıyordu. İstifa etmek isteyen üyenin hafta içinde bir gün ücretsiz izin alması ve noter parasını ödemesi gerekiyordu. Hafta içinde 48 saati doldurmayan işçinin hafta sonu ücreti de kesileceğinden, bir sendikadan istifa edecek işçi en az iki gündeliği kadar fedakarlıkta bulunmak durumundaydı. Sendika genel kurullarının toplanma süresinin uzatılması ise sarı sendikalarda köşeleri kapmış olan sendika ağalarının yerlerini sağlamlaştırmayı amaçlıyordu. Bir işyerinde sendika kurmak için o işyerinin en az üç yıllık işçisi olmak koşulu yeni sendikalaşma hareketlerine önemli bir darbeydi.

Sadece DİSK'in ve Türkiye İşçi Partisi'nin karşı çıktığı bu tasarıyı Adalet Partisi ve Türk İş destekliyordu. Cumhuriyet Halk Partisi ise ilk önceleri değişiklikleri benimsedi, fakat daha sonra gelen tepkiler karşısında daha tarafsız, "ne şişi, ne kebabı yakacak" bir tavır aldı.

DİSK'in düzenlediği olaylar DISK'i aştı. Türk İş'e bağlı veya sendikasız onbinlerce işçi yürüyüşlere katıldı. Olayların arkasından sıkıyönetim ilan edildi. Yüzlerce işçi işkenceden geçirildi, işlerinden atıldı. Fakat bu değişiklikleri getiren 1317 sayılı yasanın parlamentoda kabul edilmesi ve Resmi Gazete'de yayınlanmasına rağmen uygulamada herhangi bir değişiklik olmadı. Nihayet 19 Ekim 1972 tarihinde Anavasa Mahkemesinin aldığı iptal kararının yayınlanmasıyla 15-16 Haziran'ın boşa gitmediği bir alanda daha kanıtlandı.

B – İŞÇİ HAREKETLERİ

1963

OCAK

28 Ocak: İstanbul İstinye'de kurulu Kavel Kablo Fabrikası'nda 173 işçi yılbaşı ikramiyelerinin ödenmemesi, ücretlerde yapılan avarlama, Sendikadan çıkmaları için sürekli baskı yapılması ve 4 sendika temsilcisi arkadaşlarının işten atılması üzerine 5 gün sürecek bir oturma grevine başladılar. Grevin ilk gününde patron 10 işçinin işine fabrikada asayişi bozdukları gerekçesiyle son verdi. Böylece hareket lokavta dönüştü. İşten çıkarılan 10 işçi aileleriyle birlikte fabrika kapısı önünde beklemeye başladılar. Oturma grevinin beşinci gününde patronun çağırması üzerine fabrikaya gelen polisler işçileri çalışmaya zorladılarsa da işçiler çalışmamakta kararlı olduklarını gösterdiler. 5. günün sonunda işçiler fabrikadan çıkarıldılar ve resmi lokavt başladı. 4 Şubat'ta işçiler 36 gün sürecek grevlerine başladılar. İlk gün işçiler memurları fabrikaya sokmadılar. 5 Şubat'ta patron yeni işçi için gazetelere ilan verdi. Bunun üzerine işçiler gece gündüz fabrika önünde nöbet tutmaya başladılar. 13 Şubat'ta memurları içeri sokmak istemeyen işçilerden bazıları polis jiplerine alınarak dövüldüler. 19 Şubat'ta iki işçi tutuklandı. 1 Mart'ta patronun dışarıya mal çıkarması işçilerce engellendi. Tüm isteklerin kabul edilmesi üzerine işçiler 4 Mart'ta işbaşı yaptılar. Grev süresince 800 Türk Demir-Döküm işçisi grevdeki arkadaşlarını desteklemek için sakal boykotu yaptı. Bir çok fabrikalardan işçiler para yardımında bulunarak grevi desteklediler. Bayramda Maden-İş idarecileri ve tüm Maden-İş üyeleri Kavel grev yerinde toplandılar.

MAYIS

14 Mayıs: Kapsül fabrikasında asgari ücretin uygulanmamasını protesto eden işçiler oturma grevi yaptılar.

14 Mayıs: Adalet Mensucat fabrikasının 300 işçisi ücretlerini üç yıldır zamanında alamadıkları gerekçesiyle oturma grevi yaptılar.

16 Mayıs: Ücretlerini alamayan Ar Emprime fabrikası işçileri işyerine haciz koydurdular.

HAZİRAN

8 Haziran: Kütahya'da çalışma koşullarını protesto eden binlerce işçi sessiz yürüyüş yaptı.

TEMMUZ

24 Temmuz: İstanbul Topkapı'da Samur Sac fabrikasının işçileri 24 saatlik bir oturma grevi yaptılar.

28 Temmuz: Adana'da istedikleri zammı alamayan fırın işçileri bir protesto yürüyüşü yaptılar. Yürüyüş sırasında bazı arkadaşları kara-

kola götürülen işçiler topluca karakola giderek arkadaşlarını buradan aldılar.

EKİM

17 Ekim: İstanbul'da Gislaved Kauçuk Sanayi işyerinde çalışan 40 işçi greve başladı. Grev ertesi gün sona erdi.

KASIM

1 Kasım: Trio Lastik Fabrikası işçileri haklarını almak için greve başladılar. Grevin kanunsuz olduğu iddia edildi ve savcılık 1030 işçi hakkında dava açtı. İşçiler 500'er lira para cezası aldılar. Grev 7 Aralık'ta sona erdi.

7 Kasım: Bursa'da Belediye Otobüs şoförleri haklarını almak için greve başladılar. Grev 27 Kasım'da başarıyla sona erdi. İlk yasal grev.

13 Kasım: Bozkurt Mensucat fabrikasında toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık sonucu 300 işçi direnişe geçti. Direnişi engellemek isteyen polisle direnişteki işçiler arasında çatışma çıktı. İşçiler isteklerinin kabul edilmesi üzerine işbaşı yaptılar.

ARALIK

2 Aralık: Eskişehir'de Gamgam Otel Lokanta'da 30 işçi greve başladı. 73 gün süren grev 13 Şubat 1964'te sona erdi.

5 Aralık: Aydın'da Şafak Ekmek Fırınında çalışan 6 işçi bir gün süren bir grev yaptılar.

7 Aralık: Eskişehir'de Erdem Hamamında 23 işçi greve başladı. Grev 27 Şubat 1964 tarihine kadar sürdü.

22 Aralık: Mersin Rafinerisinde çalışan 321 işçi direnişe başladı. Patron rafineriyi kapatma kararı aldı. Direniş 12 Ocak 1964'te bitti.

- Cibali Tütün Fabrikasında 3500 işçi yemekler düzeltilinceye kadar işbaşı yapmayacaklarını açıkladılar.
- İstanbul'da tekstil işçileri greve gitti.
- Altıntekne fabrikasında işçiler ücretlerinin zamanında ödenmemesini protesto etmek için işi bıraktılar.
- Fargo Lastik Fabrikasında işçiler 60 arkadaşlarının işten atılması üzerine direnişe başladılar. Direniş sırasında Fargo'nun patronu kaçtı ve Belediye bu durumda fabrikanın kapanması gerektiğini bildirdi.
- Good-Year Lastik fabrikası işçileri ücretlerine zam isteğiyle oturma grevine başladılar.
- Zonguldak'ta 600 işçi sendika yöneticilerini protesto etmek amacıyla bir yürüyüş yaptılar.

1964

OCAK

10 Ocak: İstanbul'da Bozkurt Mensucat Fabrikasında çalışan Tekstil Örme Sanayi-İş Sendikası üyesi 1100 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine greve başladılar. 12 Ocak'ta fabrika kapatıldı, emniyet kuvvetleriyle işçiler çatıştı, 500 işçi için tahkikat açıldı. 18 Ocak'ta kanunsuz grev yaptıkları gerekçesiyle 1100 işçi hakkında dava açıldı. 20 Ocak'ta işbaşı yapıldı.

25 Ocak: Tarsus'ta Ekenler Tekstil Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 270 işçi toplu sözleşme yapılmaması üzerine greve başladı. Greve 22 Şubat'ta son verildi.

27 Ocak: Ankara'da Tumpane Şirketinin 370 işçisi Amerikan Şirketi ile Türkiye Ulaştırma İşçileri Sendikası arasındaki anlaşmazlığın çözümlenmesi ve işçi haklarının tanınması için sakal grevine başladılar.

ŞUBAT

18 Şubat: İstanbul'da Fil-Arı-Kelebek Kontrplak Fabrikalarında çalışan Türkiye Ağaç İşçileri Sendikası üyesi 450 işçi patronun işçilerin zam talebini ve sosyal haklarını tanımaması üzerine greve başladı. Grev, 16 Mart'ta işçilerin isteklerinin kabul edilmesi üzerine sona erdi.

20 Şubat: İstanbul'da Sümer Lastik Fabrikasında işten atılan 86 işçi vilayete yürüdü.

21 Şubat: İstanbul'da Güneş Yağ-Sabun Fabrikasında çalışan 150 işçi istedikleri % 20 zammın yapılmaması üzerine greve başladılar. İşçiler Birleşik Gıda İşçileri Sendikasına üye.

MART

27 Mart: İstanbul'da Singer Dikiş Makinaları Fabrikasında çalışan 300 işçiden 146'sı patronun toplu sözleşme müzakerelerine katılmaması ve sosyal haklarını vermemekte direnmesi üzerine greve başladılar. 6 Nisan'da Sıkıyönetim Komutanlığınca greve müdahale edildi. 17 Haziran'da grev sona erdi. Grevi örgütleyen sendika Maden-İş.

NİSAN

30 Nisan: İstanbul ve İzmir'deki BP Tesislerinde çalışan Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası üyesi 462 işçi sakal ve yemek boykotuna başladı. Boykotun nedeni toplu sözleşme görüşmelerinin uzaması. Direnişi Uluslararası Petrol ve Kimya İşçileri Sendikası destekliyor.

MAYIS

6 Mayıs: İzmir'de 200 fırın ve ekmek fabrikası işçisi işveren sendikasının istedikleri zammı kabul etmemesi üzerine greve başladı.

HAZİRAN

1 Haziran: Balat Sabun Fabrikasında çalışan 6 işçi pazar yevmi-

yelerinin verilmemesi üzerine direnişe başladılar.

8 Haziran: Gaziantep'te 6 iplik fabrikasında çalışan toplam 916 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve gittiler. 6 fabrika şunlar: Yetkin Şekerciler Fabrikası (44 işçi), Dokumacılar İplik T.A.Ş. (172 işçi), Soymer İplik ve Dokuma Fabrikası (155 işçi), Veliç İplik Fabrikası (436 işçi), Keloğlu Yün Fabrikası (38 işçi), Ali Güneş Yün Fabrikası (71 işçi). İşçiler Teksif üyesi. Grev işçilerin zam almasıyla 2 Ağustos'ta sona erdi.

12 Haziran: Adapazarı Zirai Donatım Fabrikasının 530 işçisi istedikleri % 20'lik zamının verilmemesi üzerine greve başladı. Grev 18 Haziran'da sona erdi.

13 Haziran: Bandırma'da Mehmet Tektaş, Erdem E. Yeşiloğlu, Büylük Akpınar, İsmail Morak, Hayri Durali ve Nuri Şahin Fırınlarında çalışan 30 işçi greve başladı. Grev 13 Temmuz'da sona erdi.

14 Haziran: Malatya Mezbahasında 28 işçi ücretlerinin arttırılması için greve başladı. Greve 17 Temmuz'da son verildi.

24 Haziran: Ali Ercan Kiremit Fabrikasında çalışan 70 işçi greve başladı. Grev 13 gün sürdü ve 7 Temmuz'da sona erdi.

TEMMUZ

1 Temmuz: Balıkesir'de İmren, Bölük, Numune, Anafartalar, Şen, Cami-i Kebir, Ünsal, Birlik, Kurtuluş, Ariş, Modern, Kavuş ve İbrahim İnce Ekmek Fırınlarında çalışan toplam 79 işçi greve başladı. Grevler 5 gün sürdü.

8 Temmuz: Batman Petrol Tesislerinde Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyesi işçiler TPAO'nın toplu sözleşme kararlarına uymaması, ücretlerinin düşüklüğü nedeniyle greve başladılar. 18 Temmuz'da işçilerin bazı isteklerinin kabul edilmesi üzerine greve son verildi.

13 Temmuz: İzmir'de Ege Yıldız Plastik Sanayiinde 8 işçi greve başladı. 110 gün süren grev 31 Ekim'de sona erdi.

21 Temmuz: Başbakanlık Devlet Matbaasında çalışan Basın-İş üyesi işçiler zam talepleri kabul edilmeyince greve başladılar.

23 Temmuz: İzmir'de Farmibut Fabrikasında 29 işçi greve gitti. Grev 10 Ağustos'ta sona erdi.

27 Temmuz: Kayseri'de Asmalı, Özen, Şafak, Zafer, Çınar, Ege, İktisat, Akbil, Altınbaşak, Vatan, Y. Ankara, Işık, Y. Cihan, İzmir, Güven Pide, Sanayi, İstanbul ve Nurol Fırınlarında çalışan toplam 170 işçi greve başladı. Greve 12 Ağustos'ta son verildi.

31 Temmuz: İstanbul'da Ticaret Sanayi ve Demir İşletmesinde çalışan 168 işçi greve gitti. 32 gün süren grev 1 Eylül'de sona erdi.

AĞUSTOS

10 Ağustos: Arçelik Madeni Esya Fabrikası, Daver Teknik Pres

Atelyesi ve İstanbul Cıvata Fabrikalarının 720 işçisi toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. İşçiler Maden-İş üyesi. Grev 22 Ekim'de bitti.

11 Ağustos: İstanbul'da kurulu Sungurlar Limited Şirketinde çalışan 455 işçi greve başladı. 30 gün süren grev 11 Eylül'de sona erdi.

12 Ağustos: Türkiye Tütüncüler Bankası Genel Müdürlük ve Akhisar Şubesinde çalışan toplam 15 personel greve başladı. 260 gün süren grev 28 Nisan 1965 tarihinde sona erdi.

13 Ağustos: İstanbul'da Good Year Lastik Fabrikasında Lastik-İş üyesi 380 işçi toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladı. 19 Eylül'de patronun fabrikadan mal çıkarmasına engel olan işçilerle Emniyet Kuvvetleri arasında çatışma çıktı ve 12 işçi gözaltına alındı. Grev 3 Ekim'de sona erdi.

17 Ağustos: İstanbul'da Emaye Taş ve Sac Fabrikasında çalışan 168 işçi greve basladı. Greve 26 Eylül'de son verildi.

24 Ağustos: Istanbul'da Altınbaş Çivi Fabrikasının 154 işçisi greve başladı. Grev 3 Eylül'de sona erdi.

EYLÜL

2 Eylül: Ankara'da Erkunt Döküm Ağır Sanayi Fabrikasında çalışan Maden-İş üyesi 64 işçi toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. 15 Eylül'de jandarma ile işçiler arasında çıkan çatışmada iki işçi yaralandı. Grev 10 Kasım'da sona erdi.

15 Eylül: Kayseri Belediyesinde çalışan 468 işçi ücretlerine zam yapılmaması nedeniyle greve başladılar. 26 Eylül'de Belediyeyi protesto etmek amacıyla düzenledikleri mitinge 5000'den fazla kişi katıldı. Greve 20 Ekim tarihinde son verildi.

21 Eylül: İstanbul'da Türkiye Amerikan Üs ve Tesislerinde çalışan 2500 işçi greve başladı. İşçiler gemiyle gelen malları depolara taşımadılar ve Amerikalı patronların dışarıdan getirttikleri 40 işçiyi de çalıştırmadılar.

23 Eylül: Kayseri'de Nural Ekmek Fabrikasının 16 işçisi greve başladı. 276 gün süren grev 26 Haziran 1965 tarihinde sona erdi.

EKİM

8 Ekim: İskenderun'da Mimaş İskele Liman İnşaatında çalışan 167 işçi 4 gün süren bir grev yaptı.

10 Ekim: Çanakkale'de Kepez ve Akta Konserve Fabrikalarında 400 işçi greve başladı. Grev 4 Mayıs 1965 tarihine kadar sürdü.

22 Ekim: Amerikan Hava Kuvvetleri Samsun Radar üssünde çalışan Harb-İş üyesi 192 işçi ücretlerine zam isteğiyle greve başladılar. Grev, 11 kasımda işçilerin isteklerinin kabul edilmesi üzerine sona erdi.

KASIM

15 Kasım: İzmir'de Betontaş Beton Direk Fabrikasında 230 işçi 2 gün süren bir grev yaptılar.

20 Kasım: Emekli Sandığı Ankara Oteli İnşaatında çalışan Yapı-İş Sendikası üyesi 285 işçi, patronun Uzlaştırma Kurulu kararını kabul etmemesi üzerine greve başladı. 1 Aralık'ta patronun dışarıdan getirttiği işçileri çalıştırmak istemesi ve işçilerin buna engel olması üzerine işçiler ve polis arasında çatışma çıktı. 2 sendika lideri ve 1 işçi gözaltına alındı. 6 Aralık'ta işçiler ve polis yeniden çatıştı, 1 işçi yaralandı. 5 Aralık'ta polis yabancı işçileri işyerine soktu. 6 Aralık'ta dışarıya mal çıkarılmasını önlemek isteyen işçiler ile polis arasında çıkan çatışma sonunda 9 işçi karakola götürüldü. Grev, işçilerin saat başına 30 kuruş zam almaları ile sona erdi.

23 Kasım: Kırıkkale'de 6 fırında çalışan toplam 109 işçi 33 gün süren bir grev yaptı. Garnizon, Melek, Doğan, Yeni Doğan, Hüsnü Kahya ve Zafer Fırınlarındaki grev 26 Aralık'ta sona erdi.

24 Kasım: İstanbul'da Kayacan Cam Fabrikasında çalışan 210 işçi ücretlerinin iki aydır verilmemesini protesto etmek için direnişe başladılar.

ARALIK

8 Aralık: İstanbul'da Berec Pil Fabrikasında 1085 işçi toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık sonucu greve gitti. Ertesi gün jandarma ile grevci işçiler arasında çatışma çıktı. 15 Ocak'ta toplu sözleşme imzalanması ile grev sona erdi.

11 Aralık: Sinop'ta Reynolds Construction Cooperation işyerinde 304 işçi 5 Şubat 1965 tarihine kadar sürecek bir greve başladılar.

1965

OCAK

3 Ocak: Mersin'de 11 fırında çalışan işçiler fazla mesailerinin verilmemesi nedeniyle direnişe başladılar. Savcılık kanunsuz direniş yaptıkları gerekçesiyle işçiler hakkında dava açtı.

12 Ocak: Salihli'de Pirko Dahil Sulama işyerinde 45 işçi greve başladı. 9 gün süren grev 21 Ocak'ta sona erdi.

14 Ocak: Ankara Ticaret Bankasının iki şubesinde Bank-İş üyesi 14 işçi greve başladı. Grev, 10 Ekim'de Yargıtay'ın grevin kanunsuz olduğuna karar vermesi üzerine sona erdi.

15 Ocak: Bursa Vilayet Matbaasında Basın-İş üyesi işçiler patronun toplu sözleşmede hiçbir isteği kabul etmemesi üzerine greve başladılar. Patron lokavt ilan etti.

ŞUBAT

10 Şubat: İstanbul'da İdrofil Pamuk ve Vatka Fabrikasında çalışan 86 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde ücret konusunda çıkan anlaşmazlık üzerine greve gitti. Polisle çıkan çatışmada iki işçi yaralandı. İşçiler Tekstil Örme ve Giyim Sanayii İşçileri Sendikası üyesi.

MART

4 Mart: Adana'da Nebati Yağ Fabrikasında çalışan 80 işçi 31 Mayıs tarihine kadar süren bir grev yaptılar.

9 Mart: İstanbul'da Avram Seferoğlu işyerinde çalışan 76 işçi 20 gün süren bir grev yaptı.

9 Mart: Zonguldak Kömür İşletmeleri Karadon Kömür Ocaklarında çalışan 5000 işçi, patronu ve patronla işbirliği içindeki sendika yöneticilerini ve liyakat zammının dağıtım biçimini protesto etmek amacıyla direnişe başladı. Direnişin ilk gününde iki mühendis yaralandı. Bölgeye polis ve jandarma gönderildi. 10 Mart'ta 49 işçi gözaltına alındı. 11 Mart'ta Kozlu bölgesinde çıkan çatışma sonucu 2 işçi öldü, 10 işçi ve 12 jandarma eri yaralandı. İşçiler yaralılarını ve rehin aldıkları bir mühendisi vermemekte direnince bölgeye askeri jetler gönderildi. Olayların sonunda 14 işçi tutuklandı.

10 Mart: Ereğli Kömür İşletmesi Karadeniz Bölgesi Gelik Ocağında çalışan 1500 işçi yevmiye zammının uygun dağıtılmadığı gerekçesiyle greve başladılar. İşçilerle güvenlik kuvvetleri arasında büyük çatışmalar oldu. 2 kişi öldü. İşverenin zamları yeniden gözden geçireceğini açıklaması üzerine grev 14 Mart'ta sona erdi.

NİSAN

2 Nisan: İstanbul'da 9 işçinin çalıştığı Emak Kollektif Şirketinde grev başladı. 28 gün süren grev 30 Nisan'da sona erdi.

23 Nisan: Kazlıçeşme'de 54 Deri fabrikası işyerinde Deri-İş üyesi 880 işçi greve başladı. 49 işyerinde lokavt ilan edildi. Greve katılan işçilerin işten atılmayacağı yolunda bir protokolun imzalanması üzerine grev sona erdi.

29 Nisan: Türk-İş'in düzenlediği "açlıkla mücadele kampanyası" nedeniyle Ankara'da binlerce işçi yürüdü.

MAYIS

3 Mayıs: İstanbul'da Taylı Mensucat Fabrikasının 34 işçisi greve başladı. 231 gün süren grev 20 Aralık'ta sona erdi.

14 Mayıs: Çanakkale Seramik Fabrikasında çalışan 650 işçiden Çanakkale Seramik Sanayii İşçileri Sendikası üyesi 520 işçi toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. 28 Mayıs'ta fabrikaya akaryakıt ve kömür getiren kamyonların içeri girmesine engel o-

lan işçiler ve jandar ıa arasında çatışma çıktı. İşçiler kamyonların önüne yatarak içeri girmesini engellediler. Grev 3 Haziran'da sona erdi.

15 Mayıs: Maraş'ta Zafer, Asri, Bakkallar ve Fenni Ekmek Fırınlarında çalışan toplam 12 işçi greve başladı. Grev Zafer Ekmek Fırınında 16 Mayıs'ta, Asri ve Fenni Ekmek Fırınlarında 18 Mayıs'ta, Bakkallar Ekmek Fırınında ise 25 Haziran'da sona erdi.

31 Mayıs: İzmir'de Şafak Kundura Mağazasında çalışan işçiler İzmir'deki tüm sendikaların da desteklediği bir grev yaptılar. Grev 30 Temmuz'da sona erdi.

HAZİRAN

2 Haziran: Ankara Ziraat Bankası Matbaasında çalışan Basın-İş üyesi 79 işçi toplu sözleşme hükümlerine uyulmaması üzerine greve başladılar. Greve 5 Haziran'da son verildi.

11 Haziran: İzmir'de deri işçileri yalınayak bir gösteri yürüyüşü yaptılar.

25 Haziran: İzmit'te Tarım Koruma Klor Tesislerinde çalışan 386 işçi greve başladı. 2 Temmuz'da çıkan çatışma sonunda Kimya-İş Sendikası Genel Sekreteri ve grev gözcüleri polis tarafından Savcılığa götürüldü. 7 Temmuz'da işçiler ve polis arasında çıkan çatışmada 25 işçi gözaltına alındı. 10 Temmuz'da patronun içeriye mal sokmak istemesi ve işçilerin buna engel olması üzerine polis ve jandarmayla işçiler arasında çıkan çatışmada 8 işçi yaralandı. 11 Temmuz'da Adliyeye verilen 14 grevci işçi tutuklandı. Ertesi gün tutuklu aileleri bir sessiz yürüyüş yaptılar.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Pendik Belediyesinde çalışan işçiler greve başladılar. İşçilerin haklarını almaları üzerine greve ertesi gün son verildi.

3 Ağustos: İstanbul'da Rekor Gofret İmalathanesinde çalışan 4 işçi 16 Ağustos'a kadar sürecek olan bir greve başladılar.

10 Ağustos: Kırıkkale'de Z. Yıldız Kiremit Tuğla Fabrikasında çalışan 197 işçi greve başladı. 24 gün süren grev 3 Eylül'de sona erdi.

14 Ağustos: Susurluk'ta 8 sandalye imalatçısında çalışan toplam 37 işçi greve başladı. Grev M. Emin Akgün Marangozhanesi ve A. Okur Sandalye İmalathanesinde 27 Ağustos'da; Çiçek Sandalye'de 3 Eylül'de; İbrahim Balkan Sandalye'de 4 Eylül'de; N. Pehlivan Sandalye ve Çaldıran Sandalye'de 6 Eylül'de; M. Kula Sandalye'de 9 Eylül'de; ve M. Tan Sandalye'de 11 Eylül'de sona erdi.

16 Ağustos: Hekimhan'da Bilfer Ticaret Sanayi İşyerinde 364 işçi bir gün süren bir grev yaptılar.

31 Ağustos: Lüleburgaz'da Trakya Kereste Sanayii işyerinde 7 işçi 2 günlük bir grev yaptı.

EYLÜL

13 Eylül: Samsun'da ABD Subay Kulübü işçileri bazı hakların tanınması için direnişe başladılar. Direnişe 132 işçi katıldı ve aynı gün sona erdi.

13 Eylül: İzmir'de Alsancak Liman İnşaatında çalışan 202 işçi 3 gün süreli bir grev yaptı.

18 Eylül: Konya Belediye Mezbahasında çalışan 17 işçi greve başladı. 87 gün süren grev 13 Aralık'ta sona erdi.

21 Eylül: Malatya Belediyesi Temizlik İşçileri greve başladılar. Grev kırıcılara engel olmak isteyen işçilerle polis arasında çıkan çatışmada 20 işçi yaralandı, 7 işçi gözaltına alındı. Grev 1 hafta sonra mahkeme kararıyla durduruldu.

30 Eylül: Gemlik'te H. Öztürk Ekmek Fırınında çalışan 7 işçi bir günlük grev yaptılar.

EKİM

4 Ekim: İstanbul'da Hüsn-ü Tabiat Matbaasında çalışan 5 işçi 12 Ekime'e kadar süren bir grev yaptılar.

11 Ekim: Lumnus Inter Cont. işyerinde çalışan 79 işçi greve başladı. Greve 19 Ekim'de son verildi.

20 Ekim: Likat-İş Sendikasına bağlı, Denizcilik Bankası Tahmil Tahliye İşçileri toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık sonucu greve basladı. İstanbul ve Trabzon'da 1300 işçinin katılmasıyla uygulanan grev 8 Kasım'da işçilerin zam isteklerinin kabul edilmesi üzerine sona erdi.

28 Ekim: Gönen'de Türk-Alman Çiftliğinde çalışan 85 işçi greve başladı. Grev 9 Kasım'da sona erdi.

KASIM

2 Kasım: İçel'de Nebati Yağ ve Sabun Fabrikasında çalışan 99 işçi 17 Aralık'a kadar süren bir greve başladılar.

17 Kasım: Ankara Devlet Tiyatrosunda çalışan 615 sanatçı Tötsis Sendikası adlı bir sendika kurarak toplu sözleşme görüşmelerine gitmek istediler. İdare, sanatçıların memur oldukları gerekçesiyle bu isteklerini kabul etmedi. Başlayan grev 19 Kasım'da varılan anlaşmayla sona erdi.

23 Kasım: Mersin'de Çukobirlik Yağ Fabrikasında 121 işçi zam isteğiyle direnişe başladı.

26 Kasım: İzmir'de Mannesman Boru Fabrikasında işçiler ücret zammı için direnişe geçtiler. 6 Aralık'ta polisle işçiler arasında çıkan çatışma sonunda 5 işçi gözaltına alındı. Direniş 15 Ocak 1966 tarihinde sona erdi.

ARALIK

3 Aralık: İzmir'de bazı fırınlarda çalışan toplam 650 işçi greve

başladı. 56 gün süren grev 27 Ocak 1966 tarihinde sona erdi.

7 Aralık: İzmir'de Kula ve Yün Mensucat fabrikalarında çalışan Teksif üyesi 2207 işçi toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. Türk-İş'in patronla yaptığı anlaşmayı işçiler kabul etmediler. 10 Şubat ve 12 Şubat'ta çıkan çatışmalarda işçiler gözaltına alındı. 12 Şubat'ta gözaltına alınan 49 işçiden 30'u tutuklandı. Grevi Japon, Alman ve İngiltere tekstil sendikaları destekledi. Grev 4 Mart'ta sona erdi.

11 Aralık: İzmir'de Alsancak Tütün Fabrikasında Gıda-İş üyesi 11 işçi patronun toplu sözleşmeye yanaşmaması üzerine greve basladı.

- İstanbul'da ekmek fabrikalarında çalışan işçiler greve başladı.
- Demiryolu İşçileri Sendikasına bağlı işçiler sendikanın haklarını korumadığını ileri sürerek bir protesto mitingi düzenlediler.

1966

OCAK

10 Ocak: Kocaeli'nde Pirelli Lastikleri Fabrikasında çalışan 413 işçi 23 Şubat'a kadar sürecek bir greve başladılar.

12 Ocak: Trabzon Radar Üssünde çalışan 90 işçi bir günlük grev yaptılar.

18 Ocak: Adana Vatan Gazetesinde toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık sonucu 11 işçiden Basın-İş üyesi 6'sı greve başladı.

ŞUBAT

1 Şubat: İstanbul Paşabahçe Cam Fabrikasında çalışan 2300 işçiden Kristal-İş üyesi 2200'ü toplu sözleşme müzakerelerinde zam konusunda çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladılar. 6 Şubat akşamı Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası işçileri grev yerine gelerek işveren aleyhine ve işçi lehine gösteri yaptılar. Bu olayla ilgili olarak 9 işçi savcılığa verildi. 22 Şubat'ta Türk-İş'in patronla imzaladığı sözleşmeye göre 138 işçinin işinden atılması yeni olaylara yol açtı. 26 Şubat'ta bir protesto yürüyüşü yapıldı. 29 Mart'ta Türk-İş'e göre grev bitti. Grevi yönetme hakkı Petrol-İş Sendikasına verildi. 21 Nisan'da hükümet grevi bir ay erteledi fakat grevci işçiler işbaşı yapmadılar. 25 Nisan'da işçiler bir ay sonra tekrar greve başlamak üzere işbaşı yaptılar.

7 Şubat: İzmir Kula Mensucat Fabrikasının Teksif üyesi 1000 işçisi bir yürüyüş yaptı.

28 Şubat: İstanbul'da Fahrettin Lidel, Salih Dönmez, Naci Telen, Sedat Altan, Muzaffer Altan, Ahmet Keleş, İsmail Dökmen, Halil Yıldırım, Kemal Senol, Kendiroğlu, Keleş ve Ortakları ve Hakkı

Erenoğlu mermer fabrikalarında toplam 99 işçi greve başladı. Greve 4 Mart'ta bütün işyerlerinde son verildi.

MART

17 Mart: Tokat'ta Özdemir Antimuan Limited Şirketinde çalışan 351 işçi bir günlük grev yaptı.

NİSAN

6 Nisan: İstanbul'da Akümlatör Sanayii İşyerinde çalışan 12 işçi bir günlük grev yaptı.

26 Nisan: Lastik-İş Sendikası İstanbul'da önce Gislaved, Derby Plastik, Plastel Plastik, Lüksor Tarak, daha sonra Derby Lastik, Balina Lastik ve Güneş Plastik Fabrikalarında greve gitti. 4630 işçinin katıldığı grevin nedeni ücretlere zam ve sosyal ve ekonomik hak istekleri. Önce lokavt ilan eden patronlar daha sonra işçilerin isteklerini kabul ettiler ve greve son verildi.

MAYIS

2 Mayıs: Çanakkale'de Merkez Yol Su İşleri'nde çalışan 36 işçi greve başladı. Grev 22 Haziran'da sona erdi.

3 Mayıs: Adana'da 5 kişinin çalıştığı ekmek fırınında 15 Mayıs'a kadar sürecek olan bir grev başladı.

3 Mayıs: Hatay'da İmdat Fırınında 4 işçi 15 Mayıs'a kadar sürecek olan bir greve başladı.

4 Mayıs: SSK Adana Şubesinde 116 işçi greve başladı. Grev 20 Temmuz'da sona erdi.

5 Mayıs: Adana'da Beden Terbiyesi Kayak şubesinde çalışan 27 işçi bir gün süreli bir grev yaptılar.

5 Mayıs: İstenderun'da 33 fırında çalışan Gıda-İş Sendikası üyesi 160 işçi greve başladı. Belediye askeri birliklerden yardım istedi. Grevler 12 Mayıs'ta sona erdi.

5 Mayıs: Adapazarında Budak Köyü Pipo Fabrikasında çalışan 31 işçi zam isteğiyle greve başladı. İşçilerin zam isteğinden vazgeçmesi üzerine grev 13 Mart 1967'de sona erdi. Grev, bu tarihe kadar yapılmış en uzun grev niteliğinde.

7 Mayıs: Havza'da Yeni Çeltek Linyit İşletmesinde çalışan 600 işçi boykota başladı.

30 Mayıs: Zonguldak'ta Ereğli Kömür İşletmesi Kandilli Bölgesinde çalışan 3600 işçi iki bölge müdürünün istifasını isteyerek direnişe başladılar. Direniş 2 Haziran'da Enerji Bakanı'nın işçilerin isteklerinin yerine getirileceğine dair söz vermesi üzerine sona erdi.

HAZİRAN

3 Haziran: Denizli Belediyesinde çalışan Genel-İş üyesi 27 işçi Belediye Başkanının anlaşma için yapılan bütün tekliflerden kaçması üzerine greve başladı.

4 Haziran: İzmit Belediyesi Temizlik işçilerinden Genel-İş üyesi olan 300'ü toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı.

9 Haziran: Konya'da YSE işyerinde çalışan İl-İş Sendikası üyesi 144 işçi yevmiyelerine zam yapılmaması üzerine greve başladılar. Grev 19 Temmuz'da sona erdi.

15 Haziran: Samsun'da Baharat Hububat işyerinde çalışan 9 işçi 5 günlük bir grev yaptı.

18 Haziran: İzmit'te Goodyear Fabrikasında çalışan 150 işçi, işçi temsilcisinin patron tarafından neden gösterilmeden işinden atılması üzerine direnişe başladılar.

20 Haziran: Bursa'da bir linyit işletmesinde çalışan 8 işçi, 269 gün süren ve 15 Mart 1967 tarihinde sona eren bir greve başladılar.

TEMMUZ

4 Temmuz: İzmir'de Nurtaş Civa işyerinde çalışan 23 işçi greve başladı. Grev 25 Ağustos tarihinde sona erdi.

25 Temmuz: Adana'da 80 dolmuş şoförü, Belediye'nin şehir dışındaki bir otobüs hattının işletme hakkını özel sektöre devretmesi üzerine direnişe başladılar.

27 Temmuz: Çorum'da Genel-İş Sendikasına üye 54 temizlik işçişi, Çorum Belediye Başkanının 72 işçinin işine son vermesi ve işçileri başka bir statüye tabi tutarak ücretlerini 350 liradan 250 liraya indirmek istemesi üzerine Çorum'dan Ankara'ya kadar sürecek bir yürüyüşe başladılar. 3 Ağustos'ta Anıt Kabir'e gelen işçiler yürüyüşü bitirdiler. 5 Ağustos'ta Danıştay'da açtıkları davayı kazanmaları üzerine 8 Ağustos'ta işbaşı yaptılar. 10 Ağustos'ta Belediye Başkanının Danıştay'ın kararına uymaması üzerine 15 Ağustos'ta İstanbul yürüyüşü başladı. Yürüyüş sırasında bazı işçiler ayakları patladığından hastaneye kaldırıldılar. İşçiler Bolu, Hendek, Düzce, Adapazarı, ve İzmit'te halk tarafından karşılandılar.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Gümüşhane'de YSE işyerinde çalışan 90 işçi bir gün süren bir grev yaptılar.

4 Ağustos: Batman'da TPAO Genel Müdürlüğünde çalışan Petkim-İş üyesi işçiler toplu sözleşmenin uygulanmaması ve % 17'lik zammın bir kısım personele verilip bir kısmına verilmemesi nedeniyle greve başladılar. Grev süresinde grevci işçilerle greve karşı olanlar ve polis arasında çatışmalar çıktı. Bazı işçiler ve sendika yöneticileri mahkemeye verildi.

4 Ağustos: 31 linyit ocağında çalışan 8000 işçi toplu sözleşme ile tanınan ücret artışının kendilerine ödenmemesi üzerine greve başladılar. Grev 15 Ağustos'ta varılan anlaşma üzerine sona erdi.

5 Ağustos: Adana Belediyesi Otobüs İşletmesinde çalışan 70 işçi greve başladı. Grev 11 Eylül'de sona erdi.

8 Ağustos: Sinop'ta Tumpane Company'de çalışan 246 işçi 5 gün süren bir grev yaptılar.

9 Ağustos: Zonguldak'ta bazı fırınlar 8 saatlik işgünü için greve başladılar.

EYLÜL

5 Eylül: Ar-Yün İpekli Sanayi ve Ticaret Şirketinde toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle Teksif üyesi işçiler greve başladılar.

5 Eylül: Mersin'de 22 fırının işçileri greve başladı. 12 fırın lokavt yaptığından fırınlardan 10'u greve devam etti. İşçiler, Mersin Fırın İşçileri Sendikası üyesi.

10 Eylül: İstanbul'da Yeni Kontrplak Fabrikasında çalışan Tam-İş üyesi 170 işçi ücretlerine zam yapılmaması üzerine greve başladılar.

12 Eylül: İstanbul'da Pancar Motor Fabrikasında Maden-İş üyesi 76 işçi Çelik-İş Sendikasına geçmeleri için kendilerine baskı yapıldığı gerekçesiyle direnişe başladılar. 23 Eylül'de 95 işçi İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüşe geçtiler.

16 Eylül: İzmir'de Maktaş Makarna Fabrikasında çalışan 199 işçi iki gün süren bir grev yaptı.

19 Eylül: Diyarbakır Petrol Arama Şirketi işçileri toplu sözleşmede anlaşmazlık, ücretlerin düşük olması ve iş emniyetinin olmaması gerekçesiyle greve başladılar. İşçiler Petrol-İş üyesi.

27 Eylül: İskenderun Batman Pipe Line (Boru Hattı) inşaatında çalışan Yapı İşçileri Sendikası üyesi 1300 işçi ücretlerine zam isteğiyle greve başladılar. 28 Eylül'de işçileri zorla çalıştırmak isteyen jandarma ile grevci işçiler arasında çatışma çıktı. 29 Eylül'de işçiler işyerini terkettiler, jandarma şantiyeleri işgal etti. 30 Eylül'de jandarmalarla çıkan çatışmada 6 işçi yaralandı. 9 Ekim'de alınan zam üzerine grev sona erdi.

EKİM

1 Ekim: İnegöl Toprak Sanayi A.Ş. ve Kalburt Kiremit Tuğla Fabrikasında çalışan Çimse-İş'e üye 200 işçi, patronun toplu sözleşme görüşmelerine yanaşmaması üzerine greve başladı. Grev 10 Şubat 1967 tarihinde sona erdi.

17 Ekim: İzmir'de üzüm, incir ve pamuk işletmelerinde çalışan 2000 sendikasız hamal ücretlerine zam yapılmaması üzerine direnişe başladı. İşletmelerin önünde malların girip çıkmasını engelleyen işçilere polis müdahale etti.

18 Ekim:Divriği'de Beyoğlu Demir Madeninde çalışan 52 işçi 10 gün sürecek olan bir greve başladı.

19 Ekim: Alaşehir Bahçedere Cıva Madeninde çalışan Maden-İş üyesi 28 işçi greve başladı.

23 Ekim: Net Kuru Temizleme Fabrikasında Teksif üyesi 13 işçi zam ve yıllık ikramiye haklarını almak için greve başladı. 10 saat süren grevin sonunda işçilerin istekleri yerine getirildi.

26 Ekim: Kozlu Bölgesi Ereğli Kömür İşletmesinde çalışan Maden İşçileri Sendikasına üye 7793 işçi 16 saat süren bir oturma boykotu yaptılar. Boykotun nedeni sendikanın haklarını iyi koruyamaması ve yevmiye ve primlerinin arttırılması istekleri.

28 Ekim: İzmir'de Demokrat İzmir Gazetesinde 25 teknisyen ve işçinin katıldığı bir grev başladı. Grevin nedeni gündeliklere istenen 6 lira zam. Grev Demokrat İzmir Gazetesinin kapanmasıyla sona erdi.

KASIM

4 Kasım: İstanbul'da Mezuroğlu Tuğla Fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi 48 işçi toplu sözleşme görüşmelerine işverenin gelmemesi üzerine greve başladı.

7 Kasım: İstanbul'da Kızılay'ın Ardiye ve Antrepolarında çalışan Likat-İş üyesi 50 işçi toplu sözleşme imzalanmaması üzerine greve başladı. 6 Aralık'ta Kızılay'ın satış yapmak istemesi üzerine çatışma çıktı. Grev 15 Aralık'ta toplu sözleşme imzalanması ve ücretlere getirilen zam ile sona erdi.

11 Kasım: İzmir'de Tariş, Turyağ, Altınyağ, Bomel Ticaret ve Sanayi, Muharrem Canpolat ve Ergon Prina Yağ Fabrikalarında çalışan Tüm Gıda-İş Sendikası üyesi 2500 işçi toplu sözleşmeden doğan haklarının verilmemesi üzerine greve gitti. Canpolat Fabrikasında işçiler haklarını aldılar ve 21 Kasım'da işbaşı yaptılar.

18 Kasım: Keban Barajı İnşaatında çalışan Yapı-İş Sendikası üyesi 756 işçi ücretler ve sosyal yardımlardaki anlaşmazlık nedeniyle greve başladılar. 21 Kasım'da başka iki şirkete bağlı 290 işçi daha greve katıldı. Ücretlere yapılan zam üzerine greve son verildi.

19 Kasım: Adana'da Akdeniz Nebati Yağ Fabrikasında çalışan 1410 işçiden Teksif üyesi 1119'u ücretlerine zam ve bazı sosyal haklar istekleriyle greve başladılar. 24 Kasım'da fabrikaya hammadde götüren kamyonun grevdeki işçiler tarafından tahrip edilmesi, jandarma, polis ve işçiler arasında çatışmaya yol açtı. Bir kadın işçi yaralandı. 7 Aralık'ta, saat başına 20 kuruş zam alınması üzerine grev bitti. Zamların işçilere ödenmemesi üzerine greve tekrar başlandı. 26 Aralık'ta işçiler patronun mal kaçırmaya teşebbüs etmesi üzerine fabrikanın önünde toplanarak fabrikayı taşladılar.

21 Kasım: Ankara'da AID işyerlerinde çalışan Türkiye Genel-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladı.

28 Kasım: Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü ile Toprak Su Genel Müdürlüğünün 57 ildeki 57 işyerinde çalışan 3500 işçi greve başladı. Grevin nedeni patronun Uzlaştırma Kurulu Kararına uymaması. İşçiler Top-Su-Köy-Tar İşçileri Sendikasına üyeler.

ARALIK

6 Aralık: Batman-İskenderun Pipe Line (Boru Hattı) İnşaatının İskenderun-Dörtyol arasındaki terminal ve petrol tankları inşaatı işçileri greve başladı. Uzlaşmaya gidilmesi üzerine grev 25 Aralık'ta sona erdi.

12 Aralık: İzmit Derince Limanında çalışan 400 işçi Sendika ile Denizcilik Bankası arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı.

16 Aralık: İstanbul'da EAS Akü ve Ebonit Sanayi A.Ş.'nde çalışan 200 işçi toplu sözleşmede anlaşmazlık sonucu greve başladı. 15 Aralık'ta işveren lokavt yaptı.

17 Aralık: İstanbul'da TRT'de çalışan Türkiye Müzisyenler Sendikası üyesi 250 sanatçı, ücretlerinin azlığı nedeniyle greve başladılar.

20 Aralık: DDY'nın Haydarpaşa, Derince, İskenderun, Samsun, Mersin tahmil ve tahliye işçileri ve DDY Istanbul Mağazasında çalışan Likat-İş üyesi 1538 işçi toplu sözleşmenin imzalanmaması üzerine greve başladı. Hükümet greve erteledi fakat 48 saat greve devam edildı.

21 Aralık: İstanbul'da Petrol Ofisi'nin Kuruçeşme, Çubuklu ve Harami'deki üç işyerinde çalışan Petrol-İş üyesi 3400 işçi işverenin toplu sözleşmeye uymaması üzerine greve başladı. 28 Aralık'ta polisle çıkan çatışmada 1 kişi yaralandı, 12 kişi tutuklandı. 1 Ocak'ta Harbiye'den Taksim'e kadar bir yürüyüş yapıldı. 19 Ocak'ta Caltex Tankeri işçiler tarafından işgal edildi. 4 Mart'ta grev Bakanlar Kurulu tarafından 2 ay süreyle ertelendi.

28 Aralık: Nuh'un Ankara Makarnası Fabrikasında 200 işçi toplu sözleşmeden doğan anlaşmazlık sonucu greve başladı. Patron fabrikayı kapattığını bildirdi. İşçiler Toprak Mahsulleri, Gıda, Içki ve Tütün Sanayii İşçileri Sendikasına bağlı. Grev 10 Nisan 1967'de bitti.

- Horoz Çivi Fabrikasında işçiler greve gittiler.
- Şark Lastik Fabrikasında ücretlerini alamayan işçiler direnişe başladılar.

1967

OCAK

6 Ocak: Manisa'da Timsah Lastik Fabrikasında Lastik-İş üyesi 43 işçi greve başladı. 10 Ekim'de grev hala sürmekteydi.

15 Ocak: İzmit'te bir işyerinde Petrol-İş üyesi 1000 işçi greve başladı.

23 Ocak: Derince'deki Çelik Sanayi Fabrikasında Maden-İş üyesi 65 işçi ücretlerinin arttırılması için greve başladı. Grev 17 Mart'ta sona erdi.

ŞUBAT

7 Şubat: Batman'da rafineri, garaj, nakliyat, tamirhane ve idare, Malatya'da satış deposunda çalışan 3000 işçiden Petrol-İş'e bağlı 1900'ü toplu sözleşmeden çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 3 Kasım'da Bakanlar Kurulunca 3 ay ertelenmişti. 7 Şubat'ta patronun işyerinin kapılarını kapamasını önlemek isteyen işçilerle polis ve jandarma arasında çatışma çıktı. 8 Şubat'ta bütün kapıları tutan işçiler greve katılmayan işçilerin işyerine girmesini önlediler. Polis ve jandarmayla çıkan çatışmada 14 polis, 4 jandarma yaralandı, 13 sendikacı mahkemeye verildi. 9 Şubat'ta bir binbaşının verdiği ateş emrini askerler dinlemedi. 22 Şubat'ta tutuklanan işçi sayısı 16'ya yükseldi. 24 Şubat'ta işverenin kanunsuz çalışma ile ürettiği malı satışa çıkarmasını protesto eden işçilerden bazıları tutuklandı. 17 Mart'ta Batman'da kadınlar greve katılmayan kocalarını greve katılmaya ikna ettiler. Greve 4 Mayıs'ta son verildi.

13 Şubat: İstanbul'da Trakya Yağ Fabrikasında çalışan 159 işçi, 10 liranın altında ücret verilmemesi için greve başladı. İşçiler Türkiye Gıda Sanayii İşçileri Sendikası üyesi.

20 Şubat: Istanbul Tophane'de kurulu Filiz Laboratuarında çalışan Kimya-İş üyesi işçiler toplu sözleşme görüşmeleri sırasında patronun bütün istekleri reddetmesi ve işçi temsilcilerini işten çıkarması üzerine grev kararı almışlardı. Karar 20 Şubat'ta patronun işçilerin bütün isteklerini ve işten çıkardığı işçileri yeniden işi almayı kabul etmesi üzerine kaldırıldı. Bu işyerinde çalışan işçilerin hepsi kadın.

20 Şubat: İstanbul'da Trabya Oteli inşaatında çalışan 59 işçi greve başladı. Grev 13 Mart'ta sona erdi.

28 Şubat: İstanbul'da Kağıthane Çelik Eşya Fabrikasında çalışan 44 işçi 14 Nisan'a kadar sürecek olan bir greve başladı.

MART

3 Mart: İstanbul Yeşilköy'de kurulu Gramofon Fabrikasında Petrol-İş Sendikası üyesi işçiler toplu sözleşme görüşmeleri sırasında çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 19 Nisan'da tarafların anlaşmaya varması üzerine sona erdi.

3 Mart: Bandırma Belediyesinde çalışan Temizlik, mezbaha, fen ve mezarlık işçileri greve başladı. Grev, 6 Mart'ta Bakanlar Kurulunca ertelendi.

28 Mart: İstanbul'ta Almidilli Suni Gübre Fabrikasında Kimya-İş üyesi işçiler greve gitti.

28 Mart: İstanbul Cevizli'de Tarım İlaçları Fabrikasında Kimya-İş üyesi işçiler ücretlerine patronun % 5'lik teklifine karşılık % 25'lik zam isteğiyle greve başladı. Grevin ikinci gününde patronun dışarıdan çalıştırmak üzere 6 kişi getirmesi üzerine grev gözcüleri ile tartışma çıktı. Olay polis tarafından bastırıldı. 14 Nisan'da grev sona erdi.

• Derby Lastik fabrikasında işçi temsilcisinin işten atılması üzerine binlerce işçi patronu protesto etmek ve arkadaşlarını yeniden işe aldırmak için bir yürüyüş yaptı.

NİSAN

4 Nisan: İstanbul'da Lüksor Lamba Fitili imalathanesinde çalışan 30 işçi greve başladı. Grev 12 Mayıs'ta sona erdi.

4 Nisan: Adana, İskenderun ve Mersin'de Sosyal Sigortalar Kurumunda çalışan Tez Büro-İş Sendikasına üye 200 işçi, toplu sözleşmedeki bir anlaşmazlık nedeniyle greve başladılar. 25 Haziran'da bir yürüyüş düzenlendi. Grev 20 Temmuz'da sona erdi.

5 Nisan: İstanbul'da Çelik Eşya Fabrikasında çalışan 47 işçi bir gün süreli bir grev yaptılar.

5 Nisan: İstanbul'da Site Sineması personeli patronun toplu sözleşme görüşmelerine katılmaması üzerine greve gitti. İşçiler Oleyis Sendikası üyesi.

5 Nisan: Adana'da Beden Terbiyesi Bölge Temsilciliğinde çalışan 25 işçi greve başladı.

7 Nisan: Yeşilköy Hava Alanı, BP Yeşilköy Havacılık Servisinde çalışan 500 personelden Hava-İş Sendikası üyesi 200'ü greve başladı. Grev 25 Nisan'da bitti.

24 Nisan: Bursa Santral Garajında çalışan Türkiye Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası üyesi 46 işçi memur statüsüne tabi tutulmak istenmeleri üzerine greve başladılar. Grev göscülerinin taşıtları garaja sokmak istememeleri üzerine polis ve işçiler arasında çatışma çıktı.

30 Nisan: İzmir'de Arman Fidanlığında çalışan 142 işçi greve başladı. Grev 23 Mayıs'ta sona erdi.

MAYIS

5 Mayıs: Konya Çimento Fabrikasında çalışan Çimento-İş Sendikası üyesi 246 işçi, 25 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek için direnişe başladılar. Direniş 12 Mayıs'ta bitti.

10 Mayıs: Adana'da Kemal Matbaasında 7 işçi 21 Mayıs'a kadar sürecek olan bir greve başladılar.

11 Mayıs: Manisa Belediyesinde çalışan Genel-İş Sendikasına bağlı 350 temizlik, otobüs ve mezbaha işçisi ücret anlaşmazlığı nedeniyle greve başladı. 16 Haziran'da işçiler Manisa-Ankara yürüyüşüne

başladılar. 18 Haziran'da Izmir'de, 27 Haziran'da Aydın'da halk işçileri sevinçle karşıladı. 24 Temmuz'da Ankara'ya giren işçileri toplum polisleri karşıladı. Bu arada bazı kişiler tarafından AP Genel Merkezinin önüne bazı yazılar yazıldı ve Anayasanın asıldığı bir darağacı bırakıldı.

22 Mayıs: YSE Müdürlüğünün Edirne Şubesinde çalışan 84 işçi üç günlük bir grev yaptı.

23 Mayıs: Menemen Zirai Araştırma Enstitüsünde çalışan Tarım-İş Sendikası üyesi 85 işçi Türkiye'nin ilk tarım grevini başlattılar. Grevin nedeni patronun Sendikanın yaptığı toplu sözleşme çağrısına gelmemesi. 30 Mayıs'ta toplu sözleşme imzalanması üzerine grev sona erdi.

HAZİRAN

3 Haziran: Ankara Belediyesi temizlik işçileri greve başladı. 11 Haziran'da bazı işçilerin işbaşı yapması üzerine grevci işçilerle bu işçiler arasında tartışmalar çıktı. 15 Haziran'da işçilerin bildirilerini dağıtan bazı öğrenciler tutuklandı. Aynı gün 2000 temizlik işçisi ve öğrencinin katıldığı bir yürüyüş yapıldı. Grev öncülüğü yapan işçiler işten çıkartıldı.

6 Haziran: Anadolu Ajansı işçileri sendika üyelerinin cezalandırılması ve toplu sözleşmede anlaşmazlık nedenleriyle greve başladılar. İşçiler Türkiye Fikir İşçileri Sendikasına üye.

6 Haziran: Diyarbakır Tuğla Ocaklarında çalışan 1400 işçi, sendikasız olmalarından dolayı patronun işçilerin isteklerini dikkate almaması nedeniyle greve başladı.

10 Haziran: Adana Belediyesinde çalışan 325 işçi yarım gün süren bir grev yaptılar.

20 Haziran: Bilecik YSE Müdürlüğüne bağlı olarak çalışan 23 işçi üç gün süreli bir grev yaptı.

26 Haziran: İstanbul Migros T.A.Ş.'nde çalışan 400 işçi greve başladı. Grev 24 Ağustos'ta sona erdi.

TEMMUZ

3 Temmuz: Gaziantep'te Belediye Otobüs ve Temizlik İşleri, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, Mezbaha, Atelye, Buzhane ve Asfalt şantiyesinde çalişan Genel-İş üyesi 982 belediye işçisi greve başladı. Greve 6 Temmuz'da son verildi.

3 Temmuz: İstanbul'da Tekstil üyesi 250 işçinin çalıştığı Gavriyeloğlu Mensucat Fabrikasına grev başladı. İşçiler boş oturmamak için temizlenmeyen sokak ve parkları temizlediler. Polis engel olmak istedi. 29 Ağustos'ta patronun işbaşı yapıldığı takdirde işçilerin isteklerini yerine getireceğini söylemesi üzerine işbaşı yapıldı, fakat patronun sözünde durmaması üzerine tekrardan greve başlandı. 20 Ey-

lül'de patronun istedikleri parayı vermemesi üzerine Eminönündeki mağazayı basan işçiler polisin gelmesine rağmen mağaza önünde nöbet tuttular. Grev 25 Eylül'de ileri sürülen bütün şartların kabul edilmesi üzerine sona erdirildi.

5 Temmuz: Amasya Özel İdaresinin Eski Çeltek Linyit İşletmesinde çalışan Çorum Birleşik Maden İşçileri Sendikası üyesi 450 işçi greve başladı. Grevin nedeni toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması. 3 gün süren grev 7 Temmuz akşamı anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

7 Temmuz: Ankara'da Havuzlu Çiçek Lokantasında çalışan 23 işçi greve başladı. Grev 10 Ağustos'ta sona erdi.

21 Temmuz: İstanbul'da Makta Ticaret Şirketinin 35 işçisi 25 Ağustos'a kadar sürecek olan bir greve başladılar.

22 Temmuz: İstanbul'da Fruko ve Pepsi Kola Fabrikalarının satış ve dağıtımını yapan Mekta şirketinde calışan Yeni Tez-Büro-İs üyesi 110 işçi, işçileri kıdem tazminatına hak kazandırmama çabalarına karşı greve başladı. İlk gün dağıtıma çıkacak 60 adet yüklü kamyonun hareketine izin verilmedi. 24 Temmuz'da işçilerle patronun adamları arasında çatışma oldu. 26 Temmuz'da işçilerin fabrikadan mal çıkarmak isteyen bir kamyonun camlarını kırmaları ve kamyona engel olmak istemeleri üzerine jandarma ile çatışma çıktı. 29 Temmuz'da şoför muavinleri de greve katıldı. Kamyonları dışarı çıkarmak istemeyen işçiler ile polis ve jandarma arasında çatışma çıktı ve kamyonlar polis himayesinde dışarı çıkartıldı. 26 Ağustos'ta işçilerin kendiliğinden işbaşı yapmaları üzerine Yeni Tez Büro-İş Sendikası gerekli formaliteleri tamamlayarak grevi sona erdirdi.

31 Temmuz: Singer'in İstanbul'daki fabrikasında, bütün Güney Anadolu Şubelerinde ve 34 mağazasında çalışan 650 işçi, sendikal faaliyet nedeniyle 3 arkadaşlarının işten atılması ve kendilerine hiçbir sosyal hak tanınmaması üzerine greve başladılar. 8 Ağustos'ta Amerikalı patron kendisine hüviyet soran işçinin yüzünde sigarasını söndürdü, çatışmalar çıktı. 12 Ağustos'ta Ankara Mağazaları da greve katıldı. 22 Ağustos'ta işveren temsilcileri grev gözcülerini dövmeye kalkınca olaylar çıktı. 13 Eylül'de işçiler bir Singer Makinesi maketini yaktılar. 19 Eylül'de kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle grev iptal edildi, fakat işçiler grevi sürdürdüler.

AĞUSTOS

5 Ağustos: 15 İldeki 7000 SSK personeli işçi ve memur arasındaki ayrımın kaldırılması, fazla mesai yapan personele yol ve yemek parası ödenmesi için greve başladılar. Grevi bir çok sendika ve kuruluş destekledi. 9 Ağustos'ta İstanbul'da, 12 Ağustos'ta Konya'da yürüyüş yapıldı. 19 Ağustos'ta 13 işyerinde daha grev kararı alındı. 7 Eylül'de

Gaziantep'te, 11 Eylül'de Adapazarı şubelerinde grev başladı. 23 Eylül'de isteklerin % 60'ının kabul edilmesi üzerine greve son verildi.

10 Ağustos: İzmir'de Ege Sandalye Fabrikasında Ağaç-İş Sendikası üyesi 50 işçi greve gitti. Grev 16 Kasım'da sona erdi.

12 Ağustos: Samsun'da Harşit Hidroelektrik Tesislerinde işçiler greve başladılar. Grev sırasında 45 kilometrelik bir yürüyüş yapıldı. İşçiler Yapı-İş üyesiydi.

29 Ağustos: İstanbul'da Dolapdere Mobil Servis İstasyonunda çalışan Petrol-İş üyesi 50 işçi toplu sözleşme hükümlerinin uygulanmaması nedeniyle greve başladı.

EYLÜL

10 Eylül: Kütahya'da YSE Müdürlüğünde çalışan 97 işçi, Kütahya Yol-İş Sendikasının Vilayetle düştüğü anlaşmazlık sonucu greve başladı. Grev 7 Ekimde bitti.

13 Eylül: İstanbul'da Karadeniz Ekmek Fırınında çalışan 7 işçi bir günlük grev yaptılar.

22 Eylül: İzmir'de Tumpane Şirketinin İncirlik Hava Üssü'nde Harb-İş Sendikası üyesi 800 işçi greve başladı. 24 Eylül'de Türk işçileriyle Amerikalılar arasında çatışma çıktı, Amerikalı bir teğmen işçilere kasatura çekti. 26 Eylül'de Ankara'daki Amerikan işyerlerinde de grev başladı. 28 Eylül'de İncirlik'te Amerikan Albayı Grev Komitesinin 6 üyesini tomsonlu Amerikan polisleri tarafından üs dışına attırdı. 29 Eylül'de NATO Birleşik Tatbikatı nedeniyle Bakanlar Kurulu grevi bir ay erteledi. İşçilerin Danıştay'a başvurması üzerine Danıştay erteleme kararını durdurdu ve 4 Ekim'de grev tekrar başladı. 5 Ekim'de Uzlaştırma Kurulu'nun işçi lehine karar vermesi üzerine grev sona erdi.

EKİM

2 Ekim: İstanbul'da Petrol Ofisi işyerinde Türkiye Petrol ve Kimya İşçileri Sendikası üyesi işçiler % 10 zamının verilmemesi üzerine greve başladılar.

2 Ekim: Tarsus Kadıncık Barajı İnşaatında çalışan 800 işçi ücretlerinin düşük olması, iş güvenliği ve işçi sağlığının temin edilmemesi ve üyesi olmadıkları bir sendika ile toplu sözleşme imzalanması üzerine greve başladı. 6 Ekim'de 298 işçi mahkemeye verildi. İşçilerden 5'i ve Yapı İşçileri Sendikası Başkanı tutuklandı.

4 Ekim: İstanbul'da Darülaceze'de çalışan 39 müstahdem, 2 arkadaşlarının başka yere tayin edilmesi ve Türkiye Sağlık İşçileri Sendikasının faaliyetine izin verilmemesi üzerine oturma grevi yaptılar. Grev hastaların ve çocukların bakımsız kalması nedeniyle 3 saat sonra bırakıldı.

19 Ekim: Ankara'da Atom Boya ve Kimya Fabrikasında Kimya-İş üyesi işçiler greve başladılar. Bu grev DİSK'e bağlı bir sendikanın Ankara'da yaptığı ilk grev niteliğinde. İşçiler ücret artışı isteğiyle ve işverenin sendikanın sağladığı hakları sendikasız işçilere de uygulamak istemesini protesto etmek için greve başladılar.

25 Ekim: Samsun Toprak Mahsulleri Ofisi işyerlerinde bulunan depolama, silo ve benzeri işyerlerinde çalışan 100'den fazla Likat-İş Sendikası üyesi işçi, yemek ücretlerine ve gündeliklerine zam yapılması isteğiyle greve başladılar. İşveren, Likat-İş Sendikasını tanımadığını söyledi.

KASIM

2 Kasım: T.M.O.'ne bağlı 15 ildeki 278 işyerinde çalışan 6000 işçi, toplu sözleşmeden doğan bir anlaşmazlık sonucu greve başladı. 10 Kasım'da ücretlere zam ve bazı sosyal haklar alan işçiler greve son verdiler.

5 Kasım: Adana Belediyesi personeli 200 işçinin işten çıkarılması sonucu greve başladılar. Grev, 9 Kasım'da ücretlere yapılan zam ile sona erdi.

18 Kasım: Keban Barajı gövde inşaatında çalışan Yapı-İş üyesi 740 işçi, işveren Fransız şirketinin Uzlaştırma Kurulu kararına uymak istememesi üzerine greve basladı. İşçiler ücret artısı ve bazı sosyal hakları kapsayan toplu sözleşmenin imzalanmasını istiyorlar.

- DISK Ankara'da işsizliği protesto mitingi düzenledi.

1968

OCAK

4 Ocak: Manisa'da Soma Krolin Maden İşletmesinde çalışan 800 işçi, ücretlerinden 84 liralık bir kesinti yapılması üzerine greve başladı.

15 Ocak: Erzurum'da Doğu Ekmek Fabrikasında Besin-İş üyesi 4 işçi, haklarını almak için greve başladılar.

ŞUBAT

1 Şubat: İstanbul'da Gavriyeloğlu Mensucat Fabrikasında çalışan 240 işçi, ücretlerini alamamaları üzerine oturma grevine başladılar.

4 Şubat: Erzurum'da Şark Linyitleri İşletmesinde çalışan Maden-İş üyesi 170 işçi 3 liralık zam isteğiyle greve başladı. Grev 11 Şubat'ta sona erdi.

6 Şubat: Ereğli Kömür İşletmelerinde Kozlu ve Dilaver Ocaklarının 7000 münavebeli işçisi, toplu sözleşme görüşmelerinin uzaması, devamlı işçilere tanınan hakların kendilerine tanınmaması üzerine greve başladı. İşçiler Zonguldak Maden İşçileri Sendikasına üye. 6 Şubat'ta Asma Ocağındaki işçiler de işbaşı yapmadılar ve Çaydamar Bölü-

mündeki işçileri de çalıştırmadılar. 7 Şubat'ta greve katılanların sayısı 25 bini buldu. 8 Şubat'ta Ankara'dan ve Karabük'ten toplum polisi ve jandarma getirildi. İşçiler ile polis arasında çıkan çatışmada 13 polis yaralandı, 1 başkomiser kayboldu. 9 Şubat'ta bir kısım işçiler ücretlerini alarak köylerine döndüler, bir kısmı da işbaşı yaptı. Köyüne dönmekte olan 2 maden işçisi bilinmeyen kişiler tarafından öldürüldü. Grev sonunda 9 kişi tutuklandı.

8 Şubat: Bursa'da R. Akçaylı Aile Bahçesinde çalışan 7 işçi greve başladı. Grev 1 Mart'ta sona erdi.

14 Şubat: Konya Belediye Otobüs İşletmesinde çalışan 29 işçi greve başladı. 345 gün süren grev 24 Ocak 1969'da sona erdi.

ŞUBAT: DİSK'e bağlı Kimya-İş Sendikası "Yabancı Sermayeyi Protesto" mitingi düzenledi.

MART

5 Mart: İstanbul'da Tahsin Demiray Matbaasında çalışan 3 işçi greve başladı. 447 gün süren grev 26 Mayıs 1969'da sona erdi.

8 Mart: Erzurum'da Kömürcüler Madencilik İşletmesinde çalışan 304 işçi 3 Nisan'a kadar sürecek olan grevlerine başladılar.

16 Mart: Ankara'da Minibüscüler Derneğine bağlı olarak çalışan 550 minibüscü yönetmelikte yapılan değişiklik üzerine greve başladı.

25 Mart: Tekel Genel Müdürlüğüne bağlı 762 işyerinde çalışan 30 binden fazla işçiyi ilgilendiren ve Tüm Gıda-İş Sendikasının aldığı grev kararı Süleyman Demirel'in arabuluculuk teklifini kabul etmesi üzerine 29 Mart'a kadar ertelendi.

- İzmir'de Sağlık-İş Sendikası üyesi işçiler toplu sözleşme hükümlerini uygulatmak için hastanevi işgal etmek istediler.
- Türkiye Basımevinde çalışan 22 işçi greve başladı. Grev 1 yıldan fazla sürdü.

NİSAN

5 Nisan: Ankara, Antalya, Konya ve Eskişehir İller Bankalarında çalışan Teknik-İş Sendikası üyesi 700 teknik personel, işverenin Uzlaştırma Kurulu kararını tanımaması üzerine greve başladı.

9 Nisan: İskenderun'da Nebati Yağ ve Sabun FAbrikasının 141 işçisi üç günlük bir grev yaptı.

12 Nisan: Zonguldak'ta Filyos Ateş Tuğlası işyerinde çalışan Çimse-İş üyesi 640 işçi, patronun 70 kuruşluk zammı kabul etmemesi üzerine greve başladı. Birçok sendikanın, halkın ve Belediyenin yardımda bulunduğu grev, saat başına 30 kuruş zam alınmasıyla 14 Haziran'da sona erdi. Grevin 14. gününde 10 işçi, jandarma tarafından diğer işçileri kışkırttıkları gerekçesiyle tutuklandı.

23 Nisan: Afyon'da bir hamamda çalışan Olevis Sendikası üyesi

işçiler, anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 175 gün sürdü ve 15 Ekim'de sona erdi.

25 Nisan: İzmit'te Good Year Lastik Fabrikasında Lastik-İş üyesi 600 işçi, zam isteği ve patronun toplu sözleşme hükümlerine uymaması nedenleriyle greve başladı. 31 Mayıs'ta saat ücretlerine 75 kuruş zam alınması, iki maaş ikramiye ve bazı sosyal haklar alınması sonunda greve son verildi.

MAYIS

4 Mayıs: Eskişehir'de Kılıçoğlu Kiremit Fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi 450 işçi greve gitti. Grev 11 Mayıs'ta sona erdi.

9 Mayıs: Ordu'da Sümerbank Soya Fabrikasında Tüm Gıda-İş üyesi 277 işçi, gündeliklerine 80 kuruş zam yapılması isteklerinin kabul edilmemesi üzerine greve başladılar, Greve 15 Ağustos'ta son verildi.

10 Mayıs: Ankara'da YSE işyerinde çalışan İl-İş üyesi işçiler toplu sözleşmede anlaşmazlık çıkması üzerine greve başladılar.

11 Mayıs: Manisa Belediyesi Temizlik işlerinde çalışan Genel-İş üyesi 142 işçi Manisa'dan Ankara'ya yürüyüşe geçtiler.

11 Mayıs: Reyhanlı'da çeşitli çiftliklerde çalışan 1500 pamuk işçisi, ücretlerinin 5 liradan 7 liraya çıkarılması için greve basladılar. Grev 13 Mayıs'ta sona erdi.

11 Mayıs: Türkiye Kapıcılar, Kaloriferciler ve Genel Hizmetler İşçileri Sendikasına bağlı 40 bin işçi, 931 sayısı kanun kapsamına alınmaları veya ayrı bir İş Kanunu çıkarılması isteğiyle daha önce alınmış olan grev kararını sendikanın reddetmesini protesto ettiler.

11 Mayıs: Ankara'da Esenpark Gazinosunda çalışan 22 işçi 4 gün süreli bir grev yaptı.

20 Mayıs: Gümüşhane YSE Müdürlüğüne bağlı olarak çalışan 77 işçi greve basladı. Grev 10 Haziran'da sona erdi.

23 Mayıs: Bir Amerikan Şirketi olan Foster Wheeler'ın Ankara Mühendislik Bürosu teknisyen ve mühendisleri greve başladılar. Toplu sözleşme imzalanması ve zam taleplerinin kabul edilmesiyle grev 5 Temmuz'da sona erdi.

28 Mayıs: Adana Belediyesinde 155 işçinin işine son verilmesi üzerine işçiler tarafından başlatılan grev 29 Mayıs'ta işverenin işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine sona erdi.

29 Mayıs: Mersin'de Çukurova Sanayii işyerinin iplikhane ve dokuma kısmında çalışan 1750 Teksif üyesi işçi, haklarını alamadıkları için greve başladılar. 17 gün süren grev 14 Haziran'da bitti.

30 Mayıs: İzmir Belediyesi'nin çeşitli hizmetlerinde çalışan 600 Genel-İş üyesi işçi sözleşmeye uyulmadığı gerekçesiyle greve başladı. Dışarıdan işçi çalıştırılmak istenmesi üzerine çatışma çıktı. Tarafların

anlaşmaya varması üzerine 27 Haziran'da grev sona erdi.

30 Mayıs: İzmir'de 4 otel, 6 lokanta ve 3 gazinoda çalışan Oleyis üyesi 250 işi greve başladı. Aynı gün greve karşılık işveren sendikası lokavt kararı aldı. 4 Haziran'da bir grev gözcüsü dövüldü. 26 Haziran'da grev sona erdi.

31 Mayıs: Antakya'da Ak-İş Fabrikasının patronu 4 ay önce fabrikayı kapayarak 800 işçisine yol vermişti. Fabrikadaki hurdaların 20 bin liraya satışa çıkarılacağını duyan işçiler verilmemiş olan kıdem, ihbar gibi haklarını almak için fabrikayı işgal ettiler.

● Yarımca Ipraş Rafinerisinde çalışan 450 işçi yemek boykotuna başladı.

HAZİRAN

5 Haziran: İzmir'de Bornova Otobüs ve Garajlarında zam isteklerinin reddedilmesi üzerine 100 işçi greve başladı. İşçiler Tümtis üyesi. 37 gün süren grev 13 Temmuz'da bitti.

17 Haziran: Gönen'de Çiftçi Malzemeleri Koruma Başmühendisliği işyerinde çalışan 9 işçi 5 gün süreli bir grev yaptılar.

19 Haziran: Otel Barıkan'da Oleyis üyesi işçiler 8 saatlik çalışma, fazla mesai ücreti, hafta tatili ve yıllık izin haklarını almak için greve gittiler.

24 Haziran: İzmir Belediyesi ESHOT İşletmesinde ücretlerine zam isteğiyle Tümtis Sendikasına üye işçiler greve gittiler.

25 Haziran: Bursa'da Tümtis Sendikası üyesi 236 şoför, biletçi ve tamirci zam talebiyle greve başladı.

TEMMUZ

4 Temmuz: Derby Lastik fabrikasında çalışan 1700 işçi, toplu sözleşme imzalamaya hazırlanan Kauçuk İş sendikasının şarı sendika olduğunu ileri sürerek fabrikayı işgal etti. İşçiler sözleşmenin Lastik İş tarafından imzalanmasını istediler. 7 Temmuz'da işgal ile ilgili olarak 4 işçi tutuklandı. Taraflar arasında bir ön sözleşme imzalanması ve yetkili sendika olarak Lastik-İş'in tanınması üzerine 10 Temmuz'da işgal kaldırıldı. 13 Temmuz'da işçileri tahrik ettikleri gerekçesiyle 4 işçi daha tutuklandı. 14 Temmuz'da işbaşı yapıldı. Tutuklanan işçiler 11 Ağustos'ta serbest bırakıldılar.

13 Temmuz: İskenderun'da Bilger Sanayi Ticaret Kol. Şirketinde çalışan 6 işçi 1 saat süreli bir grev yaptılar.

15 Temmuz: Sakarya'da 9 fırında çalışan toplam 36 işçi hafta tatili, yıllık ücretli izin ve bayram tatili haklarının verilmesi ve bir ikramiye ve fazla mesai ücretlerinin ödenmesi için greve başladı. 9 fırının adları şöyle: İrfan-P. Şeker Fırını, M.Bolu-Ç. Hemşin Fırını, İ.Yıldızlı Yenicami Fırını, Zafer Fırını, Gümrükönü Fırını, Lüks Fırın, Şark Fırını, Karadeniz Fırını ve Reisoğlu Fırını. Grevler 20 Temmuz'da so-

na erdi.

20 Temmuz: Tuzla'da Porselen Fabrikasında çalışan 856 işçi 4,5 saat süren bir oturma grevi yaptı. Grevin nedeni iki işçi temsilcisinin işten çıkarılması ve patronun işçilere karşı kötü tutumuydu. Grev işçiler lehine sonuçlandı.

22 Temmuz: İstanbul Şişli'de bir ekmek fabrikasında çalışan 30 işçi ücretlerinin az olması ve zamanında ödenmemesini protesto etmek amacıyla işyerini işgal ettiler. Aynı gün işçiler polis tarafından işyerinden çıkarıldı ve 19 işçi adliyeye verildi.

27 Temmuz: İzmit'te 20 fırında çalışan 130 işçi, toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmazlık çıkması üzerine greve başladı. Grev 10 Ağustos'a kadar sürdü.

29 Temmuz: Alibeyköyü'nde Filfinis Branda Bezi Fabrikasında çalışan 200 işçi sendika kurmak isteyen 4 arkadaşlarının işten atılması üzerine oturma grevi yaptılar. 7 Ekim 1968 tarihinde fabrika sahibiyle işçiler çatıştı ve işyeri jandarma tarafından sarıldı.

30 Temmuz: Niğde fırın işçileri patronla ücret anlaşmazlığı çıkması üzerine greve basladılar.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Ankara'da bazı fırınlar patronların uzlaştırma kurulu kararına uymaması üzerine greve başladı. Grev, varılan anlaşmayla aynı gün sona erdi. İşçiler Un-İş üyesiydi.

12 Ağustos: Ankara'da Akalın Mermer Fabrikasında çalışan 25 işçi 7 gün sürecek olan bir greve başladı.

17 Ağustos: Veliefendi Hipodromunda çalışan ve Türkiye Yarışat Seyisleri ve Üreticileri Sendikasına bağlı işçiler ücretlerinin düşüklüğü nedeniyle greve başladılar. 18 Ağustos'ta kanunsuz grev yaptıkları gerekçesiyle 14 seyis gözaltına alındı.

23 Ağustos: İstanbul'da 250 fırında çalışan ve Tüm Gıda İş üyesi olan 5000 işçi ücret zamlarının ödenmemesi üzerine greve başladı.

26 Ağustos: Akman Pasta Salonunda çalışan Oleyis üyesi işçiler ücretlerinin arttırılması ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için greve basladılar.

26 Ağustos: İstanbul'da Altınel Pres Sanayi Fabrikasında çalışan işçiler 27 arkadaşlarının işten çıkartılmasını protesto etmek amacıyla fabrikayı işgal etmek istedilerse de patron tarafından çağırılan polis buna engel oldu. 27 işçinin işten atılmasının nedeni, bir süre önce 100 işçinin Lastik-İş Sendikasına üye olması.

28 Ağustos: İzmit'te Tüm Gıda-İş Sendikası üyesi fırın işçileri greve başladı.

EYLÜL

5 Eylül: İzmir'de Çamaltı Tuzla işletmesinde çalışan ve Kömür ve Maden İşçileri Federasyonu üyesi 1500 işçi Tekel'in bir sarı sendika kurarak işçileri bu sendikaya üye olmaya zorlaması üzerine greve gittiler. 11 Eylül'de işçiler idareye el koydular ve 5 km. uzaklıkta bir santral binasını işgal ettiler. Grev 12 Eylül'de sona erdi.

5 Eylül: Devlet Su işleri'nin Alpo Ovası Sulama Kanallarında çalışan ve Yapı İş üyesi 60 işçi, işverenin iş kanununu çiğnediği gerekçesiyle direnise geçtiler.

9 Eylül: İstanbul'da Kavel Kablo fabrikasının Maden İş üyesi 200 işçisi, sendikaya üye olma hakkının verilmemesi, 27 arkadaşlarının işten atılması ve genel müdürle olan anlaşmazlık sonucu işyerini işgal ettiler. 11 Eylül'de toplu sözleşmenin kabul edilmesiyle işgale son verildi. Tutuklanmış olan bazı işçiler 14 Eylül'de bırakıldılar.

10 Eylül: Eskişehir belediyesinin bazı hizmetlerinde çalışan Genel İş üyesi 1110 işçi ücret konusunda çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev sırasında çöp toplayan itfaiye erleri ile grevci işçiler arasında çatışma çıktı. 18 Eylül'de toplu sözleşmeden doğan ücret farkları işçilere ödenince greve son verildi.

11 Eylül: İstanbul'da Emayetaş fabrikasında çalışan 650 işçi, Metal İş sendikasının hileli yoldan aldığı yetkiyle toplu sözleşme görüşmelerine başlaması üzerine direnişe başladı. Polisle çıkan çatışmada 10 işçi gözaltına alındı. Direniş 12 saat sürdü.

16 Eylül: İzmir'de Beton Taş Direk fabrikasının Yapım İş Sendikası üyesi 370 işçisi ücretler konusunda çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. 19 Eylül'de işveren sendikası da lokavt kararı aldı. 19 Kasım'da işçiye bazı haklar getiren bir toplu sözleşmenin imzalanması üzerine greve son verildi.

17 Eylül: İzmir'de Karaoğlu Madeni Eşya fabrikasının 150 işçisi bazı isteklerinin yerine getirilmemesi üzerine greve gittiler. Grev 24 Eylülde istenilen hakların büyük bir kısmının alınmasıyla sona erdi. Grevi Metal-İş Sendikası yürüttü.

21 Eylül: Antalya'da Çinef Yasemin Yağı fabrikasında çalışan 127 işçi greve başladı. 327 gün süren grev 14 Ağustos 1969'da sona erdi.

30 Eylül: Adana'da Ancaklı Köyü Köprü İnşaatında çalışan 8 işçi 3 günlük bir grev yaptılar.

- Balıkesir'de Orman Fidanlığında çalışan 50 işçi, sendika değiştirmek istedikleri için işten atılmaları üzerine kapıları tutarak başka işçi alınmasını engellediler ve Balıkesir'de aileleriyle birlikte bir sessiz yürüyüş düzenlediler.

• Alibeyköy'de Finfinis Branda fabrikasında çalışan işçiler iş güvenliklerinin olmaması ve ücretlerinin düşük olmasını protesto etmek için direnişe başladılar. Direniş sırasında bir de yürüyüş yapıldı.

• Camialtı Tersanesinde çalışan 1200 işçi greve çıktı. İşçiler idare memurlarını ve sendikacıları protesto etmek için idare binasını işgal ettiler. Patronun grevi kırmak için dışardan işçi getirtmesi çatışmalara neden oldu. Grev işçilerin başarısıyla sonuçlandı.

EKİM

7 Ekim: İstanbul'da Roche İlaç Fabrikası inşaatında çalışan 55 işçi 15 arkadaşlarının işten atılması, bayram ve mesai ücretlerinin verilmemesini protesto etmek için işyerini işgal ettiler. İşgal başarısızlıkla sonuçlandı.

7 Ekim: Kırklareli'de Ali Çetintaş ve Oğulları Kollektif şerketinde çalışan 24 işçi greve başladı. Grev 28 Ekim'de sona erdi.

10 Ekim: Bursa'da Ali Kocaalioğlu Un Fabrikasının 50 işçisi greve başladı. Grev 30 Kasım'da sona erdi.

24 Ekim: Uşak'ta Muzaffer Mert Yün İplik fabrikasında çalışan Teksif üyesi 34 işçi greve başladı. Grev 16 Kasım tarihine kadar sürdü.

KASIM

5 Kasım: İstanbul'da Magirüs Karoseri fabrikasında Maden-İş'e üye 450 işçi ücretlerine zam isteğiyle greve başladı. 6 Aralık'ta bir ustanın bir işçiye vurması üzerine olaylar çıktı. Ücretlerine zam ve bazı sosyal haklar elde eden işçiler 24 Aralık'ta greve son verdiler.

13 Kasım: Adana'da 74 fırında çalışan 650 işçi greve başladı. 15 Kasım'da ekmek işverenleri lokavt yaptılar. İşsiz kalan 650 işçi 6 Aralık'ta bir yürüyüş yaptı.

18 Kasım: Ankara Kızılcahamam fırınlarında Un-İş üyesi işçiler greve başladı.

21 Kasım: Elazığ'da Keban Barajı inşaatında çalışan ve çoğunluğu Yapı-İş üyesi olan 1900 işçi toplu sözleşmede anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. Grev yerine komando birlikleri getirildi. 24 Kasım'da yabancı uyruklu işçiler grevci işçilerin üzerine ateş açtı. 28 Kasım'da mahkeme grevi kanunsuz buldu. 10 Aralık'ta 4 grevci işçi patronun adamları tarafından bıçaklandı. Grev 20 Ocak'ta sona erdi.

• Samsun Tekel Başmüdürlüğünde işten çıkarılan işçiler Ankara'ya doğru yürüyüşe geçtiler.

ARALIK

11 Aralık: İstanbul'da Mordo Rufana fabrikasında çalışan işçiler bir saatlik bir direniş yaptılar.

16 Aralık: Çorum'daki linyit işletmelerinde çalışan 700 kömür işçisi Ekim ve Kasım ayı ücretlerinin ödenmemesini protesto etmek için bir yürüyüş yaptılar.

26 Aralık: Ankara'daki Ender Lokantasında çalışan Oleyis üyesi 10 işçi 6 biner lira olan alacaklarının verilmemesi üzerine direniş yaptılar. Direniş 2 gün sürdü.

- Tez Büro-İş Sendikası üyesi olan Petrol-İş sendikası personeli greve başladı.
- Aygaz ve Gazal şirketlerinde çalışan 600 kadar işçi sözleşmelerinin uygulanmamasını protesto etmek için Tütünçiftlik'ten Yarımca'ya kadar yürüdüler.
- Tuzla Porselen fabrikasında çalışan 856 işçi, işçi temsilcisi arkadaşlarının işten atılması üzerine oturma grevine başladılar.

1969

OCAK

6 Ocak: İzmir'de Nam Ticaret Kol. Şirketinde çalışan Ağaç-İş üyesi 14 işçi greve başladı. Grev 22 Ocak'a kadar sürdü.

7 Ocak: Karayolları İşçileri Sendikası, işçilerin onayının alınmadan iş değişikliği yapılmaması ve kusur bildirilmeden işten atılmalarda işçilere tazminat ödenmesi için 10 işyerinde 250 işçinin katıldığı bir grev başlattı. 8 Ocak'ta greve mühendisler de katıldı.

9 Ocak: Denizcilik Bankası ve Deniz Nakliyat Genel Müdürlüğüne bağlı 5 tanker ve 28 şilebin tayfa ve mürettebatı greve başladı. 1350'si denizci olan toplam 1750 kişi Deniz Ulaş-İş Sendikası üyesi. Grevin nedeni fazla mesai, tayin ve terfiler ücret zammı, kıdem tazminatı ve vardiya konularında çıkan anlaşmazlık. Grev 15 Ocak'ta işçilerin isteklerinin yerine getirilmesi üzerine sona erdi.

11 Ocak: Kartal'daki Singer Fabrikasında Çelik-İş'ten ayrılarak Maden-İş Sendikasına giren 3 kişinin işten atılması üzerine 520 işçi fabrikayı işgal etti. İşçiler ayrıca haftalık çalışma süresinin 48 saate inmesini istiyorlar. Ertesi gün işçilerle polis arasında çıkan ve 5 saatten fazla süren çatışmada 8 polis ve 14 işçi yaralandı, 120 işçi gözaltına alındı. 300'den fazla işçinin katıldığı çatışmada polisler gaz bombaları kullandılar. İşçiler çatışmadan sonra marşlar söyleyerek fabrikayı terk ettiler. Gözaltına alınan işçiler 1 Ocak'ta serbest bırakıldılar. 15 Ocak'ta işçilerden 6'sı tutuklandı.

11 Ocak: Yeni Sinema'da Oleyis Sendikası üyesi 19 işçi ilk kez bir sinemada greve başladılar. Grev 26 Ocak'a kadar devam etti.

14 Ocak: Bursa YSE işyerinde çalışan Yapı-İş üyesi 100 işçi greve başladı. Grev 7 Mart tarihine kadar sürdü.

15 Ocak: Uşak'ta Akhan Boyacılık şirketinde çalışan Teksif üyesi 7 işçi 24 Ocak'a kadar sürecek olan grevlerine başladılar.

16 Ocak: Teksif Sendikasının Sümerbank'ın 25 işyerinde 31 bin işçi için aldığı grev kararına arabulucu olarak Başbakan el koydu. An-

laşmaya varılamadı. Inönü, 22 Ocak'ta yayınladığı bir demeçte tarafların anlayış göstererek uzlaşmalarını istedi.

22 Ocak: Sümerbank Defterdar Yünlü Dokuma Fabrikasında Teksif Sendikası üyesi 1442 işçi greve başladı. 24 Ocak'ta 900 işçinin çalıştığı Hereke ve 2370 işçinin çalıştığı Kayseri fabrikalarında, 27 Ocak'ta toplam 3058 işçinin çalıştığı Halkapınar Basma ve Manisa Pamuklu Dokuma Fabrikalarında, 30 Ocak'ta dı 678 işçinin çalıştığı Maraş, 810 işçinin çalıştığı Adana ve 733 işçinin çalıştığı Bergama fabrikalarında grev başladı. Grevler, 1 Şubat'ta anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

24 Ocak: Bursa'da Karsan Otomontaj fabrikasında çalışan ve Metal-İş üyesi olan 130 işçi greve başladı. Grev 17 Nisan'a kadar sürdü.

24 Ocak: Bursa'da Niv Kol. Şirketinde çalışan Metal-İş üyesi 10 işçi greve başladı. Grev 1 Mayıs'ta sona erdi.

26 Ocak: Keban Barajı inşaatında çalışan ve işlerine son verilen işçiler, Baraj inşaatını yapan şirketin iki otobüsüne ve iki trafik otomobiline ateş açtılar.

28 Ocak: Oral Madencilik Ltd. Şirketinde çalışan ve Türk-Iş'e bağlı Muğla ve Havalisi Maden İşçileri Sendikası üyesi 150 işçi greve başladı. Greve 5 Mart'ta işverenin toplu sözleşme çağrısına uyması üzerine son verildi.

31 Ocak: Adana'da 150 işçinin bulunduğu çırçır fabrikasında ve Ceyhan'da da 50 işçinin bulunduğu çırçır fabrikasında Teksif Sendikasına bağlı işçiler greve başladı.

ŞUBAT

1 Şubat: Trabzon ve Giresun limanlarında çalışan Likat-İş üyesi işçiler Denizcilik Bankası ile toplu sözleşme görüşmelerinin uzaması üzerine greve başladılar. Grev 26 Şubat'ta sona erdi.

6 Şubat: Kozlu'daki kömür madeni ocaklarında çalışan Maden-İş üyesi 7500 işçi Ankara'da yapılmakta olan toplu sözleşme görüşmelerinin uzaması üzerine ocaklara inmemeye başladılar.

8 Şubat: Elazığ'da 5 fırında çalışan ve Tüm Gıda-İş Sendikasına üye toplam 191 işçi toplu sözleşmenin işverenlerce kabul edilmemesi üzerine greve başladılar. Grevler 2 Mart tarihinde sona erdi.

10 Şubat: İstanbul'da Arca Kumaş Fabrikasının Teksif üyesi 67 işçisi 12 Mart'a kadar sürecek olan grevlerine başladılar.

12 Şubat: Ankara'da Küçüksu Lokantasında çalışan Oleyis Sendikası üyesi işçiler greve başladılar.

16 Şubat: (KANLI PAZAR) İstanbul'a gelen Amerikan 6. Filosuna karşı gösteri yapan işçi ve devrimci gençlere Taksim'de gericiler ve polis saldırdı. Sağcı basın tahriklere çok önceden basladı ve iki gün

önce yapılan Beyazıt mitinginde "komünistlerin kanını dökmeye" karar verildi. Ayrıca saldırı öncesinde camilerde cihat namazı kılındı. Polis saldırganların yanında yer aldı ve işçi Duran Aydoğan ile Ali Turğut Aytaç öldü, yüzlerce kişi de yaralandı.

20 Şubat: Gaziantep'te 7 un fabrikasında ücretler konusundaki anlaşmazlık nedeniyle Gıda-İş Sendikasına bağlı 93 işçi greve başladı. Grev 1 Mart'ta sona erdi.

21 Şubat: Makina Kimya Endüstrisinin Kırıkkale'deki pirinç döküm fabrikasında iş değerlendirmesine karşı çıkan işçiler sabah işbaşı yapmadılar. Öğleden sonra Türk-İş in araya girmesi ile anlaşmaya varıldı.

MART

5 Mart: İzmir Ege Jandarma Deniz Bölge Komutanlığı Onarım Atelyesinde Harb-İş Sendikası'nın 11 aydır yürüttüğü görüşmelerden bir sonuç alınamayınca grev kararı alındı.

11 Mart: Anadolu Ajansının Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana işyerlerinde Türkiye Fikir İşçileri Sendikası ile Türkiye Gazeteciler Sendikasının yürüttüğü grev başladı. 19 Mart'ta tarafların anlaşması üzerine grev sona erdi.

19 Mart: Genel-İş Sendikasına bağlı 8000 işçi adına 150 işçi İstanbul Belediye Başkanı Atabey'i ziyaret ederek ikramiyelerinin ödenmesini, yoksa oturma grevine gideceklerini söylediler.

31 Mart: İstanbul'da Bisan Bisiklet Fabrikasının Metal-İş üyesi 252 işçisi greve başladı. Grev 27 Mayıs'a kadar sürdü.

NİSAN

5 Nisan: İstanbul'da Adil Kıraç Yün İpliği Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 24 işçi greve başladı. Grev 29 Nisan'da sona erdi.

10 Nisan: Harb-İş Sendikası, Amerikalılara ait 7 askeri isverinde grev kararı aldı. Grev'e 4 bin işçi katılacaktı. 10 Nisan'da grev başladı. 19 Nisan'da bir Amerikalının grev yerine girmek istemesi üzerine Harb-İş Başkanı ile Amerikalı arasında tartışma çıktı. Harb-İş başkanı yaralandı. 2 Mayıs'ta İzmir Limanına NATO malzemesi getiren kaptan işçiler tarafından kaçırıldı ve yükün boşaltılmayacağına dair teminat alındıktan sonra serbest bırakıldı. 3 Mayıs'ta işçiler bu gemiyi işgal ettiler, 12 Mayıs'ta Türk işçilerle Amerikalılar arasında çatışma çıktı. Olaylara müdahale eden toplum polisi 4 işçinin yaralanmasına sebep oldu. Grev 30 Mayıs'ta sona erdi.

15 Nisan: İstanbul Şehir Tiyatrolarında ücret anlaşmazlığı sonucu grev başladı. Grev, 15 Mayıs'ta yapılan bir anlaşma ile sona erdi.

18 Nisan: İstanbul Üniversitesi Öğrenci Lokantasında 100'den fazla işçi, kırılan bardakların kendilerine ödettirilmesine son verilmesi için direnişe geçtiler. İşçilere ayda 50 TL. prim verilmesine ve bardak

kırılması halinde bu primden kesilmesine karar verilmesi üzerine direnişe son verildi.

19 Nisan: Midyat'ta 5 bin işçi ve genç işsizliği protesto etmek için bir yürüyüş yaptı.

20 Nisan: Krom Magnezit Fabrikası, Krom Magnezit-İş Sendikasına sağlı grevdeki 350 işçi tarafından işgal edildi. İşgalin nedeni Çimse-İş Sendikasına bağlı 50 işçinin çalışmak istemesi. 23 Nisan'da Maden-İş üyesi 350 işçi ile Çimse-İş üyesi 50 işçi arasında tartışma çıktı iki işçi ağır yaralandı. Jandarma olaya el koyarak grevci işçileri işlerinden uzaklaştırdı. 2 Grevci işçi tutuklandı.

23 Nisan: Samsun'da Tor Lastik Ayakkabı Fabrikasında çalışan Lastik-İş üyesi 33 işçi greve başladı. Grev 1 Eylül'de sona erdi.

24 Nisan: Kağıthane Belediyesinde çalışan ve Turizm Genel-İş Sendikasına üye 140 işçi greve başladı. Grev kanunsuz olduğu gerekçesiyle 29 Nisan'da İş Mahkemesi tarafından durduruldu.

• Bartın Kereste fabrikalarında çalışan işçiler sendikalaşmalarını engelleyen patronu protesto için bir yürüyüş yaptılar.

MAYIS

7 Mayıs: Küçükköy'deki Levent Madeni Eşya ve Cam Sanayii Fabrikasında işçiler greve başladılar. 20 Haziran günü 300 kadar kadın ve erkek işçi aileleri ile birlikte Hürriyet Meydanından Taksim'e kadar bir protesto yürüyüş yaptılar. Greve 2 Ağustos'ta son verildi.

7 Mayıs: İstanbul'da Türk Hoechst İlaç Fabrikasında çalışan ve Kimya-İş Sendikasına üye 130 işçi greve başladı. Grev 5 Ağustos'a kadar sürdü.

15 Mayıs: Tarsus Boya Fabrikasının Petrol-İş üyesi 250 işçisi 23 Ağustos'a kadar sürecek olan grevlerine başladılar.

15 Mayıs: Amasya'da Kutsal Kol. Şirketinde çalışan Genel-İş üyesi 18 işçi greve başladı. Grev 26 Mayıs'ta sona erdi.

18 Mayıs: İstanbul'un çeşitli hastanelerinde görevli 400 kadar sağlık personeli, yaşam koşullarını ve personel kanununu protesto etmek için Hürriyet Meydanından Taksim Meydanına kadar yürüdüler.

21 Mayıs: Rami'deki Horoz Çivi Fabrikasında Sendika anlaşmazlığı üzerine başlayan ve kanunsuz olduğu ileri sürülen grevde çatışma çıktı. 9 işçi ve 21 öğrenci gözaltına alındı. 3 kişi tutuklandı.

25 Mayıs: İstanbul'da Oto Par Fabrikasında çalışan Otomobil-İş üyesi 160 işçi 14 Temmuz'a kadar sürecek grevlerine başladılar.

HAZİRAN

2 Haziran: İstanbul'da Java-Skoda Fabrikasında çalışan Otomobil-İş üyesi 350 işçi greve başladı. Grev 14 Temmuz'da sona erdi.

4 Haziran: Anadolu Basımevinde Türkiye Basın Sanayi İşçileri Sendikası üyesi 22 işçi greve basladı. 5 Haziran'da grev sona erdi.

13 Haziran: Çorum özel idaresine ait Alpagut Linyit işletmesinde çalışan 786 işçi 70 günlük ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle işletmeyi işgal ederek direnişe geçtiler. İşçiler verimliliği arttırmak için kendi yönetim örgütlerini kurdular ve üretimi % 50 oranında arttırdılar. 23 Temmuz'da işçilerin üzerine Ankara'dan bir yarbayın komutasında 50 kişilik askeri birlik gönderildi. Askerler direnişe son verdi ve yönetime el koydu. 3 sendikacı, 7 işçi, 1 memur işten atıldı. İşçiler protesto için 2 gün ocaklara inmediler.

15 Haziran: Türk-İş'e bağlı 12 sendika Diyarbakır'da işçi emeklilik kanununun bir an önce çıkartılması için bir miting yaptılar.

20 Haziran: İşçi emekli haklarının % 70'e çıkarılmasını sağlamak amacıyla Türk-İş'e bağlı işçiler Eskişehir'de bir miting düzenlediler.

27 Haziran: İzmir'de Türk Ticaret Bankasının 7 şubesinde çalışan ve Türk Ticaret Bankası A.O. İşçileri Sendikası üyesi 123 işçi iki günlük bir grev yaptılar.

TEMMUZ

11 Temmuz: İzmit'te Pirelli Lastik Fabrikasında bir işçiye 2 gün zorunlu iş verilmesi üzerine 600 işçi greve başladı. Lastik-İş Sendikası grevin kanunsuz olduğunu ve desteklenemiyeceklerini söyledi.

13 Temmuz: Zonguldak'ta Ulus ilçesindeki Orman Genel Müdürlüğüne bağlı işçiler 9 yıldır ücretlerini tam olarak alamadıklarını söyleyerek greve başladılar.

19 Temmuz: İzmir'de Büyük Efes Otelinde Oleyis Sendikasına bağlı işçiler greve başladı. Grev, 29 Temmuz'da anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

27 Temmuz: İzmir'de Karşıyaka 1. Noterinde çalışan Tez Büro-İş üyesi 5 işçi bir gün süren bir grev yaptı.

30 Temmuz: Konya Belediyesi Fen İşleri İşçileri Genel-İş Sendikası'nın toplu iş sözleşmesi çağrısına patronun gelmemesi üzerine greve başladılar.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Silahtar'daki Türk Demir Döküm Fabrikasındaki çoğunluğu Maden-İş üyesi olan 2300 işçi sözleşme görüşmelerinin bitirilmemesi üzerine Fabrikayı işgal ettiler. 5 Ağustos'ta işgalci işçilerin fabrikadan çıkarılmak istenmesi üzerine polisle işçiler arasında çatışma çıktı. 64 polis ve 14 işçi yaralandı. İşgalci 2300 işçi askeri birliklerin gelmesi üzerine gece fabrikayı terkettiler. Ertesi gün 33 işçi hakkında soruşturma açıldı. 13 Ağustos'ta Demir Döküm işçileri direnişlerine devam ettiler. 19 Ağustos'ta Maden-İş Sendikası ile Koç Holding arasında imzalanan protokolla işçiler işbaşı yaptılar.

1 Ağustos: İzmir 7. Noterliğinde çalışan Tez Büro-İş üyesi 7 işçi

iki günlük bir grev yaptı.

1 Ağustos: Ankara İmar Müdürlüğünde çalışan Genel-İş üyesi 71 işçi 5 gün süren bir grev yaptı.

9 Ağustos: Oleyis Sendikası, 369 işçinin çalıştığı Büyük Tarabya Otelinde sözleşme görüşmelerinin anlaşmayla sonuçlanmaması üzerine grev kararı aldı.

12 Ağustos: Ereğli Demir Çelik İşletmesinde çalışan işçiler Metal-İş Sendikasının anlaşmaya varamaması üzerine greve başladılar. Grev 13 Ağustos'ta 30 gün süreyle ertelendi. Danıştay'a başvuran işçiler 16 Ağustos'ta isbası yaptılar. 15 Eylül'de iscilerin yeniden greve başlamaları üzerine Bakanlar Kurulu grevi 1 ay daha erteleme kararı verdi. Buna rağmen 30 Eylül gecesi işçilerin greve başlaması üzerine fabrika askeri kuvvetlerce kontrol altına alındı. 7 Ekim'de Metal-İş Sendikası ile işverenin S. Demirel'in arabuluculuk yapması sonucu anlaşması üzerine grev kaldırıldı.

20 Ağustos: Adana'da Çukurova Çimento Sanayiinde çalışan Çitos-İş üyesi 483 işçi greve başladı. Grev 17 Eylül'e kadar sürdü.

22 Ağustos: Adana Çimento Fabrikası işçileri ücret anlaşmazlığı nedeniyle greve başladı.

24 Ağustos: Ankara'da Tandoğan Meydanında işçi emeklilik kanununun çıkmayışını protesto etmek için Türk-İş'in düzenlediği bir miting yapıldı.

EYLÜL

7 Eylül: İzmit Rabak Aluminyum Kablo Fabrikasında 118 işçi greve başladı. 21 Eylül'de işçiler fabrikayı kısa bir süre işgal ettiler. Grev 25 Eylül'de sona erdi.

8 Eylül: İzmit Yarımca Seramik Fabrikasında çalışan 1500 işçi işyerinde asgari ücretin uygulanmamasını ve baş temsilcinin işten çıkarılmasını protesto etmek için akşama kadar süren bir direniş yaptılar. İşyerinde yetkili sendika DİSK'e bağlı Serçip-İş; Çimse-İş Sendikası ise yetkiyi elde etmeye çlışıyor. 2 Ekim'de anlaşmaya varılması üzerine grev sona erdi.

12 Eylül: Murgul Bakır İşletmelerinde Çalışan 1200 işçi Maden-İş ile işveren arasında 1968 senesinden beri sürmekte olan toplu iş sözleşmeleri görüşmelerinin bir sonuca varmaması üzerine greve başladı.

15 Eylül: Yeşilköy Hava Alanında Türkiye Ulaştırma İşçileri Sendikası tarafından başlatılan greve 130 kişi katıldı. Grev 20 Eylül'de sona erdi.

15 Eylül: Adapazarı'nda Halim ve Salim Yağ Fabrikasının 40 işçisi greve başladı. Grev 29 Eylül'de sona erdi.

20 Eylül: Ceyhan'da Çukurova Harasında çalışan Tarım-İş üyesi 160 isci üç gün süren bir grev yaptı.

- Sancak Tül Fabrikasında çalışan işçiler, işten atılan arkadaşlarının yeniden işe alınması için direnişe geçtiler.

EKİM

2 Ekim: Adana'da Lüks Otel'de çalışan ve Oleyis Sendikasına üye 7 işçi bir gün süren bir grev yaptı.

16 Ekim: İstanbul'da Yeni Çağlar Saz Salonunda çalışan Ar-İş üyesi 5 işçi bir günlük grev yaptı.

16 Ekim: İstanbul Şehir Hatları Gemilerinde grev kararı alındı. Bakanlar Kurulu 18 Ekim tarihinde grevi 30 gün süreyle erteledi. 15 Kasım'da iki ay daha ertelenen grev 15 Ocak'ta başladı, fakat 16'sında tekrar ertelendi. 17 Ocak'ta tarafların anlaşması üzerine grev kararı kaldırıldı.

20 Ekim: Ankara'da Köy İşleri Bakanlığı Toprak Su Genel Müdürlüğü ve 4. Bölge Müdürlüğünde çalışan Tarım-İş üyesi 150 işçi greve başladı. Grev 22 Kasım'da sona erdi.

31 Ekim: Uşak'ta Arıoğulları İplik Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 16 işçi greve başladı. Grev 9 Kasım'a kadar sürdü.

KASIM

5 Kasım: Maltepe Cevizli ve Cibali Sigara Fabrikalarında çalışan Tek Gıda-İş Sendikası üyesi 80 işçi sendikanın kendilerini sattığını ileri sürerek sendikayı işgal ettiler.

12 Kasım: Toprak Su Genel Müdürlüğüne bağlı makine ikmal merkezi ile 4. Bölgede Tarım-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladı. Grev 22 Kasım'da sona erdi.

12 Kasım: Ereğli Kömür İşletmesinin Armutçuk bölgesinde çalışan 3 bin maden işçisi bir gündeliklerinin kesilmesi üzerine 2,5 saat süren bir direniş yaptı.

12 Kasım: İzmit yakınında Köseköy'de çelik halat fabrikasında, bir arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine 185 işçi bahçede otururak direnişe başladı. 24 Kasım'da direnişçi işçiler jandarma tarafından fabrika dışına çıkarıldı.

14 Kasım: İzmir'de Torna Tesviye Klima Fabrikasında çalışan Maden-İş üyesi 17 işçi greve başladı. Grev 19 Ocak 1970'de sona erdi

21 Kasım: EAS Fabrikasında çalışan Petrol-İş üyesi 191 işçi işverenin kanuni haklarını tanıdığını, ancak sosyal hakları vermediğini öne sürerek işbaşı yapmadılar. Grev 2 Aralık'a kadar sürdü.

24 Kasım: Mersin'de Ataş Rafinerisinin Kafeterya ve Bahçe Bakım bölümlerinde çalışan Petrol-İş üyesi 62 işçi greve başladı. Grev 3 Aralık'ta sona erdi.

27 Kasım: Pirelli Lastik Fabrikasında 5 işçinin işten çıkarılması üzerine 600 işçi fabrika randımanını % 100 den % 25'e düşürdüler.

● Konya Ereğlisi Sümerbank fabrikasında 3 bin işçi işten atılan arkadaşlarının yeniden işe alınmasını sağlamak amacıyla direnişe geçtiler. İşçiler, çevredeki köylülerin de katıldığı bir yürüyüş yaptılar.

ARALIK

17 Aralık: İstanbul'da Deka Tekstil Fabrikasında Tekstil Sendikasına bağlı 250 işçi greve başladı. Grev 31 Aralık'ta sona erdi.

20 Aralık: İzmir'de Kent Lastik Fabrikasında çalışan Lastik-İş üyesi 50 işçi greve başladı. Grev 4 Mayıs 1970 tarihine kadar sürdü.

27 Aralık: Uşak'ta Havuzlu Hamam'da çalışan Oleyis üyesi 7 işçi 2 Ocak 1970 tarihine kadar sürecek olan grevlerine başladılar.

29 Aralık: İstanbul'da Gamak Elektrik Motorları Yapım Fabrikasında 124 işçinin işten çıkarılması ve diğer işçilere de 1 aydır ücret verilmemesi nedeniyle 300 işçi fabrikaya girmek istediklerinde polis ateş açtı. Çatışmada Şerif Aygün adında bir işçi öldü. İşyerinde çalışan 600 işçinin 500'den fazlası Maden-İş üyesi.

1970

OCAK

3 Ocak: İzmit'te 250 fırın işçisi 1 hafta önce fırın sahiplerinin Belediye'den aldığı zamdan kendilerinin yararlandırılmadıkları gerekçesiyle greve başladı. Bir fırıncı grevci işçileri tabancayla tehdit etti.

6 Ocak: İstanbul'da Bilge Ticaret ve Sanayi Kollektif Şirketinde çalışan Metal-İş üyesi 90 işçi bir günlük grev yaptı.

9 Ocak: İstanbul Meyve ve Sebze Halinde çalışan 114 işçi, 4 günden beri ücretlerini alamadıkları için oturma grevi yaptılar.

10 Ocak: İstanbul'da Sak Saz Salonunda çalışan Ar-İş üyesi 6 işçi bir günlük grev yaptı.

13 Ocak: İstanbul'da Oto-Yol Şirketinde 1 işçinin işten çıkarılması üzerine Otomobil-İş Sendikasına bağlı 500 işçi işi durdurdu. Direnişin nedeni sendika temsilcisinin işten atılması.

16 Ocak: İstanbul'da Şehir Hatlarında çalışan Deniz Taşıt-İş üyesi 2500 işçi bir günlük grev yaptı.

19 Ocak: İzmir'de Feko Sanayi ve Ticaret Komandit Şirketinde çalışan Maden-İş üyesi 15 işçi, 140 gün süren bir grev yaptı. İşveren de lokavt ilan etti. Grev 8 Haziran'da sona erdi.

23 Ocak: İstanbul'da Çağlar Saz Salonunda çalışan Ar-İş üyesi 7 işçi bir günlük grev yaptı.

ŞUBAT

7 Şubat: İzmir'de Tökez Kol. Şirketinde çalışan Maden-İş üyesi 63 işçi 63 gün süren bir grev yaptılar. Grev 11 Nisan'da sona erdi.

14 Şubat: Gebze'deki Chrysler Fabrikasındaki 630 işçinin Otomobil-İş'in grev kararı alıp uygulamayı ertelemesi süresinde işi yavaşlattıklarını ileri süren patron lokavta başladı. Grev ve lokavt 30 Nisan'da sona erdi.

25 Şubat: Ankara'da 1000 kadar kaloriferci ve kapıcı kendilerini İş Kanunu kapsamına alacak ve sosyal haklardan yararlanmalarını sağlayacak tasarının kanunlaşmamasını protesto etmek için 24 saatlik bir grev yaptı.

MART

5 Mart: Elazığ'da İplikçilik Kollektif Şirketinde çalışan 280 Teksif üyesi işçi 2 gün süren bir grev yaptı.

11 Mart: Samsun'da Altın Lastik Fabrikasının işçileri oturma grevi yaptılar.

13 Mart: İstanbul'da kurulu Nevşehirliler Yün İplik Dokuma Kollektif Şirketinde çalışan Teksif üyesi 140 işçi 35 gün süren ve 17 Nisan'da biten bir greve başladı.

13 Mart: İstanbul'da Avrupa Naylon İplik ve Çorap Sanayii A.Ş. nde Teksif üyesi 162 işçi bir gün süren grev yaptı.

17 Mart: İstanbul'da Işık Plastik Fabrikasında Kauçuk - İş üyesi 225 işçi greve başladı. Grev 35 gün sürdü ve 21 Nisan'da sona erdi.

18 Mart: Emek İnşaat ve İşletme Şirketi ile Oleyis Sendikası arasında toplu sözleşmeden doğan anlaşmazlık sonucu Stad Otelinde çalışan 253 işçi greve başladı. Grev 24 Mart'ta anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

18 Mart: İzmir'de Hazel Konfeksiyon Dikiş Sanayii işyerinde çalısan Teksif üvesi 91 işçi bir gün süreli bir grev yaptı.

22 Mart: Tümtis üyesi 192 işçi Buca Belediyesi Otobüs İşletmelerinde greve başladı. Grev 4 gün sürdü ve 26 Mart'ta sona erdi.

28 Mart: Adana'da Kuyubaşı Kulüpte Oleyis Sendikası üyesi 8 işçi varım gün süren bir grev yaptı.

28 Mart: Ereğli Kömür İşletmeleri Karadon Bölgesinde çalışan 6000 kadar işçi kendilerine haksız yere ceza verilmesi ve sarı sendikanın patronlarla uzlaşmasını protesto etmek için ocaklara inmedi. Yetkililerin işçilerle yaptığı konuşmadan sonra 800 kadar işçi işbaşı yaptı.

NİSAN

2 Nisan: Sağmalcılar'daki Çiti Deterjan Fabrikasında 60'ı kadın olan 140 işçi fabrikayı işgal etti. İşgalin nedeni Kimya-İş'in örgütlenme çalışmaları karşısında patronun işçi çıkarmaya başlaması.

7 Nisan: İstanbul'da İzsal Döküm Fabrikasında Maden-İş'e bağlı 700 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine greve

başladı. Anlaşmaya varılması uzerine grev, 10 Nisan'da sona erdi.

7 Nisan: İstanbul'un günlük un ihtiyacının %70'ini karşılayan 6 Un fabrikasında Gıda-İş, patronun lokavt kararı alması üzerine grev uygulamasına gitti. Greve 440 işçi katılıyor. 11 Nisan'da Bakanlar Kurulu grevi 1 ay erteledi.

8 Nisan: Eskişehir Devlet Su Işlerinde çalışan Ges-İş üyesi işçiler 20 Nisan'a kadar 12 gün süren bir grev yaptılar.

9 Nisan: Eyüp'teki Sungurlar Isı Kazan Fabrikasındaki 700 işçi önceki gün başlattıkları oturma grevini işgale dönüştürdüler. Çelik-İş'ten istifa edip Maden-İş'e geçen işçilerin sendika kesintilerinin hala Çelik-İş'e yatırılması anlaşmazlığın ana nedeni. İşçiler 4 Mayıs'ta anlaşmazlığın sürmesi üzerine yeniden oturma grevine başladılar. 5 Mayıs'ta fabrika tekrar işgal edildi. 11 Mayıs'ta işgal sona erdi. 13 Mayıs'ta işçiler işbaşı yapmadılar ve patronu fabrikaya sokmadılar. Askerlerin gelmesi üzerine tartışma çıktı ve askerler fabrikayı boşalttılar. İşçiler bir yürüyüş yaparak fabrikanın karşısında beklemeye başladılar. Direniş 23 Mayıs günü anlaşmaya varılması üzerine sona erdi. İşveren Maden-İş Sendikasını yetkili sendika olarak tanıdı.

14 Nisan: İzmir Buca'da kurulu Klimasan fabrikasında çalışan 70 işçi patronun kanunsuz eylemlerde bulunduğunu öne sürerek fabrikayı işgal etti.

15 Nisan: Uşak'ta Alakoğlu Yün İplik Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 24 işçi greve başladı. Grev 4 Mayıs'ta sona erdi.

17 Nisan: Giresun'da Kaymenler Kollektif Şirketi Tuğla Fabrikasında Yapı-İş üyesi 49 işçi bir gün süren grev yaptı.

17 Nisan: Belediye Temizlik işçileri 2 sendika arasındaki uyuşmazlık nedeniyle Ankara Çalışma Müdürlüğünü bir süre işgal ettiler.

19 Nisan: Zonguldak'ta 8 bin maden işçisi Türk-İş'e bağlı Maden-İş Federasyonunun yeni seçilen başkanını protesto etmek için madenlere inmediler. 7 işçi gözaltına alındı. Ertesi gün işçilerin büyük bir kısmı işbaşı yaptı.

22 Nisan: Acıgöl'de tuz üreten Kimya Limited şirketinde çalışan 29 işçinin işine son verilmesi üzerine 41 işçi oturma grevine başladı.

27 Nisan: İzmir'de İsmail Eritenel dökümhanesinde çalışan Metal-İş üyesi 21 işçi greve başladı. Grev 257 gün sürdü ve 9 Ocak 1971 tarihinde sona erdi.

27 Nisan: Gayrettepe'deki İmren-Baylan Çukulata Fabrikasında çalışan 78 işçi toplu sözleşme görüşmelerindeki uyuşmazlık nedeniyle direnişe geçti.

29 Nisan: Ceyhan ve Osmaniye Belediyelerinde çalışan 404 işçi, 5 aylık ücret ve 2 yıllık ikramiyelerinin ödenmemesini protesto etmek

için oturma grevine başladılar. İşçiler Genel-İş Sendikası üyesi.

29 Nisan: Çatalkaya Matbaasında baştemsilcinin işten çıkarılmasını protesto eden Basın-İş Sendikası üyesi 200 işçi oturma grevi yaptı

29 Nisan: Günterm Kazan Fabrikasında patronun Mart ve Nisan ayı ücretlerini ödememesi üzerine işçiler direnişe geçtiler. İşçiler 9 Haziran'dan itibaren fabrikayı kendileri çalıştırmaya başladılar.

- İstanbul Şile'de Piro-Teknik işyerinde çalışan işçiler greve başladılar.
- Bir yem fabrikasında patron işçilerin işine son vermesi üzerine işçiler direnişe geçerek fabrikayı işgal ettiler.

MAYIS

5 Mayıs: Devlet Su İşlerinin Malatya, Adana, İskenderun, İzmir, Manisa, Akhisar, Salihli, Nazilli, Denizli'deki 20 işyerinde çalışan 1858 Ges-İş üyesi greve başladı. Grevlerin büyük bir kısmı 20 Mayıs'ta Bakanlar Kurulu tarafından ertelendi.

5 Mayıs: İstanbul'da Skoda ve Java Motorsiklet Fabrikasının 300 işçisi oturma grevine başladı. Grev 11 Mayıs'ta tarafların anlaşmaya varması üzerine sona erdirildi.

7 Mayıs: Ges-İş, DSİ'ne bağlı 125 işyerinde grev kararı aldıktan sonra, Ankara Etlik tesislerinde ve Kovada Barajında 1300 işçi ile greve başladı. 8 Mayıs'ta grev uygulanan işyeri sayısı 24'e, katılan işçi sayısı 5000'e yükseldi. Bakanlar Kurulu 14 Mayıs tarihinde 23 işyerinde grevi 1 ay erteledi. 15 Mayıs'ta Ges-İş 102 yerde grev başlattı. 18 Mayıs'ta hükümet Ges-İş'in tüm grevlerini erteledi. 27 Mayıs'ta tarafların anlaşması üzerine grev sona erdi.

8 Mayıs: İstanbul'da Ekper Plastik Sanayii Fabrikasında çalışan Kauçuk-İş üyesi 15 işçi greve başladı. Grev 19 Haziran'da sıkıyönetim kararıyla sona erdirildi.

11 Mayıs: Kağıthane Cam Fabrikasında çalışan 160 işçi, toplu sözleşmenin uygulanmamasını protesto etmek için oturma grevine başladı.

17 Mayıs: İstanbul'da ECA Pres Fabrikasındaki 600'den fazla işçi, 2 sendikaya birden aidat kesilmesini protesto etmek için direnişe başladılar. Direniş 10 gün sürdü.

20 Mayıs: Alibeyköydeki Öz Kardeşler Çivi Fabrikası işçileri, işten atılan 2 arkadaşlarının işe alınmasını sağlamak için fabrikayı işgal ettiler. İşçilerin geri alınması üzerine direniş sona erdi.

26 Mayıs: Mersin'de Akdeniz Gübre Sanayii tesisleri inşaatında çalışan Teknik Yapı-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladı. Grev 19 Haziran'da tarafların anlaşması üzerine sona erdi.

27 Mayıs: Salihli'de Uğur Yün İplik Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 22 işçi greve başladı. Grev 5 Haziran'da sona erdi.

HAZİRAN

1 Haziran: Ambarlı Tesis Grup Müdürlüğündeki 700 işçi Tes-İş Sendikasının imzaladığı hakların kendilerine verilmemesi üzerine işbaşı yaptılar fakat üretimde bulunmadılar.

5 Haziran: Ankara'daki Üstünçelik ve İtan SAE firmalarının ortak tesisi olan Galvaniz Fabrikasında çalışan 400 işçi, 3 arkadaşlarının işten atılmasını protesto için fabrikayı işgal ettiler.

5 Haziran: Orman Başmüdürlüğü emrinde Gülek bölgesinde çalışan 500 işçi İş Kanununun uygulanmaması ve ücretlerinin vaktinde ödenmemesini protesto etmek için greve başladı.

14 Haziran: Hayrabolu ve çevresindeki 3000 tarim işçisi ayçiçeği çapasındaki gündeliklerinin arttırılması için boykot yaptılar. İstekleri kabul edilmedi. Toprak sahipleri civardan işçi getirtiyor.

15-16 Haziran: 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunlarında yapılması planlanan ve işçilerin sendika seçme özgürlüklerine geniş ölçüde kısıtlamalar getirecek değişiklikleri protesto etmek için İstanbul ve İzmit'te işçiler büyük bir yürüyüş düzenlediler. Yürüyüşe Türk-İş karşı çıktıysa da Türk-İş'e bağlı sendikalara üye bir çok işçi yürüyüşe katıldı.

15 Haziran'daki yürüyüşe 70 bin kadar işçi katıldı. İstanbul'da yürüyüş başlıca üç koldan yapıldı. Kadıköy bölgesinde Ankara yolu üzerinden Kartal'a doğru yüründü. Eyüp civarındaki fabrikalarda çalışan işçiler Topkapı'ya doğru yürüyüşe geçtiler. Bu ara iki arkadaşlarının gözaltına alınmasını protesto eden işçiler onların serbest bırakılmalarını sağladılar. Şehir içinde Taksim ve Gümüssuvu'nda toplanıldı. İzmit'te de iki koldan yürüyüş yapıldı.

15 Haziran'da yapılan yürüyüşe 113 işyerinde çalışan işçiler katıldı. Bu işyerlerinden bazıları şunlardır: AEG-ETİ, Aksan Aluminyum, Arçelik, Auer, Aygaz, Bürosan, Çelik Endüstri, Çelik Halat, Chrysler, Cibali, Tekel Kutu, Demirel Koll. Şirketi, Derby Lastik, Devlet Malzeme Ofisi, Eas Akü, Elektrometal, Esaş, Eternit, Gislaved, Gazal, Grundig, Haymak, Hoover, Koruma-Tarım İlaçları, Magirus, Makina-Takım, Mutlu Akü, Otosan, Philips, Profilo, Rabak, Singer, Simko, Simso, Sungurlar Kazan, Şakir Zümre, Türk Demir Döküm, Türk Kablo, Türkeli, Uzel Traktör.

16 Haziran günü yapılan yürüyüşe çeşitli işyerlerinden 150 bin işçi katıldı. Bu günkü yürüyüşe katılan işçiler bir çok yerde polis barikatlarıyla karşılaştılar. Levent'te Tekfen fabrikası önünde polisler yürüyüş kolunun önünde bulunan kadın işçileri copladılar. Kadıköy yakasında Otosan fabrikası önünde toplanarak Üsküdar'a doğru yürüyüşe geçen işçilere karşı da polis silah kullandı. Barikat yarılarak yürüyüşe devam edildi. En büyük çatışma Kadıköy'de Yoğurtçu Parkı çev-

resında oldu. Bir p 'is öldü. Öğleden sonra Kadıköy İskelesinde toplanan işçiler üzerir ə de polis saldırdı. Aynı gün İzmit'te de yürüyüşe geçen işçiler komando barikatlarıyla karşılaştılar fakat barikatlar yarılarak yürüyüş sürdürüldü. Ankara'da DİSK'e bağlı sendikalar üye işçiler ve öğrenciler Sanayi Çarşısı'nda bir yürüyüş yaptılar. Yürüyüş polis tarafından engellendi, bazı işçiler ve öğrenciler gözaltına alındı.

- Aynı gün yurtdışındaki işçiler de değişiklikleri protesto etmek için Köln'de ve diğer bazı merkezlerde yürüyüşler düzenlediler.
- İki günlük yürüyüşün sonunda 3 işçi, 1 toplum polisi ve 1 dükkan sahibi öldü. 200'e yakın kişi yaralandı. Bir çok işçi gözaltına alındı. 16 Haziran öğleden sonra Sıkıyönetim ilan edildi ve bundan yararlanılarak tüm ilerici kuruluşlara ve bunların yöneticilerinin evlerine baskınlar, aramalar düzenlendi. Bir çok kişi tutuklandı.
- Sıkıyönetime ve patronların işçileri zorla çalıştırmaları için askeri yardıma çağırmasına rağmen bir çok işyerinde direnişler sürdürülüyordu. Bunlardan bazıları Türk Demir Döküm, Sungurlar, Derby, Elektrometal, Rabak, Auer, Çelik Endüstrisi, Otosan, Arçelik, Vita gibi fabrikalardır.
- Olaylardan sonra işten çıkarmalar hızlandı. Çeşitli işyerlerinde çalışan 4 binin üzerinde işçinin işine son verildi.

16 Haziran: Türkiye Metal İş Sendikası Elektrolüks Buzdolabı fabrikasında greve başladı.

18 Haziran: 274 ve 275 sayılı yasaların değiştirilmek istenmesini protesto etmek için İzmir'de Lastik-İş, Maden-İş ve Gıda-İş'e bağlı işyerlerinde bir gün süreli grev yapıldı. Lastik-İş'e bağlı işyerleri: Nuralp Plastik Eşya Fabrikası (65 işçi), Kent Plastik Sanayii (60 işçi), Güneş Plastik Sanayii (28 işçi), Yıldız Plastik Sanayii (40 işçi), Rençber Plastik Sanayii (30 işçi), Plastik Sanayii Ticaret (60 işçi), Maden-İş'e bağlı işyerleri: Elitaş Fabrikası (60 işçi), Ak Döküm (40 işçi), Yumlu Makina (40 işçi), Tariş Tamir Atelyesi (25 işçi), Av Sanayii Atelyesi (60 işçi), Çolakoğlu Çember Fabrikası (48 işçi), Tokez Yağ Keçeleri Fabrikası (60 işçi), Gıda-İş'e bağlı işyeri: Tariş Yağ Komandit Şirketi (150 işçi).

TEMMUZ

8 Temmuz: Konya'da Akkaya Döküm ve Çelik Atelyesinde çalışan 16 işçi gündeliklerinin az olduğunu ve sosyal haklarının ödenmediğini ileri sürerek kanunsuz grev yaptılar ve mahkemeye verildiler.

9 Temmuz: Sıkıyönetim Bölgesinde 15-16 Haziran'dan beri 513 işçi işten çıkarıldı.

21 Temmuz: Biga Alman Çiftliğinde çalışan Toprak-İş Sendikası üyesi işçiler Gönen'deki Maden-İş Sendikası kampını işgal ettiler. 90 işçi yaptıkları bu hareketle Sendikalarının bir ilgisi olmadığını, sadece

kendilerinin de biraz dinlenmeye hakları olması gerektiğini söyledi-ler.

28 Temmuz: General Elektrik Fabrikası işçileri Metal-İş Sendikası ile patron arasındaki sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine pasif direnişe geçtiler. Pasif direniş hastaneye gitme şeklinde. 900 işçiden 400'ü hastaneye gitmek için viziteve çıktı. İşçiler işe bir saat geç başlayıp 1 saat erken çıkıyorlar. 18 Ağustos'ta işçiler fabrikayı işgal ettiler.

31 Temmuz: Adana'da İsmet Turan Deri Fabrikasında çalışan Güney ve Güneydoğu Deri Sanayii İşçileri Sendikası üyesi 18 işçi bir günlük grev yaptı.

AĞUSTOS

3 Ağustos: Kocaeli Belediyesi Merkez İşçi Sendikası ile Gölcük Belediyesi arasında toplu sözleşme görüşmeleri bir anlaşmaya bağlanamadığından 44 fen ve temizlik işçisi greve başladı.

6 Ağustos: İzmir Aliağa Rafinerisinde çalışan Yapı-İş üyesi 280 işçi greve başladı. 22 Ağustos'ta Yapı İşçileri Sendikaları Federasyonu Genel Başkanı Necmettin Giritlioğlu, Aliağa Rafinerisinde sürmekte olan grevde patronun adamları tarafından vurularak öldürüldü. 25 Ağustos'ta Menemen İş Mahkemesi Aliağa grevini durdurdu. 6 Ekim'de 480 işçi işten çıkarıldı. 3 Kasım'da anlaşma imzalandı.

11 Ağustos: Kocaeli Anadolu Döküm Sanayiinde 3 işçi temsilcisinin işten çıkarılması üzerine işçiler çalışmamaya ve işi yavaşlatmaya başladılar. 9 Ekim'de 250 işçi 17 arkadaşlarının daha işten atılmasını protesto için oturma grevine başladı.

11 Ağustos: Türk Demir Döküm Fabrikasında 2 işçi temsilcisinin Sıkıyönetimce gözaltına alınması üzerine işçiler üretimi % 50 oranında düşürdüler.

11 Ağustos: Derby Fabrikasından 64 devrimci işçi daha atıldı. 11 Eylül'de 1200 işçi üyesi bulundukları Lastik-İş Sendikasını protesto için oturma grevine başladı. 12 Eylül'de Kauçuk-İş'e bağlı işçilerle Lastik-İş üyesi işçiler arasında çatışma çıktı, 4 işçi yaralandı.

14 Ağustos: İskenderun'da 28 fırında Birleşik Gıda-İş üyesi 184 işçi greve başladı.

19 Ağustos: İstanbul Kartal'da Vinylex Fabrikasında 2 işçi temsilcisinin işten atılması üzerine 350 işçi oturma grevine başladı. 1 Eylül'de 105 işçi, tazminatsız olarak işten çıkarıldı.

24 Ağustos: Adana'da hayat pahalılığını protesto etmek için Belediye işçilerinin başlattıkları grev devam ediyor.

24 Ağustos: Bakanlar Kurulu DSİ'ne bağlı işyerleri ile Et ve Balık Kurumu grevlerini 1 ay sürevle erteledi.

25 Ağustos: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne bağlı Kastamonu Samsun, Suluova, Elazığ, Eskişehir, Kütahya, Konya, Burdur, Adapa-

zarı, Alpullu, Uşak, Susurluk, İzmir, Erzurum, Erzincan, Turhal, Kayseri ve Malatya şeker fabrikalarında çalışan toplam 9620 işçi, dört gün süren bir grev yaptı.

26 Ağustos: Samsun'da Azot Sanayiinde çalışan Petrol-İş üyesi 242 işçi greve başladı. Grev 18 Eylül'de sona erdi.

27 Ağustos: İstanbul'da Yeşilburgaz Pasta Fırınında çalışan 5 işçi greve başladı. İşçiler Pasta-İş Sendikası üyesi. Grev 3 Ekim'de sona erdi.

27 Ağustos: Erzurum'da Et Balık Kurumunda çalışan Besin-İş üyesi 400 işçi iki günlük grev yaptı.

EYLÜL

1 Eylül: Otomarsan Fabrikasında Maden-İş ve Metal-İş'e bağlı işçiler kavga ettiler. Maden-İş'e bağlı 64 işçi patron tarafından isten çıkarıldı.

3 Eylül: Mersin'de Akış Temizlik işyerinde çalışan Petrol-İş üyesi 10 işçi greve gitti. 22 Eylül'de mahkeme kararıyla grev kaldırıldı.

5 Eylül: Karaburun'da bir cıva madeninde çalışan 200'den fazla işçi, patronun kendilerini kanunlara rağmen günde 6 saat yerine 8 saat çalıştırmak istemesi üzerine madenlere indiler fakat çalışmadılar.

7 Eylül: Firintaş'a bağlı olarak çalışan Türkiye Motorlu Taşıt ve Garaj İşçileri Sendikası üyesi işçiler toplu sözleşme görüşmelerinin sonuçlandırılması konusunda işverene verilen sürenin dolması üzerine greve başladılar. Grev, 8 Eylül'de bir ön protokol imzalanması üzerine sona erdi.

7 Eylül: Pilma Tudor'da Petrol-İş üyesi 300 işçi greve başladı. 15 Eylül'de anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

15 Eylül: Sıkıyönetim döneminde DİSK'e bağlı Sendikalara üye 1100 işçinin tazminatları ödenmeden işlerine son verildi.

17 Eylül: İpraş Rafinerisinde Petkim-İş Sendikasına bağlı 500 işçi greve başladı. Grev ertesi gün 1 ay ertelendi. 18 Ekim'de Bakanlar Kurulu grevi 2 ay daha erteledi. 19 Aralık'ta toplu sözleşme imzalandı.

20 Eylül: Terkos Gölünün kumla dolmaması için yapılan ağaçlandırma işinde çalışan 100 işçi greve başladı.

21 Eylül: İstanbul'da Salum Baruh Lastikli Dokuma Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 27 işçi greve başladı. Grev 2 Ekim'e kadar sürdü.

23 Eylül: Deniz Ulaş-İş Sendikası ile Denizcilik Bankası arasındaki sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine 11 gemide 3000 işçi greve başladı. Grev 1 Ekim'de varılan anlaşmayla sona erdi.

25 Eylül: Toplu sözleşme görüşmelerinde işverenle oyuncular arasında çıkan anlaşmazlık sonucu AST oyuncularının başlattıkları

180 günlük grev sona erdi.

26 Eylül: Kaplan Teks Şirketine ait 2 dokuma fabrikasında çalışan işçiler sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılan arkadaşlarının işe alınmalarını sağlamak amacıyla 3 gün direniş yaptılar. Tarafların anlaşması üzerine direniş 30 Eylül'de sona erdi.

EKİM

2 Ekim: İzmit'te Döküm Sanayii Anonim Şirketinde çalışan ve Tek Met-İş üyesi 100 işçi 2 Ocak 1971 tarihine kadar sürecek olan bir greve başladılar.

2 Ekim: Gülhane Parkı yanındaki PTT fabrikasında çalışan 250 işçi, işverenin sendika konusunda zorluk çıkarmasını protesto etmek için 3 gündür yemek boykotu yapıyor ve büyük gruplar halinde viziteye çıkıyorlar. İşçiler 12 Ekim'de Beşiktaş'tan Taksim'e kadar yürüdüler. 13 Ekim'de oturma grevine başlandı.

3 Ekim: Salihli Pamuklu Dokuma Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 585 işçi 31 Ekim tarihine kadar grev yaptılar.

3 Ekim: Kocaelinde Çolakoğlu Metallurji Fabrikasında 375 işçi greve başladı. Fabrika çevresinde 60 kişilik bir komando birliği güvenlik tedbirleri aldı. 3 Ağustos'ta anlaşmaya varılması üzerine greve son verildi.

5 Ekim: İstanbul Topkapı'da Plastik ve Lastik Fabrikasında çalışan 240 işçi bir işçi temsilcisinin işten atılması üzerine oturma grevine başladılar. 12 Ekim'de işçiler patronun 18 arkadaşlarını daha işten atması üzerine 7 saat süreyle fabrikayı işgal ettiler.

6 Ekim: Güney Sanayi Fabrikasında çalışan 3500 işçi fabrika Planlama Müdürünü protesto etmek için direnişe geçti ve 300 memuru rehin aldı. Aynı gün anlaşma olması üzerine direniş sona erdi.

7 Ekim: Kayseri'de 25 fırındaki Gıda-İş Sendikasına bağlı 350 işçi greve başladı. 27 Ekim'de varılan anlaşma üzerine grev sona erdi.

8 Ekim: Yarımca'daki Süper Fosfat Fabrikasında çalışan 150 işçi yemek boykotuna başladı.

9 Ekim: İstanbul'da Migros T.A.Ş.'nde çalışan ve Yeni Tez Büro-İş üyesi 450 işçi greve başladı. Grev 3 gün sürdü.

11 Ekim: Gümüşhane'deki Torol Kurşun Madeninde çalışan 50 işçi greve başladı.

12 Ekim: İstanbul'da Eyüp İktisadi Sanayi Tesisat Tel Çivi Fabrikasında çalışan Metal-İş'e bağlı 210 işçi greve başladı. Grev 3 Kasım'a kadar sürdü.

13 Ekim: Gislaved Lastik Fabrikasında çalışan 1300 işçi patronun 15-16 Haziran tarihlerine ait ücretlerini ödememesini protesto etmek amacıyla oturma grevine başladılar. 15 Ekim'de grevdeki işçiler polis ve jandarma tarafından fabrikadan çıkarıldılar. 1 işçi öldü, 16 iş-

çi ve 15 polis yaralandı. Ertesi gün 11 işçi tutuklandı. 20 Ekim'de 103 işçi işten çıkarıldı.

13 Ekim: Eskişehir'de YSE işyerinde çalışan 200 işçi 3 aydır ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle işbaşı yapmadılar.

14 Ekim: Elazığ İplik Fabrikasında işçiler 50 kuruşluk ücret zammını kabul etmeyerek greve başladılar.

14 Ekim: Gümüşhane'deki maden işletmesinde Doğu Anadolu Bölgesi Maden İşçileri Sendikası'na bağlı işçiler greve başladı.

15 Ekim: DİSK'e bağlı Tüm-İş Sendikasına bağlı 616 işçi Tarsus Basma Fabrikasında greve başladı. Grev 28 Aralık'ta sona erdi.

19 Ekim: Petrol-İş Sendikasına bağlı 580 işçi Sümerbank Viskoz Sanayi Fabrikasında greve başladı. Grev 3 Şubat 1971'e kadar sürdü.

21 Ekim: Adana'da Bossa Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 4000 işçi, akort sisteminin düzeltilmesini isteyerek direnişe başladı. Anlaşmaya varılması üzerine direniş bir gün sonra sona erdi.

23 Ekim: Petrol Ofisinin Sirkeci ve Taksim benzin istasyonlarında grev başladı. Grev. 8 Kasım'da sona erdi.

27 Ekim: Adana'da SASA Fabrikasında çalışan 400 işçi, ücretlerinin az olduğunu ileri sürerek fiili durum yarattı. 6 saat sonra anlaşmaya varıldı.

31 Ekim: Uşak'ta Arıoğlulları Yün İplik Fabrikasında çalışan ve Teksif Sendikasına bağlı 14 işçi greve başladı. 9 Kasım'da grev sona erdi.

KASIM

4 Kasım: Öğretmen Çorap Fabrikasında Teksif'e bağlı işçiler greve başladılar.

4 Kasım: Ankara'da çıkan Zafer Gazetesinde çalışan Basın-İş üyesi işçiler greve başladılar.

5 Kasım: İstanbul'da Bilka Sanayi ve Ticaret Limited Şirketinde çalışan Teksif üyesi 100 işçi greve başladı. Grev 25 Ocak 1971 tarihine kadar sürdü.

5 Kasım: Ankara Belediyesinde çalışan 5 bin kadar işçi maaş ve fazla mesai ücretlerinin zamanında ödenmemesini protesto etmek için pasif direnişe geçti.

6 Kasım: İstanbul'da Şişli Yün İplik Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 55 işçi greve başladı. Grev 2 Şubat 1971 tarihinde sona erdi.

7 Kasım: Sakarya Belediyesindeki 245 işçi maaşlarını alamadıkları için direnişe geçtiler.

9 Kasım: Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğünün 3 işyerinde Oleyis Sendikasına bağlı işçiler memur statüsüne geçirilmelerine karşı greve başladılar. Grev 24 Kasım'da anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

9 Kasım: İzmir'de Elter Madeni Eşya Fabrikasında çalışan 90 işçinin 78'i işten çıkarıldı.

10 Kasım: İstanbul Belediyesinde çalışan 6000 işçinin 800'ü 4 ay önce imzalanan toplu sözleşmeye ait farklarını ve Ekim maaşlarını alamayınca direnişe başladılar.

10 Kasım: Bossa Fabrikasında daha önce işgale katılan 10 işçinin işten çıkarılmak istenmesi üzerine 1000 işçi fabrikayı işgal etti. 12 Kasım'da DİSK'e bağlı işgalci işçilerin fabrikadan Teksif'e bağlı işçilerce çıkarılmak istenmesi üzerine çatışma çıktı. Polis ve jandarma olaya müdahale etti. 60 işçi, 27 polis yaralandı. 160 işçi gözaltına alındı, 12 işçi tutuklandı. 16 Kasım'da 140 işçinin işine tazminatsız olarak son verildi.

10 Kasım: Diyarbakır Öğrenci Yurdunda Genel-İş'e bağlı işçiler greve başladı.

11 Kasım: İstanbul'da Sümbül Tekstil Fabrikasında çalışan 196 işçi greve başladı. İşçiler Teksif Sendikası üyesi. Grev 2 Şubat 1971 tarihinde sona erdi.

11 Kasım: Teksif'den ayrılıp DİSK'e geçen işçiler Paktaş Fabrikasını işgal ettiler. Fabrikada 1200 işçi çalışıyor; işgali 400 işçi yaptı.

16 Kasım: Mersin Mezbahasında çalışan 34 işçi ücretlerinin arttırılması isteğine Belediyenin olumsuz cevap vermesi üzerine greve başladı. İşçiler Genel Gıda-İş üyesi.

18 Kasım: Türk Ytong Sanayi A.Ş.'nde 40 arkadaşlarının haksız yere işten çıkarılmasını protesto eden Çimse-İş Sendikasına bağlı 250 işçi fabrikayı işgal etti. 21 Kasım'da grevi teşvik ettikleri gerekçesiyle 29 kişi adliyeye verildi. Direniş 27 Kasım'da anlaşmayla sona erdi.

20 Kasım: Gaziosmanpaşa'daki Berec Pil ve Batarya Fabrikasında Kimya-İş işçi temsilcisinin işten atılmasını protesto etmek için işçiler birkaç saatlik oturma grevi yaptılar.

20 Kasım: Kimya-İş Sendikasına bağlı 19 işçi Kimaş Asfalt Fabrikasında 6 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek için direnişe başladılar.

21 Kasım: Sirkeci'de Yenibahçeli Lokantasında çalışan Oleyis Sendikasına bağlı 40 işçi greve başladı.

23 Kasım: Muğla'da YSE Müdürlüğünde Köy-İş Sendikasına bağlı 160 işçi greve başladı. Grev 27 Kasım'da sona erdi. Grevin nedeni işçilerin üç aylık ücretlerini alamamaları.

23 Kasım: Gebze'de AEG-ETİ Fabrikasında çalışan 302 işçi bir arkadaşlarının işten çıkarılması üzerine oturma grevine başladılar.

27 Kasım: Ataş Rafinerisinde işçiler 13 temizlik işçisinin işten çıkarılmasını protesto etmek için oturma grevi yaptılar. İşçiler 28 Kasım'da işbaşı yaptılar.

29 Kasım: Istanbul'da Kent Akü A.Ş.'nde çalışan Petrol-İş üyesi 13 işçi greve başladı. Grev 23 Ocak 1971 tarihine kadar sürdü.

29 Kasım: Tarsus Çimento Fabrikasında, hiçbir sendikaya bağlı olmayan 165 işçi, biriken haklarının ödenmemesini protesto etmek için fabrikayı işgal ettiler.

30 Kasım: Gebze'deki Bayer Tarım İlaçları Fabrikasında Petrol-İş üyesi 120 işçi, ücretler konusunda ortaya çıkan uyuşmazlık nedeniyle greve başladı. 58 gün süren grev 26 Ocak'ta anlaşmayla sona erdi.

ARALIK

7 Aralık: Aydın Yenipazar'da Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Çırçır Fabrikasında çalışan ve Teksif üyesi olan 52 işçi greve başladı. 15 gün süren grev 24 Aralık'ta sona erdi.

8 Aralık: Koçarlı'da Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Çırçır Fabrikasında çalışan 118 Teksif üyesi işçi 19 gün süren ve 30 Aralık'ta sona eren bir greve başladı.

9 Aralık: Doğan Lastik Fabrikasında çalışan Lastik-İş üyesi 167 işçi greve başladı. Grev 4 Şubat 1971'de imzalanan bir sözleşmeyle sona erdi.

12 Aralık: Sakarya Vagon Fabrikasında 700 işçi trenleri işgal edip birbuçuk saat süreyle istasyonda alıkoydular.

14 Aralık: Gen-Oto Fabrikasında çalışan Otomobil-İş üyesi 320 işçi, patronun toplu işçi çıkartma isteğini protesto etmek için oturma grevine başladı. Oturma grevinin 9. gününde patron fabrikayı kapattığını bildirdi. 29 Aralık'ta fabrika patronunu protesto etmek için Marmara çevresindeki 22 otomotiv sanayi tesisinde çalışan 8000 işçi 1 günlük oturma grevi yaptı.

15 Aralık: Kağıthane'deki Kristal ve Cam Fabrikasında çalışan 90 işçinin tazminatları ödenmeksizin işten çıkarılmak istenmeleri üzerine 200 işçi oturma grevine geçti. 2 günlük grevden sonra işçiler jandarma tarafından fabrika dışına çıkarıldılar.

20 Aralık: Kapı Genel-İş Sendikası tarafından düzenlenen "hükümeti ve düzeni protesto" yürüyüşü binlerce kapıcı ve kalorifercinin katılması ile İstanbul'da yapıldı. İşçiler SSK kapsamına alınmalarını istediler.

22 Aralık: Yarımca Seramik Fabrikasında 1200 işçi greve başladı. İşyerinde yetkili olan Çimse-İş Sendikası grev kararı almıştı fakat uygulamayı geciktiriyordu. İşçilerin bir gün oturma grevi yapmaları üzerine grev ilan etmek zorunda kaldı. Grev 4 Ocak 1971 tarihinde sona erdi.

31 Aralık: Ereğli Kömür İşletmelerinde çalışan 6 bin işçi 2 aylık maaşlarını alamadıkları gerekçesiyle ocaklara inmediler.

31 Aralık: Türk-İş'e bağlı işçiler Türk-İs'in binasına bomba atıl-

masını protesto etmek için saat 9 ile 11 arasında çalışmayı durdurdular.

31 Aralık: İstanbul'da Grunding Radyo Pikap Fabrikasında çalışan ve Maden-İş üyesi olan 135 işçi greve başladı. Grev 30 Nisan 1971 tarihinde sona erdi.

31 Aralık: Pertrix Fabrikasında Kimya-İş üyesi 300 işçi, sözleşmede çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı.

- Kocaeli Selüloz İşçileri Sendikası üyesi işçiler Ankara-İstanbul karayolunu bir süre keserek trafik kazalarının önlenmesi için tedbir alınmasını istediler.
- Uşak'ta Sirgeli Mensucat Fabrikasında çalışan işçiler 9 arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine direnişe geçtiler. Direnişe geçen 35 işçi hakkında dava açıldı.
- Hayrabolu'da tarım işçileri ücretlerinin ödenmemesini protesto etmek için boykota başladılar.

1971

OCAK

1 Ocak: Zonguldak'ta 600 maden işçisi ocaklara inmedi. Direnişin nedeni 1970'e ait maaş tutarındaki ikramiyelerin ödenmemesi.

6 Ocak: İstanbul Belediye temizlik ve fen işlerinde çalışan 8 bin işçi Aralık ayı maaşları ve ikramiyelerini alamadıkları için direnişe geçtiler.

7 Ocak: Adana Belediye Ekmek Fabrikasında çalışan Birleşik Gıda-İş üyesi 98 işçi ücret ve sosyal haklardan doğan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 28 Şubat'ta sona erdi.

9 Ocak: Iskenderun'daki Kayabaş Nebati Yağ Fabrikasında başlayan grev 26 Ocak'ta sona erdi.

12 Ocak: İstanbul'da Genoto ve Çelik Montaj Fabrikalarında işten çıkarılan 164 işçi için Otomobil-İş Sendikasına bağlı binlerce işçi yürüyüş yaptı.

12 Ocak: Manisa bölgesinde YSE'ye bağlı 700 işçi 280 işçinin işine son verilmesi ve maaşların alınamaması üzerine işi aksatma boykotuna başladılar.

12 Ocak: Eskişehir'deki Entil Endüstri Şirketinde Maden-İş'e bağlı işçiler greve başladılar. Grev 15 Mart'ta sona erdi.

13 Ocak: Uşak'ta Ömer Kuyucu Yün İplik Fabrikasında çalışan ve Teksif üyesi olan 29 işçi 1 gün süreli bir grev yaptı.

13 Ocak: İstanbul'da Kızılay Müdürlüğünde çalışan 92 Likat-İş üyesi greve başladı. Greve 27 Ocak'a kadar devam edildi.

13 Ocak: Adana Belediye - Otobüs İşletmesinde 324 işçi (Tümtis üyesi) greve başladı. Grev 2 Şubat'ta sona erdi.

16 Ocak: Teksif Sendikasına bağlı 21 işyerinde (İstanbul) kademeli olarak greve başlandı. 16 Ocak'ta 30 işçinin çalıştığı Filteks fabrikasında, 18 Ocak'ta Yener-İş Mensucat (140 işçi), Santral Dikiş (318 işçi), Yaprak Örem (61 işçi), Sümbül Kollektif Şirketi (190 işçi) Yünteks Sanayi (288 işçi), Mensucat Santral (750 işçi), 20 Ocak'ta Narin Mensucat (692 işçi), Senteks İplik Sanayii (25 işçi), Boyateks Sanayii (190 işçi), Piramit (599 işçi), Tekstüre İplik (154 işçi), Mensucat Santral (2200 işçi), 22 Ocak'ta Araş Sanayii (332 işçi), Bahariye Mensucat (328 işçi), Modern Mensucat (154 işçi), Birtan İplik (95 işçi), Tekstil İplik (119 işçi) Naylon Teks (160 işçi), Kulaksızoğulları (190 işçi) fabrikalarında grev başladı. Bütün işyerlerindeki grevler 2 Şubat'ta sona erdi.

16 Ocak: Aliağa Rafinerisindeki 4500 işçi 100 işçinin işten çıkarılmak istenmesi üzerine direnişe geçti.

16 Ocak: Diyarbakır, Urfa, Siirt, Bitlis ve Mardin YSE işyerlerindeki işçiler işbaşında işi aksatarak direnişe geçtiler.

19 Ocak: Berec Pil ve Akümülatör Fabrikasında 2 işçi temsilcisi ve bir işçinin işten çıkarılması üzerine 1200'e yakın işçi oturma grevine başladı. 20 Ocak'ta işçiler işten çıkarılan arkadaşlarını fabrikaya alarak çalışmalarını sağlamak istediler. İşçi temsilcileri karakola gittiler.

18 Ocak: Uluslararası Frintaş Şirketinde çalışan ve Tüm Tis Sendikasına bağlı 340 frigofrik kamyon şoförü patronun haklarını vermemesi üzerine greve başladı. Grev 22 Ocak'ta sona erdi.

20 Ocak: Biofarma İlaç Fabrikası işçileri patronun Atom-İş Sendikasını tanımak istememesi üzerine oturma grevine gittiler.

20 Ocak: 630 işçinin çalıştığı Uniroyal Fabrikasında Lastik-İş grev uygulamaya başladı. Grev 12 Nisan'da sona erdi.

21 Ocak: Uşak'ta İsmail Minareci Cıva Madeni İşletmesinde çalışan Maden-İş Federasyonu üyesi 55 işçi greve başladı. Greve 20 Mart'ta son verildi.

26 Ocak: Pancar Motor Fabrikasında Maden-İş'e üye olan 3 işçinin işten çıkarılmasından sonra işçiler arkadaşlarını yanlarına alarak içeri soktular. Maden-İş'e üye olduklarını bildiren işçiler kendilerine Çelik-İş lehine baskı yapan ustabaşını kollarından bağlayarak işverenin kapısı önüne bıraktılar. Mart ayında 23 işçinin daha Maden-İş'e üye olmaları nedeniyle işten çıkarılmaları üzerine 500 işçi 3 saat süreyle oturma grevi yaptılar.

- **Ocak:** Kimaş Asfalt Fabrikasında toplu sozleşme görüşmeleri devam ederken 20 işçi üretimi durdurdu. Polis bazı işçileri gözaltına aldı.

ŞUBAT

1 Şubat: Adel Kale Kilit Fabrikasındaki işçiler patronun bağlı oldukları Kimya-İş Sendikasını tanımak istememesi üzerine oturma grevine başladılar. 16 Şubat'ta direniş greve dönüştü. İşten atılan 15 işçinin geri alınması üzerine işçiler 24 Mart'ta işbaşı yaptılar.

2 Şubat: Man Fabrikasındaki 310 işçi, ikramiyelerinin verilmesinin gecikmesi üzerine oturma grevi yaptılar.

5 Şubat: Petrol-İş Sendikasının Samsun, Trabzon ve İstanbul'da Shell, Mobil, BP'ye ait 119 işyerinde kademeli olarak başlattığı grev Bakanlar Kurulu tarafından ertelendi.

14 Şubat: Hava Ulaştırma İşçileri Sendikası, Pakistan Hava Yollarının Taksim Bürosunda grev uygulamasına başladı. Grev 17 Mart'ta sona erdi.

15 Şubat: Kartal'daki Süperlit Boru Fabrikasında çalışan 302 işçi bağlı oldukları Keramik-İş Sendikasına yetki verilmemesini protesto etmek için oturma grevine başladı.

16 Şubat: İzmit'te Eternit A.Ş. işyerinde çalışan Serçip - İş, üyesi 120 işçi greve başladı. 26 Nisan'da grev bitti.

17 Şubat: Dünya Gazetesindeki işçiler sabah başlattıkları grevi, patronun isteklerini kabul etmesi üzerine akşam kaldırdılar.

17 Şubat: İmar ve İskan Bakanlığında çalışan 250 işçi geçici işçi olarak çalışan 150 işçinin işten çıkarılmasını protesto etmek için Bakanlığa kadar bir yürüyüş yaptılar.

19 Şubat: Profilo Fabrikasında çalışan 1300 işçi, sendikalı oldukları gerekçesiyle 2 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek için bir direniş yaptılar.

22 Şubat: Aydın, Muğla, Denizli, Manisa ve İzmir'de 200 PTT teknisyeni personel kanunu uygulamasında haksızlığa uğradıklarını ileri sürerek iş yavaşlatmasını başlattılar.

24 Şubat: Aydın'da Aydan Tekstil fabrikasında çalışan ve Tekstil üyesi 1526 işçi greve başladı. Grev 22 Mayıs'ta sona erdi.

26 Şubat: İzmir'de Egeliler Av ve Kurşun Sanayii işyerinde çalışan 60 Maden-İş üyesi işçi, işverenin toplu sözleşme görüşmelerine yanaşmaması ve sürekli lokavt yapması üzerine greve başladı. Grev 18 Mayıs'ta sıkıyönetim tarafından kaldırıldı.

28 Şubat: Sendikacı Hıdır Altınay, Ankara Emniyet Müdürlüğünde işkence yapılırken öldü.

Şubat: Ereğli Demir-Çelik Fabrikasında Maden-İş'e üye olan 4000 işçi, aidatlarının Metal-İş Sendikasına kesilmesini protesto etmek amacıyla 5 saatlik bir grev yaptı.

Şubat: Sıkıyönetimden bu yana, Otosan Fabrikasında çoğunluğu Maden-İş üyesi 700 işçi işten çıkarıldı.

MART

4 Mart: Antalya Belediyesi temizlik işçileri greve başladı. İşçiler Genel-İş üyesi.

4 Mart: Antalya Belediyesinin Genel-Iş üyesi 189 işçisi greve başladı. Grev 22 Mart'ta sona erdi.

10 Mart: Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesinde çalışan Tümtis üyesi 227 işçi greve başladı. Grev 96 gün sonra sona erdi.

12 Mart: Topçular'daki Çelik Büro Fabrikasında çalışan 100 işçi sendikalaşmaya önderlik eden arkadaşlarının işten çıkarılmalarını protesto etmek amacıyla direnişe başladılar.

14 Mart: Mersin'de Çukobirlik Nebati Yağ ve Sabun Fabrikasında çalışan Birleşik Gıda-İş üyesi 154 işçi greve başladı. Grev 9 gün sürdü ve 23 Mart'ta sona erdi.

23 Mart: PTT Ankara Telefon Başmüdürlüğünün Bahçelievler' deki tesislerinde 98 işçinin işten çıkarılması üzerine 270 işçi direnişe geçti.

24 Mart: Bakırköy Enboy Yun İplik Fabrikasında işçiler istifa ettikleri Teksif Sendikasının toplu sözleme görüşmelerini yürütmeye kalkması üzerine işi durdurdular ve Teksif'in bir şubesini işgal ettiler.

29 Mart: İstanbul Topkapı'da İbrahim Ethem İlaç Fabrikasında Kimya-İş üyesi 410 işçi oturma grevi yaptı. Grevin nedeni patronun sendikalı büro personeli üzerine baskı yapması, sendika üyesi 2 işçiyi işten çıkarması, 31 Mart'ta patron tamirat yapacağı gerekçesiyle fabrikayı kapattı.

- Mart: Yedikule'deki Keçe Sanayi Fabrikasında çalışan 62 işçiden 5'inin Teksif Sendikasına üye oldukları gerekçesiyle işten çıkarılması sonucunda işçiler oturma grevi yaptılar. 51 işçi hiçbir tazminat ödenmeksizin işten çıkarıldı.
- Mart: Murat Cam Fabrikasında 5 işçinin sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılmasını protesto eden 60 işçi direnişe geçti. İşçiler Hür Cam-İş Sendikası üyesi.

NİSAN

5 Nisan: İstanbul'da Haseki, İlk Yardım ve Çapa'da ve İzmir'de Konak Çocuk ve Karşıyaka Hastanelerinde çalışan personel fazla mesai ücretlerinin verilmemesini protesto etmek için normal mesailerini bitirdikten sonra işyerini terkettiler.

5 Nisan: Tuzla'da İstanbul Porselen Fabrikasında çalışan 1000 işçi, ücret ve ikramiyelerini alamadıkları için direnişe geçtiler.

12 Nisan: Türkiye Demir Çelik İşletmeleri ile Karabük Demir Çelik Sanayii İşçileri Sendikaları arasında toplu sözleşme görüşmeleri esnasında çıkan uyuşmazlık sonucu kademeli greve başlandı. Önce

Bandırma Asit Sülfürik Fabrikasında montajında çalışan işçiler greve gittiler.

·13 Nisan: Orman Amenejman işçileri 3 günlük iş yavaşlatma direnişine başladılar. İşçilerin istekleri Türkiye - İş Sendikası ile toplu sözleşme uygulaması ve işçilere ek ve sosyal haklar tanınması.

14 Nisan: Ankara Telefon Başmüdürlüğüne bağlı olarak çalışan 270 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin 25 aydır sürmesini protesto etmek için greve başladı. İşyerinde yetkili sendika Haber-İş Sözleşme imzalanması üzerine grev 26 Nisan'da sona erdi.

14 Nisan: Profilo'da 1300 işçi Maden-İş Sendikası ile patron arasındaki toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzrine greve başladı.

VI. 1971-1976 DÖNEMİ

A – İŞÇİ SINIFININ MADDİ DURUMU

1. İşçi Sayıları ve Yoğunluğu

1971 ve sonrası, Türkiye'de tekelci burjuvazinin altın çağıdır. Türkiye tarihinde ilk kez kitlelerin düzene karşı olan muhalefetinin sosyalistlerin öncülüğünde eyleme dönüştüğü 1969-1970 yıllarının ardından gelen açık faşizm dönemi, Türkiye tarihinde sosyalist hareket üzerinde en yoğun baskının uygulandığı yıllar olmuştur. Sosyalistlerin yön veremediği, sınıf mücadelesine dönüştüremediği toplumsal muhalefet, fazla bir şey ifade etmez. 1969-1970 ve sonraki sıkıyönetim yıllarının önemi, sosyalist harekette emekçi halkın hareketi arasında bir bağın kurulmaya başlamasından, kitlelerin sosyalist harekete sempati ve güven duymasından gelmektedir. 1971 sonrası açık faşizm döneminde tekelci burjuvaziye yüksek kârlar getiren yıllar kitlelere işsizlik ve pahalılık getirdi. Kitleler arasında huzursuzluk tohumları yeşerdi. Boğuldu sanılan devrimci hareket karşı devrimin yeni mücadele taktiklerine karşı yeni taktikler geliştirdi, kendi mücadele mirasını oluşturdu.

Tekelci burjuvazinin bu dönemde artan kârlarının bir kısmı imalat sanayiinde yatırıma dönüştü ve büyük imalat sanayiinde çalışan işçilerin sayısı arttı.

1972 yılında imalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran 5465 işyerinde 578 bin işçi istihdam ediliyordu. Yani işletme başına 106 işçi düşüyordu. 1973 yılında işletme sayısı 5937'ye, bu işletmelerde çalışan işçi sayısı 637 bine yükseldi.

1974 yılı büyük imalat sanayii anketlerine göre 5952 işyerinde ücretle çalışan 657,8 bini dokuma-giyim-deri sektöründe, 144,6 bini gıda-içki-tütün sektöründe, 144,4 bini ise metal eşya-makina-ulaşım aracı sektöründeydi.

Büyük imalat sanayiinde işyeri başına 111 işçi düşerken, metal ana sanayiinde bu rakam 169 idi. Dokuma-giyim-deri sektöründe işyeri başına 131 işçi vardı.

Tablo. 72 – 1974 Yılı Büyük İmalat Sanayii Anketi

Sektör	İşyeri Sayısı	Ücretle Çalışanlar (1000 kişi)	İşyeri Başına Ortalama İşçi
Gıda-içki-tütün	1414	144,6	102,3
Dokuma-giyim-deri	1234	161,4	130,8
Orman ürünleri-mobilya	265	14,1	53,2
Kağıt - basım	297	25,9	87,2
Kimya-petrol-kömür-kaucuk plastik	660	61,8	93,6
Taş-toprak	390	48,4	124,1
Metal Ana Sanayii	317	53,6	169,1
Metal eşya - makina ulaşım aracı	1282	144,4	112,6
Diğer	93	3,6	39,7
TOPLAM	5952	657,8	110,5

Kaynak: DİE, İmalat Sanayii Anketi – 1974.

1974 yılında büyük imalat sanayiinde çalışan işçilerin illere göre dağılımında bir merkezileşme görüyoruz. 20 ilde 10 ve daha fazla işçi istihdam edilen işyerlerinde çalışan işçi sayısı 1000'in altındadır. Bu illerden Bingöl, Hakkari, Mardin, Muş ve Tunceli'de imalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran hiç bir işletme yoktur. Ağrı ve Gümüşhane'de ise bu nitelikte birer işyeri mevcuttur.

27 İlde bulunan işçi sayısı 1000 ile 5000, 7 ilde bulunan işçi sayısı ise 5 bin ile 10 bin arasındadır. 10 binden fazla işçinin imalat sanayinde çalıştığı illerin başında 240,7 bin işçiyle (toplamın yüzde 36,6'sı) İstanbul gelmektedir. 65,8 bin işçiyle İzmir ikinci sırayı tutmaktadır. Büyük imalat sanayiinde çalışan işçlerin yüzde 67'si altı ilde toplanmıştır: İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Adana ve Bursa.

SSK kapsamındaki işyerlerinin sayısı 1971 yılından sonra büyük ölçüde arttı. Bunun nedeni, 1971 yılında yapılan yasa değişikliğiyle bir kişinin ücretli olarak çalıştırıldığı yerlerin de SSK kapsamına alınmasıydı. Böylece 1971 yılında SSK kapsamındaki 364 bin işyeri 1975 yılı sonunda 643 bine yükseldi. 1975 yılı sonunda 13.446'sı kamu kesiminde, 191.995'i özel kesimde olan toplam 205.441 işyerinde çalışan sigortalı işçi sayısı 1.823.338 idi. Bu işçilerin 618 bini kamu kesiminde, 1 milyon 205 bini özel kesimde çalışıyordu. Dikkat edileceği gibi, SSK kapsamına giren 437 bin işyerinde çalışan işçiler bu rakamlara dahil edilmemiştir.

1.823.338 işçinin bir milyon 680 bini erkek, 143 bini kadındır. Erkek işçilerin günlük ortalama kazançları 86,7 lirayken, kadın işçilerinki 74,1 liradır. 20 bin ve daha fazla sigortalı işçinin bulunduğu iller şu şekildedir:

Tablo. 73 – 1975 Yılında Sigortalı İşçilerin İllere Göre Dağılımı

Adana	63,4
Ankara	165,9
Antalya	21,5
Aydın	20,8
Balıkesir	25,9
Bursa	69,3
Eskişehir	29,8
Gaziantep	20,4
Hatay	33,6
İçel	32,2
İstanbul	538,9
İzmir	133,8
Kayseri	27,3
Kocaeli	60,1
Konya	39,1
Kütahya	24,5
Manisa	22,8
Rize	23,5
Samsun	33,2
Zonguldak	79,9
Genel Toplam:	1 823,3

Kaynak: 1975 SSK İstatistik Yıllığı

Tablodan da görüldüğü gibi, işçilerin en yoğun olduğu bölge 539 bin işçiyle İstanbul'dur. Daha sonra Ankara ve İzmir gelmektedir.

Bu dönemde madenlerde çalışan işçilerin sayısında da bir artış görülmektedir. 1971 yılında madenlerde istihdam edilenlerin toplamı 80.9 binken 1973 yılında 83.8 bin olmuştur. Bu işçilerin 41.4 bini yeraltında, 38.7 bini ise yerüstüne çalışmaktadır.

Kamu yatırımları madenlerde hâlâ ağırlığını korumaktadır. 1973 yılında maden işçilerinin yüzde 74.1'i kamu sektöründe istihdam edilmekteydi.

● *Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki İşçiler:*

1974 yılında büyük imalat sanayii anketi sonuçlarına göre çalışan 658 bin işçinin yüzde 35'i kamu sektöründedir. Kamu sektörünün bir özelliği işyeri başına işçi sayısının yüksek olmasıdır. Anket kapsamına giren kamu işletmelerinde işyeri başına 595 işçi düşerken, özel sektördeki işletmelerde bu sayı 77'dir. Fakat işçi sınıfı hareketi özel sektörde daha militanca gelişmektedir. Sadece imalat sanayiinde 229 bin işçinin karşısına işveren olarak devlet çıkmaktadır. Devletin sınıfsal niteliğini gözlerden gizlemeye yönelik her hareket, imalat sanayiindeki 229 bin işçinin sınıf mücadelesine ihanet etmektedir.

İmalat sanayii dışındaki alanlarda faaliyet gösteren kamu iktisadi teşebbüslerinde çalışan işçiler de aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo. 74 – 1968-1972 Kamu İktisadi Teşebbüslerinde (İmalat Sanayii Hariç) Çalışan İşçiler (1000 kişi)

Sektör	1968	1972
Madencilik	50 400	63 900
Enerji	5 400	7 900
Ticaret	25 800	19 400
Ulaştırma-haber.	49 100	43 200
Hizmetler	600	1 300
Diğer	300	600
TOPLAM	131 600	136 300

Kaynak: T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1972 Yılı Genel Raporu, s. 59

Bu durumda kamu iktisadi teşebbüslerinde işçi olarak çalışan yaklaşık 370 bin işçi bulunmaktadır. Devlet ayrıca memur adı altında çok sayıda işçi istihdam etmektedir. 1975 yılında ise binlerce işçi memur statüsüne geçirilmiş, bu işçilerin sendikalaşma, toplu iş sözleşmesi imzalama ve grev yapma hakları ellerinden alınmıştır.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde memurluk özen duyulan bir işti. İşçi sınıfı hareketinin gelişimi işçi olmaktan gurur duyulduğu bir düzeyde değildi. Fakat bir taraftan işçi sınıfı hareketinin gelişimi, bir taraftan da memurların yaşam düzeyinin artan pahalılık nedeniyle kötüleşmesiyle, memurlarda işçi statüsüne geçme çabası basladı.

Memurun sendikal mucadele hakkının olmamasını telafi eden bir avantajı, gerekçesiz işten çıkarmaların olmamasıdır. Gerekçesiz işten çıkarmalarda, yeternce işlememesine rağmen, Danıştay yolu açıktır. İşçilerin sendikal mücadelelerine karşın gerekçesiz olarak işten çıkarılabilme gibi bir dezavantajları vardır.

Olumlu ve olumsuz yanları değerlendirildiğinde, bugün işçi statüsünde olmak tercih edilir bir durumdur. Yaklaşık bir milyon "memur" ekonomik-demokratik mücadelenin büyük ölçüde dışına itilmiştir.

Kamu yatırımlarında çok sayıda işçinin bir arada bulunduğu bazı işletmeler vardır. Bu işletmelerin işçileri bugün genellikle sarı sendikaların üyesidir. Önemli işçi yoğunlaşma merkezleri ve çalışan işçi sayıları şu şekildedir (1968-69 yılları rakamları):

Tablo. 75 – 1968-1969 Başı Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Çalışan İşçiler

T.K.İ.K. Ereğli Kömürleri İşletmesi	33 454 işçi
T.K.İ.K. Garp Linyitleri Tavşanlı	4 660
Ergani Bakır İşletmesi	2 710
Murgul Bakır İşletmesi	2 082
Sümerbank Fabrikaları (toplam)	30 442
T.Selüloz ve Kağıt Fabr. İşl.	5 366
Makina Kimya Endüstrisi Kurumu (topl.)	11 413
Karabük Demir Çelik İşletmesi	9 976
T.C. Devlet Demiryolları (toplam)	31 007 devamlı 8 049 geçici
T.Şeker Fabrikaları A.Ş. (toplam)	3 094 devamlı 7 155 geçici
T. Çimento San. T.A.Ş.	4 423

Kaynak: Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yüksek Denetleme Kurulu'na Verdikleri Özel raporlardan derlenmiştir.

Bu işyerlerine yaklaşık 25 bin işçinin bulunacağı İskenderun Demir Çelik ile Etibank Seydişehir Alüminyum İşletmeleri de eklenmelidir.

Özel sektörde bu düzeyde bir işçi yoğunlaşmasına rastlanmamaktadır. Fakat kamu işletmelerinde klasik işçi-patron ilişkisinin olmaması ve kafalarda sınıflar üstü bir devlet hayali yaratılması, sınıf mücadelesi için son derece verimli olan bu topraklarda sınıf mücadelesi tohumlarının yeterince filizlenmesini engellemektedir.

● *Uluslararası ve Yerli Tekelci Burjuvazinin Yatırımları:*

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yabancı sermaye yatırımları madencilik, demiryolları, tramvay-havagazı-su işletmeleri gibi alanlara yönelmişti. 1930'lardaki millileştirmelerden sonra yabancı sermaye yatırımları azaldı. Fakat II. Dünya Savaşından sonra uluslararası plandaki gelişmeler Türkiye'ye de yansıdı. Azgelişmiş ülkelerde uluslararası tekelci burjuvazinin çıkarları doğrultusunda çarpık bir sanayileşmeye gidildi. Emperyalistler azgelişmiş ülkelerde imalat sanayii yatırımlarını arttırdılar. Emperyalizmin aynı anda içsel bir olgu olması, imalat saniyiinde emperyalistlerin doğrudan doğruya artık-değere el koyma sürecine girmeleri şeklinde yansıdı.

Emperyalistler Türkiye'de imalat sanayii yatırımlarına yönelirken daha önceleri acentalık yapmış olan Türkiyeli komprador burjuvazalarla da ortaklığa gittiler. Komprador burjuvazi yerli tekelci burjuvazi şekline dönüştü. Gücü eskiye oranla arttı. Örneğin bir zamanların acentası Vehbi Koç'un Koç Holding'ine bağlı işletmelerde yaratılan katma değer 1975 yılında 3 milyar 387 milyon liraya, çalışan personel sayısı 26 bine (20 bin işçi, 6 bin büro personeli) yükseldi. Holding'e bağlı Otosan, Tofaş ve Arçelik'in yan sanayisi olarak çalışan şirket sayısı 566'yı buldu.

Emperyalistlerin doğrudan doğruya yatırımının bulunduğu şirketlerde çalışan işçi sayısı 75 binin üstündedir. Bu işçiler işçi sınıfının en ileri saflardaki unsurlarıdır. Anti-kapitalist mücadelelerinin anti-emperyalist mücadeleyle içiçe olduğunun bilincindedirler. Ayrıca bu işletmelerde işçi yoğunluğunun çok yüksek olması, sınıf mücadelesinin daha süratle ve daha bilinçli bir şekilde gelişmesine yardımcı olmaktadır.

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan yararlanarak Türkiye'de faaliyette bulunan 89 imalat sanayii şirketinde ortalama işçi sayısı 496'dır.

Türkiye'nin en büyük işletmelerinde ya doğrudan doğruya ya-

bancı sermaye yatırımı vardır, ya da yerli tekelci burjuvazi egemendir. 1974 yılı sonunda 1000'den fazla işçi çalıştıran işletmeler şunlardır:

Tablo. 76 – 1974 Yılında 1000'den Fazla İşçi Çalıştıran İşletmeler

	Çalışanlar Sayısı
Türkiye Demir ve Çelik Işl. Genel Müd.	13 352
Ereğli Demir Çelik (Yabancı Sermaye)	7 475
Petkim-Petrokimya	2 656
Tofaş (Bursa)	2 221
Otosan (İstanbul)	2 551
Oyak - Renault (Bursa)	2 515
Arçelik (İstanbul)	2 457
Güney Sanayii (Adana)	5 009
Uzel Ticaret ve Sanayi (İstanbul)	1 648
Mensucat Santral (İstanbul)	2 665
Azot Sanayii	4 975
Bossa (Adana)	4 500
Paktaş (Adana)	4 056
Türk Pirelli (İstanbul)	1 146
Metaş İzmir Metalurji (İzmir)	1 582
BMC Sanayii ve Ticaret (İzmir)	1 694
Profilo (İstanbul)	2 181
Kayseri Pamuklu Sanayii (Kayseri)	4 409
Sasa Sun'i ve Sentetik Elyaf (Adana)	1 555
Simko Ticaret ve Sanayii (İstanbul)	1 077
İzmir Basma (Sümerbank)	3 760
Türk Demir Döküm (İstanbul)	2 422
Aksu İplik, Dokuma ve Boya Apre (İstanbul)	2 529
İzmir Pamuk Mensucat	1 617
Eczacıbaşı İlaç (İstanbul)	1 553
Sifaş Sentetik İplik (Bursa)	1 046
Paşabahçe Cam (İstanbul)	2 561
Merinos Yünlü Sanayii (Sümerbank)	3 266
Birlik Mensucat (Kayseri)	1 823
Çayırova Cam	1 381
Murgul Bakır İşletmeleri (Etibank)	1 607
Bozkurt Mensucat	1 609
Malatya Pamuklu Sanayii (Sümerbank)	2 974
Nazilli Basma Sanayii (Sümerbank)	2 087
Ergani Bakır İşletmeleri	2 859
Sümerbank Deri-Kundura	2 033
Çanakkale Seramik (İstanbul)	1 520
Eskişehir Basma (Sümerbank)	1 506
Nevzat Karagözoğlu ve Ortakları (Ege)	1 326
Teksa Tekstil (Adana)	1 079
Alarko Sanayii (İstanbul)	1 280
Kula Mensucat (Ege)	2 150
Altınyıldız Mensucat (İstanbul)	1 450
Aydın Tekstil ve Nebati Yağlar (Ege)	1 535
Oto Marsan (İstanbul)	1 036

Kaynak: İstanbul Sanayii Odası Dergisi, Ağustos 1975.

Türkiye'nin 100 büyük sanayi şirketinde çalışanların sayısı 1971 yılında 149 binden 1973 yılında 172 bin ve 1974 yılında 202 bin oldu. Yani uluslararası tekelci burjuvaziyle yerli tekelci burjuvazinin bütünleştiği, Türkiye'nin ekonomik-politik yaşamına yön veren, somürücü hakim azınlık içinde en dinamik unsur olan bu şirketlerde ortalama işçi sayısı iki binin üstündedir.

Tablo. 77 – 1970-1974 En büyük 100 Sanayi Şirketi (İstihdam, Sermaye, Satış)

Yıllar	İstihdam (1000 kişi)	Öz Sermaye (Milyon TL)	Satış (Milyon TL)
1970	140	9 357	17 607
1971	149	13 363	21 458
1972	159	18 150	33 627
1973	172	25 366	42 881
1974	202	29 384	63 772

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası Dergileri

Bu işletmelerde çalışan işçilerin ortalama ücretleri diğer işletmelerdeki işçilerinkinden daha yüksektir. İşletmenin tekelci niteliği ve işçi maliyetlerinin toplam maliyet içindeki payının düşük olmasının ücretleri arttırıcı etkisini başka bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele aldığımızdan burada tekrarlanmaya gerek yoktur. Ayrıca son yıllarda kamu oyunda oluşan anti-emperyalist bilincin bu işyerlerindeki grevlerle daha da keskinleşmesinden çekinen emperyalistler, doğrudan doğruya yatırımlarının olduğu işletmelerde daha yüksek ücret vermektedirler.

2. Ücretler ve Fiyatlar

1971 yılında gelen baskı rejimi işçilerin grev haklarına bazı kısıtlamaları da birlikte getirdi. Bu kısıtlamalar doğal olarak o dönemde yapılan toplu sözleşmelere de yansıdı. Patronlar grev hakkı olmayan işçilerin bir çok isteklerini kabul etmeyebiliyorlardı.

● *Parasal Ücretler:*

1970-1975 döneminde ortalama günlük parasal ücretler kamu ve özel sektör itibariyle aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo. 78 – 1970-1975 Kamu ve Özel Sektörde Ortalama Parasal İşçi Ücretleri

Yıllar	Kamu Sektöre (TL)	Yıllık Artış (%)	Özel Sektör (TL)	Yıllık Artış (%)	Genel (TL)	Yıllık Artış (%)
1970	38.7	–	33.0	–	35.3	–
1971	44.4	15	36.3	10	39.3	11
1972	48.7	10	41.4	14	43.9	12
1973	61.6	26	51.0	23	54.4	24
1974	76.9	25	63.5	25	68.3	25
1975	98.3	28	78.8	24	86.6	25

Kaynak: Anka Ajansı

Tabloda ortalama günlük parasal ücretlerin sürekli olarak arttığı görülüyor. Fakat parasal ücretlerdeki artış tek başına bir şey ifade etmez. Fiyatlardaki artış parasal ücretlerdeki artışı etkisiz kılar. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından en büyük 11 il için hazırlanan ve tüketim malları fiyat artışlarını gösteren tablo aşağıda verilmistir:

Tablo. 79 – 1970-1975 11 İlde Tüketim Malları Fiyat Artışları

Yıllar	Endeks	Yıllık Fiyat Artışı (%)
1970	100,0	–
1971	116,5	16,5
1972	131,8	13,1
1973	152,8	16,0
1974	178,0	16,5
1975	219,9	23,5

Kaynak: Anka Ajansı

● *Gerçek Ücretler:*

1970 yılından 1975 yılı sonuna kadar tüketici fiyatları % 120 oranında artmıştır. Buna göre aynı süre içinde ücretleri % 120 oranında artmayan işçilerin durumları kötüleşmiştir. Yukarıdaki tabloya dayanarak aynı dönem içinde işçilerin gerçek ücretlerini hesapladığımızda aşağıdaki tabloyu elde ediyoruz:

Tablo. 80 – 1970-1975 Kamu ve Özel Sektörde Ortalama Gerçek İşçi Ücretleri

Yıllar	Kamu Sektörü (TL)	Yıllık Artış (%)	Özel Sektör (TL)	Yıllık Artış (%)	Genel (TL)	Yıllık Artış (%)
1970	38.7	–	33.0	–	35.3	–
1971	38.1	– 2	31.2	– 6	33.7	– 5
1972	36.9	– 3	31.4	1	33.3	– 1
1973	40.3	9	33.5	6	35.6	7
1974	43.2	7	35.7	7	38.4	8
1975					37.1	– 3,5

Ortalama gerçek ücretlerdeki artışın parasal ücretlerdeki artışın çok altında olduğu yukarıda verdiğimiz rakamlarda açıkça görülüyor. Özellikle 1971 ve 1972 yıllarında ve 1975 yılının ilk iki ayında gerçek ücretlerde büyük bir düşüş izlenmektedir. Yani bu dönemlerde işçilerin yaşam koşulları önceki yıllara oranla kötüleşmiştir.

1970-1971 dönemi işçi sınıfı üzerinde her türlü baskı ve anti-demokratik uygulamaların getirildiği bir dönemdir. Faşist yönetimler sermayenin önündeki bütün engelleri kaldırmayı amaçlar. Bunun bir parçası olarak da işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesi çeşitli yöntemlerle kısıtlanır. 1971'de başlayan Sıkıyönetim döneminde de işçilerin en doğal hakkı olan grev hakkı kaldırıldı. Grevler izne bağlandı. İşçi sınıfının sermaye karşısında gücünü belirleyen grev hakkı olmadan imzalanan toplu sözleşmeler de doğal olarak işçi yararına hükümler getiremedi.

1970 yılından 1975 yılı sonuna kadarki süre içinde ortalama parasal ücretlerdeki 46.2 liralık artışa karşılık ortalama gerçek ücretlerdeki artış sadece 180 kuruştur.

Burada verilen ücretlerin ortalama ücretler olduğunu, yani bu ücretlerin üzerinde ücret alanlar bulunduğu gibi, altında ücret alan işçilerin de bulunduğunu göz önüne almamız gerekir. Örneğin 1974 yılında ortalama parasal ücret 68.3 liradır. Buna karşılık kömür madenciliği işkolunda 53.1 lira, giyecek ve hazır dokuma eşya sanayii işkolunda 52.9 lira, ağaç ve mantar mamulleri işkolunda 49.2 lira, deri ve deriden eşya sanayiinde 54.4 lira, mobilya ve tesisat imalatı işkolunda 50.8 lira ve şahsi hizmetler işkolunda 48.9 liradır.

Bazı işkollarında da gerçek ücretler ortalamanın üzerinde olmakla birlikte büyük düşüşler kaydetmiştir. Örneğin Petrol ve Kömür Mamülleri işkolunda gerçek ücret ortalaması 1971 yılında 68.0 liradan 1974 yılında 62.2 liraya düşmüştür. Yani bu işkolunda çalışan işçilerin yaşam koşulları 1974 yılında 1971'e oranla kötüleşmiştir.

● *Tüketim Harcamaları*

Devlet İstatistik Enstitüsünün İstanbul için yaptığı bir araştırmaya göre işçilerin aldığı ücretler şu şekilde harcanmaktadır:

Tablo. 81 – İşçilerin Tüketim Harcamalarının Dağılımı
(%)

Gıda Maddeleri	38,3
Konut	19,7
Ev Eşyaları	6,2
Giyim Eşyası	12,5
Sağlık ve kişisel harcamalar	4,6
Ulaştırma	5,3
Kültür ve eğlence	4,1
Diğer	9,3
	100.0

Görüldüğü gibi gelirin dörtte üçüne yakın bir kısmı gıda maddeleri, konut ve giyim eşyası gibi temel ihtiyaç maddeleri için harcanmaktadır. Bu da ücretlerin ancak yaşamaya yetecek kadar olduğunun en iyi göstergelerinden biridir.

● *Kadın İşçilerin Ücretleri*

Kadın ve erkeklerin ücretleri arasındaki fark 1970-1974 döneminde azalmamış, aksine artmıştır. Bir çok durumda, kadına eve ek gelir getiren biri gözüyle bakılır. Kadınlar arasında vasıflı işçi de azdır. Bu nedenle kadın işçiler daha düşük ücretlerle çalışmaya hazırdırlar. 1970 yılında sigortalı kadın işçilerin ortalama günlük ücreti 33 lirayken, erkeklerinki 36 liraydı. Diğer taraftan sigortasız olarak çalıştırılan çok sayıda kadın işçinin bulunması, eve iş verilerek parça başına ücret ödenmesi kadın işçilerin ücretlerinin gerçek durumda daha da düşük olduğu anlamına gelmektedir. 1974 yılında sigortalı kadın işçilerin ücreti 52 lira olurken, erkeklerinki 70 liraya yükselmiştir.

Tablo. 82 – 1970-1975 Sigortalı İşçi Ücretleri (TL/Gün)

	Kadın	Erkek
1970	32.68	35.58
1971	34.64	39.74
1972	37.90	44.47
1973	31.66	58.35
1974	52.38	70.11
1975	74.14	86.73

Kaynak: SSK, İstatistik Yıllıkları

● *Basın-İş, Maden-İş, Tümtis ve Genel-İş Üyelerinin Ücretleri:*

Genel olarak 1971 sonrası ücretlere baktıktan sonra şimdi de bazı işkollarında ortalama ücretlerle, o işkolunda çeşitli sendikalara üye işçilerin ücretlerinden örnekler verelim. 1971-1975 arasında Matbaacılık ve Yayın Sanayii İşkolunda çalışan işçilerin ortalama ücretleri ve Basın-İş Sendikası üyesi işçiler ortalama ücretleri (sosyal yardımlar dahil) şu şekildedir: (SSK ücret verileri de sosyal yardımları içermektedir).

Tablo. 83 – 1971 - 1975 Matbaacılık İşkolunda İşçi Ücretleri

Yıllar	Toplam Sigortalı Ücretleri Ortalaması	Matbaacılık İşkolu Sigortalı Ücretleri Ortalaması	Basın - İş Üyeleri Ücret Ortalaması
1971	39.32 TL	43.76 TL	60.41 TL
1972	43.88	50.28	71.57
1973	54.41	55.91	98.64
1974	68.26	73.44	113.63
1975	81.52	—	135.84

Kavnak: Basın-İs 6 . Genel Kurul Çalışma Raporu

Aynı şekilde Madeni Eşya işkolunda ve bu işkolunda olup Maden-İş üyesi olan işçilerin ücretleri de aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 84 – 1971 - 1973 Madeni Eşya İşkolunda İşçi Ücretleri

Yılları	Toplam Sigortalı Ücretleri Ortalaması	Madeni Eşya İşkolu Sigortalı Ücretleri Ortalaması	Maden - İş Üyeleri Ücret Ortalaması
1971	39.32 TL	51.28 TL	52.86 TL
1972	43.88	56.24	63.64
1973	54.41	51.40	73.88

Kaynak: Türkiye Maden-İş Sendikası XXI. Dönem Çalışma Raporu, 1971 - 1974.

Bu iki tablodan izlendiği gibi, bazı işkollarında ücretler genel ücret ortalamasının üzerindedir. Diğer önemli bir nokta da sendikalaşmanın ücretler üzerindeki olumlu etkisidir. Örneğin 1973 yılında Basın-İş üyelerinin ücretleri ortalama sigortalı ücretlerinden % 81, Maden-İş üyelerininse % 36 oranında daha fazladır.

Tümtis 15. Dönem Çalışma Raporu verilerine göre 1972 yılında İETT İdaresinde çalışan 8000 işçinin gündelik brüt ücret ortalaması 49.70 TL'dir. Aynı yıl gündelik brüt ücret ortalaması Eshot İdaresinde 1500 işçi için 47,62 TL, EGO'da 2200 işçi için 45.93 TL, Buca Belediyesi'nde ise 42.74 TL'dir.

Genel-İş üyelerinin ücretleri de şu şekildedir:

Tablo. 85 – 1970-1976 Genel-İş Uyelerinin Ücretleri

1970 - 1972 ortalama ücret düzeyi	26.17
1972 - 1974 sözleşmeyle ortalama ücret artışı	16.93
1972 - 1974 ortalama ücret düzeyi	43.10
1974 - 1976 sözleşmeyle ortalama ücret artışı	40.00
1974 - 1976 ortalama ücret düzeyi	83.00

Kaynak: Genel-İş 6. Dönem Çalışma Raporu

● *MESS'e Bağlı İşyerlerinde Ücretler*

Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası'nın 1972-1974 yıllarında yaptığı ve 3 ilde 45 bin civarında işçiyi kapsayan araştırmalar MESS'e bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin ücretlerini vermektedir. Bu araştırmalardan derlediğimiz tablo aşağıda görülmektedir:

Tablo. 86 – 1971 - 1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Ağırlıklı Ücret Ortalaması (Krş./Saat)

Yıllar	İşyeri Sayısı	Toplam İşçi Sayısı	Ücret Ortalaması Ankara	İstanbul	İzmir
1971	60	19 577	454	560	444
1972	55	35 353	468	646	426
1973	69	50.898	498	718	481
1974	74	46.459	820	903	725

Kaynak: MESS İşçilik Ücretleri Etüdü, 1972, 1973,1974.

Tablodan da izleneceği gibi en düşük ücret ortalaması İzmir'dedir. Bu ilde 1972 yılında 426 kuruş olan ortalama işçi ücreti 1974 yılında 725 kuruşa yükselmiştir. Ortalama işçi ücretinin en yüksek olduğu İstanbul'da ise ücretler 1972 yılında 646 kuruşken 1974'te 903 kuruşa yükselmiştir.

MESS araştırması kapsamına giren işyerleri işçi sayısının yoğun olduğu, dolayısıyla da sendikal bilincin yüksek olduğu işyerleridir. 1972 yılında araştırma kapsamına 55 işyerinde çalışan 35.353 işçi girmiştir. İşyeri başına 643 işçi düşmektedir. Bu rakam 1973 yılı için 738, 1974 yılı içinse 629'dur.

Yine MESS'in 1974 yılı için yaptığı aynı araştırmadan derlenen ve kıdem yılları ve ücretler arasındaki ilişkiyi gösteren tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo. 87 – 1974 Yılında MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Kıdem Yılları ve Ücretleri

Brüt Saat Ücretleri	İşçilerin Kıdem Yılları						
	10 -11	12 - 13	14 - 15	16 - 17	18 - 19	20 +	Toplam
5.00 - 7.49	3	4	2	—	1	—	10
7.50 - 9.99	146	49	29	32	5	6	267
10.00 - 12.49	148	105	42	14	6	3	318
12.50 - 14.99	48	29	48	14	5	—	144
15.00 - 17.49	21	9	24	2	1	1	58
17.50 - 19.99	4	2	1	—	—	—	7
20.00 - 22.49	—	1	—	—	—	—	1
22.50 - 24.99	—	—	—	1	1	—	2
	370	199	146	63	19	10	807

Kaynak: MESS İşçilik Ücretleri Etüdü, 1974

75 işyerinde çalışan toplam 45 bin civarında işçiyi kapsayan araştırmada 10 yıldan fazla kıdemi olan 807 işçi görülüyor. 20 yıldan fazla kıdemi olan 10 işçi var. Bu işçilerin 6'sı 7.50-9.99 arasında saat ücretleriyle çalışıyorlar. Bu tabloya ustabaşı ve postabaşılar dahil edilmemiştir.

● *Maden İşçilerinin Ücretleri*

Madenlerde çalışan işçilerin ortalama ücretleri imalat sanayiinde çalışanlara oranla düşüktü. Yeraltında çalışanların günlük ortalama üc-

retleri 1972 yılında 50.9 TL, 1973 yılında 54.5 TL'ydi. Yerustunde çalışanların aynı yıllardaki ücretleri ise 47.6 TL ve 55.1 TL'sını ancak buluyordu.

Bu işkolunda sarı sendikaların etkinliği önümüzdeki yıllarda kırılacağa benzemektedir. Yeraltı ve Yerüstü Devrimci Maden İşçileri Sendikası'nın Amasya'ya bağlı Yeni Çeltek Linyit Kömür Ocaklarında yaptığı grev ve patrona kabul ettirdiği haklar, bu işkolunda hızlanacak ve tutarlı bir sınıf sendikacılığı ile beraber yürüyecek ekonomik-demokratik mücadelenin hızla gelişeceğinin habercisidir.

● *Perakende Satış Fiyatları*

1971 ve sonrası dönemde fiyat artışlarında büyük sıçramalar görüyoruz. Daha önceki yıllardaki fiyat artışlarıyla karşılaştırılamıyacak kadar yüksek olan bu artışlar kitlelerin yaşam düzeyini mutlak anlamda geriletti. Bu dönemdeki fiyat artışlarının daha somut olarak değerlendirilmesi açısından aşağıdaki malların fiyatlarının gelişimi vararlı olacaktır:

Tablo. 88 – 1971 - 1974 İstanbul'da Bazı Malların Perakende Satış Fiyatları

	1971	1972	1973	1974
Bulgur (krş/kg)	218	243	312	474
Patates (krş/kg)	132	204	245	247
Kuru fasulye (krş/kg)	546	641	826	1325
Nohut (krş/kg)	514	589	663	731
Toz şeker (krş/kg)	395	395	395	549
Koyun eti (krş/kg)	1786	2121	2784	3075
Yumurta (tanesi)	64	67	80	110
Zeytin (krş/kg)	876	1095	1464	1656
İki oda-bir mutfak evin aylık kirası (TL)	517	667		

Kaynak: Aylık İstatistik Bülteni - 1975, DİE

Açık faşizm döneminde fiyatlar yukarıda görüldüğü gibi son derece hızla artmıştır. Bir zamanlar fakir yemeği olarak bilinen kuru fasulyenin kilosu 1971 yılında 550 kuruşken 1974 yılında 13 lira 25 kuruşa çıkmıştır. Koyun etinin fiyatı 18 liradan 31 liraya, zeytin 875

kuruştan 16 lira 50 kuruşa, bulgur 218 kuruştan 474 kuruşa yükselmiştir. Bu fiyat artışları kitlelerin yoğunlaşan muhalefetinin ana nedeni olmuştur. Bir taraftan giderek dayanılmaz bir hal alan pahalılık, bir taraftan işsizlik emekçi kitlelerin mücadelesini şiddetlendirmiştir. Emekçi kitlelerin ve özellikle işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin şiddetlenmesinin ana nedeni "üç-beş anarşistin" kışkırtmaları değildir. Gelişen mücadele somut koşullardan kaynaklanmaktadır.

● *Fiyat Artışlarında Ücretlerin Etkisi*

Sömürücü hakim azınlığın son yıllarda üzerinde ısrarla durduğu konu, hayat pahalılığının nedeninin işçi ücretlerinde toplu sözleşmelerle sağlanan artışlar olduğudur. Sömürücü hakim azınlığın denetim ve emri altındaki basın-yayın organlarında bu konu yaygın şekilde ele alınmaktadır. Bu gerçek dışı iddianın amacı sömürücü hakim ittifaka karşı oluşmakta olan emekçi halk cephesini parçalamaktır. Aynı oyun kırsal alanlardaki küçük üreticileri ilgilendiren taban fiyatlarının ve memurların katsayılarının saptanmasında da tezgahlanmaktadır. Bu iki durumda da hayat pahalılığından zarar gören tüm emekçiler birinci durumda hayatı pahalılandırdığı söylenen köylülere, ikinci durumda memurlara karşı bir tavra sokulmak istenmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı uzmanlarından Sevin Yayın tarafından hazırlanan "1974 Yılında Maliyeti Artırıcı Etmenler ve Fiyat Artışları" konulu çalışmada çeşitli sektörlerde işçi ücretlerinin toplam maliyet içindeki payı ve 1974 yılında bu sektörlerde görülen fiyat artışlarında ücret artışlarının etki oranları gösterilmiştir.

Tablo. 89 – 1974 Yılında Sektörlere Göre Üretim Maliyetinde Ücretlerin Payı

Sektör	Üretim Maliyetinde Ücretlerin Payı (%)	1974 Yılındaki Ücret Artışlarının Yol Açtığı Fiyat Artışları (%)
Tütün mamülleri	10	6,1
Alkollü içkiler	10	5,7
Gıda	10	9,5
Orman Ürünleri	6	7,1
Deri mamulleri	15	6,4
Lastik ve plastik	12	5,2
Kimya ve ilaç	12	5,6
Gübre	23	7,9
Demir dışı metaller	15	6,7
Metal mamuller	22	7,0
Makina imalat	11	3,8
Elektrik makinaları	15	5,5
Ulaştırma araçları	10	4,7

Kaynak: Cumhuriyet, 7.11.1975

Görüldüğü gibi, tüm imalat sanayii göz önüne alındığında işçilere yapılan ödemelerin toplam maliyet içindeki payı yüzde 11-12 civarındadır. 1974 yılında işçi ücretlerinde artışlar ise üretilen malların fiyatlarında yaklaşık yüzde 6 oranında bir artışa yol açmıştır. Halbuki 1974 yılındaki fiyat artışları bunun çok üstündedir. İşçi ücretlerinin fiyatları en az etkilediği sektör makina imalat (%3,8), en fazla etkilediği sektör ise gıdadır (%9,5).

Fiyat artışlarının en yüksek olduğu malların üretimde emperyalistler ve onlarla bütünleşmiş olan yerli tekelci kapitalistler hakimdir. Hayat pahalılığının ana nedenlerinden biri bu şirketlerin piyasada darlık yaratıp fiyatları istedikleri düzeye çıkarabilmeleridir. Fahiş tekel kârları sağlanırken ise büyük bir üretken kapasite ziyan edilmektedir. Prof. Mükerrem Hiç'in Montaj Sanayii isimli çalışmasında çeşitli malların üretiminde kapasite kullanımı oranları verilmiştir. Düşük kapasite kullanımı ile yüksek fiyat artışları arasında kolayca bir paralelliğin kurulabilmesi, sömürücü hakim azınlığın hayatın pahalılandırılması üzerindeki etkisini göstermektedir.

Tablo. 90 – 1970 Yılında Çeşitli Malların Üretiminde Kapasite Kullanımı (%)

Kamyon - Kamyonet	32
Oto (binek)	23
Traktör	25
Minibüs	51
Otobüs	55
Elektrik süpürgesi	45
Asansör	50
Pikap	43

Kaynak: Hiç, Mükerrem, Montaj Sanayii, s. 370.

● *Ücretler ve Sömürü Oranları*

Genel olarak kapitalist sisteme baktığımızda, ücretlerin işçinin kendisini yeniden üretmesi için gerekli biyolojik ve toplumsal ihtiyaçlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Ancak bu genel yasa çeşitli etkenler tarafından saptırılır. Bu etkenlerin başında sömürü oranı, yani her işçinin yarattığı değerle ücreti arasındaki ilişki gelmektedir. Sömürü oranının yüksek olduğu sektörlerde, kapitalistler, gelişen genel ekonomik mücadele karşısında daha yüksek ücretler vermeye razıdırlar. Örneğin 1974 yılı büyük imalat sanayii anketi sonuçlarına göre işçilere yapılan ödemelerin en yüksek olduğu alan yılda 76.4 bin lirayla petrol rafinerileridir. Bu rakama en yakını 45.3 bin lirayla petrol ve kömür türemleri sanayii ve 45.1 bin lirayla ana kimya sanayiidir. İşçi ücretlerindeki bu eşitsizliğin maddi temeli işçi başına bir yılda yaratılan katma değerdedir. Petrol rafinerilerinde yılda işçi başına katma değer 6 milyon 749.6 bin liradır. Halbuki petrol ve kömür türemleri sanayiinde bu rakam 277.6 bin, ana kimya sanayiinde ise 210 bin liradır.

Bu rakamların güvenilirliği tartışılır. Fakat üç aşağı, beş yukarı bazı genel eğilimleri kabaca verdikleri de söylenebilir.

1974 yılı büyük imalat sanayiinde ücretlerin en düşük olduğu sektörlerde sömürü oranının en düşük olduğunu görüyoruz. Örneğin bir yılda işçi başına yapılan harcamanın 13.3 bin lira olduğu ağaç mobilya ve mefrusat sanayiinde işçi başına katma değer 39 9 bin liradır.

Ücretlere ilk bakışta daha yüksek ücret alan bir ana kimya işçisinin bir mobilya işçisinden daha az sömürüldüğü söylenebilir. Halbuki durum tam aksidir. Katma değere kabaca işçinin üretim sürecinde yarattığı değer olarak bakabiliriz. Bu değerin bir kısmı işçiye ücret şeklinde ödenir, bir kısmı ise artık-değer olarak üretim araçlarının sahibi olan kapitaliste kalır. Artık-değerin ücrete bölünmesiyle elde edilen orana da sömürü oranı denir. Buna göre ana kimya sanayiinde çalışan bir işçi yılda 45.3 bin lira alırken, yarattığı 277.6 bin liralık değerin 232.3 bin lirası patrona kalmaktadır. Yani sömürü oranı yüzde 513'tür. Halbuki mobilya sanayiinde bu oran yüzde 200'dür.

Kapitalist düzende ücretler arasındaki farklılığın ana nedeni işçinin yarattığı artık-değerin sektörden sektöre ve sektör içinde üretim birimlerinin büyüklüğüne göre farklı olmasıdır. Yani zor ve tehlikeli işlerde çalışanlar değil, patrona daha yüksek bir artık değer kazandıranlar daha yüksek bir ücret alırlar. Halbuki üretim araçları üzerinde emekçilerin devletinin mülkiyetinin olduğu bir düzende ücretler işin zorluğuna ve tehlikesine göre oluşacaktır.

Aşağıdaki tabloda 1974 yılında işkollarında işçi başına yıllık toplam ödeme ve katma değer miktarları verilmiştir.

Tablo. 91 – 1974 Yılında İşkollarında İşçi Başına Yıllık Ödeme ve Katma Değer Miktarları

İşkolları	Ücretle Çalışanlara Yapılan Yıllık Ödeme (1000 TL)	Ücretle Çalışan Başına Katma Değer (1000 TL)
Petrol rafinerileri	76.4	6 749.6
Petrol ve kömür türemleri sanayii	45.3	277.6
Ana kimya sanayii	45.1	210.0
Tütün sanayii	26.0	181.0
Demir ve çelik ana sanayii	43.8	175.9
İçki sanayii	32.2	175.1
Diğer kimyasal ürünler sanayii	39.4	106.8
Kağıt ve kağıt ürünleri imali sanayii	38.9	103.3
Elektrik makineleri, aletleri ve cihazları sanayii	35.2	97.9
Basım ve ilgili sanayii	33.8	94.2
Diğer plastik mamulleri sanayii	26.9	87.2
Lastik ürünleri sanayii	32.5	82.5
Taşıt araçları sanayii	33.2	81.0
Taş ve toprağa dayalı diğer sanayii	25.7	77.9
Gıda maddeleri sanayii	26.2	74.2
Metal eşya sanayii	28.3	73.1
Cam ve camdan mamul eşya sanayii	35.1	71.9
Dokuma sanayii	25.6	71.3
Demir çelik dışında metal ana sanayii	34.5	69.5
Çanak, çömlek, çini, porselen, vb. sanayii	30.1	63.3
Makina sanayii "Elektrik makineleri hariç"	31.8	62.7
Ayakkabı dışında giyim eşyası sanayii	20.9	59.6
Ağaç ve mantar ürünleri sanayii (Mobilya hariç)	24.2	58.1
Kürk ve deri sanayii	20.9	54.9
Ayakkabı sanayii	27.3	45.9
Mesleki ve ilmi aletler sanayii	19.1	42.1
Ağaç, mobilya ve mefruşat sanayi	13.3	39.9

Kaynak: DİE, 1974 Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları Verilerinden Hesaplanmıştır.

Katma değerin sektörden sektöre farklı olmasında tekelleşmenin önemine bu çalışmanın diğer bölümlerinde işaret edildiğinden, bu konu burada ele alınmayacaktır.

● *Sözleşmelerle Alınan Haklar*

Her yıl yapılan sözleşmelerle ücret zammı, ikramiye, prim, yemek, evlenme yardımı, doğum yardımı, ölüm yardımı, taşıt yardımı, çocuk yardımı, tahsil yardımı, askerlik yardımı, iş elbisesi, iş ayakkabısı, yakacak yardımı, süt-yoğurt, bayram harçlığı gibi haklar elde edilmiştir. Toplu iş sözleşmeleri, üretim araçlarına sömürücü bir azınlığın sahip olduğu günümüz Türkiye'sinde işçilerin hayat pahalılığı karşısında eriyen ücretlerini eski alım gücüne ve onun da üstüne çıkartma mücadelesidir. Patronlar toplu sözleşmelerle alınan hakların sadece

ücret zamlarıyla kı. tlı kalmasını, çalışma sürelerinin kısaltılmasının, yıllık ücretli izin s irelerinin, ihbar ve kıdem tazminatlarının arttırılmasının kesinlikle engellenmesini istiyorlar. Bir taraftan sendikal rekabet nedeniyle işyerlerinin kaldıramayacağı taleplerin öne sürüldüğünü, çok sayıda işverinin kapanmak zorunda kaldığını iddia ediyorlar. İşçi sınıfının son yıllarda daha da hızlanarak gelişen mücadelesi toplu iş sözleşmeleriyle sağlanan parasal yararların artmasına ve onun da ötesinde ücretli izin, çalışma süreleri ve benzerlerine ilişkin taleplerin çoğalmasına yol açmıştır.

Aşağıdaki tabloda Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası (MESS) tarafından 1969-1975 döneminde imzalanan sözleşmelerle anlaşmaya varılan birinci yıl ücret zamları ve ikramiye ortalamaları verilmiştir:

Tablo. 92 – 1969 - 1975 MESS'in İmzaladığı Sözleşmelerde Birinci Yıl Ücret Zamları ve İkramiye Ortalamaları

	Birinci yıl Ücret Zammı Ortalaması (TL/Ay)	Birinci Yıl İkramiye Ortalaması (Gün/Yıl)
1969	117,60	29
1970	182,40	32
1971	220,80	42
1973	290,40	35
1974	470,40	47
1975	705,60	65

Kaynak: MESS, Toplu İş Sözleşmeleri Tahlili (1969, 1970, 1971, 1973,1974, 1975).

Tablodan da görüldüğü gibi, alınan ücret zamları her geçen gün yükselmektedir. Bu da patronların daha uzun süreli toplu iş sözleşmesi imzalamak istemelerine yol açmaktadır.

Gittikçe artan bu zamlar bile her geçen gün hızlanan enflasyon karşısında büyük ölçüde kaybolup gitmektedir.

1971 sonrasında işçi ücretlerindeki gelişimi daha iyi anlayabilmek için bu dönemde çeşitli işyerleriyle çeşitli sendikalar arasında imzalanmış olan bazı toplu sözleşmelerden örnekler verelim.

1975 yılında Petrol Kimya-İş Sendikası ve Gripin Laboratuarı arasında imzalanan toplu sözleşmeyle saat ücretlerine 1. yıl brüt 5.25 TL, 2. yıl 4.75 TL zam alındı. Ayrıca yılda üç maaş tutarında ikramiye, 750 TL yakacak parası gibi sosyal yardımlarla, çalışılan her yıl için 45 günlük kıdem tazminatı hakları alındı.

1973 yılında Petrol-İş Sendikası ve Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş. arasında imzalanan toplu sözleşmeyle işçiler 1. yıl ayda brüt 480 TL, ikinci yıl ise 510 TL ücret zammı aldılar. Aylık ücretlere ek olarak her ay brüt 100 TL tutarında aile yardımı, 45 TL çocuk yardımı, yılda brüt 450 TL yakacak yardımı alınan sosyal haklar arasında. Ayrıca işçilere yılda 4 maaş tutarında ikramiye ödenmesi de kararlaştırıldı.

Maden-İş Sendikası ile Pendik'te Elsan Hammadde Sanayii A.Ş. arasında 1975 yılında imzalanan toplu sözleşmeyle şu haklar alındı: Saat ücretlerine 1. yılda brüt 400 kuruş, 2. yılda 425 kuruş zam; yılda 3 maaş ikramiye; 1250 TL yakacak, 1250 TL izin, 500 TL bayram parası ve diğer bazı sosyal yardımlar.

● *Ücret Zamları ve Farklı Olmasının Nedenleri:*

İşçi ücretlerinin toplam maliyet içindeki payının bağlantılı olduğu bir konu da toplu iş sözleşmeleriyle alınan ücret zamları ve diğer parasal haklarda sektörler ve fabrikalar arasındaki farklılıktır.

Üretim araçlarına burjuvazinin sahip olduğu kapitalist üretim biçiminde ücretlerin düzeyinin belirlenmesinde işyerinin kârlılığının büyük rolü vardır.

İşyerinin kârlılığını etkileyen etkenlerin içinde ise piyasaya hakim olma (tekel) durumu başta gelmektedir. Tekelci büyük işletmeler toplu iş sözleşmeleriyle vermek zorunda kaldıkları ücret zammı ve diğer parasal hakların ek maliyetini fiyatlara fazlasıyla aksettirmektedir. Bu durumda tekelci şirketlerle tekelci olmayan şirketler arasında zam farkları açısından büyük farklar vardır. Tekelci lastik, televizyon, otomobil, ilaç şirketleriyle yapılan toplu iş sözleşmeleriyle plastik, dokuma, döküm, inşaat demiri şirketleriyle yapılan sözleşmeler kapitalist üretim biçiminin bugünkü gelişiminin yapısı gereği farklıdır.

Ücret zamları ve diğer parasal hakların farklılığı aynı zamanda üretimin teknik yapısından da kaynaklanmaktadır. Bir malın üretiminde farklı işletmeler arasında farklı teknolojiler kullanılır. Farklı teknolojiler ise üretimin emek-yoğunluğunun, veya diğer bir deyişle, toplam maliyet içinde işçilere ödenen miktarın oranının farklı olması anlamına gelir. Büyük tekelci işletmeler genellikle daha gelişmiş bir teknoloji kullanırlar. Yani üretilen mallarda işçilik payı, geri teknoloji kullanılan şirketlere oranla daha düşüktür.

Diğer taraftan, aynı sektörde tüm şirketlerin aynı teknolojiyi kullandığını, yani tüm şirketler için işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içindeki payının aynı olduğunu varsaysak bile, sektörler arasında üretimin emek-yoğunluğu farklıdır (veya daha teknik bir deyişle, ser-

mayenin organik bileşimi sektörler arasında farklıdır). Devlet Planlama Teşkilatının rakamlarına bakarsak, ulaştırma araçlarında işçilik maliyeti toplam maliyetin yüzde 10'unu oluştururken, metal mamullerde bu oran yüzde 22'dir. Bunun ücret zamları açısından anlamı şudur: Ulaştırma araçlarında 100 bin liraya malolan bir aracın 10 bin lirası işçiliğe gitmiştir. Ama 100 bin liralık metal mamulünün üretiminde işçilere 22 bin lira ödenmiştir. Ulaştırma aracı ve metal mamulü işçilerinin ücretlerinin başlangıçta aynı olduğunu varsayalım. Eğer her iki dalda da işçilerin ücretleri yüzde 100 artarsa, ücretlerdeki bu aynı artışın kapitalistin kârı üzerindeki etkisi farklı olur. Yani eskiden 100 bin liraya üretilen ulaştırma aracının maliyeti yüzde 10 artarak 110 bin lira olurken, 100 bin liraya üretilen metal mamullerinin maliyeti yüzde 22 artarak 122 bin lira olur. İşçilerin ücretleri aynı oranda artarsa, üretimin teknik farklılığı nedeniyle, kapitalistlerin kârları farklı şekilde etkilenir. Bu ise kapitalist sistemin işleyişine aykırıdır. Bu nedenle ulaştırma aracı üreten işçilerin aldıkları ücret zamları metal mamulü üreten işçilerin aldıkları ücret zamlarından fazladır.

Buna göre üretimin tekniği nedeniyle işçilik maliyetinin toplam maliyet içindeki payının düşük olduğu tekelci işletmelerde çalışan işçiler en yüksek ücret zamlarını alırlar. Üretim tekniği nedeniyle işçilik maliyetinin toplam maliyet içindeki payının yüksek olduğu ve tekelci olmayan ve geri teknoloji kullanan işletmelerde alınabilen ücret zamları ise çok düşüktür.

Kapitalist üretim biçimini diğer üretim biçimlerinden ayıran ana özellik işgücünün bir mal haline dönüşmesi ve piyasada satılmasıdır. Toplu iş sözleşmeleri işgücünün satış fiyatı üzerindeki pazarlıktır.

Genel planda işgücünün fiyatı, işçinin ve ailesinin yaşamaları için gerekli biyolojik ve toplumsal harcamalar olarak belirlenir. Fakat bu genel tanımdan aşağı ve yukarı sapmalar olur. Yukarıda söylediklerimiz bu genel belirlenmeden sapmalardır. Sapmaların ana belirleyicisi ise, kapitalist sistemin işleyişinin belirleyicisi olan azami kâr elde etme dürtüsüdür. Yani ücretler asgari bir düzeyin üstünde işin zorluğuna ve tehlikesine göre değil, işçinin kapitaliste kazandırdığına göre farklılık gösterir. Bir döküm fabrikasındaki iş bir ilaç fabrikasındakinden çok daha ağır ve tehlikelidir. Ama yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı, ilaç fabrikalarında çalışan işçilerin ücretleri çok daha yüksektir. Aynı farklılığı televizyon ve döküm fabrikaları arasında da görebiliriz. DİSK'e bağlı Maden-İş'in gazetesinde açıklandığına göre, İzsal Döküm Sanayiinde 1975 yılı sonunda ortalama günlük ücret brüt 53.5 lirayken, aynı günlerde Philips fabrikasında grev sonrasında ücret zammıyla ortalama günlük ücret brüt 131 liradır. Grevle alınan ücret zammı yevmiyeye 44 lira olmuştur.

Ücretlerin işin zorluğuna ve tehlikesine göre farklılık göstermesi ancak üretim araçlarına emekçilerin sahip olduğu bir düzende mümkündür.

● *İşyerleri ve Bölgeler Arasında Ücret Farklılığı*

Şirketlerin verdikleri ücretlerin farklı olmasının bir nedeni olarak tekelleşme gösterilmişti. İşyerinde çalışan işçi sayısı tekelleşmenin tam bir göstergesi olmamakla birlikte, kaba bir yaklaşım sağlayabilir. DİSK'e bağlı Türkiye Maden İş Sendikası Araştırma Dairesi'nin yayınladığı bir çalışmada Maden-İş üyelerinin 1974 yılı ücretleri işyeri büyüklüğüne göre bir artış izlemektedir.

Tablo. 93 – 1974 Yılında İşyeri Büyüklüğüne Göre Maden-İş üyelerinin Ortalama Çıplak Ücretleri (TL/Ay)

İşçi Sayısı	Aylık Gelir
0 - 50	1903
51 - 100	1822
101 - 200	2129
201 - 300	2237
301 - 400	1942
401 - 500	2606
501 - 600	2388
601 - 700	1702
701 - 800	2126
1001 - 2000	2141
2001 ve daha fazla	2928
Genel Ortalama	2253

Kaynak: Türkiye Maden-İş Sendikası Araştırma Dairesi, Türkiye'de Ücretler ve Maden-İş Üyelerinin Ücretleri s. 56 - 7

Tablodan da görüldüğü gibi, 400 kişinin altında işçi çalıştıran işyerlerindeki ortalama ücret Maden-İş üyelerinin genel ortalamasının altındadır.

Yabancı sermayeli işyerleri tekel niteliğindedir. Bu işyerleri çok yüksek kârlarla çalıştıklarından, ortalamanın üstünde bir ücret verebilmektedirler. Maden-İş Araştırma Dairesinin çalışmasına göre, 1974 yılında Maden-İş'e bağlı yabancı sermayeli işyerlerinde çıplak ortalama ücret ayda 2354 lira (981 kuruş/saat) iken, diğer işyerlerinde 2240 liraydı (935 kuruş/saat).

1975 yılında MESS'in imzaladığı 152 toplu iş sözleşmesi birinci yıl ücret zammı ortalamaları saatte Marmara bölgesinde 330 kuruş, İç Anadolu bölgesinde 209 kuruş ve Ege bölgesinde 246 kuruştur. Bu farklılık büyük ölçüde işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinin bölgeler arasında değişik gelişim düzeylerinden kaynaklanmaktadır. 1969 yılında MESS'in imzaladığı 81 sözleşmedeyse 1. yıl zamları bölgelere göre sırayla 51 kuruş, 44 kuruş ve 36 kuruştur.

● *Sarı Sendikacılık*

Sarı sendikacılığın toplu iş sözleşmelerinde sadece düşük ücret zamları görünümünde yansıdığı sanılmamalıdır. İşçi sınıfının daha önceki mücadeleleri sonucu alınan bir çok hak da burjuvaziye satılmaktadır.

Seri İnşaat ve Ticaret Limited Şirketi ile Yapı ve İnşaat İşçileri Sendikası arasında imzalanan toplu iş sözleşmesi bu açıdan iyi bir örnektir.

Bugün yürürlükte bulunan ve büyük bir çoğunlukla sömürücü hakim azınlığın çıkarlarını koruyan yasalara göre işyerinde çalışan sendika temsilcileri işverenin isteğiyle değiştirilemez. Fakat Yapı ve İnşaat İşçileri Sendikası buna izin veriyor.

" Madde 8 - Sendika Temsilcilerinin Değiştirilmesi:

Sendika Temsilcilerinin:

a) Gerek işverene, gerekse işveren vekillerine ve diğer işçi arkadaşlarına karşı işyerinde terbiye ve nezaket dışında bir harekette bulunmaları,
b) İşyerinin intizam ve inzibatını bozmaları,
c) İşyerindeki asıl işlerini aksatmaları,
d) İş saatleri dahilinde Sendika faaliyetlerinde bulunmaları yasaktır.

Yukarıdaki yasaklara uymayan temsilciyi Sendika işverenin talebi üzerine derhal değiştirecektir" (Kaynak: DİSK, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Aylık Yayını, Sayı 17, s. 5)

İşyerlerinde sendikanın bir ilan tahtası olur. Bu tahtaya sendikanın işçiye duyuracağı yazılar asılır. Sözü edilen sözleşmede bu ilan tahtasının denetimi patrona bırakılmaktadır.

"Madde 9 - İlan Tahtası:

İşveren Sendika üyelerine duyurulmasını temin maksadıyla işyerinin münasip bir yerinde bir ilan tahtası konulmasına müsaade edecektir. Ancak Sendikanın işbu ilan tahtasına asacağı hertürlü yazıları daha önce işverene veya yetkilisine göstermek ve onların imza ve tasvibini alarak ilan tahtasına koymak mecburiyetindedir. İlan tahtasının anahtarı işveren yetkililerinde bulunur. İlan tahtasının açılıp kapanması onların direktifleriyle olur" (Kaynak: a.g.e., s. 5)

İş Kanununa göre işçiler fazla mesai yapmaya zorlanamaz. Fakat sömürücü hakim azınlığın emrindeki sarı sendikalar işçinin patron tarafından fazla mesaiye zorlanmasını sözleşmelerle sağlarlar.

" Madde 13 - İş Müddetleri ve Fazla Çalışma

İş müddetleri işe başlama ve paydos saatleri için ibarına uygun olarak işveren tarafından tayin olunur. Haftalık normal çalışma süresi 48 saattir. İşçi işbu madde ile işveren tarafından görülecek lüzuma binaen fazla mesai yapmayı ve ayrıca hafta tatilinde ve genel tatillerde de çalışmayı kabul ve taahhüt eder. Gece ve gündüz farkı gözetmeksizin fazla çalışma normal ücrete tabidir.

İşçi işverenin göreceği lüzuma binaen bir veya daha fazla vardiya halinde çalıştırılacaktır. Bu hale nazaran işçiler vardiyalar şeklinde çalışmayı peşinen kabul ederler." (Kaynak: a. g. e., s. 5)

● *Asgari Ücret*

1974 yılı Temmuz ayında tarım dışında çalışanlar için asgari ücret saatte bürüt 5, günde brüt 40 ve ayda brüt 1200 TL olarak saptandı.

Bu asgari ücret iki yıl süreyle yürürlükte kaldı. 1 Haziran 1976 tarihinden itibaren saptanan asgari ücret ise, 16 yaşından büyük işçiler için saatte brüt 7.5, günde brüt 60 ve yılda brüt 1800 TL, 16 yaşını doldurmamışlar için günde brüt 50 liradır.

Asgari ücret tespit komisyonu yeni asgari ücrete gerekçe olarak 1974 yılından beri fiyatların yüzde 41, üretkenliğin ise yüzde 5.5 oranında arttığını, bu artış oranlarının 40 liralık asgari ücrete uygulanması halinde 59 liraya varıldığını bildirdi.

İlk olarak fiyat artışlarına ilişkin olarak verilen rakam gerçek artışın üstünde, üretkenlik artışı oarnı ise gerçek artışın altındadır. Ayrıca fiyat artışları nettir. Asgari ücretteki artış ise brüttür. Brüt asgari ücret artışı % 50 olmuştur (40 liradan 60 liraya). Fakat sigorta ve

vergi kesintileri çıktıktan sonra net ucretlerdeki artış daha düşük olmaktadır.

Saptanan bu asgari ücret ortalama bir işçi ailesinin günümüz koşullarında yaşamasını temin edemeyecek kadar azdır. Çeşitli sendikaların yeterli bir asgari ücret tahmini 150 lile 200 lira civarındadır. Büyük tekelci işletmelerde, yani ortalama işçi ücretlerinin asgari ücretin çok üstünde olduğu işyerlerinde asgari ücretin artması bir sorun oluşturmamıştır. Fakat özellikle orta burjuvazinin işyerlerinde sagari ücretin artması patronlar için önemli bir meseledir. Artan asgari ücretin kendilerine de uygulanmasını isteyen bir çok işçi işten atılmıştır.

● *Ücretlerden Yapılan Kesintiler:*

İşyerlerindeki yaygın bir uygulama da işçinin bordrodaki ücretini düşük göstermek ve işçinin ücretinin bir kısmını açıktan bordro dışı vermektir. İşçinin saat ücreti resmi kayıtlarda düşük görülür. Örneğin ayda net 2000 lira alan bir işçinin aylık ücreti bordroda 1200 liradan gösterilirse patron önemli yararlar sağlamakta, işçi ise uzun dönemde büyük zarara uğramaktadır.

Bilindiği gibi işçinin brüt ücreti üzerinden önce % 12 oranında işçi sigorta hissesi düşülür, daha sonra kalan miktardan gelir vergisi, damga resmi ve mali denge vergisi kesilir. Ayrıca işçinin brüt ücretinin yaklaşık % 17-19'u oranında bir miktar da işveren sigorta hissesi olarak Sosyal Sigortalar ve vergi kesintileriyle kendi sigorta payını ilgili yerlere yatırmak durumundadır. Fakat patronlar bu paraları Kurum'a yatırmak yerine düşük faizli kredi gibi kullanmayı tercih etmektedirler.

İşçinin brüt ücreti düşük gösterilip işçiye açıktan para verildi mi, patronun işçiye ödemeyeceği ve vergi olarak devlete ve sigorta kesintisi olarak SSK'na gidecek olan miktar düşer. Yani patronun kasasından bu paralar çıkmaz. Görünüşte işçinin cebine girecek para aynıdır. Sadece vergi ve sigorta ödentisi kaçırılmıştır. Fakat burada işçi dört noktada zarara uğramaktadır.

1. İsci bir defada 3 gün ve daha fazla süreli bir istirahat alırsa, ilk iki gün dışındaki süreler için Sosyal Sigortalar Kurumundan ücretine orantılı bir para alır. Yani işçinin Kuruma ödediği miktar ne kadar fazlaysa, istirahatli günlerden Kurumdan alacağı miktar o kadar artar. Patron Kuruma az ödeme yaptı mı, istirahat durumunda işçinin eline de az para geçer.

2. İşçiler emekli olduklarında Sosyal Sigortalar Kurumuna ödedikleri aylık miktarın belli bir oranında emeklilik maaşı alırlar. Her ay

ödenen miktarın düşük olması, emeklilik maaşının düşuk olmasına yol açar.

3. İşçi kıdem ve ihbar tazminatlarını alırken, bu tazminatlar bordroda gözüken miktarlar üzerinden hesaplanır. Bu miktarlar gerçekte ödenenden düşükse bile, işçi bordroda yazılı miktar üzerinden tazminat alır. Patronları en tedirgin eden ödemelerden biri kıdem tazminatıdır. Bordroda düşük ücret göstermenin patron açısından yararı, bu tazminatların gerçekte olduğundan çok daha düşük ödenebilmesidir.

4. İş Kanununa göre fazla çalışmalarda ücret ödemesi bordroda gözüken miktarın % 50 fazlasıdır. Yani fazla çalışma ücreti % 50 zamlıdır. Bordroda gözüken miktarın düşük olması halinde ise yaygın olarak uygulanan fazla mesailerde işçinin eline geçen ek para çok az olmakta, işçi fazla bir şey talep edememektedir.

Bu nedenlerle genellikle sendikasız işçilerin bulunduğu işyerlerinde yaygın olarak görülen bu uygulamanın sona erdirilmesi işçiler açısından son derece önemlidir.

● *Ücretler ve Vergiler*

Türkiye'de işçi ücretleriyle hayat pahalılığı karşılaştırılır ve "gerçek işçi ücretleri" konusunda belli sonuçlara gidilirken genellikle vergiler göz önüne alınmaz. Halbuki istatistiklerde "gerçek işçi ücretleri" olarak gösterilen rakamlar işçinin eline geçen net para değildir. İşçinin eline geçen parayı etkileyen en önemli unsur ise gelir vergisinde parasal gelirin artmasına paralel olarak vergi oranının yükselmesidir.

1963 yılında saptanan vergi oranlarına göre, evli ve 1 çocuklu bir işçinin parasal gelirindeki artış ve bunun net gelire etkisi şu şekildedir.

Tablo. 94 – Parasal Gelirdeki Artışların Net Ücrete Etkisi

Bürüt Aylık Ücret	Net Ücret	Brüt Artış	Net Artış
1 200 TL	917 TL	— TL	— TL
1 500	1 106.7	300	188.8
2 500	1 721.0	1000	614.3
3 500	2 252.0	1000	531.0
5 000	3 060.2	1500	808.2

Kaynak: Yılmaz Şipal, "Ücretlerden Kesilen Vergi ve Primlerin Oranı Her Yıl Artıyor, "Cumhuriyet", 14.1.1976.

Buna göre, örneğin 5 yıllık bir dönemde bir işçinin brüt ücreti 1500 liradan 3 500 liraya çıkmışsa (brüt ücreti % 133 artmışsa) ve fiyatlar da bu dönemde % 133 oranında yükselmişse, istatistiklere göre işçinin gerçek ücreti aynı kalmıştır. Halbuki işçinin eline net olarak geçen para 1107 liradan 2252 liraya yükselmiştir (% 104 oranında bir artış). Fiyatlar % 133 artarken işçinin eline geçen net para % 104 oranında artarsa, işçinin gerçek net ücreti 5 yılda % 12.7 oranında düşmüştür.

Bu durum indekslerle şu şekilde özetlenebilir:

	Fiyatlar	B.Ücret	N. Ücret
Başlangıçta	100	100	100
5 yılın sonunda	233	233	204

Bu şekilde hazırlanacak bir işçi ücretleri serisi, işçilerin eline geçen net gelirin yıllar içinde artmadığını gösterecektir. Burjuva ideologları işçi ücretlerinin sürekli olarak arttığını iddia ederken gözlerden gizlemeye çalıştıkları noktalardan biri de budur (Vergilerle ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Sınıflı Toplum, Devlet ve Vergiler, TİB Yayınları, No. 14).

3. Çalışma ve Yaşama Koşulları

● *İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları*

İş kazaları kapitalist üretim biçiminin kaçınılmaz bir sonucudur. Özellikle geri bıraktırılmış ülkelerde bu daha da belirgin olarak görülmektedir. Amaçları daha fazla üretim ve daha fazla kâr olan patronlar için çalıştırdığı işçilerin hayatları hiç önemli olmamaktadır. İşsizlik oranının % 12'yi geçtiği günümüzde, patronlar iş kazası sonucu ölen bir işçinin yerine çalıştıracak yüzlercesini bulabilme olanağına sahiptirler. İş kazalarının patrona tek zararı, ödeyeceği tazminattır.

Yürürlükteki İşçi Sağlığı, İş Güvenliği Tüzüğü fabrikalarda alınması gereken bir çok tedbiri içermesine rağmen çok yetersizdir. Zaten bu konuda gerekli denetim mekanizması olmadığından Tüzük kapsamında yer alan tedbirler bile uygulanmamaktadır. 1975 yılında İş Kanunu kapsamına giren 180.000 işyeri ve 1.612.000 işçinin iş güvenliğini araştıran müfettiş sayısı sadece 156'dır.

İş kazalarıyla ilgili olarak verilecek rakamlar kaçınılmaz olarak SSK kayıtlarına dayanmak zorundadır. 1970-1973 yılları arasında SSK'na yapılan iş kazası ihbarları şu şekildedir:

Tablo. 95 – 1970 - 1975 SSK'na Yapılan İş Kazası İhbarları

Yıllar	İş Kazası (İhbar)
1970	144.731
1971	150.170
1972	163.204
1973	177.004
1974	174.879
1975	184.929

Kaynak: SSK 1975 Çalışma Raporu

Görüldüğü gibi iş kazaları sürekli olarak artmaktadır. Bu artışın bir nedeni işçi sayısındaki artış olmakla birlikte en önemli neden patronların kârlarını düşürmemek için bazı tedbirleri almamalarıdır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu rakamlar sadece SSK'na yapılan ihbarların sayılarıdır. Aslında SSK'na yansımayan iş kazalarının sayısı çok daha yüksektir.

Aynı yıllar için iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen işçi sayıları şu şekildedir:

Tablo. 96 – 1970-1975 İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölen İşçi Sayıları

Yıllar	Ölen İşçiler
1970	793
1971	758
1972	807
1973	1011
1974	1117
1975	1083

Kaynak: a. g. e.

1970-1975 yılları arasında iş kazası sonucu 4500 işçi hayatlarını kaybetmiştir. Aynı yıllar için sakat kalan işçilerin sayısıysa 17.060'tır. İş kazası sonucu sakat kalan işçileri büyük bir tehlike beklemektedir: İşsizlik. Sağlam işçiler için bile iş bulmanın son derece güç olduğu ülkemizde sakatlar için iş bulabilmek çok daha zor olmaktadır. Bu işçi-

ler ya işsiz kalmakta ya da çok düşük ücretler karşılığı çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar.

En yüksek oranda iş kazaları inşaat ve maden işçileri arasında görülmektedir. Ölüm oranının en yüksek olduğu işkolu ise maden işçiliği olmaktadır. Maden işçileri arasında meydana gelen iş kazalarında ölüm oranı % 12'nin altına pek düşmemektedir.

Zonguldak havzası çok sayıda iş kazasının olduğu bir yerdir. Buradan çıkan her kilo kömürde yarım gram kan olduğu söylenir. Zonguldak havzasında 1970-1974 arasında iş kazası sonucu ölen ve yaralananların sayıları aşağıdadır:

Tablo. 97 – 1970-1974 Zonguldak Havzasında İş Kazası Sonucu Ölüm ve Yaralanma Sayıları

Yıllar	Ölüm	Yaralı
1970	87	7642
1971	67	8233
1972	90	8321
1973	70	7264
1974	65	7823

Türkiye'de madenlerde iş kazaları oranını diğer ülkeler için saptanan oranlarla karşılaştırdığımızda yukarıdaki rakamlar daha fazla şey ifade etmektedir. Türkiye'de madenlerde meydana gelen iş kazaları oranı % 3,5'tur. Bu oran Hollanda'da % 0,36, Fransa'da %0,60 İngiltere'de % 0,64, Pakistan'da % 0,70 'tir.

En fazla iş kazasının olduğu bölgelerden biri Zonguldak'ta Ereğli Kömür İşletmeleri'nin maden ocaklarıdır. Bu kazaların çoğu göçük veya patlamalar sonucu meydana gelmektedir. Yani tamamiyle tedbirsizliğin, işçi hayatını hiçe saymanın, işçiye bir günde yapabileceğinden fazla iş yüklemenin sonucudur. EKİ Maden Havzasında 1975 yılının ilk 70 günü içinde 14 işçi hayatlarını kaybetmiştir. Yani her 5 günde 1 işçi iş kazası sonucu ölmüştür. Aynı süre içinde 1198 iş kazası olmuştur.

İskenderun Demir-Çelik Fabrikası inşaatı da çok sayıda iş kazasının olduğu bir yerdir. 5 yılda bu inşaatta 17 bin işçi çalışmıştır. İş kazası sonucu ölen işçi sayısı 600' dür.

Döküm işyerlerında kazan patlamaları sonucu ölenler, çeşitli yanıcı maddelerle çalışılan işyerlerinde çıkan yangınlarda yananlar, zehirli gazlardan zehirlenenler, makinenin dişlileri arasında kalıp ezilenler ve bunun gibi bir süre iş kazası sonucu hayatlarını kaybedenlerin sorumlusu bu düzendir. Sadece ölümlerden değil, ufak tefek bir çok tedbirin alınmaması nedeniyle sakat kalan veya çeşitli meslek hastalıklarına tutulan işçilerden de insana değer vermeyen bugünkü düzen sorumludur.

Kapitalist sistemde patronlar kârları düşmesin diye işyerinde gerekli emniyet tedbirlerini almazlar. İşçiler güçlerinin üzerinde üretim yapmaya zorlanır. Bu sistemde gerekli sağlık koşullarının yerine getirilmediği işyerlerinde masraf olmasın diye makineler yenilenmez, eski ve artık tehlikeli duruma gelmiş makinelerle üretim yapılır. Ücretler yeterli besini almaya yetmez. Bütün bu saydıklarımıza dayanarak kapitalist sistemde iş kazalarını "iş cinayetleri" olarak niteleyebiliriz.

Gerekli emniyet tedbirleri alındığı taktirde, iş kazaları ve meslek hastalıkları büyük ölçüde azalacaktır. Bu tedbirler halen yürürlükte olan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'nde vardır. Fakat bu Tüzük Türkiye'deki hiç bir işletmede uygulanmamaktadır. İşçi sınıfının ekonomik - demokratik mücadele gündemindeki maddelerden biri de işyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği kurullarının oluşturulması ve İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'nün uygulanması için geniş işçi kitlesinin harekete geçirilmesidir.

● *İşsizlik*

Günümüzde işsizlik sermaye çevrelerinin gizleyemeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Bu konuda her gün yeni açıklamalar getiren sermaye çevreleri geniş halk kitlelerinden gerçekleri gizlemeye çalışıyorlar. Yayın, gazeteler, televizyon, radyo gibi her türlü imkandan faydalanarak kitlelerin işsizliğin gerçek nedenlerini öğrenmelerini engelliyorlar. Bu konuda burjuva iktisatçıları iktidara ve sermayeye yol göstermeye çalışıyor. Bu fikirler, işsizliğe neden olduğu için sistemin kendisini suçlamak yerine, işsiz kalan geniş kitleleri suçlamaktadır. Böylece her türlü araçtan yararlanarak geniş halk kitlelerinin şartlandırılmasına ve tutucu fikirler edinmesine çalışıyorlar. Bütün bu açıklamalar işçilerin, emekçilerin kendi aralarında rekabete girmelerini, örgütlü bir şekilde mücadele etmemelerini amaçlıyor. Oysa, işsizlik tüm işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin aleyhinedir. Ve işsizliğe karşı sonuna kadar savaşmak egemen güçlerin gizlemeye çalıştıkları gerçekleri ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Kapitalizm şartlarında işsizliğin ortaya çıkması doğaldır. Kapi-

talistin daha fazla sömürme ve daha fazla kâr elde etme dürtüsüyle hareket etmesi işsizliğin temel nedenidir. Tarihsel gelisim içerisinde kapitalizmin rekabetçi aşamasında bir yandan sanayide ve tarımda teknolojik gelişim öte yandan mülksüzleşme sürecinin hızlanması işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Çünkü yeni teknik gelişmeler beraberinde sermaye yoğun teknolojiyi getiriyordu. Bu ise bir çok işçinin işsiz kalmasına neden oluyordu.

Tekelci kapitalizm aşamasına geçiş ile ışsizlik sorunu yeni boyutlar kazanmıştır. İşsizlik ve enflasyon sistemin yapısal özellikleri haline gelmiştir. Burjuva iktisatçılarının soruna sistemin kendi işleyişi içinde gerçek bir çözüm bulamamaları, sorunun esas nedeninin sistemin kendisinin olduğunu kanıtlamaktadır. Tekelci kapitalizmin üretici güçlere engel teşkil etmesi, bu sistemin içinde sorunlara artık bir çözüm bulunamayacağı ve artık sistemin kendi çöküşünün somut şartlarını içinde taşıdığını açıkça göstermektedir.

Sistemin işleyişinin ortaya çıkarttığı işsizlik olgusu yüzeysel tedbirlerle ortadan kaldırılamaz. Bugün tekelci sermaye işçi sınıfını sömürerek elde ettiği artık-değer yanında tekel kârlarını yükseltebilmek için üretimi kısmakta ve düşük kapasite ile çalışmaktadır. Böylece bir yandan tekel kârını arttırırken öte yandan da işsizliğin daha da artmasına neden olmaktadırlar. Bundan başka tekelci sermayenin yatırım alanlarının daralmış olması ve yeni kârlı yatırım alanları olmaması tekelci sermayenin içinde bulunduğu genel bunalımı içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir.

İşsizliğin önemli boyutlara ulaşması kapitalistlerin ücretler, çalışma şartları, işçiler, üretim ve ekonominin tümü üzerinde yukardan aşağıya doğru bir baskı kurmasını sağlar. İşsizliğe karşı getirdikleri yüzeysel tedbirler (örneğin ücret-fiyat kontrolu) ücretlerin aleyhine, fiyat artışlarının lehine çalışır. Yani emekçi kitlelerin satın alma güçleri azalırken, yaşam şartları daha da kötüleşmektedir. Öte yandan toplu işten çıkarma yoluyla maliyetler düşürülerek, kâr oranlarında bir düşmenin önlenmesi icin üretimin daha da kısılması yoluna gidilmektedir.

Emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye'de de ekonominin genel durumu, geri bıraktırılmış ve emperyalizme bağımlı bir ülke olarak içinde bulunduğu sistemin çıkmazını yansıtmaktadır. Son yıllarda işsizlik çok hızlı artışlar göstermiştir. 1972'de acık issizlerin sayısı 1.6 milyon iken bugün bu sayı daha da artmıştır. Resmi rakamlara göre açık işsizlik 2 milyona yaklaşmaktadır. Bu rakamların gerçekleri olduğu gibi yansıttığı da tartışma götürür.

Anka Ajansı verilerine göre 1973-1975 yılları için işsiz sayıları ve işsizlik oranları şu şekildedir:

Tablo. 98 – 1973-1975 İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Toplam İşgücü Fazlası	İşgücü Fazlası/ İşgücü Arzı
1973	1 564 000	% 10,7
1974	1 760 000	% 11,7
1975	2 240 000	% 14,2

Kaynak: Ankara Günlük Ekonomik Bülten, Yıllık Ekonomik Rapor.

Tablodan da görüldüğü gibi işsizlik oranları giderek artmaktadır. 1973 yılında % 10,7 olan işsizlik oranı 1975 yılında % 14,2'ye kadar yükselmiştir.

Tarımda, hizmetlerde ve kamu kesiminde ise gizli işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır. Tarımda en yoğun çalışma aylarında bile gizli işsizlik 1 milyonun altına düşmemekte, bu rakam kış aylarında tarımda çalışanların % 75'ine ulaşarak 7,5 milyon olmaktadır. Tarımda mülksüzleşmenin hızlanmasının yanı sıra şehirlerde esnaf ve zanaatkarların üretim araçlarını kaybetmeleri işsizler ordusunun artmasına neden olmaktadır. Egemen çevrelerin sorunlarına geçici de olsa bir süre çözüm getiren işgücü ihracı olanağının ortadan kalkmasıyla işsizlik sorunu daha da büyümektedir. Yurt dışında çalışan 800 bine yakın işçinin gittikleri ülkelerdeki buhran nedeniyle geri dönmeye başlaması işsizler ordusunu daha da genişletmektedir.

Hakim sınıflar, işsizliğin artması kendi çıkarlarına olduğundan bu konuda göstermelik tedbirlerden öde hiç bir şey yapmamaktadırlar. Getirdikleri tek çözüm ekonomik-demokratik mücadeleleri sonucunda belirli haklar elde etmiş olan işçileri toplu halde işten çıkartmak olmaktadır. Böylece işsizler ordusundan çok daha düşük ücretle ve kötü çalışma koşullarında çalışmayı kabullenen işçileri istihdam ederek sömürülerini yoğunlaştırmaktadırlar.

Sonuç olarak, işsizliğe, pahalılığa neden olan sisteme karşı tüm emekçilerin mücadele etmesi gerekmektedir. İşçiyi işçiye düşüren, emekçiyi emekçiye düşman eden, onların kendi aralarında rekabete iten işsizliğin nedenleri üzerine gitmek zorunludur. İşsizliğin kimlerin çıkarına olduğu somut olarak ortaya konulmalıdır. Tüm emekçi sınıf ve tabakaların ortak düşmanı olan işsizlik ve pahalılık, aynı zamanda sömürücü hakim azınlığa karşı oluşan emek cephesinin çimentosudur.

● *Sosyal Sigortalar Kurumu ve İşçilere Sağladığı Olanaklar:*

İşçi güvenliğini sağlamak amacıyla ülkemizde ilk sigorta girişimi 1 Temmuz 1948 tarihinde 1772 sayılı yasayla yürürlüğe sokulan "İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları" Sigortası ile başlamaktadır. Bundan sonra sırayla 10 Ocak 1950 yılında 5502 sayılı yasa ile "Hastalık ve Analık" Sigortası, 1 Nisan 1950 yılında 5417 sayılı yasayla "İhtiyarlık" Sigortasının gerçekleştiğini görmekteyiz. Bugün ülkemizde işçiler için kurulmuş sosyal güvence kurumları bu saydıklarımızdır. Bu Sigortalar grubu 1 Mart 1965 yılında çıkarılan 506 sayılı yasayla tek metin halinde hükme bağlanmıştır. Bu yasanın ışığında Sigorta uygulayıcısı durumunda olan tek kurum ise Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'dür.

Bu Genel Müdürlük Irmak Hükümeti dönemine kadar Çalışma Bakanlığına bağlı kalmış, anılan hükümet dönemivle birlikte veni kurulmuş olan Sosyal Güvenlik Bakanlığı içine alınmıştır. Bu görünümüne rağmen Kurum, çalışmalarında genellikle özerk bir niteliğe sahiptir.

Kurum üst kademesinde görev yapan Müdürler Kurulu vardır. Bu kurul Yönetim Kurulu niteliğinde olup karar alır. Alınan bu kararları yürütmekle Genel Müdür görevlidir. Müdürler Kurulu iki işveren, iki işçi, bir Hükümet, bir de Kurumda çalışanların seçtikleri bir kişi olmak üzere 6 kişiden oluşmuş olup, Kurum Genel Müdürü Başkanlık eder. İlk göze çarpan 7 kişilik yönetim kurulunun 4 kişisinin işveren ve bürokratik kesimden gelmiş olması gerçeğidir. Geriye kalan üç kişinin ikisi doğrudan doğruya Türk-İş'in atamış olduğu işçi temsilcileridir. Kurum çalışanlarının seçtiği temsilci dışında demokratik yöntemle seçilerek Kurum Yönetim Kuruluna gelen bir tek kişi yoktur. Burada ortaya çıkan ilginç gerçek, işçi primleriyle onun geleceğini ve sağlığını güvence altına almak gibi bir savla kurulmuş Kurumda yönetimin tamamen burjuvazi ve onun hizmetinde olan bürokrasinin elinde olmasıdır. Başka bir deyimle işçi kendi güvenlik kurumunun yönetiminde bile çalışma koşullarında olduğu gibi işçi-işveren ilişkileri içine itilmiş bulunmaktadır. Güvenlik Kurumunun işçiye karşı tavrı adeta işveren tavrı biçiminde şekillenmektedir. Bunun kanıtlarını Kurum Çalışma Raporlarını incelediğimiz zaman daha somut bir biçimde görmekteyiz.

Gelirler: Kurumun 1974 yılı içinde sigorta primi olarak geliri yaklaşık 9 milyar liradır. Yine Kurumun 1974 yılında bankalardaki parasının faizi, tahvil ve tasarruf bonosu gelirleriyle kira ve diğer çeşitli gelirlerinin toplamı da yaklaşık olarak 1,5 milyar lira civarındadır. Yani kurumun 1974 yılı geliri 10.5 milyar lirayı bulmaktadır. Yine

1974 yılında sigortalı işçi sayısının 1.800.000 olduğunu görüyoruz. Her ne kadar kağıt üzerinde Kuruma ödenen primlerin % 55'inin işveren tarafından ödendiği görülmekte ise de aslında işveren bu ödediği primi masraf hanesine kaydederek kârından düşmekte dolayısıyla devlete verdiği vergiden yükümlülüğünü karşılamaktadır. Oysa işçi doğrudan doğruya primi devlete ödemekte ve karşılığında sosyal güvenliğin sağlanmasını beklemekten başka bir yararı olmamaktadır.

1974 yılında tüm işçiler ve bakmakla yükümlü oldukları için yapılan sağlık harcamaları 1 milyar 650 milyon liradır. Diğer sigorta harcamaları, yönetim giderleri, emlak bakım, işçi meskenleri, diğer ortak giderlerle birlikte toplam 5 milyar liralık bir gider tablosu ile karşılaşılmaktadır. Bu sayı gelire oranlanırsa % 47,5 gibi bir oran oluşmaktadır. Yani yılda 6000 TL kendi sosyal güvenliği için para ödeyen bir işçi bunun 2900 TL'sından yararlanabilmektedir. Geriye kalan %52,5 luk bölüm ise 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kuruluş ve Amaçlarını belirleyen yasanın öngördüğü şekilde değerlendirilmekte: Önemli bir kısmı ihtiyat akçesi olarak bankalara yatırılmakta, bir kısmıyla devlet tahvilleri satın alınmaktadır. Kısaca işveren işçisi için ödemiş göründüğü primleri hem Devlete ödediği vergiden düşmekte hem de kredi olarak tekrar kullanma olanağına kavuşmaktadır.

Kurumun elinde 1974 yılı hesaplarına göre 12 milyar liralık Devlet Yatırım Bankası tahvili bulunmaktadır. Ayrıca Kurumun bankalara yatırılmış 2,5 milyar liralık mevduatı vardır. İşçi meskenleriyle ilgili olarak açılmış bulunan krediler toplamı 3,5 milyar liradır. Bu para da doğrudan doğruya müteahhitlerin ceplerine giren miktarı belirlemektedir. Kurumun binalara yapmış olduğu yatırım ise 2 milyar lirayı geçmektedir. Bunların büyük bir kısmı ucuz işyeri niteliğinde yine işverenlerin yararına sunulmuştur. Yine sabit yatırımlar için ayrılmış amortismanlar da bankalarda bloke edilmiş bulunmaktadır. Bunların miktarı ise 350 milyon lira dolayındadır.

Kurumun işçi güvenliğinden tasarruf ederek özel sektör hizmetine dolaylı olarak sunduğu olanaklar değer olarak 20 milyar lirayı bulmaktadır.

Kurum Alacakları: Bu güne kadar her yönetim devrinde söz konusu edilen affı için uğraşılan bir olgu da işverenin kuruma birikmiş olan prim borçlarıdır.

Bu miktar 2 milyar 700 milyon lira civarındadır. Kuruma ödenmesi gereken bu prim borçları halen işverenin cebinde bulunmaktadır.

Bu yazı Sosyal Sigortalar Kurumunun kendi yayınları incelenerek hazırlanmıştır. Ufak bir çalışma ürünüdür. Buna rağmen bir kuzudan nasıl iki post çıkarılabileceğini kanıtlayan bir yazıdır. İşçi, iş ilişkileri içinde yarattığı artık-değer ile nasıl patronun milyonlarına mil-

yonlar katıyorsa ve birinci postu bu ilişkiler içinde ele veriyorsa, kendi sosyal güvenliği için alın terinden kesilen miktarlarla da yine patronun hizmetinde olan yeni olanaklar hazırlamakta, bu yolla da ikinci postu kaptırmaktadır. Böyle güvenlik kuruluşu işleyişi patronun daima canına minnet olacaktır. Hatta primlerinin artması demek işverenin yeni olanaklar, yeni iş alanları anlamına gelmektedir. Bu nedenle prim artırılması ve yeni sigortalar kurulması gibi hakların işçiye kolayca tanınıvermesinin altında yatan gerçekleri sürekli araştırmak gerekmektedir.

İşçi çalıştıran her iş yeri yasal olarak iş yeri bildirgesi vermek zorundadır. Bugüne kadar Türkiye'de işyerlerinin büyük çoğunluğu kaçak işçi çalıştırmakta direnmiş, bildiriminde bulunmamış ve bunların sayıları yıllar geçtikçe artmıştır.

Tablo. 99 – 1969-1974 Kaçak İşçi Çalıştıran İşyerlerinin Oranları

Yıllar	Kayıtlı İşyeri Sayısı	Bildirgesi Alınan İşyeri Sayısı	Kaçak İşçi Çalıştıran İşyeri Oranı (%)
1969	248 643	103 652	58
1970	279 405	109 391	61
1971	364 240	154 812	57
1972	429 453	174 344	59
1973	526 305	184 427	65
1974	578 714	195 929	66

Görülüyor ki kaçak işçi çalıştıran işyeri sayısı her yıl artarak %66'ya ulaşmıştır. Kaçak işçi çalıştıran işyerlerinde ortalama 4 işçi çalıştırıldığını kabul edecek olursak 1974 yılında 1,5 milyondan fazla kaçak işçi çalıştırıldığı ortaya çıkacaktır. Bunun sigorta gelirlerini 2 katına çıkaracak bir sayı olduğunu ve işverinin cebine, ödenmesi gereken primlerden kalan ile birlikte düşük ücret uygulamasıyla yaklaşık 5 milyar TL'lık bir fazlalık kaldığını görmekteyiz.

Yararlanma: Tarım işçileri, hizmetçiler ve diğer ev işyerinde çalışanlar ile resmi meslek ve sanat okullarında eğitim amacıyla çalışan öğrenciler sigortalı olamazlar. Bunların dışındaki işçilerin ise işe girişlerinden itibaren sigortaya kaydedilmeleri gerekir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, özellikle Anadolu'da küçük üretim birimlerinde yüzbinlerce sigortasız işçi çalıştırılmaktadır.

Sigortaya üye olanlar,

— İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası,
— Hastalık sigortası,
— Analık sigortası ve
— Malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortasından

yararlanırlar.

İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası: Sigortalı işte çalışırken veya görevli olarak bir yere gönderilirken kaza geçirir veya işinin yol açtığı bir hastalığa yakalanırsa hastalığı süresince yardım alır, sürekli çalışamamak durumuna düşerse maaş bağlanır. Salık yardımı ihtiyaç süresince devam eder.

İşçiye hastalığı süresince Kurum tarafından yardım yapılır. Bu yardım işçinin evli-bekar, çocuklu-çocuksuz, ayakta-yatakta tedavi edilmesine göre değişir. Bu yardım nettir.

Örneğin SSK hastanesinde yatırılarak tedavi gören bekar bir işçi yevmiyesinin üçte birini, ayakta tedavi gören bekar bir işçi ise yarısını alır. Ayakta tedavi gören sigortalı başkasını geçindirmek durumundaysa ücretinin üçte ikisini alır.

İşçinin malülen emekli olması, yani iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle sürekli işgöremez duruma düşmesi halinde son ücretinin yarısı kadar bir ücret SSK tarafından ölünceye dek kendisine ödenir. Ölümü halinde ise gelirinin en fazla %70'i kadar bir bölümü bakmakla yükümlü olduğu kişilere maaş olarak ödenir. İşçinin ölümünde ise 1000 lira ölüm yardımı yapılır.

Hastalık Sigortası: Işiyle bağlantılı olmayan bir hastalığa yakalanan işçiye 6 ay süreyle sağlık yardımı yapılır. Bu yardımın süresi kurul kararıyla 18 aya kadar çıkarılabilir. Bu süre içinde işçiye ilk iki gün hariç yardım yapılır. Bu yardım iş kazası durumunda yapılan yardım gibidir.

İşçinin eşi ve geçindirmekle yükümlü olduğu çocukları da hastalandıklarında bu yardımdan yararlanırlar.

Analık Sigortası: Sigortalı kadın işçinin veya sigortalı erkek işçinin karısının hamile olması durumunda doğum yardımı yapılır, emzirme yardım parası verilir ve hamile kadın işçiyle, doğumdan önce ve sonra 6'şar hafta olmak üzere toplam 12 hafta günlük ücretinin üçte ikisi oranında doğum ödeneği verilir.

Malüllük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortası: 1950 yılından beri uygulanan bu sigortaya göre kaza sonucu çalışma gücünün üçte ikisini yitirdiği saptananlara (toplam 1800 gün prim ödemiş olması koşuluyla) ücretlerinin yaklaşık % 70'i oranında malüllük geliri bağlanır. İşçinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin olması halinde bu oran % 80'e çıkarılır.

Eğer işçi kadın ise 50 ve erkek ise 55 yaşını geçmiş ise (veya 25 yıldan beri sigortalıysa) ve aynı zamanda en az beş bin işgünü sigorta primi ödemişse, ücretinin % 70'i oranında yaşlılık yardımına hak kazanır. Eğer beş bin gün prim ödeme koşulu yerine getirilmemişse, işçi, kendisinin ve işverenin ödediği malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortası primlerini toptan geri alabilir. Bunu yaptığında Kurum ile tüm ilişkileri kesilmiş olur.

Ölüm Sigortası: Malüllük ve yaşlılık aylığı almaya hak kazananların ölümünde geride kalan eş, çocuk ve ana-babaya aylık bağlanır. Sigortalının henüz yaşlılık (veya malüliyet) aylığına hak kazanmadan ölümü halinde yukarıda sözü edilen kimselere işçinin ve işçinin patronunun daha önceden ödemiş olduğu malüllük-yaşlılık-ölüm sigortası primleri toptan olarak ödenir.

Bütün bu harcamaların yapılması için ise işçinin ücretinden bu sigortalar için ayrı ayrı ödemeler yapılır. İşçinin ücretinin %12 oranındaki bölümü patron tarafından alıkonur ve her ay SSK'na yatırılır (daha doğrusu yatırılması gerekir). Ayrıca patronlar da sigorta işveren hissesi olarak işçinin ücretinin yaklaşık % 14-14,5 oranında bir miktarı Kuruma ödemek zorundadırlar. 1975 yılı ortalarına kadar ücretin %10'u olan işçi sigorta hissesi %12'ye yükseltilmiştir.

Patron, işçiden kestiği ve ayrıca kendisinin ödemek zorunda olduğu SSK primlerini en geç ertesi ayın sonuna kadar Kuruma yatırmakla yükümlüdür. Bu parayı yatırmazsa ilk ay için % 10, daha sonraki her ay için % 2 oranında gecikme zammı uygulanır. Fakat ödeme süresi ne kadar (isterse yıllarca) gecikirse geciksin, gecikme zammı ödemesi gerekli prim miktarının % 20'sini geçemez. Bu durumda patronlar açısından son derece yararlı bir fon doğmaktadır. Bankaların verdiği kredilerin yıllık toplam faiz oranı % 20'nin üstündedir. Kredi alamayanlar ise % 50'yi aşan faizlere rağmen "banker" lere koşmaktadır. Toplam maliyeti % 20'yi aşmayan "SSK kredisi" ise yaygın olarak tercih edilmektedir. Bunun anlamı SSK'na yatırılması gereken primlerin yatırılmayarak kredi gibi kullanıldığıdır.

Özet olarak SSK bugün son derece yetersiz ve şikayet edilen bir örgüttür. İşçilerin sağlık gereksinimlerini karşılayabilmekten uzaktır. Bunun ana nedeni ise genel planda bugünkü düzen, özel planda ise Kuruma olan borçlarını ödemeyen kapitalistlerdir.

● *İşçilerin Eğitim Durumu*

Bu dönemde Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası (MESS) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları, işçi sınıfının genellikle en militan kesimi olan metal işçilerinin toplumsal durumlarına ilişkin bir fikir verebilir.

MESS anketleri 1969 yılında 36 bin, 1970 yılında 30 bin, 1971 yılında 54 bin, 1972 yılında 56 bin, 1973 yılında 48 bin ve 1974 yılında 56 bin işçiyi kapsamaktadır.

İlk olarak metal işçilerinin öğrenim durumlarını ele alalım. Aşağıdaki tabloda işçilerin son mezun oldukları okullara göre oransal dağılımı verilmiştir.

Tablo. 100 – 1970-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Öğrenim Durumları Yüzde Dağılımı

	1970	1971	1972	1973	1974
Okuma yazma bilmeyen	3.14	3.98	4.85	4.69	3.69
Sadece okuma yazma	16.31	21.24	17.60	10.79	13.60
İlkokul mezunu	61.85	54.71	59.20	71.57	69.17
Orta sanat ve orta okul mezunu	7.58	9.05	6.87	6.58	6.05
Lise ve sanat enstitüsü mezunu	6.47	7.46	8.44	5.67	6.79
Yüksek tahsil	4.65	3.56	3.04	0.70	0.52

Kaynak: MESS İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri

1974 yılı verilerine göre, MESS'e bağlı işyerlerinde çalışan 56 bin işçinin yüzde 3,7'si okuma yazma bilmemektedir. Yüzde 13,6'sı ise İlkokulu bitirmemekle beraber okuma yazma öğrenmiştir. İşçilerin yüzde 69,2'si, yani büyük bir çoğunluğu ise ilkokul mezunudur. Orta ve lise veya dengi okul mezunlarının toplam işçiye oranı ise yüzde 13'-tür. Bugün eğitim sistemi sömürücü hakim azınlığın çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Fakat bu öğrenim bile işçi sınıfı ideolojisini öğrenmede yararlı olmaktadır. İşçiler arasında genel eğitim düzeyinin yükselmesi okuma alışkanlığının yaygınlaşmasını olumlu şekilde etkilemektedir.

Günümüzde yüzbinlerce lise mezunundan ancak 35-40 bini üniversitelere girebilmektedir. Üniversiteye giremeyenler memurluk yapmak yerine işçiliği tercih etmektedir. Sendikasız, toplu sözleşmesiz, grevsiz memurluk yerine bu hakların olduğu işçilik daha cazip gelmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu gençlerin giderek artan sayılarda işçi sınıfının saflarına katılmaları, Türkiye'de gittikçe gelişen işçi sınıfı hareketini daha da hızlandıracak, bilinçlendirecek ve militanlaştıracaktır.

● *İşçilerin Medeni Durumu*

MESS'e bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin medeni durumlarını da aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo. 101 – 1971-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Medeni Durumlarına Göre Oranlar Dağılımı

	1971	1972	1973	1974
Bekar işçi	35.32	21.46	25.19	23.54
Çocuksuz evli			15.37	12.89
1 çocuklu	14.54	18.60	17.30	19.69
2 çocuklu	18.20	21.73	17.95	19.14
3 çocuklu	14.89	16.61	12.62	13.03
4 çocuklu	9.78	11.03	6.59	6.82
5 çocuklu	4.64	4.95	3.21	3.25
6 çocuklu	1.82	1.93	1.16	1.12
Daha fazla çocuklu	0.81	3.70	0.67	0.51

Kaynak: MESS İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri

1974 yılında 45 bin işçinin 68 bin çocuğu vardır. Yani işçi başına ortalama 1,5 çocuk düşmektedir. İşçilerin yüzde 24'ü bekardır. Yüzde 13'ü evli olup çocuksuzdur. Yüzde 10'unun ise 4 veya daha fazla çocuğu vardır. Yani ortalama bir işçi ailesi 4 kişiliktir. Kadınların genellikle çalışmadığı düşünülürse, bir işçinin aldığı ücretle 4 kişiyi geçindirmek zorunda olduğunu söyleyebiliriz.

● *İşçilerin Kıdem Durumu*

İş Kanununda 1975 yılında yapılan bir değişiklikle kıdem tazminatı beher hizmet yılı için 15 günlük ücretten 30 günlük ücrete çıkarıldı. Ayrıca kıdem tazminatına hak kazanabilmek için işyerinde sürekli olarak 3 yıl çalışmış olmak koşulu bir yıla indirildi. Bu durumda kıdemli işçi istihdam etmenin maliyeti arttı. Ayrıca sürekli toplu sözleşme imzalanan bir işyerinde oldukça kıdem alan bir işçinin yükselen ücreti de patronların dikkatini çekiyordu. Bu kıdemli işçilerin işten çıkarılarak (özellikle vasıflı işçilik gerektirmeyen işlerde) yerlerine asgari ücretten yeni işçi alınması da kısmi bir çözüm oluyordu.

Bu nedenle işyerlerinde işçi devri yüksek olmaktadır. Örneğin 1974 yılında MESS'e bağlı işyerlerinde çalışan 56 bin işçinin 11 bini çeşitli nedenlerle işten ayrılmıştır.

Bu durumda işyerlerinde ortalama kıdem düşük olmaktadır. 1974 yılında 56 bin işçinin yüzde 14'ünün kıdemi bir yılın altındadır. Kıdem tazminatına hak kazanmak için üç yıllık kıdemin gerekli olduğu 1974 yılında işçilerin yüzde 48'i işten atıldıklarında, askere gittiklerinde kıdem tazminatı alamamaktaydı. İşçilerin ancak yüzde 12.3'ü işyerinde 10 yıl ve daha fazla kıdeme sahipti.

Bugünkü yasalar patronlara istedikleri zaman hiç bir gerekçe göstermeksizin sadece ihbar ve kıdem tazminatı ödeyerek işçi çıkartmasına imkan sağlamaktadır (1475 sayılı İş Kanununun 13. maddesi). İşçinin en ufak kusurunda ise bu tazminatlar da ödenmemektedir (17. madde). Ayrıca tazminatların ödenmesiyle işyerinin kapatılması ve altı ay geçtikten sonra aynı isimle yeniden yeni işçilerle açılması mümkündür. Bu olanaklar bir taraftan doğrudan doğruya işçilik maliyetini düşürmek, bir taraftan da işyerlerinde ekonomik-demokratik mücadelenin yaygınlaşmasını engellemek için yaygın şekilde işten çıkartmaların uygulanmasına yol açmaktadır. Böylece kıdemli işçilerin oranı azalmaktadır.

Aşağıdaki tabloda MESS'e bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin kıdem durumları gösterilmiştir.

Tablo. 102 – 1969-1974 MESS'e Bağlı İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Kıdemlerine Göre Yüzde Dağılımı

İşyeri kıdemi	1969	1970	1971	1972	1973	1974
0 - 1 yıl	....	....	12.33	12.89	16.07	13.99
1	26.99	20.38	12.36	12.56	14.80	16.93
2	15.34	13.40	7.63	9.77	9.93	16.72
3	12.40	8.24	8.04	7.35	11.40	10.27
4	10.30	8.35	9.64	9.45	7.13	6.75
5	9.01	7.86	4.46	6.40	20.52	6.55
6	9.01	6.94	4.99	5.01	4.84	5.35
7	4.57	8.94	12.18	4.22	4.06	4.47
8	3.40	4.64	2.97	3.35	3.10	3.58
9	2.62	4.31	2.95	2.63	1.93	3.03
10	1.85	3.34	3.19	4.10	1.09	3.24
11	1.91	4.92	6.79	4.16	1.43	3.36
12	1.01	2.82	1.48	3.78	1.37	1.46
Daha fazla	1.60	5.84	10.99	14.26	2.33	4.28

Kaynak: MESS, İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri

4. Örgütlenme

Çalışma Bakanlığı verilerine göre 1971-1973 döneminde Türkiye'de işçi sendikaları vesendikalı işçi sayıları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo. 103 – 1971-1973 Sendika ve Sendikalı İşçi Sayıları

Yıllar	Sendika Sayısı	Üye Sayısı
1971	631	2 362 787
1972	642	2 672 857
1973	637	2 658 393

Kaynak: Çalışma Bakanlığı

Sendikaların Çalışma Bakanlığı'na bildirdikleri üye sayıları genellikle bir sendikanın aidat ödemekte olan üye sayısının çok üzerindedir. Bu nedenle tablodaki üye sayıları Türkiye'de sendikalı işçi sayısını göstermek açısından pek sağlıklı olmamaktadır.

Ege Bölgesi Sanayi Odası tarafından 1975 yılı sonunda yayınlanan bir rapora göre Ege Bölgesinde imalat sanayiinde çalışan 100 bin işçinin sadece 50 bin 600'ü sendikalıdır. İzmir ilinde ise imalat sanayiindeki 70 bin işçinin ancak 35 bini sendikalara üyedir.

1.8.1974 tarihi itibariyle Devlet İstatistik Enstitüsü Türkiye'de 3 Konfederasyon, 18 Federasyon, 262 İşkolu Sendikası, 116 Bölgesel Sendika, 275 Lokal Sendika ve 75 İşyeri Sendikası saptamıştır. Buna göre toplam işçi kuruluşları 1974 yılında 749'dur. Yine DİE verilerine göre Konfederasyon ve Federasyon'ların dışında 728 sendikanın faaliyette bulundukları işkollarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo. 104 – 1974 Yılında, İşkollarına Göre Sendika Sayıları

İşkolları	Sendika Sayısı
Tarım, Ormancılık, Avcılık, Balıkçılık	32
Maden İstihracı ve Taş Ocakları	61
İmalat Sanayii	191
İnşaat	114
Elektrik, Gaz, Su ve Sıhhi Tesisler	44
Ticaret	51
Nakliye, Ambarlama ve Muhaberat	103
Hizmet	132
TOPLAM	728

Çeşitli işkollarında faaliyette bulunan çok sayıda sendikanın olmasına karşın, bu sendikaların bir çoğu fazla etkinliği ve gücü olmayan bölgesel ve lokal sendikalardır.

30 Nisan 1975 tarihli DİE verilerine göre Türkiye'de kurulu işçi sendikaları sayıları şu şekildedir:

Konfederasyon	4
Federasyon	16
Türkiye çapında faaliyette bulunan sendikalar ve mahalli sendikalar	748
Toplam	768

Yukardaki tabloda yer alan 4 işçi sendikaları konfederasyonu şunlardır: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Türkiye Milliyetçi, Ülkücü İşçi Sendikaları Konfederasonu (TÜRKİYE-İŞ), ve Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK).

● *DİSK*

DİSK'e bağlı olarak çeşitli işkollarında faaliyette bulunan 25 sendika vardır. Bu sendikaların listesi, faaliyette bulundukları işkolları, kuruluş tarihleri, DİSK'e katılma tarihleri ve üye sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Üye sayıları DİSK tarafından açıklanan rakamlar olmayıp 13 Şubat 1976 tarihli Hürriyet Gazetesi'nden alınmıştır.

Tablo. 105 – DİSK'e Bağlı Sendikalar ve Üye Sayıları

Sendikanın Adı	Faaliyette Bulunduğu İşkolu	Kuruluş Tarihi	DİSK'e Katılma Tarihi	Üye Sayısı
Asis	Ağaç	1973	1974	2.000
Bar-Der-İş	Deri	1952	1974	600
Basın-İş	Basın-Yayın	1908-1963	Kurucu	2.500
Baysen-İş	Yapı	1967	1974	8.000
Çağdaş Gıda-İş	Gıda Sanayii	1975	1975	2.000
Devrimci Toprak-İş	Tarım, Ormancılık	1975	1975	400
Ges-İş	Enerji	1961	1975	10.000
Gıda - İş	Gıda Sanayii	1946	Kurucu	6.500
Has-İş	Sağlık	1973	1974	4.000
Hür Cam-İş	Cam	1968	1971	2.000
Kapfer Genel-İş	Genel İşler	1974	1975	1.000
Keramik-İş	Çimento ve Toprak	1968	1969	2.000
Lastik-İş	Lastik	1967	Kurucu	9.000
Mab-İş	Maden Arama	1959	1975	17.000
Maden-İş	Metal	1947	Kurucu	80.000
Petrol Kimya-İş	Petrol-Kimya	1956	1967	8.500
Petkim-İş	Petrol	1965	1975	6.000
Sosyal - İş	Ticaret, Büro ve Eğitim	1966	1974	16.000
Tek-İş	Enerji	1963	1974	5.000
Tek-Bank-İş	Ticaret, Büro, Eğitim, Banka ve Sigorta	1971	1975	700
Teknik-İş	Ticaret, Büro, Eğitim	1965	1975	4.000
Tekstil	Dokuma	1965	1975	20.000
Turizm-İş	Konaklama, Eğlence Yr.	1965	1967	2.500
Tümka-İş	Kağıt	1971	1972	150
Yeni Haber-İş	Haberleşme	1973	1975	1.000

DİSK'e bağlı 25 sendikadan 1Q'u 1975 yılında DİSK'e katılmıştır. 1971 öncesinde DİSK bünyesinde sadece 7 sendikanın olduğu görülüyor. Yeni katılımlar DİSK'in her geçen gün daha da güçlendiğini kanıtlıyor. Üye sayısı bakımından en güçlü sendika Maden-İş. Onu 20.000 üyesiyle Tekstil Sendikası izliyor.

Sosyal-İş ve Tek Bank-İş Sendikaları belirlenen süre içinde birleşmedikleri gerekçesiyle 29 Mart 1976 tarihinde DİSK üyeliğinden düştüler. Haziran ayı içinde Petrol Kimya-İş Sendikası DİSK'in kararına uyarak kendini feshetti ve Petkim-İş Sendikasına katıldı. Sendikanın adı Petrol Kimya Sanayii İşçileri Sendikası olarak değiştirildi. Yine Haziran ayı içinde Genel-İş Sendikası DİSK'e katıldı.

● *Türk İş*

Türk-İş'e bağlı 6 Federasyon var. Bunlar Türkiye Demiryolları İşçi Sendikaları Federasyonu (DYF-İŞ), Türkiye Maden İşçileri Sendikaları Federasyonu (MADEN-İŞ), Türkiye Yol, Yapı, İnşaat İşçi Sendikaları Federasyonu (YOL-İŞ), Türkiye Metal, Mühimmat, Makina, Metalden Mamul Eşya ve Oto Sanayii İşçileri Sendikaları Federasyonu (METAL-İŞ), Türkiye Enerji, Su, Gaz ve DSİ İşçileri Sendikaları Federasyonu (TES-IŞ), ve Türkiye Deniz Taşımacılığı İşçi Sendikaları Federasyonu (TÜRK DENİZ ULAŞ-İŞ). Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların üye sayıları aşağıda verilmiştir.

Tablo. 106 – Türk-İş'e Bağlı Sendikalar ve Üye Sayıları

Sendikanın Adı	Üye Sayısı
Tek Gıda - İş	45.000
Tarım-İş	18.000
Dok Gemi-İş	4.000
Tek-İş (Federasyon)	27.000
Çimse-İş	18.000
Ar-İş	1.000
Metal-İş (Federasyon)	22.000
Sağlık-İş	31.000
Şeker-İş	32.000
Tüm-Tis	12.000
Su-İş	2.500
Teksif	115.000
Likat-İş	8.000
Deri - İş	4.000
Basın-İş	2.000
Hava-İş	3.000
Yol-İş (Federasyon)	72.000
Kristal-İş	12.000
Oleyis	9.000
Ulaş-İş	6.000
Kauçuk-İş	2.000
Gazeteciler Sendikası	1.500
Petrol-İş	50.000
Harb-İş	42.000
Koop-İş	3.000
Selüloz-İş	4.500
Tez Büro-İş	21.000
Ağaç-İş	15.000
DYF-İş (Federasyon)	60.000
Maden-İş (Federasyon)	105.000
Türk-Sen	15.000

Kaynak: Hürriyet Gazatesi, 13 Şubat 1976.

Türk-İş'in içinde en fazla üyesi olan sendika 115 bin üyeyle tekstil ve giyim sanayii iskolunda faaliyette bulunan Teksif'tir. Kendisine bağlı 42 sendikanın bulunduğu Maden-İş Federasyonu'nun ise 105 bin üyesi vardır.

Türkiye-İş Konfederasyonu'na bağlı 5 sendika vardır. Bunlar Öz Gıda-İş, Maarif-İş, Türk Genel-İş, Türkiye İlaç-İş ve Hizmet-İş'tir. Bu sendikaların üye sayılarını bulmak mümkün olmasıysa da etkinliklerinin son derece az olduğunu söyleyebiliriz.

MİSK'e bağlı olarak faaliyette bulunan sadece 3 sendika vardır. Emek-İş, Turpek-İş ve Plastik-İş adları altında çalışan bu sendikaların da üye sayılarının az olduğu tahmin edilmekte.

1976 yılında sendikalaşabilir işçilerin yarıdan fazlası sendikasızdır. Özellikle tarım işçileri sendikalaşma açısından çok geri bir düzeydedir. Önümüzdeki dönemde bir taraftan sendikasız yerlerin işçilerinin, diğer taraftan sarı sendikaların sömürdüğü işçilerin DİSK ve DİSK dışındaki ilerici-devrimci sendikalara kayacağını söyleyebiliriz.

● *Grevler*

Yaşam koşullarının her gün daha kötüleşmesi kitlelerin muhalefetinin giderek yaygınlaşmasına yol açıyor. Geniş kitleleri yakından ilgilendiren işsizlik ve pahalılık sistemin yapısal bir özelliği haline gelmiş durumda. İşçi sınıfı, ancak örgütlü mücadele verdiği takdirde bugünkü durumunu koruyabileceğinin, yoksa her geçen gün durumunun daha da zorlaşacağının bilincine varmakta. Grevler, bir yandan toplumsal muhalefetin artmasının, öte yandan ekonomik talepler çerçevesinde de olsa işçi sınıfının örgütlü mücadelesinin yaygınlaşmasının bir göstergesi oluyor. Aşağıdaki tablo 1970-1974 yılları arasında grev sayıları, katılan işçi ve kaybolan işgünü sürelerini gösteriyor.

Tablo. 107 – 1971-1974 Grev, Katılan İşçi ve Kaybolan İşgünü Sayıları

Yıllar	Grev Sayısı	Grevdeki Günler	Grevdeki İşçiler	Grevde Kaybolan İşgünü
1971	78	2 132	10 916	476 116
1972	48	2 297	14 879	659 362
1973	55	2 697	12.256	671 135
1974	100	3 727	36 628	578 249

Kaynak: Çalışma Bakanlığı

1972 yılından sonra grev sayılarında önemli bir artış göze çarpıyor. Özellikle 1974 yılında 100 greve katılan işçi sayısında 1973 yılına oranla %30'luk bir artış var. 1975 yılında yapılan grevlerle ilgili elimizde fazla veri yok. 3 Ocak 1976 tarihli Yeni Ortam Gazetesi'ne göre, 1975 yılında 105 direniş yapılmış ve bu direnişlere 105.249 işçi katılmış. Genel olarak 1975 yılında işçi sınıfı içinde hareketliliğin arttığını söyleyebiliriz.

● *Toplu İş Sözleşmeleri*

1971-1974 yılları arasında imzalanan toplu sözleşme sayılarıyla bu toplu sözleşmelerin kapsadığı işyeri sayısı ve işçi sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir:

Tablo. 108 – 1971-1974 Toplu Sözleşme Sayıları

	1971	1972	1973	1974
Toplu Sözleşme Sayısı	1442	1606	1921	1707
İşyeri Sayısı	4542	4382	6309	4243
Kamu	978	1504	4211	1713
Özel	3564	1878	2098	2530
İşçi Sayısı	342550	408237	443290	548200
Kamu	188583	254440	249901	368197
Özel	153967	153797	193389	180003

Kaynak: DİE, İstatistik Yıllığı, 1975.

Toplu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısında yıllar itibariyle bir artış izlenmektedir. Özellikle kamu sektörü işletmelerinde bu, daha da belirgindir. Kamu sektörü işletmeleri genellikle çok sayıda işçinin bir arada bulunduğu büyük işletmelerdir. Nitekim 1974 yılında kamu sektöründe imzalanan toplu sözleşmeler, toplam sözleşmelerin %40'ını oluşturmasına rağmen, bu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısı sözleşmelerden yararlanan toplam işçi sayısının %67'sini oluşturmaktadır.

Yukarıdaki tabloda verilen sayılar SSK Raporu verilerini tutmamaktadır. SSK'nın 1974 yılı raporunda 1972 yılında toplu sözleşme-

lerden yararlanan işçi sayısı 750 bin civarında. Yine aynı rapora gore, 1973 yılı için bu rakam 810 bin. Bu bilgiler yukarıdaki tabloda verilenlerden daha güvenilir. Ancak, daha geniş bilgileri kapsadığından yukarıdaki tabloyu da vermeyi uygun bulduk.

● *İşkolları Yönetmeliği*

İşçi sınıfının sendikal mücadelesini bölmek isteyen hakim sınıflar, çıkarılan İşkolları Yönetmeliği ile işçileri 33 ayrı işkolundaki sendikada örgütlenmek zorunda bırakılmıştır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde işkollarının sayısı Türkiye'dekinin yarısı kadardır. Bizdeki işkolları sırayla şunlardır: Tarım ve Ormancılık, avcılık ve balıkçılık, madencilik, petrol, gıda, şeker, dokuma, deri, ağaç, kağıt, basın ve yayın, lastik, kimya, çimento ve toprak, cam, metal, gemi, inşaat, enerji, ticaret ve eğitim, banka ve sigorta, kara taşımacılığı, demiryolu taşımacılığı, deniz taşımacılığı, hava taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk, haberleşme, sağlık, konaklama ve eğlence yerleri, güzel sanatlar, milli savunma, gazetecilik, genel işler.

Görüldüğü gibi, örneğin ayrı işkolu olarak nitelendirilen gıda ve şekeri, lastik ve kimyayı, metal ve gemiyi, dört ayrı taşımacılığı aynı işkolu altında birleştirmek mümkündür. İşkolları sayısındaki bu azalışa hakim sınıflar olduğu kadar, sarı sendikalar başında bulunan ve koltuklarını kaybetmek istemeyen sendika ağaları da karşı çıkmaktadırlar.

● *Türk İş'e Bağlı Sendikalarda Sosyal Demokrat Hareket*

1960 sonrası nisbi özgürlük ortamında genel olarak toplumun politikleşmesinin hızlanmasına paralel olarak CHP içinde de yavaş yavaş kendisini Ortanın Solu adı altında belirten reformist bir siyasi hareket ortaya çıkıp güçlenmeye başladı. Bu hareketin işçi sınıfının sendikal hareketi içine yansıması ise ortanın solu hareketinin güçlenmesine paralel olarak Sosyal Demokrat Sendikacılık hareketi oldu. Türkiye'deki Sosyal Demokrat akımın gelişimi işçi sendikaları içinden gelen bir zorlama veya sosyal demokrat sendikacıların yönlendiriciliğinin sonucu değildir. Sendikalardaki sosyal demokrat hareketin gelişimi ise CHP içindeki Ortanın Solu hareketinin işçi sendikaları içindeki yansıması biçiminde belirmiştir.

Sosyal Demokrat Hareket, Türk-İş'e bağlı bazı sendikacıların Konfederasyon Yönetim Kuruluna 14 Ocak 1971'de verdikleri "1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar" adlı 4'ler Raporu denilen ve Ge-

nel-İş Sendikası, Yol-Iş Federasyonu, Deniz Ulaş-İş ve Petrol-İş Sendikası tarafından verilen Raporda ve 2 Temmuz 1971 tarihinde "Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen" adlı 12'ler Raporu denilen ve Besin-İş, Dyf-İş, Genel-İş, Ges-İs. Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş, Türk Deniz Ulaş-Is, Türk Harb-İş, T. Oleyis, Yol-İş Sendikaları tarafından verilen Raporda ifadesini bulmuştur.

Bu Raporlarda, Sosyal Demokrat Sendikacılar, genel olarak Ortanın Solu veya Demokratik Sol diye adlandırılan reformist görüşün önerileri doğrultusundaki çözümlemeler getirmişlerdir. Karma ekonominin savunulduğu bu Raporlarda Devlet Sektörünün ağır ve ihtiyaç malları sanayiinde, Kooperatif Sektörünün (CHP'nin ileri sürdüğü Halk Sektörünün değişik isimlendirilmesi) el sanatları ve tarımda, Özel Sektörün ise sanayiin birinci, ikinci ve kısmen üçüncü derecede prosese dayalı bölümünde çalışması önerilmektedir. Sosyal Demokrat Sendikacıların görüşlerinde bir yandan reform, sosyal adalet, bağımsızlık görüşleri yer alırken diğer yandan da anti-komünizm, DİSK ve TİP aleyhtarlığı işlenmekteydi.

Sosyal Demokrasi yani Ortanın Solu veya Demokratik Sol Hareket, Türkiye'nin kendine özgü şartları olduğunu, Türk toplumunun hiç bir zaman baskı altında yaşayamayacağını, bu yüzden kapitalizmin de komünizmin de baskıcı rejimler olduğunu iddia ederek, ne devletin ne de sınıfların baskısını istemediklerini söyleyerek Halk Sektörüne ağırlık verilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Sosyal Demokratlar küçük burjuva bakış tarzıyla devletin sınıfsal bir baskı aracı olması olayını atlıyorlardı.

Sosyal Demokrat Sendikacılar 4-5 Aralık 1971'de Sapanca'da toplanarak Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi adı altında birleşerek gayri resmi bir örgüte kavuşmuş oldular. 12'ler adıyla anılan Sosyal Demokrat Hareket Türk-İş'in toplam üye sayısının %40'ını kapsamaktadır. Bunların yanında Türk-İş'e bağlı toplam 15 bin kadar üyesi olan 8 küçük sendika da bu harekete katılmıştır. Bu sendikalar Deri-İş, Haber-İş, Ar-İş, TGS, Su-İş, Hava-İş, Selüloz-İş, Koop-İş'tir. Ayrıca 4 bağımsız sendika da Sosyal Demokrat Hareketi desteklediklerini açıklamışlardır. Bu sendikalar da şunlardır: Tekstil-İş, Sosyal-İş, Türkiye Metal-İs ve Tarım İşçileri Sendikaları.

Türk-İş'in 9. Genel Kurulunda Sosyal Demokrat Sendikacılar ayrı olarak seçimlere girdiler ve kaybettiler. Seçimlerde Seyfi Demirsoy 186 oy, Halil Tunç 187 oy alırken, Sosyal Demokratların adayları H. Mısırlıoğlu 70 oy, Özkal Yici 64 oy alabildiler. 24 kişilik yönetim ku-

ruluna sadece 1 sosyal demokrat sendikacı girebildi. Halit Mısırlıoğlu' nun şu sözleri Sosyal Demokrat Sendikacıların sendikacılık anlayışlarını ortaya koymaktadır: ". . . Bu anlayış içinde yapılacak sendikacılık da sınıfçı değil toplumcudur. Dileğim partilerüstü sendikacılığa bir son verilmesidir." (İlke Dergisi, Sayı 3) Yani işçi sınıfının bağımsız sınıfsal çıkarları, örgütlenmeleri ve devrimci mücadelesi yerine reformlar uğruna mücadele eden bir anlayış Sosyal Demokrat Sendikacılığa hakimdir.

● *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*

Burjuvazinin genel planda örgütlü olması nedeniyle 1961 yılına kadar bir de işveren sendikaları türünde ayrı bir örgütlenmeye gerek duyulmamıştı. Gerçi 1949 yılında tekstil patronları bir işveren sendikası kurmuşlardı ama bu örgüt aktif bir nitelik kazanmadı.

Ne zaman ki 1961 yılında kabul edilen Anayasa ile toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı yasallaştı, burjuvazi taktik planda daha güçlü olmak için işveren sendikalarının oluşturulması yoluna gitti. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu başkanı Şahap Kocatopçu 1967 yılındaki bir seminerde şunları söylüyordu.

"İşçilerin gelişen bu teşkilatlanma hareketi karşısında, işverenleri teşkilatlanmaya teşvik ve tahrik edecek sebepler henüz mevcut olmadığından, işveren teşekkullerinin gerçek manasıyla kurulup gelişmeleri 1961 senesine kadar mümkün olmamıştır." (Türkiye'de Sermaye -Emek Münasebetleri Konulu Milletlerarası Seminer. İktisadi Araştırmalar Tesisi, teksir metin, 1967)

1961 yılında İstanbul Kimyevi ve Tıbbi Müstahzarat İşverenleri Sendikasının arkasından matbaacılık, maden ocakları, cam, motorlu araç, gıda, kaucuk-lastik-plastik işverenleri aynı yıl içinde örgütlendi. Bu örgütler İstanbul İşveren Sendikaları Birliğini oluşturdu. Daha sonra yeni katılmalarla güçlenen Birlik, 1962 yılı sonundaki genel kurulunda aldığı bir kararla Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu şekline dönüştü.

Bugün DİSK'in karşısında taktik planda TİSK bulunmaktadır. TİSK'na bağlı sendikalar içinde en güçlüleri 70 binin üstünde işçinin çalıştığı 280 işyerini kapsıyan Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası (MESS) ile T. Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikasıdır. 1970 yılında TİSK'na bağlı 1140 işyerinde 242 bin işçi çalışıyordu. 1972 yılında TİSK'na bağlı işyeri sayısı 1086'ya düşmüştü. Bu düdüşün nedeni, matbaacılık, gazete sahipleri ve lastik-plastik işverenlerine ait 75 işyerinin örgütlü bulunduğu üç sendikanın TİSK'dan kopmasıdır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna bağlı işveren sendikaları, işyerleri ve çalışanların sayısı şu şekildedir:

Tablo. 109 – 1970-1972 TİSK'e Bağlı Sendikalar

İşveren Sendikası	1970(1) İşyeri	1970(1) Çalışan	1972(2) İşyeri	1972(2) Çalışan
1. T. Gıda Sanayii İşverenleri S.	230	17 346	175	(3)
2. T. Madeni Eşya San. Sen. (MESS)	280	73 666	305	(3)
3. T. Tekstil San. İşverenleri S.	144	43 832	142	46 001
4. T. Kimya San. İşverenleri S.	81	11 229	92	(3)
5. T. Matbaacılık San. İşverenleri S.	50	2 016	ayrıldı	
6. T. Ağaç San. İşverenleri S.	37	1 591	52	(3)
7. T. İnşaat ve Tesisat Müteahhitleri İşverenleri S. (INTES)	60	8 015	50	(3)
8. T. Maden İşverenleri S.	11	1 053	7	756
9. T. Gazete Sahipleri Sen.	19	2 054	ayrıldı	
10. T. Şeker San. İşverenleri S.	26	14 218	26	(3)
11. T. Banka İşverenleri Sen.	9	16 220	11	(3)
12. T. Cam San. İşverenleri S.	8	4 412	11	5 432
13. Tekerlek Lastiği San. İşver. S.	3	3 500	3	(3)
14. T. Petrol İşverenleri S.	4	8 800	13	(3)
15. T. Deri San. İşverenleri S.	83	1 529	11	(3)
16. T. Toprak, Seramik ve Çimento San. İşverenleri S.	60	8 318	63	9 555
17. T. Lastik ve Plastik San. İşver. S.	6	745	ayrıldı	
18. Çimento San. İşverenleri S.	12	4 177	13	4 375
19. T. Enerji San. İşverenleri S.	17	18 850	7	27 091
20. T. Maden İşletmeleri İşverenleri S.			10	(3)
TOPLAM	1 140	241 571	1 086	(3)

(1) "Sendikal Alanda İşverenlerin Teşkilatlanması"
(2) T.İ.S.K.'ndan alınan veriler
(3) Temin edilememiştir.

Kaynak: Türkiye'de İşveren Sendikacılığı, Dr. Pars Esin, SBF Yayını. Ankara, 1974, s. 216.

● *Lokavtlar*

Bugünkü düzende iktidarda olan hakim sınıflar yasaları da kendi çıkarları doğrultusunda yaptırmışlardır. Bugünkü yasalara göre patronlar istedikleri zaman istedikleri kadar işçiyi işten çıkarabilirler. Bu konudaki tek kısıtlama, işten çıkarılacakların sayısının toplam işçi sayısının yüzde onundan fazla olması halinde çıkartma tarihinden bir ay önce durumun bir yazı ile Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirilmesi zorunluluğudur. Patronların lokavt hakkı bu temel üzerinde değerlendirilmelidir. Bu temel değiştirilmeden lokavt hakkının kalması veya kaldırılması çok fazla bir şey ifade etmez.

Lokavt hakkı, işçi sendikası ile patron arasında süren toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanmasıyla ortaya çıkar. Patron fabrikasını durdurur. Kendi şartlarını kabul ettirmek için işçileri fabrikanın dışına çıkartır ve ücretlerini ödemez. Sömürücü hakim azınlık, lokavtın grevin karşılığı olduğunu ileri sürmektedir. Burdan hareketle de yasaların tarafsızlığı yutturmacasına kitleleri inandırmaya çalışmaktadır.

Sömürücü hakim azınlığın elinde istediği zaman işçi çıkartmak hakkı olduğu sürece, lokavt ve grev birbirinin karşıtı silahlar olamaz.

Zaten lokavtın patron açısından da olumsuz etkileri vardır. Bir işyerinde sendikal mücadeleyi kırmak için tüm işçiyi lokavtla karşısına almak yerine, işçi önderlerini fabrikadan atmak bir çok durumda daha çekici gözükmektedir.

5. Yasalar

● *Türkiye'de Grev Hakkı ve Kısıtlamalar*

Türkiye'de grev hakkı 1963 yılında çıkarılan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile yasallaştı. 1961 Anayasası'nın 47. maddesinde şöyle deniyordu:

"İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir."

1961 yılında grev hakkının bu şekilde tanınmasına rağmen ilgili yasanın çıkmaması nedeniyle grev uygulamalarına geçilememesi üzerine 1961 ve 1963 yılları arasında çok sayıda olay oldu. Nihayet 1963 yılında çıkarılan yasayla grev hakkının kullanılması yasalarla düzenlendi.

İlgili yasaya göre, Türkiye'de politik amaçlarla grev yapmak yasaktır. Grev yapmak uzun formalitelere bağlanmıştır. Bu formaliteler dizisi yerine getirilmeden konulacak her eylem yasa dışı grev sınıflandırmasına girmektedir.

Bir işyerindeki işçilerin diğer bir işyerindeki işçileri desteklemek için yapacakları dayanışma (sempati) grevi ile belli bir ildeki veya tüm ülkedeki tüm işkollarındaki işçilerin katılacakları bir genel grev de yasalarca yasaklanmış ve yasa dışı olarak nitelendirilmiştir. Yani bugün yürürlükte olan grev hakkı son derece kısıtlı bir haktır.

Yasalara göre grev yapabilmek için uzun bir formaliteler dizisinden geçmek gerekmektedir.

Sendikaya kayıtlı olmayan işçiler grev yapamazlar. Grev yapma hakkının sadece sendikalı işçilere verilmiş olması grev hakkına konan ilk kısıtlamadır. Yani sendikalı işçi sayısının 2 milyondan az olduğu düşünülürse, sendikasız 3 milyondan fazla proleterin grev hakkı söz konusu değildir.

Sendikalı işçilerin grev yapabilmesi için ya toplu iş sözleşmesi görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması, ya da yürürlükte olan toplu iş sözleşmesiyle işçilere sağlanan hakların patron tarafından verilmemesi ve ortaya çıkan anlaşmazlık durumunun çözüme bağlanamaması gerekir. Yürürlükte olan bir sözleşme varken işçiler yeni haklar için greve gidemezler.

Sendikayla patron arasında toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması durumunda bir uyuşmazlık tutanağı tutulur ve Bölge Çalışma Müdürlüğüne gönderilir. Bölge Çalışma Müdürlüğü tutanağı aldıktan sonra 12 işgünü içinde bir uzlaştırma kurulu toplantısı düzenler. Patron veya sendika temsilcilerinin bu toplantıya gelmemesi durumunda grev hakkı doğar. Fakat bu pek görülmez. Uzlaştırma kurulu oluşur ve 15 günlük süre içinde bir karar çıkarır. Bu kararın taraflardan birince kabul edilmemesiyle grev hakkı doğar.

Greve karar verme yetkisinin yasalarca o işyerinde toplu sözleşme yapmaya yetkili sendikaya verilmiş olması nedeniyle, işçilerin sarı sendikalardaki örgütlenmelerini sağlamak, grev silahının etkisiz kılınmasının en etkin yollarından biridir. Üç yıllık bir sözleşme imzalayan sarı sendika, sözleşme yaptığı işyerlerinde çalışan işçilerin grev hakkını bu süre için ortadan kaldırmış demektir. İşçiler bu sendikadan istifa etmiş olsalar bile sendikaca imzalanan sözleşme belirtilen süre sonuna kadar yürürlükte kalır ve işçiler için grev hakkı doğmaz.

Toplu iş sözleşmesinde işçilerin haklarının patron tarafından çiğnenmesi halinde de sözleşme yürürlükteyken benzer bir süreç izlenerek greve gitmek mümkündür.

İşyerinde yetkili olan sendikanın grev kararı almasından sonra

patronlar için bir açık kapı daha bırakılmıştır.

İşyerinde toplu sözleşme yapma yetkisine sahip sendika grev kararı aldıktan sora, işyerinde çalışan işçilerin üçte birinin yazılı olarak başvurması üzerine grev oylaması yapılır. Grev oylamasına, oylamanın yapılacağı tarihte işyerinde çalışan sendikalı-sendikasız tüm işçiler katılır. Bu son nokta işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin yaygınlaşmasına önemli bir darbe indirmektedir.

Daha önce değinildiği gibi, günümüzde özellikle orta burjuvazinin sömürdüğü işçilerin sendikalaşmaya başladığını görüyoruz. Bu işletmelerde çalışan işçilerin sayısı ise genellikle azdır. Grev oylamasından önce önde gelen işçilerin İş Yasasının 13. ve 17. maddelerine göre işten atılması ve işe kısa süreli işçi olarak patronun adamlarının doldurulmasıyla, grev oylamasında greve karşı olanlar greve taraftar olanlardan fazla çıkabilir. Grev oylaması ise bir çeşit güven oyudur. Grev oylamasını kaybeden sendikanın o işyerindeki işçileri temsil etme durumu sona erer. Yani sendikanın o işyerinde toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi düşer.

Grev kararı alan sendikanın işçileri greve derhal başlayamaz. Greve başlayabilmek için grev kararının işyerinde asılmasından sonra altı işgününün geçmesi gereklidir.

Bu formalite engellerinden ve tuzaklardan geçerek işçi sınıfının savaş okulu olan greve başlayan işçiler fabrikayı terketmek zorundadır. Ancak fabrikanın giriş kapılarında ikişer grev gözcüsü bırakılır.

Grev süresinde başka bir işte ücretli olarak çalışmak yasaktır. Grev süresinde başka bir işte ücretli olarak çalıştığı saptanan işçinin iş akti hiç bir tazminat ödenmeksizin feshedilir. Aynı şekilde, yasa dışı grev ve direnişlere katılan işçilerin de iş akitlerinin tazminatsız olarak feshedilmesi yasalara uygundur.

Patron, yasaya göre, grev süresinde greve katılmayan işçilerle fabrikasını çalıştırabilir. Greve çıkan işçilerin yerine yeni işçi alması yasaya aykırıdır. Fakat greve çıkan işçiler genellikle içerde işçi çalışmasını çeşitli yollarla engellerler.

Grev süresinde fabrikadaki mamul malların ve girdilerin çıkarılması ve fabrikaya hammadde sokulması yasaya aykırı değildir. Fakat grevci işçiler genellikle kamyonların önüne oturarak, gerekirse jandarma ve polisle çatışarak buna engel olurlar. Çünkü bu tür hareketler patronun direncini artırır.

Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasının 20. maddesine göre aşağıdaki durumlarda grev yapmak yasaktır:

- savaş halinde,
- genel ve kısmi seferberlikte,
- hastane, klinik gibi sağlık kurumlarında,

- su, elektrik ve havagazı üretim ve dağıtımı işlerinde,
- eğitim ve öğretim kurumlarında.

Bunlara ek olarak askeri fabrikalarda ve işyerlerinde çalışan işçilerin grev yapmaları da çok daha uzun formalitelere bağlanmıştır. Yani pratikte buralardaki işçilerin grev hakkı yoktur.

Diğer taraftan sıkıyönetim uygulanan bölgelerde, sıkıyönetim komutanlığı grev hakkının kullanılmasını askıda bırakabilir veya izne bağlayabilir.

Ayrıca, grevlerin yasaklanmadığı veya izne bağlı olmadığı durumlarda bile Bakanlar Kurulu'nun karar verilmiş veya başlamış olan bir grevi erteleme yetkisi vardır. Bu erteleme için grevin "memleket sağlığını ve milli güvenliği bozucu nitelikte" olduğuna karar verilmesi yeterlidir. Bu durumda grev önce 30 gün, daha sonra da 60 gün olmak üzere toplam 90 gün ertelenebilir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, grev hakkının kullanılması çok sayıda kısıtlamaya bağımlıdır. İşçi sınıfının demokratik mücadeledeki hedeflerinden biri de bu kısıtlamaların kaldırılmasıdır.

Tablo. 1 10 – Grev Ertelemeleri

1968 yılına kadar ertelenen grevler:

1. Kristal İş'in Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası grevi
2. Yapı İşçileri Sendikasının Batman-İskenderun Boru Hattı İnşaatı Gaziantep işyeri grevi
3. Petrol İş'in Batman Petrolleri Grevi
4. Likat İş'in TCDD Yolları Genel Müdürlüğü işyerleri grevi
5. Petrol İş'in Petrol Ofisi Kuruçeşme, Çubuklu ve Ambarlı işyerleri grevi
6. Harb İş'in The Tumpane Comp. Inc. grevi

1971 sonrası ertelenen grevler:

5.2.1971 : Petrol İş grevinin 30 gün ertelenmesi (Ataş rafinerisi)
18.4.1971 : Metal İş'in MKE grevinin 30 gün ertelenmesi
14.5.1971 : DYF grevinin 30 gün ertelenmesi
20.5.1971 : Metal İş'in MKE grevinin 60 gün daha ertelenmesi
3.6.1971 : DYF grevinin 30 gün daha ertelenmesi
16.7.1971 : Çimse İş'in 9 ildeki grevinin yasaklanması
19.7.1971 : Petrol İş'in Ataş rafinerisi grevinin 60 gün daha ertelenmesi
24.10.1971 : Ulaş İş Denizcilik Bankası Deniz Nakliyat grevinin 29 gün ertelenmesi

16.11.1971 : Denizcilik Bankasında Tez Büro İş'in grevinin 30 gün ertelenmesi
24.11.1971 : Sümerbank Konya Krom tesislerindeki Çimse İş grevinin 30 gün ertelenmesi
26.12.1971 : Sümerbank Konya Krom tesislerindeki grevin 60 gün daha ertelenmesi
26.12.1971 : Tez Büro İş'in grevinin 60 gün daha ertelenmesi
4.8.1972 : Genel İş'in Kayseri Belediyesindeki grevinin ertelenmesi
24.10.1972 : Besin İş ve Tek Gıda İş'in Et ve Balık Kurumundaki grevinin 30 gün ertelenmesi
23.11.1972: Türkiye Maden İşçileri Sendikaları Federasyonunun Ereğli Kömür İşletmelerindeki grevinin 30 gün ertelenmesi
25.11.1972 : Tek Gıda Iş'in Et ve Balık Kurumundaki grevinin 60 gün daha ertelenmesi

Kıbrıs Çıkartmasından ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle Eylül 1974 ile Haziran 1975 tarihleri arasındaki dokuz ayda sadece Ankarada yasaklanan grevler ise şunlardır:

Tablo. 111 – Eylül 1974 – Haziran 1975 Tarihleri Arasında Ankara'da Yasaklanan Grevler

Tarih	İlgili Sendika	İşyeri
9.9.1974	Ges İş	Alke İnşaat Koll. Şti.
20.9.1974	Oleyis	Gaye Piknik
1.10.1974	Türkiye Büro İş	Şekerbank şubeleri
3.12.1974	T. Gazeteciler S.	T.C. Merkez Bankası
13.1.1975	Tes İş Federasy.	E.İ.E.İ.
17.1.1975	Teysis İş	Emek İnşaat A.Ş. Emekli Sandığı
20.1.1975	Sosyal İş	T.C.K. Satış Mağazası
28.1.1975	Maden İş	Ankara Elektrik Tic. A.Ş.
28.1.1975	Petrol İş	T.P.A.O.
31.1.1975	Maden İş	Kaya Döküm ve Makina San. Ltd. Şti.
31.1.1975	Sosyal İş	T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü
4.2.1975	Turizm İş	Anıt Otel
4.2.1975	Oleyis	Hakiki Trakya İşkembe Salonu
13.2.1975	T. Ulaştırma İş. S.	E.G.O. Otobüs İşletmesi
13.2.1975	Oleyis	Han Kamp Restoran
17.2.1975	Sosyal İş	S.S.K. Genel Müdürlüğü (iki işyeri)
19.2.1975	Oleyis	Gar Gazinosu
19.2.1975	Oleyis	Ankara Dedeman Sineması

24.2.1975	Tuğ İş	Egemen İnşaat Ltd. Şti.
26.2.1975	Hür Maden İş	Demsan Demir Çelik Metalürji San.
5.3.1975	Genel İş	Yeşiltepe Yapı Kooperatifi
17.3.1975	Bağ. Oleyis	Arkebap İşyeri
21.3.1975	Tek Gıda İş	Polatlı Öz Un Fabrikası
21.3.1975	Genel İş	Mesa Sitesi
15.4.1975	Tek Bank İş	Koluman Ltd. Şti.
21.4.1975	Tek Gıda İş	Akmanlar Şarap Fabrikası
25.4.1975	Genel İş	Ankara Belediye Başkanlığı
29.4.1975	Sosyal İş	Nobel İlaç San. A.Ş.
5.5.1975	İnsis	S.S.K. Genel Md. İnşaatı
12.5.1975	Büyük Anadolu Maden İşçi. Sen.	Kesikköprü Madencilik Ltd. Şti.
16.5.1975	Tez Büro İş	Tarım Kredi Kooperatifi
16.5.1975	Tez Büro İş	Yardımsevenler Derneği
16.5.1975	Tek Gıda İş	Şekerci Hacıbekir
22.5.1975	Deri İş	Musa Karaman İşyeri
23.5.1975	Sosyal İş	Türk Tarih Kurumu
13.6.1975	Turizm İş	Emekli Sandığı çayocağı
26.6.1975	Maden İş	Layne Bowler Dik Türbin Pompaları
30.6.1975	Basın İş	Başbakanlık D.İ.T. Başmatbaası

● *1475 Sayılı İş Kanunu ve Niteliği*

Bugün yürürlükte olan İş Kanunu, 25.8.1971 tarihinde kabul edilen 1475 sayılı İş Kanunudur. Bu kanun burjuva hukuk düzeninin bir parçası olarak tamamiyle patronlardan yana bir işleyiş sağlamaktadır. Tek tek bazı maddeleri ele aldığımızda da görüleceği gibi, işçilere görünüşte tanınan bazı haklar pratikte kullanılamamaktadır.

a) Kapsam:

1475 sayılı İş Kanunu çeşitli iş yerlerinde uygulanmaz. Yani işçilere bu iş kanunu ile tanınan çeşitli haklardan şu işçiler yararlanamaz:

- Tarım işçileri,
- Üç veya daha az işçinin bulunduğu işyerlerinin işçileri,
- 18 yaşını bitirmemiş çıraklar,
- Kapıcılar.

Bugün büyük kapitalist çiftliklerde, devlet üretme çiftliklerinde

ve orman işletmelerinde çalışan devamlı işçilerle her yıl çeşitli mevsimlerde çeşitli bölgelerde geciçi işçi olarak çalışan topraksız ve az topraklı yoksul köylülüler bu yasanın getirdiği sınırlı haklardan bile yararlanamazlar. Grev hakları olmadığından yaşamlarını düzeltmek için verdikleri mücadele de çok zordur. Büyük direnişlerle küçük haklar alabilmektedirler.

Diğer taraftan üç ve daha az işçinin çalıştırıldığı küçük işletmelerde de bu yasa uygulanmaz. Özellikle Anadolu'da yüzbinlerce işçi en ilkel haklardan bile yoksun olarak çalışmak zorundadır.

Çıraklar da İş Kanununun kapsamı dışındadır. Hukuki açıdan çıraklar üretime aktif olarak katılmayan ve bir meslek öğrenme sürecinde olan genç insanlardır. Fakat gerçek yaşamda çıraklık mukavelesi ile fiilen üretimde işçi olarak çalıştırılan çok sayıda genç insan İş Kanununun sağladığı haklardan yoksun kılınmıştır. Çıraklarla ilgili ayrı bir kanunun olmaması, özellikle küçük ve orta büyüklükteki işyerlerinde çok daha yoğun bir sömürü alanı yaratmaktadır.

b) İşten Çıkartmalar:

İş Kanunundan yararlanabilen işçiler açısından en korkulu maddeler 13. ve 17. maddelerdir. Bu maddelerle patronlara istediği zaman istediği işçiyi işten çıkartma hakkı tanınmaktadır. Yani işçilerin en önemli sorunlarından biri olan iş teminatı bu maddelerle ortadan kaldırılmıştır.

13. maddeye göre, tecrübe süresini (bir ay) bitiren ve işyerinde bir süre çalışan bir işçi işten çıkarılacağında veya işçinin kendi isteğiyle işten ayrılması halinde, işten ayrılma durumunun karşı tarafa belli bir süre önce bildirilmesi gerekir. Bu süre, işyerinde çalışma uzunluğuna göre değişir:

6 aya kadar çalışma halinde	2 hafta
6 aydan 1.5 yıla kadar	4 hafta
1.5 yıldan 3 yıla kadar	6 hafta
3 yıldan fazla ise	8 hafta.

Örneğin bir işyerindeki 10 yıllık bir işçi işten çıkarılacaksa, işten çıkartma tarihinden 8 hafta önce bu durumun kendisine bildirilmesi gerekir. Yani patron işçiyi istediği zaman işten çıkarır. işçinin tek teminatı bunu bir süre önceden öğrenebilmesidir. Veya bu 8 haftanın ücretinin peşin ödenmesi koşuluyla işçi derhal fabrikadan uzaklaştırılabilir (Kıdem tazminatı da ödenerek). Kanuna göre, kendi isteğiyle işten çıkacak işçi de işten çıkacağını yukarıda belirtilen süre kadar önce patrona bildirmek zorundadır. Kendi isteğiyle işten ayrılan işçi hiç bir tazminat alamaz.

Kanuna göre işçinin 13. maddeden işten çıkarılması sendikal çalışmaya bağlıysa, işçiye ödenen ihbar tazminatı üç katına çıkarılır. Fakat pratikte bunu kanıtlamak olanak dışıdır. İşyerinde gerek devrimci tutumu, gerek sendikal çalışmaları nedeniyle göze batan işçiler genellikle 13. maddeyle işten çıkarılırlar.

13. maddeye göre işten çıkarılan işçiler kıdem tazminatlarını da alırlar.

c) Tazminatlar

Kıdem tazminatı, İş Kanununun 14. maddesi ile düzenlenmiştir. 12.7.1975 tarihinde çıkarılan 1927 sayılı kanunla 1475 sayılı İş Kanununun kıdem tazminatıyla ilgili hükümleri değiştirilmiştir.

Bugünkü uygulamaya göre, bir işyerinde bir yıldan fazla çalışan bir işçi

- ihbar tazminatı verilerek işten çıkarılıyorsa,
- askere gidiyorsa,
- yaşlılık, emeklilik, ölüm, malülluk nedeniyle

işten ayrılıyorsa, bu işte çalıştığı her yıl için son yevmiyesi üzerinden 30 gün tutarında bir tazminat alır. Bir yıldan artan süreler için de bu tazminat orantılı olarak ödenir. Bu tazminatın ödenmesinde 30 günlük ücret hesaplanırken, bir yılda ödenen ikramiye, yakacak yardımı, izin harçlığı, bayram harçlığı, yol ve yemek paraları, ayakkabı ve elbise yardımları gibi ücret dışı ödemelerin bir aya düşen oranı da eklenir.

Örneğin iki yıllık bir işçi 13. maddeye göre işten çıkarılacaksa, bir taraftan 6 haftalığı tutarında ihbar tazminatı alır, bir taraftan da 2 aylık geliri tutarında kıdem tazminatı. Kıdem tazminatının 24 aylıga kadar olan bölümü üzerinden vergi alınmaz. Bu miktardan sigorta primi (% 12 oranında) kesilmediğinden, kıdem tazminatı önemli bir yekün tutar.

1475 sayılı İş Kanunundaki kıdem tazminatı maddesinin eski şekline göre (1975 yılında değiştirilmeden önce) kıdem tazminatına hak kazanabilmek için aynı işyerinde 3 yıl aralıksız çalışmış olmak gerekiyordu. Kıdem tazminatı ise çalışılan her yıl için 15 günlük gelir hesaplanarak bulunuyordu. Çeşitli işyerlerinde yapılan toplu iş sözleşmelerinde kıdem tazminatının 30 gün üzerinden hesaplanması yerleşince, yasal süre 1975 yılında 30 güne çıkarıldı.

Kıdem ve ihbar tazminatını ödemek istemeyen patronlar özellikle sendikasız işyerlerinde yaygın olarak sahtekarlık yapmaktadırlar. İşçiye imzalatılan kağıtlarla işçi 3-4 ayda bir işten ayrılmış ve işe yeniden girmiş gibi gösterilmektedir. Aynı işyerinde bir yıldan daha az çalışanlar kıdem tazminatına hak kazanamadığından, 3-4 ay-

da bir işten çıkışı ve işe girişi yapılan işçi kıdem tazminatı isteyememektedir.

Ayrıca 1927 sayılı yasayla kıdem tazminatı süresi çalışılan her yıl için 15 gün üzerinden 30 güne çıkarılması üzerine, bazı işyerlerinde yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce işçilerin 15 günlük kıdem tazminatları üzerinden çıkışları yapıldı ve hemen ertesi gün yeniden girişleri yapıldı. Böylece patronlar uzunca bir süre için kıdem tazminatını 30 günlük gelir üzerinden ödemek külfetinden kurtuldular. Sadece yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra çalışılan süre için 30 günlük gelir üzerinden kıdem tazminatı ödemeyi garantilediler.

İş Kanunundan habersiz olarak çalışan yüzbinlerce işçi ise ihbar ve kıdem tazminatı gibi haklarının olduğunun farkında olmadan yaşamlarını terketmektedir.

13. maddedeki işten çıkarmayla ilgili uygulamanın 10 kişiden ve işyerinde çalışan işçilerin onda birinden fazlasına uygulanması halinde "toplu işten çıkarma (tensikat)" durumu ortaya çıkar. Bu durumda hangi işçilerin işten çıkarılacağı bir ay önceden Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirilecektir. Yasaya göre, işyerinde bir kısmın kapatılması veya işin daraltılması gibi gerekçelerle toplu işçi çıkarılması uygulanırsa, 6 aylık bir süre içinde işe yeni işçi alma halinde öncelikle bu işçilere haber verilecektir. Bu karara bir patronun uymadığının kanıtlanması halinde, işe alınan işçi başına en az 1000 lira para cezası verilir.

13. ve toplu işçi çıkartmayla ilgili 24. maddeler patronlar için tazminat ödeyerek istedikleri işçileri işten çıkarma olanağının sağlanmaktadır. İşçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinin ana amaçlarından biri de patronların at oynatabilecekleri bu alanı biraz olsun kısıtlamaktır. İş teminatı bir çok durumda ücret zamlarından daha da önemlidir.

Bu amaca yönelik olarak toplu sözleşmelerde getirilen çeşitli teklifler iş teminatını biraz olsun sağlamayı amaçlamaktadır. Bu teklifler,

- 13. ve 24. maddelerden işten çıkarılanlar için belli bir süre işsizlik tazminatı almak,
- işyerinde uygulanan asgari ücreti artırmak,
- ihbar tazminatı ve kıdem tazminatı sürelerini yükseltmektir.

Bu tedbirler henüz çok az işyerinde geçerlidir. İşyerlerindeki işçilerin genel olarak başvurdukları yol kanun dışı direnişlerdir. Patronun sevilen bir işçiye çıkış vermesi halinde genellikle tüm işçiler çalışmayı bırakır ve oturur. Bu yöntem sıcağı sıcağına uygulandığında çoğunlukla etkin olmaktadır.

İhbar ve kıdem tazminatları ilk bakışta işçilerin patronlardan aldıkları birer hak gibi gözükür. Kısmen de böyledir. Fakat konunun

diğer yanını gözden kaçırmak bizi hatalı değerlendirmelere götürür.

Kapitalist düzende işçiyi kapitalistin fabrikasına bağımlı kılan şey işçinin üretim araçlarına sahip olmamasıdır. Fakat eğer işsiz sayısı fazlaysa, işçi daha düşük bir ücretle de çalışmaya hazırdır. Yani yedek issizler ordusu büyüdükçe işçinin patrona olan bağımlılığı daha da artar. Diğer taraftan ihbar ve kıdem tazminatı gibi ödemeler de işçiyi belli bir patronun emrinde çalışmaya zorlar. Kendi isteğiyle işten ayrılan bir işçi ihbar ve kıdem tazminatlarını alamaz. İhbar ve kıdem tazminatları önemli bir yekün tuttuğundan, bunları almak isteyen işçi belli bir fabrikaya uzun süre bağlanmak zorundadır. 12 yıllık bir işçı tazminatta hak kazanarak fabrikadan ayrılırsa bir yıllık geliri tutarında kıdem tazminatı ve 8 haftalık ücreti tutarında ihbar tazminatı alır. Başka bir işyerinde daha yüksek bir ücretle iş bulan bir işçi genellikle tazminatını yakmayı göze alamadığından eski işinden dışarda alacağından daha düşük bir ücretle çalışmaya devam etmektedir. Kendi isteğiyle işten ayrılan işçi bir şey alamaz. O zaman yapacağı şey, 13. ve 14. maddeden atılmayı, emekli olmayı veya olmeyi beklemektir. Yani artık iyice ücretli bir köle durumuna sokulmuştur.

c) Tazminatsız çıkış

Patronlar bu tazminatları bir taraftan işçiyi fabrikaya bağlamak için kullanırken, diğer taraftan İş Kanununun 17. maddesinden yararlanarak hiç bir tazminat ödemeksizin işten işçi çıkarabilmektedirler. Yani tazminatlarla işe yarar işçiler işyerine zincirlenmekte, işe yaramıyanlar ise 17. maddeyle tazminatsız işten atılabilmektedir.

İşçinin tazminatsız olarak 17. maddeye göre işten çıkarılması şu durumlarda mümkündür:

- İşçi işe girişte veya çalışma süresinde patrona kendisiyle ilgili yanlış bilgi verirse,
- işçi, patronun kendisine veya ailesine hakaret eder veya patron hakkında asılsız ihbarda bulunur, dedikodu çıkarırsa,
- işyerinde kavga çıkarırsa,
- işe sarhoş gelir, iste içki içerse,
- patronun güvenini kötüye kullanırsa, hırsızlık yaparsa, işyerinin sırlarını açıklarsa,
- yedi günden fazla hapisle cezalandırılır ve ertelenmeyen bir suç işlerse,
- izin almaksızın ardı ardına iki gün veya bir ay içinde iki defa herhangi bir tatil gününden sonraki işgünü veya bir ayda üç işgünü işe gelmezse,

- yapmak zorunda olduğu işler hatırladıldığı halde yapmazsa,
- patronun malına 10 günlük yevmiyesini aşan bir miktarda zarar verirse,
- işçinin bir haftadan uzun bir süre çalışamamasına yol açan bir neden olursa.

İş Kanunun 17. maddesi patronlar tarafından yaygın olarak kullanılan bir maddedir. Bu maddeyle atılan işçilere tazminatları ödenmediğinden, işyerinde kavga çıkartarak, işçiyi patrona karşı gelmiş gibi göstererek, ağır işe vermek ve sürekli iş değiştirmek yollarıyla tahrik ederek bu madde uygulanabilmektedir. Yargıtay'ın 9. Hukuk Dairesi, amirine "senin yaptığın terbiyesizliktir" diyen bir işçinin 17. maddeye göre tazminatsız olarak işten atılmasını kanuni olarak kabul etmektedir. Yine aynı dairenin başka bir kararı da amirine "benim üzerine çok düşme; sonra karışmam" diyen işçinin 17. maddeye göre çıkışının verilebileceğini kabul etmektedir.

İşçinin gözaltına alınması veya tutuklanması da 17. maddeye göre tazminatsız olarak işten atılabilmesi için yeterlidir. Gözaltında tutma süresi 15 gündür. Halbuki yasaya göre işçinin bir haftadan uzun bir süre çalışmamasına yol açan bir nedenin olması 17. maddenin uygulanması için yeterlidir. Her geçen gün işçi sınıfından işçi sınıfı bilimine sahip çıkanların sayısı artarken, tüm emekçi sınıf ve tabakalar üzerindeki faşist baskılar yoğunlaşmaktadır. Bir işçi önderi hakkında polise yapılacak en küçük bir ihbar ve o işçinin gözaltına alınması, tazminatsız olarak işten çıkarılması için yeterlidir.

Eğer işçi işyerinde bir kaza yapar ve zarar miktarı 10 günlük yevmiyesini aşmazsa, bu para kendisinden alınır. Zarar bu miktarı aşarsa, tazminatsız olarak işine son verilir.

Görüldüğü gibi, 17. madde de oyunun kurallarının burjuvazinin koyduğunu göstermektedir. Bu oyun öyle bir oyundur ki, işçi sınıfının bir ayağı ve bir kolu bağlı iken, burjuvazi eline bir sopa almıştır ve "hadi cesaretin varsa teke tek gel, döğüşelim" demektedir.

İş Kanunun işten çıkartmayla ilgili 13., 17. ve 24. maddeleri ancak emekçilerin iktidara gelmesi halinde kaldırılabilir. Bu maddelerin kaldırılmasına yan çizen herhangi bir iktidar son analizde burjuvazinin iktidarıdır. Bu maddeler iktidarların sınıf niteliğini saptamada mihenk taşıdır.

d) Ücret fişi:

İş Kanununa göre her patron işçisine imzalı ve damgalı bir ücret fişini ücretle birlikte vermek zorundadır. İşçinin aydan aya gelirini

fazla mesai ücretini, sigorta ve vergi kesintilerini ve sonuçta eline geçen net parayı öğrenebilmesi için bu konuda yasaya hüküm konmuştur. Fakat sendikasız yerlerin hemen hemen hiç birinde bu hüküm uygulanmaz. İşçiler ne karşılığı ne kadar para aldıklarını bilmeden bir yere imza atıp ücretlerini alırlar. Bu arada bir çok işçiye hakettiğinden az ücret ödenir, işçiden kanunen kesilen vergiler ve sigorta primleri yatırılmaz. İşçinin elinde aldığı ücretini belgeleyen bir şey de olmadı mı, hiç bir hak iddia edemez. İmzalı ve mühürlü ücret fişi işçi açısından bir güvence olmaktadır. Özellikle işçilerin sigortaya kaydının patron tarafından ertelendiği durumlarda işçi bu fişlerle sigortaya başvurabilmektedir.

Ücret fişi vermekten kaçınmanın bir nedeni de sigortaya bildirilen ücret ile işçiye ödenen ücret arasında bir fark olabilmesidir. İşçinin ödeyeceği vergi ve sigorta primini ve işverenin ödeyeceği sigorta primini azaltmak için işçinin ücreti olduğundan düşük gösterilmektedir. İscilerin bir kısmı buna razı olmaktadırlar. Fakat bu durum işçilerin istirahatli oldukları günlerde ve emekliliklerinde alacakları ücreti etkilediğinden, uzun dönemde işçiler açısından çok zararlıdır.

e) Asgari ücret:

İş Kanununa göre, bu kanunun kapsamına giren işçiler için en az iki senede bir asgari ücret saptanır. Yani daha önce sözünü ettiğimiz tarım işçileri, çıraklar, kapıcılar, vb. bu asgari ücretin altında bir ücretle çalıştırılabilirler. 1976 yılı Haziran başında bu ücret ayda brüt 1800 liradır. İşçinin eline yaklaşık olarak1250-1300 lira geçer.

Asgari ücret çeşitli kamu kuruluşu ile en büyük işçi ve işveren kuruluşunun temsilcilerinden oluşan Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından saptanır. Bu komisyona işçiler adına Türk-İş temsilcileri katılmaktadır.

Bilindiği gibi ücretin iki unsuru vardır: 1) İnsanın ancak yaşayabileceği kadar tüketmesi halinde ihtiyaç duyduğu mallara ödenecek para, 2) Toplumsal olarak belirlenen ihtiyaçların karşılanması (insanca yaşama için) gerekli olan para.

Bir insan günde bir ekmek ve biraz soğan yiyerek bir süre yaşayabilir. Ama insanca yaşayabilmesi için daha fazla paraya ihtiyacı vardır. Devletin saptadığı 60 liralık asgari ücret bugün ancak ölmeyecek kadar bir hayatı sağlayabilmektedir.

Diğer taraftan Anadolu'nun bir çok yerinde fabrikalarda ve imalathanelerde bu asgari ücret bile verilmemektedir. Sigortadan, sendikadan habersiz yüzbinlerce işçi, kanuni haklarından bile yararlanamamaktadırlar. Kanuni asgari ücreti ödemeyen patrona İş Kanununa göre

"250 liradan az olmamak üzere hafif para cezası" verilirse ve bu bile uygulanmazsa, devletin ve yasaların sınıfsal durumu konusunda uzun tartışmalara gerek kalır mı?

f) Fazla çalışma (mesai):

Fazla çalışma konusu ve fazla çalışma halinde ücret ödemesi patronların ve işçilerin en hassas oldukları konulardandır. Ücreti yetmeyen işçi fazla çalışmaya kalıp biraz daha para kazanmak ister. Patron ise işçiyi çalışmaya mecbur edebilmek için ücretini düşük tutmaya çalışır.

Patron açısından mevcut teknoloji ve verimlilikle daha fazla mal üretebilmenin iki yolu vardır: 1) yeni işçi almak ve 2) fazla çalışmayla çalışma süresini uzatmak.

Yeni işçi almak çeşitli sorunlar doğurur. Yeni işçiyle birlikte sabit yatırımların artırılması gerekir. Halbuki fazla çalışma halinde mevcut yatırım daha etkin bir şekilde kullanılır. İşe yeni alınan işçilerin işten çıkarılmaları için bir tazminat gereklidir. Halbuki fazla mesai istenildiğinde yapılır, istenmediğinde yapılmaz. Yeni işçilere ikramiye, yakacak, evlenme, doğum, izin, bayram, ölüm, askerlik gibi durumlarda sosyal yardımlar vermek gerekir. Fakat fazla çalışmaya kalan işçi bunları zaten aldığından fazla çalışma süresi için sadece ücretini alır. Bu ücretin zamlı olması patrona bu nedenlerle fazla bir yük getirmez. Patronlar bir çok durumda, yeni işçi almak yerine mevcut işçilere fazla çalışma yaptırmayı tercih ederler.

İş Kanununa göre günlük fazla çalışma süresi 3 saati geçemez. Fazla çalışma yapılan günlerin toplamı da yılda en fazla 90 gün olabilir. Fazla çalışma süresinin ücreti yüzde 50 zamlı ödenmelidir.

Bu hükümler de genellikle uygulanmaz. Özellikle sendikasız işyerlerinde fazla çalışma süresi konusunda bir hak iddia edilemediği gibi, bu süre için bir ücret bile alınamaz.

Yine yasaya göre fazla çalışma zorla yaptırılamaz. İşçinin onayı şarttır. Fakat burjuvazinin elinde 13. ve 17. maddeler oldu mu, bu hüküm hiç bir işe yaramamaktadır. Fazla çalışmaya kalmak istemeyenlerin çıkışı verilince bir çok kişi boyun eğmektedir.

g) Ücretli hafta tatili:

Hafta içinde 48 saatlik çalışma süresini dolduran işçi bir günlük ücretli izne hak kazanır. Bu tatil günü de çalışması halinde kanunen 1.5 yevmiye daha alır. Fakat sendikasız işyerlerinde işçilerin bu hakkı da verilmemektedir. Ayrıca sendikalı bir çok işyerinde işe biraz geç

gelen işçiye o gün iş verilmedi mi, işçi 48 saatlik çalışma süresini dolduramamakta, bu nedenle hem çalışmadığı günün ücretini, hem de hafta tatili ücretini kaybetmektedir.

h) Yıllık ücretli izin:

İş Kanununa göre bir işyerinde en az bir yıl çalışmış olan işçiler yıllık ücretli izne hak kazanırlar. Aynı işyerinde çalışma süresi

- bir yıldan beş yıla kadar olanlar 12 işgünü
- beş yıldan fazla ve 15 yıldan az olanlar 18 işgünü ve
- onbeş yıl ve daha fazla olanlar her yıl için 24 işgünü

ücretli izne hak kazanırlar. İşçinin izin süresindeki ücreti izne çıkmadan önce peşin olarak ödenir.

Bir çok işyerinde kanuni haklarından haberdar olmayan işçiler ücretli izne çıkmamaktadır. Bu konuda hakkını arayanlar ise 13. ve 17. maddelerden çıkışını aldığından, özellikle Anadolu'nun bir çok yerinde bu maddenin uygulatılabilmesi için güçlü bir sendikal hareket gerekmektedir.

ı) Çalışma süresi:

Yasaya göre haftalık çalışma süresi 48 saattir. Bu süre 6 işgününe bölünerek çalışılır. Eğer çalışma süresi toplu sözleşmelerle 48 saatten daha az bir süreye indirilirse, ödemeler yine 48 saat üzerinden yapılır. 1973 yılında yayınlanan Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğüyle ağır ve tehlikeli iş sayılan metal ve metalden mamul eşya üretimi, yapı işçileri, demir çelik gibi alanlarda çocukların ve kadınların çalıştırılmalarına çeşitli sınırlandırmalar getirilmekle beraber, çalışma saatlerinin kısaltılmasına gidilmemiştir.

i) Çocukları ve kadınları çalıştırma yasağı:

İş Kanununa göre 16 yaşını doldurmamış çocukların günde 8 saatten fazla çalıştırılmaları yasaktır. 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların ve her yaştaki kadınların geceleri (20.00-6.00 arası) çalıştırılmaları yasaktır. Hamile kadınların doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere 12 haftalık süre içinde çalıştırılmaları yasaktır. Fakat bütün bu yasaklamalar bir çok yerde sözde kalmaktadır. Özellikle sendikasız işçiler İş Kanunuyla sağlanan haklardan yararlanamamaktadırlar.

j) Cezalar:

İş Kanununun uygulanmaması doğaldır, sistemin bir gereğidir. Kanuna uyulmaması halinde öngörülen cezalar komiktir. Örneğin işçi ücretini alamaz ve mahkemeye başvurursa işverene verilecek ceza 50 liradan az olmamak üzere hafif para cezasıdır. Asgari ücretin altında bir ücretle işçi çalıştıran, işçiyi aynı ücretle haftada 48 saatin üstünde çalışmaya zorlayan, hafta tatili ücretini ödemeyen, yıllık ücretli izin ücretini vermeyen patronlar 250 liradan az olmamak kaydıyla hafif para cezası öderler. Yıllık ücretli izin vermeyen patronun cezası 100 liradan az olmamak kaydıyla hafif para cezasıdır. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü hükümlerine uymayanlara asgari 1000 lira ağır para cezası verilir. İşçinin çalışma emniyetini sağlayacak gerekli tedbirleri almaktansa uzun sürecek bir yargılamadan sonra 1000 lira ödemek bu sistemin mantığına çok daha uygundur.

1475 sayılı İş Kanunu, Türkiye İşçi Sınıfı açısından yıllardır uğruna mücadele edilen belli hakların alındığı, ama genel niteliği burjuva olan bir kanundur. Bu nedenle kanunda verilen hakların aşılması, ekonomik-demokratik mücadelenin ana hedefidir. Ama bu kanunun uygulatılabilmesi de yaygın bir mücadeleyi gerektirmektedir. 5 milyondan fazla işçinin ancak 1.5 milyonunun sendikalı olması, İş Kanununun uygulatılabilmesi görevinin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplu iş sözleşmeleriyle ücret zamları, ikramiye, yakacak ve izin parası, bayram harçlığı alınır. İhbar tazminatı süresi ve kıdem tazminatı artırılır, ücretli izin süreleri üzatılır, asgari ücret yükseltilir. Bunlar ve benzeri haklar iş Kanunuyla yasallaşan kazanımları aşar, işçi sınıfının ekonomik ve demokratik mücadelesinde yeni mevziler anlanıma gelir. Toplu sözleşmelerle yaygınlık kazanan bir hak bir süre sonra yasallaşabilir.

k) Çıraklar:

18 yaşından küçük çırakların İş Kanunundan yararlanamadığına değinmiştik. Yani bu genç işçiler için ne asgari ücret uygulanır, ne işten atıldıklarında ihbar ve kıdem tazminatları ödenir, ne sendikalara üye olabilirler.

Türkiye'de sanayi işletmelerinde çıraklık ve acemi (vasıfsız) işçilik içiçe girmiştir. Yasaya göre çırakların üretimde çalıştırılmamaları gerekir. Ama genellikle "çırak" adı altında çok düşük ücretle çalıştırılan genç işçiler aktif olarak üretime katılırlar. Üretimde girdileri hazırlayan, etrafı temizleyen, malın ufak tefek eksiklerini sürekli olarak tamamlayan, kişiye genellikle "çırak" gözüyle bakılır. Halbuki bu

insan acemi (vasıfsız) bir işçidir. Ama çırak statüsünde gösterildiğinde, işyerine bir "çıraklık sözleşmesi" ile bağlandığında çok daha fazla sömürülebilir. Bugün Türkiye İşçi Sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinin gündem maddelerinden biri de çıraklık yasasının bir an önce çıkartılması ve çıraklar üzerindeki yoğun sömürünün göreli olarak azaltılmasıdır.

● *Referandum*

Referandumu, işçilerin toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili sendikayı, özgür ve bilinçli iradeleriyle seçmeleri yöntemi diye tanımlayabiliriz. Referandum, işçi sınıfının demokratik mücadelesi içinde, özellikle son yıllarda çok önemli bir tartışma konusu haline geldi. Geçmişe söyle bir göz atarsak, son 15 yılın bütün işçi direnişlerinin temelinde, burjuvazinin ve onun denetimindeki sarı sendikaların sendika seçme özgürlüğünü kısıtlaması işçilerin ileri-devrimci sendikaların çatışı altında birleşme isteğinin engellenmesi özleminin yattığını görürüz. Bu engelleme, işçi sınıfımızın bu demokratik hakkına sahip çıkma mücadelesini kırma özlemi özünde sınıfsal çatışmanın, yani emek ile sermayenin çatışmasının, burjuvazi ile işçi sınıfın çatışmasının kaçınılmaz sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde referandum, emperyalist-kapitalist dünya sistemi ile iç içe geçmiş olan ülkemizdeki egemen sermaye çevrelerinin ve bu çevrelerin kurdurduğu sarı-patron sendikalarının korkulu rüyası haline gelmiştir.

Burjuva demokrasilerinde, işçi sınıfının en doğal demokratik haklarından birisi, parasal ve bazı sosyal haklarını alabilmeleri için sendikalar aracılığıyla toplu iş sözleşmesinde taraf olabilmeleridir. Peki o zaman bir sorun çıkıyor ortaya. Diyelim, bir iş yerinde birden fazla sendika var. İşyerinde işçiler adına toplu iş sözleşmesini bu sendikalardan hangisi yapacak? Toplu iş sözleşmesini, o işyerindeki işçilerin istediği ve özgür-bilinçli iradeleriyle seçecekleri sendika yapacaktır. Özünde bu, işçilerin sendika seçme özgürlüğüdür.

Sendika seçme özgürlüğü konusunda söz edebileceğimiz üç yasa var: Başta Anayasa, sonra da 274 sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası.

Anayasa'nın 47. maddesine göre işçilerin sendikalaşma hakkı, vazgeçilmez nitelikte bir temel hak ve özgürlüktür. Bu maddenin anlamı, işçilerin ancak özgür iradeleri ile seçecekleri sendikanın kendilerini temsil edebileceği yolundadır. 274 sayılı Sendikalar Kanunu ise, demokratik yollardan sendika kurabilme ve bu sendikalara üye olabilmenin kurallarını getirmiştir. 275 sayılı Yasanın 7. maddesi, işçilerin çoğunluğunu temsil eden sendikaya yetki verilmesini öngörüyor. Yani bu

konuda yasada tek açık ve kesin hüküm çoğunluğu temsil eden sendikanın, o işyeri için toplu iş sözleşmesi yetkisine sahip olmasıdır. Yasada çoğunluğu temsil yetkisine sahip olan sendikanın toplu iş sözleşmesi yapabileceği belirtiliyor, ama bu temsil yetkisinin nasıl ve ne yolla saptanacağına ilişkin bir açıklık getirilmiyor. Aynı yasanın 11. maddesinde ise, sendikalar arasında bir yetki uyuşmazlığı ortaya çıktığında bu uyuşmazlığın hangi makamlarca çözüme bağlanabileceği gösterilmiştir. Yasada, "yetki uyuşmazlığını ilk aşamada ilgili Bölge Çalışma Müdürlüklerinin vereceği kararlar çözümler" denilir. Ancak bu kararlar verilirken toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili sendikanın nasıl ve hangi yolla saptanacağı yasada açıkça belirtilmemiştir. Aynı maddede, Bölge Çalışma Müdürlüğünün verdiği kararlara karşı yapılacak itirazların İş Mahkemelerince çözümleneceği belirtilmiştir. Ancak, bu noktada da İş Mahkemelerinin bu yetki uyuşmazlıklarını nasıl ve hangi yolla çözüme bağlayacağı belirginleştirilmemiştir. Demek oluyor ki, 275 sayılı bu yasanın ilgili maddelerinde referandum uygulanamayacağına ilişkin bir hüküm yoktur. Ancak, temsil yetkisine sahip sendikanın seçilmesi yönteminin nasıl olacağı konusunda büyük boşluklar vardır.

Bu konudaki yasa boşlukları işveren çevrelerinin ve özellikle sarı sendikaların işine yaradı. İlk olarak 274 sayılı yasa, onlara şu açık kapıyı bırakıyor. Yasaya göre bir işçinin sendika üyeliğini kazanabilmesi, "üye kayıt fişleri ve üye kayıt defteri ile belgelenir". koşuluna göre düzenlenmektedir. Yasaya göre sendika üyeliğini kazanabilmenin yolu şöyle. Örneğin, bir işyerinde toplu iş sözleşmesi yapacak yetkili sendika saptanacak. Bu durumda hangi sendikanın üye kayıt fişleri daha çok sayı gösteriyorsa, o sendika toplu iş sözleşmesi yapma yetkisine sahip olacaktır. Bu arada, toplu sözleşme haklarını düzenleyen 275 sayılı Yasanın 7. Maddesi de, işçilerin çoğunluğunu temsil eden sendikanın o işyeri için toplu sözleşme yapmaya yetkili olacağını belirtmiştir. İşte bu 7. ve 11. maddeleri sarı sendikalar ve sermaye çevreleri kendilerine göre yorumlamışlar, düzenledikleri sahte üye kayıt fiş ve belgeleriyle, idare ve yargı organlarına (Bölge Çalışma Müdürlükleri ve İş Mahkemeleri gibi) başvurarak o işyerindeki işçi sayısının çoğunluğunu temsil ettiklerini iddia etmişlerdir. Oysa, bu fiş ve belgeler sahte olduklarından hiçbir geçerliliği yoktur ve işçilerin gerçek iradelerini yansıtmaktan uzaktır. Ayrıca, yine yasalara göre, işçilerin birden fazla sendikaya aynı anda üye olabilmelerini engeleyen bir hüküm yoktur. Yani bir işçi, bir anda birden fazla sendikaya üye olabilmektedir. Bu da, sarı sendikaların sahte fişler düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Diğer bir nokta da, 275 sayılı yasanın sayısal çoğunluğa sahip olan sendikanın, yalnızca temsil yetkisine sahip olduğunu, fakat bundan da fazla

birşey olmadığını belirtmesidir. Ancak "temsil" kavramından, neyin ya da nelerin kastedildiği açık değildir. Bu kavram her zaman için bir tartışma konusu olabilir.

Demek oluyor ki sahte üye belgeleri düzenleyerek ve düzenleterek "çoğunluğu ben temsil ediyorum, işçilerin özgür ve bilinçli iradeleriyle seçtikleri sendika benim, bu nedenle de işçiler üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahibim" diyerek ortaya çıkanlar sarı-patron sendikaları ve işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesini saptırmaya çalışan sermaye çevreleridir. Bunlar, yasalardaki boşluklardan yararlanıp, var olan maddeleri işlerine geldiği gibi yorumlayarak ve yorumlatarak sömürülerini meşrulaştırmak yoluna gitmektedirler.

● *Referandum Konusundaki Uygulamalar*

Bütün bu oyunlara rağmen işçi sınıfının ve onun devrimci sendikaların sürdürdükleri ekonomik-demokratik mücadeleler sonucu, yetkili sendika saptanması konusundaki referandum uygulamalarında Anayasanın ve İş Yasalarının özüne ve sözüne uygun yeni yorumlar getirilmiş, mücadeleye yeni boyutlar kazandırılmıştır. Son bir yıl içinde işyerlerindeki yetki uyuşmazlıklarının çözümünde, bir çok defa işçilerin özgür ve bilinçli iradelerinin belirlenmesi için, bağımsız bazı iş Mahkemelerinin verdikleri yerinde kararlarla referandum yoluna başvurulmuştur. Bu yolun açılmasında, bağımsız bazı mahkemelerin ve kimi zaman da idari organların verdikleri kararlar, hiç kuşkusuz önemli roller oynamıştır. Ancak, asıl pay, temelde ve herşeyden önce, işçi sınıfının yıllardan beri sürdürdüğü mücadelenin getirdiği büyük birikimdedir.

İlk referandum uygulaması 8 Temmuz 1968 günü Derby Lastik Fabrikasında çalışan işçiler arasında yapıldı. Referandum sonucunda 300 üyesi olduğu ileri sürülen Lastik-İş 940, 1163 üyesi olduğu ileri sürülen Kauçuk-İş ise 6 oy aldı. Referandum doğrultusunda son yıllarda ilk uygulama 1974 yılı sonunda Adana'da Tekstil ve Teksif Sendikaları arasındaki yetki uyuşmazlığında oldu. Buradaki uygulama "açık irade beyanı" esasına dayanıyordu. Yani işçiye iki sendika temsilcisi ve patronun yanında hangi sendikaya üye olduğu soruluyordu.

Bu yöntem çeşitli aksaklıklarını beraberinde getirdi. İşçiler bu yolla büyük bir baskı altında tutuluyorlardı.

Daha sonra, özellikle Beko işçilerinin yürüyüşünden sonra, iş mahkemeleri referandum kararı vermeye başladılar. Referandumlar "gizli oy-açık sayım" ilkesine göre yapılıyor ve sandıktan genellikle ilerici devrimci sendikalar çıkıyor.

Bu gelişim karşısında giderek rahatsız olan sermaye çevreleri ve

onların dümensuyundakı sarı sendikalar çeşitli oyunlar tezgahladılar. Durum Yargıtay'a aksettirildi. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi 10.11.1975 ve 17.11.1975 tarihlerinde referanduma ilişkin olarak birbirleriyle çelişen iki karar aldı.

Presiz işyerinde çıkan yetki uyuşmazlığı, ilgili Bölge Çalışma Müdürlüğünce 275 sayılı Kanunun 11. maddesine uygun olarak karara bağlanmış ve bu kararda taraf sendikalarca sunulan üye kayıt fiş ve belgelerinin gerçeğe uyup uymadığının saptanamadığını ve belgelerin birbirleriyle tam anlamıyla çelişkili bulunması nedeniyle işçilerin gerçek iradelerini yansıtacak nitelikte bulunmadığına, çağrıda bulunan sendikaların yetkili iş mahkemesine başvurma hakkına sahip olduklarına karar verilmiştir. Bunun üzerine İş Mahkemesine başvuran Türkiye Maden-İş Sendikası, yetkili sendikanın, referandum yoluyla saptanmasına karar verilmesini istemiştir. Bu istek üzerine de İş Mahkemesi 18.2.1975 tarih ve 1975/7 sayılı kararı ile Presiz işyerinde ". . . yazılı belgelere göre işçilerin kendilerini temsil edecek sendikanın hangisi olduğu anlaşılamadığına ve gerçek iradenin yazılı belgelere göre saptanması mümkün olmadığına göre, yapılacak en doğru iş, asıl hak sahibi olan işçilerin oylama suretiyle serbest iradesine başvurmak olacaktır. Bu nedenle, işçilerin kendilerini toplu sözleşme yapma hususunda temsil edecek sendikayı seçmeleri için oylama yapılmasına, oylamanın Bölge Çalışma Müdürlüğü yetkililerinin denetimi altında gizli oy ve açık sayım ilkesine göre yapılmasına karar verildi." biçimindeki açık seçik kararıyla aslında sorunu kökten bir çözüme bağlamıştır. Bu duruma göre, o işyerindeki yetkili sendika referandum sonucunda belirlenecektir. Nitekim o işyerinde kısa bir süre sonra referandum uygulamasına gidilmiş, Maden-İş Sendikası oylamaya katılan 348 işçiden 291 işçinin oyunu alarak yetkili sendika olarak işçiler tarafından seçilmiştir.

Yasalara göre, Bağımsız İş Mahkemelerinin verdikleri kararlar (toplu sözleşmeyi taraf sendikalardan hangisinin bağlayacağına dair yetki kararı va da temsil yetkisi kararı) kesindir. Yani işyeri sözleşmelerinde İş Mahkemesinin verdiği kararlar üzerine Yargıtay'a gidilemez, karar ancak uygulanabilir, itiraz hakkı yoktur. Oysa Yargıtay bu açık ve kesin yasa hükmüne rağmen, bile bile, İş Mahkemelerinin kararı üzerinde kararlar verebilmektedir. Presiz işyerindeki sendikaların birinden itiraz edilerek, temyiz yoluna başvurulduğunda Yargıtay bu itirazı kabul etmiş ve bununla da kalmayıp İş Mahkemesinin verdiği kararı yetkisi olmadan temyiz isteminde bulunan sendika lehine bozmuştur. Acaba, yasaların özüne ve biçimine en fazla uyması gereken bu Yüce Mahkeme, bu bozma kararına nasıl bir hukuki gerekçe bulmuştur?

İlk önce, "275 sayılı Kanunun 11. maddesine göre, Bölge Çalışma Müdürlüğünün verdiği karar üzerine İş Mahkemesince verilen kararlar kesin ise de, bu karar 11. madde uyarınca verilmiş bir karar olmadığı cihetle temyiz incelemesi yapılması gerekir" diyerek kendine bir gerekçe bulmuştur. Oysa 275 sayılı Yasanın 11. maddesine uygun olarak verilmiş bir Bölge Çalışma Müdürlüğü kararı ve bu karara karşı yapılan itiraz sonucunda verilen bir İş Mahkemesi kararı bulunmaktadır. Peki bu karar 11. maddeye göre değil de acaba hangi maddeye göre verilmiştir!

Yargıtay'ın aynı kararında yer alan bir başka büyük çelişkisi de, ". . . Referandum yoluyla hangi sendikanın yetkili olacağının tesbitine dair yasada bir hüküm yoktur. Aksine 274 ve 275 sayılı Kanunlar da çağrı yetkisinin nasıl tesbit edileceğine dair hüküm vardır." denilirken, kararın bir satır altında aynen şunlar yazılmaktadır: "Tarafların anlaşmaları halinde referandum yoluyla ekseriyetin tesbiti istenebilir." Yargıtay'ca referandumun adeta yasa dışı olduğu savunulurken, aynı kararın içinde, tarafların anlaşma yoluyla referanduma gidilebileceği söylenmektedir. Yargıçlar bir yandan yasalarda referandum diye bir hüküm yok derken öte yandan tarafların anlaşma yoluyla referanduma gidebileceklerini söylemektedirler.

● *Yapılan Referandumlar*

Referandum 44 işyerinde uygulandı. Bunlardan 28'ini DİSK'e bağlı, 8 tanesini bağımsız, 6'sını Türk-İş'e bağlı ve 1'ini MİSK'e bağlı sendikalar kazandı. Bir referandumda ise sonuç alınamadı.

Aşağıda yapılan referandumların listesi verilmiştir:

Tablo. 112 – Referandumlar

İşyeri	Katılan Sendikalar		Kazanan Şendika
Beko Teknik	Maden - İş	Cevher - İş	Maden - İş (DİSK)
Kartal Kaplama	ASİS	Ağaç - İş	ASİS (DİSK)
Carlton Oteli	Turizm-İş	Oleyis	Turizm-İş (DİSK)
Unilever	Gıda-İş	Tek Gıda-İş	Gıda-İş (DİSK)
Presiz Metal	Maden-İş	Metal-İş	Maden-İş (DİSK)
E.C.A.	Maden-İş	Otomobil-İş	Maden-İş (DİSK)
Tüdaş Konserve	Gıda-İş	Tek Gıda-İş	Gıda-İş (DİSK)
D.İ.E.	Basın-İş	Basın-İş (Türk-İş)	Basın-İş (DİSK)
Erenköy V.Dispanseri	D.Sağlık-İş	Sağlık - İş	D.Sağlık-İş (Bağımsız)
Sedef Düğme	Kauçuk-İş	İdeal Lastik-İş	Kauçuk-İş (Türk-İş)
M.K.E. (5 işyeri)	Türk Metal-İş	Çağdaş Metal-İş	Türk Metal-İş
M.K.E. (4 işyeri)	Yeni Metal-İş	Çağdaş Metal-İş	Yeni Metal-İş (Bağımsız)

İmar ve İskan Bak.	Tez Büro-İş	Tek Bank-İş	Tez Büro-İş (Türk-İş)
Et Balık Kurumu	Besin-İş	Tek Gıda-İş	Besin-İş (DİSK)
Adana İnşaat	T.Yapı-İş	Yapı-İş	T.Yapı-İş (Bağımsız)
Teknik Kimya	Kimya-İş	Türpek-İş	Kimya-İş (DİSK)
ELKA	ASİS	Ağaç-İş	ASİS (DİSK)
Akçimento	Keramik-İş	Çimse-İş	Keramik-İş (DİSK)
Dinarsu	Tekstil	Teksif	Tekstil (DİSK)
Ülker	Gıda-İş	Tek Gıda-İş	Gıda-İş (DİSK)
Samsun Bakır	Maden-İş	Çağdaş Metal-İş	Çağdaş-Metal-İş (Bağımsız)
Erdemir	Maden-İş	Metal-İş	Maden-İş (DİSK)
Tofaş	Maden-İş	Çağdaş Metal-İş	Maden-İş (DİSK)
Renault	Maden-İş	" " "	Maden-İş (DİSK)
Mako	Maden-İş	" " "	Maden-İş (DİSK)
Meriç Tekstil	Tekstil	Teksif	Tekstil (DİSK)
Sağlar Aluminyum	Maden-İş	Otomobil-İş	Maden-İş (DİSK)
Demir Döküm Fab.	Maden-İş	Otomobil-İş	Maden-İş (DİSK)
Demir Döküm Radyatör	Maden-İş	Otomobil-İş	Maden-İş (DİSK)
Mutlu Makine	Maden-İş	Cevher-İş	Maden-İş (DİSK)
Aysal	Maden-İş	Otomobil-İş	Maden-İş (DİSK)
Mensucat Santral	Tekstil	Teksif	Teksif (Türk-İş)
Boğaziçi Üniversitesi	Tez Büro-İş	B.Tez Büro-İş	Tez Büro-İş (Türk-İş)
Plastik Sanayii	Kauçuk-İş	B.Tez Büro-İş	Kauçuk-İş (Türk-İş)
Tekimal Sınateks	Maden-İş	İ.Lastik-İş	Hiç biri kazanamadı.
Altıntel Melamin	Kauçuk-İş	İ.Lastik-İş	Kauçuk-İş (Türk-İş)
Termo Buhar	Maden-İş	Tek Met-İş	Maden-İş (DİSK)
Büyükdere Bahçe	Tarım-İş	Milli Tarım-İş	M.Tarım-İş (MİSK)
Bala Üretme Çiftliği	TİS	Tarım-İş	TİS (Bağımsız)
Çukurova Toprak Planlama Müd.	Tis-İş	Tarım-İş	TİS-İş (Bağımsız)
Toprak Dağıtımı Gediz Planlama Müd.	B.Toprak-İş	Tarım-İş	B.Toprak-İş (Bağımsız)
Robert Bosch	Maden-İş	Türk-Metal-İş	Maden-İş (DİSK)
Gücüm Cıvata	Maden-İş	Çağdaş Metal-İş	Maden-İş (DİSK)
El Sanatları	Sosyal-İş	Tez Büro-İş	Sosyal - İş (DİSK)

Bu gelişmelerden ürken ve Seydişehir Aluminyum Tesisleriyle İskenderun Demir Çelik Fabrikasında çalışan yaklaşık 15 bin işçinin kendi denetimlerindeki sendikalarda örgütlenmesini isteyen burjuvazinin etkisiyle 1975 yılının Aralık ayının son günlerinde toplanan Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu, toplu iş sözleşmesini yapacak yetkili sendikanın saptanmasında referandumun geçerli bir yöntem olmadığına karar verdi.

C. İŞÇİ HAREKETLERİ

1971

MAYIS

18 Mayıs: Orman Genel Müdürlüğü ile Metal-İş arasında sürmekte olan toplu iş sözleşmelerinde anlaşmazlık çıkması üzerine Kastamonu'da müdürlüğe bağlı işyerinde 170 işçi greve başladı.

20 Mayıs: Mersin'de Orman Ana Tamirhanesi'nin Metal-İş üyesi 110 işçisi greve başladı. Grev 21 Temmuz'da sona erdi.

21 Mayıs: Balıkesir'de Madencilik Endüstri A.Ş.'ne ait cıva madenlerinde çalışan Marmara Maden İşçileri Sendikası üyesi 36 işçi toplu sözleşmeden doğan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 13 Eylül'e kadar sürdür.

29 Mayıs: Amasya'da Eski Çeltek Maden İşletmesinde çalışan ve Çorum Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası üyesi 358 işçi greve başladı. Grev 2 Haziran'da sona erdi.

HAZİRAN

8 Haziran: Tarım Bakanlığı Orman Tamirhanesinin dört ildeki işyerlerinde grev başladı. 8 Haziran'da Muğla'da 58 Metal-İş üyesi işçi, 12 Haziran'da Kastamonu'da, 10 Haziran'da da Trabzon'da 220 işçi, 17 Haziran'da Balıkesir'de 164 işçi greve başladılar. Dört ildeki grevler 22 Temmuz'da sona erdi.

10 Haziran: Mersin'de Ataş Rafinerisinde çalışan Petrol-İş üyesi 294 işçi greve başladı. Grev 19 Haziran'da Bakanlar Kurulu tarafından ertelendi.

10 Haziran: Ataş Rafinerisinde Petrol-İş üyesi 300'ü aşkın işçi greve başladı. Bakanlar Kurulu 10 Haziran'da grevi 1 ay erteledi. 19 Temmuz'da grev 60 gün süre için tekrar ertelendi.

10 Haziran: Bursa'da Çelik Palas Otelinde 200 kadar Oleyis üyesi işçi 6 aydır süren toplu sözleşme görüşmelerinin bir türlü sonuçlanmaması üzerine greve başladı. 12 Haziran'da patron greve karşı lokavt ilan etti. 10 Haziran'da grevdeki işçiler otelin işletmeciliğini istediler. Grev 11 Ağustos'ta sona erdi.

24 Haziran: YSE Genel Müdürlüğünün Niğde işyerinde Türkiye Köy-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladı.

TEMMUZ

3 Temmuz: Adana'da Zaloğlu Oksijen fabrikasında çalışan ve Petrol-İş üyesi olan 10 işçi greve başladı Grev 13 gün sürerek 16 Temmuz'da sona erdi.

6 Temmuz: İstanbul Demiryolu İşçi Sendikalarının İstanbul Halkalı Banliyö terininde uygulamaya karar verdiği grev Sıkıyönetim Komutanlığınca ertelendi.

6 Temmuz: Köy-İş Sendikası Muş YSE işyerinde grev başlattı. 31 Temmuz'da anlaşma üzerine grev sona erdi.

8 Temmuz: Salihli'de Sümerbank Veleks Fabrikasında Petrol-İş Sendikası üyesi 73 işçinin katıldığı bir grev başladı. Grev 15 Kasım'da sona erdi.

8 Temmuz: Kırklareli Ekmek Fırınında Tek Gıda-İş üyesi 37 işçi greve başladı.

15 Temmuz: Çimse-İş Sendikasına bağlı işçiler Trabzon (312 işçi), Çorum (377 işçi), Van (280 işçi), Niğde 250 işçi), Söke (248 işçi), Balıkesir (280 işçi), Gaziantep (650 işçi) ve Afyon Çimento Fabrikalarında greve başladılar. Grevler Ağustos ayı ortalarında farklı tarihlerde sona erdi. Gaziantep ve Elazığ grevleri Bakanlar Kurulu tarafından ertelendi.

16 Temmuz: Türkiye Demiryolları İşçileri Sendikaları Federasyonuna bağlı 20 sendikanın bulunduğu işyerlerindeki 40 bin işçi hakkında TCDD Genel Müdürlüğü lokavt kararı aldı. 10 Ağustos'ta sözleşme imzalandı.

26 Temmuz: DDY'nın İstanbul'daki 4 gümrük deposunda İstanbul Demiryolu Sendikasına bağlı 158 işçi greve başladı. 21 gün süren grev 19 Ağustos'ta sona erdi.

- Temmuz; Derby Lastik Fabrikasında Lastik-İş'e bağlı üyeler greve başladı. 23 Aralık'ta toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmayla sonuçlanması üzerine grev bitti.

AĞUSTOS

2 Ağustos: Kırklareli Pınarhisar Çimento Fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi 320 işçi greve başladı. Grev 11 Ağustos'ta sona erdi.

17 Ağustos: İstanbul'da Kurulu Somak İnşaat ve Ticaret Boya Fabrikasında çalışan Petrol-İş üyesi 18 işçi greve başladı.

24 Ağustos: Tümtis üyesi 38 işçi Urfa Belediyesinde greve başladı. Grev 10 Eylül'de sona erdi.

25 Ağustos: Oleyis üyesi 27 işçi Diyarbakır'da bir işyerinde greve başladı. Grev 5 Nisan 1972 tarihinde sona erdi.

EYLÜL

9 Eylül: 12 seyis Sipahiocağı kulübünde greve gitti.

13 Eylül: Tümtis üyesi 20 işçi H. Tiyanşan Şirketinde 1 gün süren bir grev yaptı.

20 Eylül: Ataş Rafinerisinde çalışan 387 işçi, Temmuz ayında başlattıkları ve Bakanlar Kurulu tarafından 2 kez ertelenen grevlerine başladılar. Grev 2 Ekimde tarafların anlaşmaya varması üzerine sona erdi.

23 Eylül: Parteks Parça Tekniği Fabrikasında çalışan ve Maden-İş üyesi olan 55 işçi greve başladı. Grev 26 Şubatta sona erdi.

23 Eylül: Ahmet Akyüz Dikiş Makineleri Fabrikasında çalışan Maden-İş üyesi 25 işçi greve başladı. 26 Şubat 1972'de grev sona erdi.

30 Eylül: Hisar Çelik Döküm Fabrikasında çalışan ve Maden-İş üyesi olan 116 işçi greve başladı. Grev 5 Şubat 1972 tarihinde sona erdi.

EKİM

18 Ekim: Elazığ'da Uluova Un fabrikasında Tek Gıda İş'e bağlı 17 işçi greve başladı. Grev bir gün sürdü. Yasaklanarak sona erdi.

20 Ekim: İstanbul Deniz Ulaş-İş Sendikası, Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı TAŞ Genel Müdürlüğü işyerlerinde ve gemilerde bir buçuk ay önce almış olduğu grev kararının uygulamasına geçti. İstanbul Sıkıyönetim komutanlığının İstanbul'daki grevleri durdurması üzerine grevler sadece Bandırma, Samsun, Hopa ve Mersin'deki 7 gemide uygulanıyor. Greve 219 gemici katılıyor. 23 Ekim'de grev Bakanlar Kurulunca bir ay süreyle ertelendi.

25 Ekim: Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında çalışan Kristal-İş Sendikası üyesi 2200 işçi greve başladı. Grevin nedeni kıdem ve ihbar tazminatları ve fazla mesailer konularındaki anlaşmazlık. 11 Aralık'ta fabrika yöneticilerinin fabrikadan mamül mal çıkartmak istemeleri üzerine çatışma çıktı. Çatışmada 1 işçi eşya çıkartmak isteyen bir kamyonun altında kalarak öldü, bir diğeri ağır yaralandı, fabrika polis kordonu altına alındı.

26 Ekim: 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı, Selüloz-İş Sendikasının SEKA işyerinde başlatacağı grevi durdurdu.

KASIM

10 Kasım: DİSK'e bağlı Hür Cam-İş Sendikası ile Çayırova Cam Fabrikası arasındaki toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması nedeniyle 1377 işçi greve başladı. 22 Aralık'ta varılan anlaşma üzerine grev sona erdi.

16 Kasım: Deniz Büro-İş Sendikasının Denizcilik Bankasının bazı işyerlerinde aldığı grev kararı Bakanlar Kurulunca 1 ay ertelendi. 26 Aralık'ta grev 1 ay daha ertelendi.

ARALIK

9 Aralık: Manisa'da Fırın İşçileri Sendikasına bağlı 75 işçi 12 fırında greve başladı. Grev 22 Aralık'ta bir sonuca bağlanmadan dağıldı.

26 Aralık: Bakanlar Kurulu, Çimse-İş Sendikasının Konya Krom Magnezit ve Tuğla İşyerinde başlattığı grev 1 ay süreyle ertelendi.

28 Aralık: İstanbul Kartal'da İlkur Kontrplak Fabrikasında çalışan 110 işçi ücretlerinin tam olarak ödenmediğini ileri sürerek oturma grevine başladı.

1972

NİSAN

14 Nisan: Teksif Sendikası, Aydın Tekstil Fabrikasında 51 günden beri süren greve bir çözüm bulunamaması üzerine işkolu seviyesinde 37 bin işçinin çalıştığı 146 işyerinde greve gitti. Bunun üzerine işverenler sendikası da aynı işyerlerinde lokavt uygulamasına gitti.

HAZİRAN

1 Haziran: İzmir'de DYO'da Petrol-İş üyesi 500 işçi greve başladı. Grev 8 Haziran'da sona erdi.

TEMMUZ

10 Temmuz: PTT İstanbul Telefon Başmüdürlüğüne bağlı 11 işyerinde çalışan Haber-İş Sendikası üyesi 600 işçi 10 aydır süren toplu sözleşme görüşmelerinden olumlu bir sonuç alınamaması üzerine greve başladı. 2 bin işçi de iş yavaşlatması yaptı.

24 Temmuz: Kayseri'de Belediye'de çalışan ve Genel İş üyesi olan 950 işçi greve başladı. Grev Bakanlar Kurulu tarafından 4 Ağustos'ta ertelendi.

26 Temmuz: Kayseri'de Adaşlar Soba Süt Makina Fabrikasında 90 işçinin katıldığı grev başladı. İşçiler Metal İş üyesi.

AĞUSTOS

15 Ağustos: Gebze'de Kroman Çelik Fabrikasında çalışan Otomobil-İş üyesi 230 işçi greve başladı. 10 ay süren greve işçilerin isteklerinin yerine getirilmesi üzerine son verildi.

18 Ağustos: İstanbul Bakırköy'de Pastör Kimya Sanayi Fabrikasında çalışan Petrol-İş üyesi 25 işçi, patronun toplu sözleşme görüşmelerine yanaşmaması üzerine greve başladı. 2 Eylül gecesi patron dışarıya mal çıkarmak isteyince olaylar çıktı ve 5 grevci polis tarafından tutuklandı.

EYLÜL

26 Eylül: İzmir Belediyesi'ne bağlı olarak çalışan ve Genel-İş Sendikası üyesi 1857 işçi greve başladı. Grev, Sıkıyönetim Komutanlığının müdahelesiyle 1 Ekim günü varılan anlaşma ile sona erdi.

EKİM

4 Ekim: Türkiye Yapı ve Montaj Sanayi İnşaat İşçileri Sendikasının Tarsus Kadıncık Barajı inşaatında başlattığı grev 30 Ekim'de tarafların anlaşmaya varması üzerine sona erdi.

5 Ekim: Türk Demir Döküm Fabrikasında Maden-İş Sendikası üyesi 2500 işçi, toplu sözleşme görüşmelerinde bir anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladı. 99 gün süren grev 11 Ocak'ta varılan anlaşma üzerine sona erdi.

13 Ekim: Sümerbank Genel Müdürlüğü ile Tez Büro-İş Sendikası arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle İstanbul, İzmir, Konya Bursa ve Balıkesir'deki 13 satış mağazasında greve başladı. Grev, 20 Ekim'de tarafların anlaşması üzerine sona erdi.

KASIM

27 Kasım: İzmir'de 65 ekmek fabrikası ve 120 kubbeli fırında çalışan 2500 işçi, ücretlerinin arttırılması için greve başladı. İşçiler

Tek Gıda-İş Sendikası üyesi. Grevin başlamasından 20 saat sonra, Sıkıyönetim Komutanlığının müdahale etmesi ile grev sona erdirildi.

30 Kasım: Deri-İş Sendikası ile Kazlıçeşme'deki Der-Kom Fabrikasına ait sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine 529 işçi greve başladı.

ARALIK

4 Aralık: Kazlıçeşme'de 2000'den fazla işçinin çalıştığı 74 deri fabrikasında işverenler Sendikası Lokavt uygulamaya başladılar. Lokavtın nedeni Deri-İş'in bir işyerindeki grev uygulaması. Grev ve lokavt 24 Ocak'ta anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

Antalya Limanında çalışan işçiler greve başladı. Mehmet Üretmen Çivi Fabrikasında çalışan 700 işçi greve başladı. TOE işyerinde çalışan Otomobil-İş üyesi 1300 işçi yemek boykotu yaptı.

1973

OCAK

10 Ocak: Manisa Tekstil Fabrikasında çalışan 1200 işçi yemek boykotu yaptı.

10 Ocak: Malatya'da Sümerbank Tekstil Fabrikasında çalışan işçiler, patronun toplu sözleşme hükümlerine uymaması üzerine açlık grevine başladılar.

11 Ocak: Adıyaman'da Teksif üyesi 586 işçi, Sümerbank'ın toplu sözleşme hükümlerine uymamasını protesto etmek için 24 saatlik açlık grevine başladı.

27 Ocak: Çalışma Bakanı Ali Rıza Uzuner'in yaptığı bir açıklamaya göre 1972 yılında 15 grev ve 120 lokavt oldu.

ŞUBAT

7 Şubat: Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde görevli 500 personel Sağlık-İş'i sarı sendika olarak nitelendirdiklerinden, Türkiye Birleşik Sağlık İşleri Sendikasına geçmek istediklerini bildirerek Dekanlığı ve sözleşme görüşmelerini yürüten Sağlık-İş'i protesto ettiler.

MART

1 Mart: Çapamarka'nın Kartal ve Beşiktaş Fabrikalarında Türkiye Birleşik Gıda Sanayii Sendikasına bağlı 180 işçi greve başladı.

6 Mart: Ar-Ev Madeni Eşya Fabrikasında çalışan 80 işçi, patronun yetkili sendika ile toplu sözleşme görüşmelerine başlamayı reddetmesi üzerine greve başladı. Fabrikadan mal çıkartmak isteyen patrona engel olan işçilerden 3'ü gözaltına alındı.

26 Mart: Ayvansaray Cıvata Fabrikasında patronun lokavt ilan etmesi üzerine 200 işçi fabrikadan çıkarıldı. Patron 9 Nisan 1974'de lokavtı kaldırdı. Patronun lokavtta geçen süreyle ilgili olarak işçilere herhangi bir ödeme yapmayı reddetmesi üzerine sendika grev kararı aldı. İşçiler 8 Eylül günü patronu protesto etmek için açlık grevine baş-

ladılar. 65 saat sonra Sıkıyönetim ve emniyet yetkililerinin sorunlarına çözüm bulacağı yolundaki açıklamaları üzerine işçiler açlık grevine son verdiler.

NİSAN

2 Nisan: İzmit'teki Bastaş Fabrikasında çalışan ve Maden-İş üyesi olan 96 işçi greve başladı. Grev 20 Temmuz 1973 tarihinde sona erdi.

18 Nisan: İstanbul'da Bufer Fabrikasında çalışan 177 Maden-İş üyesi işçi greve başladı. Grev 22 Eylül'de sona erdi.

MAYIS

12 Mayıs: Tek Gıda-İş ile Turyağ Fabrikası arasında imzalanan toplu sözleşmeyi protesto eden işçiler bir yürüyüş düzenlediler.

14 Mayıs: Gaziantep'teki Ali Güner Yün İplik Fabrikasında çalışan Tekstil üyeleri greve başladılar.

- Mayıs: Kimya-İş Sendikasına bağlı işçiler (339 işçi), Roche ve Abbott Fabrikalarında greve gittiler. Mayıs ayı içinde grev sona erdi
- Mayıs: Pfizer Fabrikasında çalışan 300 işçi greve başladı. Grev Mayıs ayında sona erdi. Pfizer'in İngiltere, Fransa ve İsviçre'deki fabrikalarında çalışan işçiler de iş yavaşlatmasına giderek Türkiye'deki işçilerin grevini desteklediler.

HAZİRAN

4 Haziran: Şenkaya Çelik Döküm fabrikasında çalışan 65 Maden-İş üyesi işçi 15 Eylül'e kadar sürecek olan bir greve başladılar.

4 Haziran: Harteks Fabrikasında çalışan 24 işçi patronun lokavt uygulaması üzerine fabrikadan çıkarıldı.

27 Haziran: Emfa Elektrik Malzemeleri Fabrikasında Maden-İş e bağlı 96 işçi grev e başladı. Grev 12 Mart 1974 tarihinde sona erdi.

TEMMUZ

18 Temmuz: Seydişehir'de Mortaş Boksit Maden İşletmesinde başlayan grevin İş Mahkemesi tarafından kanunsuz olarak nitelendirilmesinden sonra greve devam etmek isteyen 21 işçi gözaltına alındı.

26 Temmuz: Bursa'da Tofaş Otomobil Fabrikasında toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan uyuşmazlık sonucu işçiler greve başladılar. Buna karşılık işveren sendikası 7 otomobil fabrikasında lokavt kararı aldı. 6 Ağustos'ta onbinlerce işçi lokavtları protesto için bir miting düzenledi. 26 Ağustos'ta varılan anlaşma üzerine grev ve lokavtlar kaldırıldı.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Süt Endüstrisi Kurumu'nun İstanbul Fabrikasında Türkiye Gıda-İş Sendikasına bağlı işçiler greve başladılar. 15 saat sonra grev Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından ertelendi.

EYLÜL

1 Eylül: Ereğli Demir Çelik İşletmelerinde 30 Ağustos tarihinde yapılan grev oylamasında 3615 işçinin 3595'inin greve evet demesi üzerine grev başladı. Grevin nedeni toplu sözleşme görüşmelerinde ücret zamları konusunda çıkan anlaşmazlık. Hükümet 26 Ekim 1973'te Ortadoğu'daki son gelişmeler nedeniyle grevi bir ay erteleme kararı aldı. Bu karar 15 Kasım'da uygulandı. Bir ay sonra 18 Aralık'ta işçiler yeniden greve başlama hazırlıklarına giriştiler, ancak grev tekrar 2 ay daha ertelendi. 9 Şubat'ta tarafların anlaşması ve bir toplu sözleşme imzalanması üzerine greve son verildi.

4 Eylül: Basın-İş'e bağlı 560 işçi Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi, Güven Basımevi ve Baylan Basımevinde greve başladılar. 56 gün süren grev anlaşmayla sona erdi.

16 Eylül: Bursa Mustafakemalpaşa'da Sıtkı Yırcalı'ya ait Boraks Maden İşletmesinde çalışan 650 işçi 4 temsilcinin işten atılmasını protesto etmek için Cumartesi günü işbaşı yapmadılar ve Pazar günü de işyerini işgal ettiler.

EKİM

4 Ekim: Maaş farklarının birinci taksidini alamayan Cerrahpaşa Hastanesi personeli bir süre çalışmadı.

9 Ekim: Petrol-İş Sendikası, Dörtyol Boru Hattında 125 işçinin katıldığı bir grevi başlattı. Ertesi gün sözleşme imzalanması üzerine grevden vazgeçildi.

17 Ekim: ASİS Sendikasına bağlı işçiler Tepe Mobilyanın Ankara Merkez işyerinde greve başladılar. 8 Ocak'ta (1974), patronun işyerinde baska işçi çalıştırmak istemesi üzerine çatışma çıktı.

● Ekim: Ankara'daki Temel Enerji işyerinde çalışan 200 işçi greve başladı. işyerinde çıkan olaylar nedeniyle 6 işçi tutuklandı ve 21 gün sonra serbest bırakıldı.

ARALIK

21 Aralık: Hacıbekir'in imalathane ve 5 satış şubesinde Gıda-İş Sendikasına bağlı 71 işçi greve başladı. Grev, 8 Şubat'ta anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

● Aralık: Eyüp Ayvansaray'daki Çikvaşvili Fabrikasında çalışan 300 işçi patronun iflas ettiğini ileri sürerek hiç bir tazminat ödenemeden fabrikayı kapatması üzerine çok zor durumda kaldı. Bağlı oldukları Teksif Sendikası ise işçilere hiçbir yardımda bulunmadı.

● Gelibolu'da Cumhuriyet konserve fabrikasının Genel Gıda-İş üyesi 200 işçisi greve başladı.

● Karadeniz Bakır İşşletmelerinde çalışan işçiler oturma grevi yaptılar.

• Eti Toprak Endüstrisi fabrikasında Keramik-İş üyesi 135 işçi greve gitti.

• Yarımca Seramik fabrikasında 1200 işçi greve başladı. Fabrikada kalmak zorunda olan işçiler de arkadaşlarını desteklemek için açlık grevi yaptılar.

• Sıvas Çimento fabrikasında çalışan işçiler greve gittiler.

1974

OCAK

16 Ocak: Emayetaş Madeni Eşya Sac ve Emaye Fabrikasındaki 900 işçi bağlı bulundukları Maden-İş Sendikasının aldığı grev kararına uyarak greve başladı. Grev 23 Mayıs 1974 tarihinde sona erdi.

24 Ocak: Tepe Mobilya Fabrikasındaki grev 100. gününü doldurdu. Grevi Asis Sendikası üyesi işçiler yürütüyor.

24 Ocak: EAS Akümülatör Fabrikasında toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine Petrol-İş Sendikası üyesi 250 işçi greve başladı.

ŞUBAT

4 Şubat: Mutlu Akümülatör Fabrikasında Petrol-İş Sendikası üyesi 1000 işçi greve başladı.

12 Şubat: Kocaeli'ndeki Petkim Petrokimya tesislerinde Karabük Demir Çelik İnşaatı tarafından yaptırılmakta olan inşaatta çalışan Modern Yapı İş Sendikası üyesi 1300 işçi işverenin sözleşme çağrısına uymaması üzerine greve başladı.

22 Şubat: Ankara'da EGO işletmesinde Ulaş-İş Sendikasına bağlı 2000 kadar şoför ve işçi direnişe başladı.

• Şubat: Ereğli Kömür İşletmesine bağlı Karadon üretim bölgesindeki Gemil Maden Ocağında 600 işçi primlerinin arttırılmasını isteyerek ocaklara inmediler. Anlaşmaya varılması üzerine işçiler işbaşı yaptılar.

MART

14 Mart: İzmir Korsini işyerinde Basın-İş sendikasının sürdürdüğü toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine işçiler greve başladı.

25 Mart: PTT Genel Müdürlüğünde Yeni Haber İş Sendikası ile süren toplu sözleşme görüşmelerinin olumsuz sonuçlanması üzerine alınan grev kararı Ankara 6. İş Mahkemesi tarafından durduruldu. 30 Mart'ta Adana'da da durdurma kararı alındı. Ankara'da grev sürdü. 2 Nisan'da 900 PTT işçisi Halil Tunç ile konuştuktan sonra işbaşı yaptılar.

26 Mart: İstanbul Üniversitesi Çapa Kliniklerinde ve Beyoğlu Belediye Hastanesinde Tüm Sağlık İşçileri Sendikası üyesi bine yakın

işçi sendikalarının tanınmaması ve işverenin başka sendikayla yaptığı toplu sözleşmeyi uygulamak istemesi üzerine direnişe başladılar. 10 saat süren direniş sonunda istekleri yerine getirilen işçiler işbaşı yaptılar.

- Mart: Mersin'de Anadolu Cam Sanayiinde Hür Cam-İş Sendikasına bağlı 150 işçi işten çıkarıldı.
- Mart: Erzurum Belediyesinde işlerine son verilen 140 işçi toplu halde Belediyeye gelerek başkanın makam odası önünde oturup kararı protesto ettiler. İşçiler görevliler tarafından dağıtıldılar.

NİSAN

5 Nisan: İstanbul'da Elektrometal Fabrikasında çalışan Maden-İş üyesi 600 işçi toplu sözleşme müzakerelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine greve başladı. Grev 5 Nisan 1975 tarihinde 1 yılını doldurdu.

26 Nisan: İzmit'te Anadolu Döküm Fabrikasında çalışan ve Maden-İş üyesi olan 162 işçi greve başladı. Fabrikadaki işçiler daha önce Hür Maden-İş ismindeki sarı sendikadan kurtulmak için mücadele etmişler ve sıkıyönetim döneminde bir kısmı gözaltına alınmıştı.

- Nisan: 2100 işçinin çalıştığı Otosan işyerinde Maden-İş Sendikasına üye 25 işçinin işten atılması üzerine işçiler 1 saatlik bir oturma grevi yaptılar.

MAYIS

16 Mayıs: Hükümet, Deniz Nakliyata bağlı çeşitli işyerlerinde başlatılan grevi başlangıcından iki saat sonra erteledi. Greve toplam 2800 işçi katılmıştı. Grevi uygulamaya sokan Deniş Ulaş-İş Sendikası ücretlere yüzde 55 ile 92 arasında değişen oranlarda zam istemişti.

16 Mayıs: Devlet Üretme Çiftliklerinde 9000 tarım işçisi greve başladı. Grevi Tarım-İş Sendikası yürütüyor ve Türk-İş destekliyor.

16 Mayıs: Devlet Üretme Çiftlikleri'nin 16 işyerinde toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık sonucu başlatılan grev, 5 Haziran günü Türkiye Tarım-İş Sendikası ile imzalanan toplu sözleşme ile sona erdi.

27 Mayıs: Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı bazı işyerlerinde Türk-İş'e bağlı Tarım-İş Sendikası üyesi işçilerin (Konya Altınova Devlet Üretme Çiftliği) başlattıkları grev olaylı ge geçiyor. Bazı işçiler gözaltına alındı. 5 Haziran'da tarafların anlaşması üzerine grev sona erdi.

HAZİRAN

3 Haziran: Sosyal-İş Sendikası Zonguldak Amele Birliği işyerinde greve gitti.

8 Haziran: Aydın'da Hüraydın Gazetesi ve Aydoğdu Matbaasında çalışan ve DİSK'e bağlı Basın-İş Sendikası üyesi 42 işçi ücret anlaşmazlığı sonucu greve başladılar. Grev 18 Aralık'ta 560. gününü dol-

doldurdu. Bu grev Türkiye'de şimdiye kadar olan en uzun grev niteliğinde.

16 Haziran: İskenderun Demir Çelik Fabrikası inşaatında çalışan yapım işçileri, yasaların kendilerine tanıdığı hakların hiçbirinin uygulanmadığı ve sendika seçme özgürlüklerinin çiğnendiği gerekçesiyle bir ihtar mitingi yaptılar. Mitinge 10 bin işçi katıldı. İşverene 18 Haziran'a kadar mühlet verildi. Aksi halde greve gidileceği bildirildi. 22 Haziran'da 400 işçi tutuklandı.

17 Haziran: Çakır Albüm işyerinde çalışan Basın-İş üyesi işçiler greve başladılar, grev patronun işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine 2 Temmuz'da sona erdi.

18 Haziran: Adana Payas'ta 3. Demir Çelik Fabrikası yapım yerinde 20 müteahhit firmaya bağlı olarak çalışan Yapım-İş Sendikası üyesi 10.000 işçi, ücretlerinin az olması, fazla mesailerinin ödenmemesi ve çalışma koşullarının kötü olması nedeniyle direnişe geçtiler. Direniş, 22 Haziran'da 60 işçinin Devlet Güvenlik Mahkemesince tutuklanması ve 40 işçinin de gözaltına alınması ile sona erdi.

18 Haziran: Bursa'da Nakilsan işyerinde 80 işçi greve başladı.

19 Haziran: Bursa'da Karsan, Türk Robent Bosch, Van Pres Döküm ve Kauçuk Sanayi Fabrikası ve Taysan Taşıt Sanayii Fabrikasında çalışan Çağdaş Metal-İş Sendikası üyesi 1500'e yakın işçi toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine greve başladılar. Grevin dördüncü gününde dört işyerinde toplam 387 kişi işten çıkarıldı. Tüm işçilerini işten çıkaran Karsan ve Robert Bosch patronları yeni işçi alacaklarını açıkladılar.

20 Haziran: Bursa'da kurulu SKT Yağ Keçeleri Fabrikasında çalışan 300 işçi haklarının çiğnendiği gerekçesiyle direnişe başladı.

- Haziran: İşçilerin mücadelesini engellemek isteyen patronlar Haziran 1974 içinde 2582 işçiyi işten atmışlardır.

TEMMUZ

4 Temmuz: Tarsus Çukurova İplik Fabrikasında çalışan 450 işçi üye olmadıkları halde kendilerini üye gibi gösteren Teksif Sendikasını protesto etmek amacıyla Tarsus'ta bir sessiz yürüyüş düzenlediler.

10 Temmuz: Genel-İş Sendikası ile Ankara Belediyesi arasında süren toplu sözleşme görüşmeleri uyuşmazlıkla sonuçlandı ve Ankara'da 641 belediye işçisi greve başladı. 20 Temmuz'da Kıbrıs harekatının başlaması üzerine greve son verildi.

10 Temmuz: Erzincan'ın Kemaliye ilçesindeki Gözaydın Demir madeninde çalışan 200 işçi, 4 aydır ücretlerini alamadıkları için direnişe geçtiler ve ocaklara inmediler.

10 Temmuz: Petrokimya İş Sendikasının yönetimini ele alan devrimci kadrodan Petkim baştemsilcisi Ümit Tok, seçimi kaybeden

sağcıların adamları tarafından tabanca ile vurularak öldürüldü. Ümit Tok sendikal nedenlerle faşistler tarafından öldürülen üçüncü sendikacı oldu. Daha önce öldürülen devrimci sendikacılar Tahir Öztürk ve Necmettin Giritlioğlu'dur.

12 Temmuz: Topkapı'da Ömür Restoran'da toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmazlık çıkması üzerine Oleyis sendikası üyesi 135 işçi greve başladı.

EYLÜL

1 Eylül: Keban Holding Plastik Boru Fabrikasında çalışan 114 işçi 30 Ağustos tatilinde çalışmadıkları gerekçesiyle işten atıldı. Üretimi durduran işçiler isteklerinin kabul edilmesi üzerine direnişe son verdiler.

4 Eylül: Kausan Fabrikasında Lastik-İş üyesi 20 işçi greve başladı.

5 Eylül: Van Ticaret ve Sanayi Odası'nda çalışan ve Sosyal-İş Sendikasına üye 6 işçi greve başladı.

6 Eylül: Nuri Akdemir İthalat Şirketinde çalışan 65 Maden-İş üyesi işçi direnişe başladı.

7 Eylül: Ankara Palas Otelinde çalışan Oleyis Sendikası üvesi 130 işçinin işine otelin kapanacağı gerekçesiyle son verildi.

9 Eylül: Ofset Teneke Matbaasında çalışan Basın-İş üyesi işçiler toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Grev 6 Kasım'da sona erdi.

12 Eylül: Yeşilköy Hava Limanında çalışan 78 işçinin işine son verildi.

13 Eylül: Ankara sıkıyönetim Komutanlığı, Sosyal İş Sendikasının Ziraat Bankası Genel Müdürlüğünde başlatacağı grevi yasakladı.

18 Eylül: Ülker Bisküvi Fabrikasında çalışan 1800 işçi patron tarafından üye olmadıkları Tek Gıda-İş Sendikasına üye olmaya zorlandıkları ve bağlı bulundukları DİSK'e bağlı Gıda-İş Sendikasından ayrılıp Tek Gıda İş'e geçmedikleri sürece, imzalanan toplu sözleşmeden yararlandırılmadıkları için direnişe başladılar. Toplum polisi panzerlerle fabrikanın kapısını kırarak içeri girdi. Direnişin kırılmasından sonra 20 işçi polis tarafından gözaltına alındı. Olaylarda iki işçi yaralandı. İşçilerin önemli bir kesimi kadın. 20 Eylül'de direnişe katılan 52 işçinin daha işine son verildi ve işten çıkarılan işçi sayısı 68'e yükseldi. 24 Eylül'de arkadaşlarının işten çıkarılmasını ve sendika seçme özgürlüklerinin kısıtlanmasını protesto etmek için işçilerin sürdürdükleri direniş nedeniyle beş işçi daha gözaltına alındı.

19 Eylül: Denizcilik Bankası-Deniz Nakliyat A.Ş. ne ait şilep ve tankerlerde çalışan işçiler toplu sözleşme anlaşmazlığı nedeniyle greve başladılar. İstanbul ilinde Sıkıyönetim olması nedeniyle greve izin

verilmedi. Bakanlar urulu daha önce alınan grev kararını 90 gün ertelemişti.

20 Eylül: Adana'nın Erzin buçağında pamuk işçileri istedikleri ücret kendilerine ödenmeyince direnişe başladılar. Direnişle ilgili olarak işçilerin üyesi bulundukları Çapa-İş Sendikası'nın Erzin şubesinde 7 sendikacı tutuklandı.

23 Eylül: Yıldız Porselen Fabrikasında Çimse-İş Sendikasına bağlı 256 işçi greve başladı. 4 Mart tarihinde yapılan anlaşma üzerine greve son verildi.

27 Eylül: Kemaliye ilçesinin Gözaydın köyünde Bil-Fer Şirketine maden taşıyan işçiler üç aydır ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle Çaltı istasyonunda sevkiyata hazır bekleyen 50 bin ton madene ihtiyati tedbir koydurdular. Bir süre sonra ücretlerin ödenmesiyle direnişe son verildi.

30 Eylül: AEG-ETİ Fabrikasında Türk Metal-İş Sendikasına bağlı 395 işçi greve başladı.

- Eylül: Talyan Seramik Fabrikasında çalışan 17 işçi bağlı oldukları Seramik-İş ile patron arasında anlaşmaya varılamaması üzerine greve gittiler.

EKİM

4 Ekim: Çelik Halat Fabrikasında Türk Metal-İş Sendikası üyesi 300 işçi greve başladı.

7 Ekim: Gislaved Lastik Fabrikasında 950 işçi greve başladı. Lastik-İş Sendikasının yürüttüğü grev, bir sendikanın Türkiye'de ilk kez iskolu düzeyinde grev uygulaması açısından önem taşıyor. Grev 3 Ocak'ta toplu sözleşme imzalanması üzerine sona erdi.

8 Ekim: İzmir Belediyesinde çalışan 2600 işçi greve başladı. Daha önce kaldırıldığı bildirilen grev, Belediye Başkanı Alyanak son anda karar değiştirdiği için yeniden uygulamaya sokuldu. İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı grevi 16 Ekim tarihinde durdurdu.

10 Ekim: Basın-İş Sendikasına bağlı 150 basın işçisi İzmir Ticaret matbaasında greve başladı. Grev 1 Nisan 1975 tarihinde başarıyla sonuçlandı.

15 Ekim: Manisa'da Tasaş Fabrikası işçileri patron zulmünü kınayan bir yürüyüş düzenlediler. Yürüyüşe ve mitinge Turgutlu, Salihli, Aliağa ve İzmir'den bir çok işçi katıldı.

20 Ekim: Aliağa Rafinerisinde Petkim Sendikasının 1000 işçi için grev kararı alması üzerine işveren de kanunsuz lokavt kararı aldı.

24 Ekim: Türk Kablo Fabrikasında Türk Metal-İş üyesi 350 işçi greve başladı. Grevdeki işçilerin fabrikaya mal giriş ve çıkışını engellemek istemeleri üzerine polis çağırıldı ve mallar polis nezaretinde çıkarılmaya baslandı.

25 Ekim: İstanbul Naylon Sanayii (insa) işyerinde 280 işçi patronun dokuz işyeri temsilcisi işçiyi işten atması ve Teksif Sendikasına üye olmaları için işçilere baskı yapması üzerine direnişe başladılar. İşveren lokavt ilan etti.

29 Ekim: Ambarlı Elektrik Santralında çalışan Tes-İş Sendikasına bağlı 300 işçi İnsa'daki direnişi desteklemek için dayanışma yürüyüşü yaptı. İnsa işçileri Kimya-İş üyesi. İşyeri temsilcilerinin yeniden işe alınmaları üzerine direnişe son verildi.

KASIM

1 Kasım: Makina Kimya Endüstrisi Kurumunun Ankara'daki işyerlerinde çalışan 4500 işçi Metal İş Sendikası ile Çağdaş Metal-İş arasındaki yetki uluşmazlığı ile ilgili olarak direnişe geçti ve oturma grevine başladı. 2 Kasım'da Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı oturma grevini yasakladı ve 117 işçiyi gözaltına aldı.

5 Kasım: Kağıthane'deki Boronkay Karoser fabrikasında 900 işçi baş temsilcinin işine son verilmesi üzerine oturma grevine başladı. Üç gün süren direniş sonunda işveren baştemsilciyi tekrar işe aldı.

8 Kasım: Dökümay işyerinde Maden-İş ile yapılan toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine grev kararı alındı. Greve 250 işçi katıldı. Grev 29 Mart 1975 tarihinde sona erdi.

11 Kasım: Eskişehir'de maden işletmeciliği yapan bir Avusturya şirketi ile Maden-İş arasında devam eden toplu sözleşme sırasında ücret ve sosyal yardım konularında anlaşmaya varılamayınca ocaklarda greve gitme kararı alındı.

13 Kasım: İzmit Yarıncа Bölgesindeki Sümerbank'a ait Çini fabrikasında çalışan 1200 işçiden 110'u postabaşının haksız yere işten çıkarılmasını protesto etmek amacıyla oturma grevine başladı.

19 Kasım: İstanbul'da 2 işyerinde 500'den fazla işçi direnişe geçti. Topkapı Melamin fabrikası ve Çelik Montaj Motor fabrikasında çalışan işçiler işten atılmaları protesto, ücret anlaşmazlığı ve sendika seçme özgürlüğü için direniyorlar. Bazı işçiler gözaltına alındı.

19 Kasım: İstanbul Topkapı'da kurulu Epengle fabrikasında Tüm Dokuma-İş üyesi işçiler, iki kez Teksif Sendikasından istifa etmelerine rağmen toplu sözleşme yetkisinin bu sendikaya verilmesi üzerine direnişe geçtiler. Direniş sırasında işçilerin karşısına kamyonlarla toplum polisi çıkartılarak direniş kırılmak istendi. Patron 16 işçiyi harekete öncülük ettikleri gerekçesiyle Savcılığa verdi. 13 Ocak'ta patronun 140 işçiyi işten çıkarması üzerine işçiler Aksaray'dan Vilayete kadar bir sessiz yürüyüş yaptılar. 10 işçi açlık grevine başladı.

21 Kasım: Konya'da Birlik Kiremit ve Tuğla Fabrikasında Çimse İş Senikası üyesi 63 işçi çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. İşveren de greve karşılık lokavt uygulamasına geçti. Haziran 1975'te

grev hala devam etmekteydi.

21 Kasım: Balıkesir'de Bilfer Ticaret ve Sanayi Ltd. Şirketine ait Demir Madeni Eşya İşyerinde çalışan Metal-İş üyesi 4 işçi greve başladı.

28 Kasım: Gaziantep Küçük Sanayii Geliştirme Merkezinde Çağdaş-Metal-İş Sendikası üyesi 61 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde bir anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladılar.

28 Kasım: İzmir'de Rema tekstil işyerinde Tekstil Sendikasına bağlı 75 işçi toplu sözlesmede çıkan uyuşmazlık nedeniyle greve başladı. 10 saat süren grev patronun işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine sona erdi.

- Kasım: Sümerbank Genel Mudürlüğü ile Tez Büro-İş Sendikası arasında sürmekte olan toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine Sendika 250 işyerinde 1250 işçi adına grev kararı aldı.
- Kasım: Türkiye Banka ve Büro İşçileri Sendikasına bağlı 8 işçi ve sendikacı sendikalarının tanınmaması, sıkıyönetim tarafından grevlerine izin verilmemesi ve 33 kişinin işine haksız yere son verilmesi üzerine açlık grevine başladılar.
- Kasım: Et Balık Kurumu'nun 37 işyerinde Besin-İş Sendikası üyesi işçiler toplu sözleşmede çıkan anlaşmazlık sonucu greve gittiler.
- Kasım: Mersin Taraş Türk Ambalaj Sanayii işyerinde işten çıkarılan 111 işçi olayı protesto etmek için Mersin'de bir yürüyüş yaptılar.
- Kasım: İzmit'in Hereke bölgesinde kurulu bir çimento fabrikasında bir işçinin kanunsuz olarak işten atılması üzerine 520 işçi yemek boykotu yaptı. 23 işçi hastaneye kaldırıldı.
- Kasım: Topçular Yıldız Plastik Fabrikasının işçileri patronun Kauçuk-İş Sendikasını tanıması ve bir grup işçiyi işten çıkarması üzerine işbaşı yapmadılar. Direniş Sendikanın tanınması ve 23 işçinin yeniden işe alınması ile sona erdi.

ARALIK

6 Aralık: SSK'nun çeşitli hastane vedispanserlerinde çalışan Sağlık-İş Sendikası üyesi 20.000 işçi terfi haklarının verilmesi, hizmet zammının adil bir şekilde düzenlenmesini de kapsayan isteklerinin yerine getirilmesi amacıyla bir ihtar direnişinde bulundular.

21 Aralık: İzmir Şark Sanayii işyerinde çalışan 1400 işçi, 100 arkadaşlarının işten çıkarılması üzerine direnişe başladılar.

- Aralık: İstanbul'da Şişli Sedef Düğme Fabrikasında işçiler patronun, istemedikleri İdeal Lastik-İş Sendikasıyla toplu sözleşme görüşmelerine oturması üzerine üretimi durdurdular. Daha sonra işyerindeki diğer sendika olan Kauçuk-İş'in isteği ile işbaşı yaptılar.
- Aralık: Konya'da 11 ekmek fabrikasında patronun imzalanan protokola uymaması üzerine işçiler greve gittiler.

• Aralık: Fransız Lape Hastanesinde çalışan 105 işçi Sağlık-İş Sendikasından istifa derek Devrimci Sağlık-İş Sendikasına üye olduktan sonra Bölge Çalışma Müdürlüğüne başvurmalarının üzerinden 51 gün geçmesine rağmen yetkinin bu sendikaya verilmemesini protesto etmek için bir yürüyüş yaptılar.

1975

OCAK

3 Ocak: İzmir'de Aliağa rafinerisinde Petkim-İş Sendikasına bağlı 800 işçi işveren TPAO ile Petkim-İş Sendikası arasındaki anlaşmazlığın çözümlenememesi üzerine greve başladı. Ocakta grev Bakanlar Kurulunca bir ay ertelendi.

6 Ocak: İzmir'de Gülcüoğlu Madeni Eşya ve Ticaret Limited Şirketinin Türk Metal Sendikası üyesi olan 34 işçisi greve başladı.

6 Ocak: Kırklareli Babaeski'de kurulu bir un ve yağ fabrikasında çalışan Tek Gıda-İş Sendikası üyesi 78 işçi greve başladı.

6 Ocak: Bakanlar Kurulu İpraş'ın Yarımca Tesislerinde alınmış olan grev kararını bir ay erteledi.

15 Ocak: İstanbul Çapa Tıp Fakültesi Kliniklerinde çalışan 1200 işçi, 11 ay önce imzalanan toplu sözleşmenin işçi olmadıkları gerekçesiyle uygulanmadığı, öte yandan memur oldukları söylenirken 8 aydır yan ödemelerini de alamamaları nedeniyle direnişe başladılar.

17 Ocak: Beko Teknik Ticaret işyerinde işçilerin Maden-İş Sendikasına üye olmalarına rağmen, Cevher-İş sahte üye kayıt fişleri ie Bölge Çalışma Müdürlüğüne başvurunca durum İş Mahkemesine aksetmişti. Mahkeme günü duruşmayı izlemek için topluca Adliye Sarayı önüne gelen Beko işçilerinin üzerine toplum polisleri panzerlerle saldırdı, bazı kadın işçiler yaralandı, 10 kadar işçi zorla karakola götürüldü. 18 İşçi gözaltına alındıktan sonra mahkemede serbest bırakıldılar.

24 Ocak: Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, kalorifercilerin grevini süresiz olarak yasakladı. Kapfer İş Sendikasının aldığı grev kararı özellikle siyasi parti liderlerinin evlerinde ve TRT'de uygulanacaktı.

• Ocak: İzmir Or-Çift Deri Konfeksiyon Fabrikasında çalışan 130 işçi sendika seçme özgürlüklerini kısıtlamaya kalkan patrona karşı işi durdurarak direnişe geçtiler.

• Ocak: İzmir Urla Kimyevi Kireç Tesislerinde patron 56 işçinin 37'sinin işlerine sendikal faaliyette bulundukları gerekçesiyle son verdi. Ölüm orucuna başlayan 18 işçi yaptıkları açıklamada, topluca Keramik-İş Sendikasına üye olmaları üzerine patronun önce 9 işçiyi işten çıkardığını bu arkadaşlarının yeniden işe alınması için direnen diğer işçilerin de fabrika önünde noter kanalıyla işlerine son verildiği-

ni söylediler. İşçiler haklarını alana dek direnişlerini sürdüreceklerini açıkladılar.

• Ocak: ASİS Sendikasına bağlı 400 işçinin çalıştığı Tepe Mobil va Fabrikasında patron 17 işçinin işine son verince işçiler işi yavaşlattılar ve yemek boykotuna başladılar.

• Ocak: Site Öğrenci Yurdunda çalışan Turizm-İş üyesi 47 işçi 1 Ekim'de imzalanan toplu sözleşme hükümlerinin uygulanmaması üzerine direnişe başladılar. İşçiler Turizm-İş Sendikası üyesi olmalarına rağmen sözleşme yetkisi Olayis Sendikasına verilmiş ve bu sendika ile sözleşme imzalanmıştır. Ancak işçilerin sözleşmeden yararlanabilmeleri için Oleyis Sendikasına geçmeleri gerekmektedir. Direnişteki işçileri yurtta kalan öğrenciler de destekliyor.

ŞUBAT

5 Şubat: Devlet Planlama Teşkilatında çalışan 200'e yakın sözleşmeli personel artan hayat pahalılığı karşısında ücret ve sosyal haklarının yeniden düzenlenmesi için direnişe geçti.

14 Şubat: Sansun'da Sektaş Tuğla Fabrikasında çalışan Keramik-İş Sendikasına bağlı 35 işçi greve başladı.

14 Şubat: Cerrahpaşa'da Tıp Fakültesi kliniklerinde çalışan 1700 işçi memur yapılmalarını protesto etmek için direnişe geçti. Üç kişi gözaltına alındı.

15 Şubat: Genel-İş Sendikası ile İETT arasında toplu sözleşme görüşmelerine başlanamaması üzerine İETT otobüs işletmesine bağlı üç işyerindeki 392 işçi greve başladı. 19 Şubat'ta greve katılan dört yeni işyeriyle grevdeki işçi sayısı 1460'a yükseldi. Sıkıyönetim Komutanlığı, Genel İş Sendikasının İETT işyerlerinde sürdürdüğü grevleri, halkın seyahat özgürlüğünü sıkıtladığı gerekçesiyle yasakladı.

15 Şubat: Kartal'daki Süperlit Boru Fabrikasında çalışan 302 işçi bağlı oldukları Keramik-İş Sendikasına yetki verilmemesini protesto etmek için oturma grevine başladılar.

17 Şubat: Adana'nın Osmaniye ilçesinde Öncüler Kiremit ve Tuğla Fabrikasında 26 işçinin isten çıkarılması ve işçilere sosyal haklarının verilmemesi üzerine Çimse-İş üyesi 98 işçi greve başladı.

18 Şubat: İstanbul'da Sahil Unve İrmik Fabrikasının 21 işçisi greve başladı. İşçiler Tek Gıda-İş üyesi.

24 Şubat: Northern Electric Fabrikasında çalışan 1300 işçi, Tek Met-İş Sendikasından DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikasına geçmeleri üzerine patronun yeni sendikayı tanımaması ve gözdağı vermek için 20 işçiyi işten atması üzerine direnişe geçtiler. 13 Mart'ta direnişteki işçiler polisin saldırısına uğradı ve 27 işçi polis tarafından gözaltına alındı. Direniş 31 Mart'ta patronun tüm istekleri kabul etmesi üzerine sona erdi.

24 Şubat: Istanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, tekstil sanayii işkolunda uygulanacak lokavt ve grevleri yasakladı.

26 Şubat: Tarsus'ta Kurulu Çukurova Makina İmalat Sanayii işyerinde Maden-İş Sendikası üyesi 356 işçi greve başladı. Daha önce toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine bu işyerinde Ekim 1974'te grev kararı alınmış, ancak sıkıyönetim uygulaması nedeniyle greve izin verilmemişti. İşveren bu arada 26 işçinin işine son vermişti. 26 Ağustos'ta işçiler Tarsus'tan Mersin'e kadar bir yürüyüş düzenlediler. 220 gün süren grev 4 Ekim tarihinde tarafların anlaşmaya varmasıyla sona erdi.

• Şubat: Tekstil işkolunda 126 işyeri için işverenler sendikası ile Teksif ve Tekstil İşçi Sendikaları arasında çıkan uyuşmazlık 55 binin üzerinde işçiyi kapsıyor. Anlaşmazlık üzerine Teksif Sendikası yurt çapında 68 işyerinde 40 bin işçi için, Tekstil Sendikası da İstanbul'da 48 işyerinde 15 bin civarında işçi için grev kararı aldı. Teksif Sendikası önce İstanbul, İzmir ve Bursa'da 3500 işçiyi kapsayan grevi başlattı. Bu işyerleri şunlar: 400 işçinin çalıştığı İstanbul Karaca, 800 işçinin çalıştığı Akfil, 400 işçinin çalıştığı Tekstüre, İzmir'de 870 işçinin çalıştığı Sezak Halı, ve Bursa'da 1030 işçinin çalıştığı Sifaş Sentetik.

• Şubat: İstanbul'daki Elka fabrikasında Türk-İş'e bağlı Ağaç İş ile DİSK'e bağlı ASİS Sendikası arasında rekabet sürerken işverenin ASİS temsilcisi 4 işçiye çıkışını vermesi ve yöneticilerininin işyerine girmemesi için jandarma çağırması üzerine işçiler direnişe geçtiler.

MART

1 Mart: İstanbul'da 19 Mayıs Mağazalarının Şişli Şubesinde işverenin önce 25 işçiyi işten çıkarması, daha sonra da 45 işçi için işten çıkarma kararı alması üzerine Sosyal-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladı. İşverenin şirketin zarar ettiği gerekçesiyle tasfiye kararı alması üzerine işçiler bunun doğru olmadığını, işverenin amacının 2600 ortağına kâr dağıtmamak için bu yola başvurduğunu açıkladılar. Grev patronun işyerini tasfiye etmesiyle sona erdi.

3 Mart: Kartal Tortaş Çekme Fabrikasında, işveren ile Türk Metal Sendikası arasındaki sözleşme görüşmeleri devam ederken işveren çalışan 130 işçiden 94'ünü işten çıkardı.

3 Mart: İzmir'de Teksif Sendikası üyesi 1500 işçinin çalıştığı Pamuk Mensucat Fabrikasında işveren lokavta başladı.

7 Mart: İzmir Sosyal Sigortalar Kurumunda 500 işçi 150 arkadaşlarının memur statüsünde sayılarak toplu sözleşme kapsamına alınmamalarını protesto için 13 işçi işten çıkarılan 22 arkadaşlarının yeniden işe alınmasını sağlamak için başlattıkları ölüm orucunu desteklemek amacıyla direnişe geçti.

13 Mart: Sosval Sigortalar Kurumu'nun Diyarbakır, Gaziantep,

Antalya, Kütahya, Eskişehir, İzmit, Samsun, Manisa ve Zonguldak Şubelerinde Sosyal-İş Sendikasına bağlı 5000 işçi, SSK'nın sözleşmede işçi oldukları belirtilen 3500 kişiyi memur sayması üzerine greve başladı. Ankara İş Mahkemesi grevi durdurma kararı aldı.

13 Mart: Diyarbakır'da Amerikalılara ait Silvan 1 Eylül sondaj kuyusunda çalışan Kimya-İş Sendikasına bağlı 40 işçi greve başladı.

24 Mart: Adana'da kurulu Çukurova Plastik Sanayii (Çupasan) işyerinde Lastik-İş üyesi 47 işçi patronun toplu sözleşme görüşmelerine gelmemesi üzerine greve başladılar.

25 Mart: Diyarbakır'da Hitit Ecza Deposunda çalışan Sosyal-İş üyesi 40 işçi greve başladı.

26 Mart: İzmir'deki Ege Bölgesi Ekmek Fabrikaları İşverenleri Sendikasına bağlı 4 işyerinde çalışan 77 işçi greve başladı. İşçiler Gıda-İş Sendikası üyesi.

28 Mart: İstanbul'da kurulu Sun-Jüt fabrikasının Tekstil üyesi 129 işçisi greve başladı.

29 Mart: Otosan fabrikasında işçilerin toplu halde Türk-İş'e bağlı Cevher İş Sendikasından istifa ederek DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikasına girmeleri üzerine işveren önce 16 işçiyi, daha sonra da 24 işçiyi sendikal faaliyetten dolayı işten çıkardı. İşçiler olayı protesto için oturma grevi yaptılar.

30 Mart: Karadeniz Bakır İşletmelerinde çalışan 800 işçi, diğer işyerlerinde çalışan 500 işçinin de katıldığı bir açık oturum düzenlediler. Açık oturumda Türk-İş'e bağlı Sarı sendikalar eleştirildi.

- Mart: Bartın'daki Baksan Fabrikasında çalışan 200 işçi Selüloz-İş Sendikasının aldığı grev kararı uyarınca greve başladı.

NİSAN

3 Nisan: Kızılay Genel Müdürlüğünün Etimesut Depolarında çalışan işçiler greve başladı.

3 Nisan: Mitaş Fabrikasında işverenin ihbarı üzerine 10 işçi, işçileri greve teşvik ettikleri gerekçesiyle tutuklandı. Yapılan mahkemede işçilerin önce 3'ü daha sonra 4'ü serbest bırakıldılar. İşçiler yaptıkları açıklamada Mitaş patronunun kendilerini MHP sempatizanı bir sendikaya zorla üye yapmaya çalıştığını, buna karşı koyan işçileri işten çıkardığını söylediler. Mitaş'ta son bir ayda 15 işçinin işine son verildiğini de açıkladılar. Fabrika'da Personel Müdürü Türk-İş'in eski Bölge Temsilcisi.

4 Nisan: Bir grup Seka işçisi üyesi oldukları Selüloz-İş Sendikasının Genel Kurulda alınan kararları neden uygulamadığını ve delege seçimlerinin neden işçiler tarafından yapılmadığını sormaları üzerine bazı sendika yöneticileri ve işveren temsilcileri tarafından dövüldüler. İşçiler olayın Halil Tunç'un gözü önünde olduğunu belirterek olayı

protesto ettiler.

5 Nisan: Kocaeli'de Bek Tuğla Fabrikasının Keramik-İş üyesi 66 işçisi greve başladı.

6 Nisan: Kartal'daki Tuğbay fabrikasında, sendikalaşmaya önayak olan 39 işçinin işten atılması üzerine işçiler direnişe geçtiler. 3 işçi ölüm orucuna başladı. İşçiler 27 Nisan günü Maltepe'de bir yürüyüş düzenlediler.

7 Nisan: Eczacıbaşı İlaç Fabrikasında 8 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto eden işçiler direnişe geçtiler. Direniş oturma grevi şeklinde sürüyor ve 600 işçi katılıyor. 18 Nisan'da Sıkıyönetim Komutanlığı direnişi durdurdu ve Petrol-İş Sendikası Başkanı ve 25 işçi hakkında dava açtı. 25 Nisan'da sonuçlanan davada sendika başkanı beraat etti, 25 işçi 1'er ay hapis cezasına çarptırıldılar.

7 Nisan: İstanbul'da Nobel İlaç Firmasında çalışan 60 işçinin çoğunun Atom-İş Sendikasına üye olması üzerine işveren bazı işçileri ve en son da hamile bir kadın işçiyi işten çıkarınca işçiler direnişe geçtiler. Fabrikanın önünde açlık grevine başlayan 10 işçiden bazıları hastaneye kaldırılmış, ancak kendilerine serum verildikten sonra ölüm oruçlarını sürdürmüşlerdir. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Atom-İş Sendikasına, direnişteki işçilere ve fabrika işverenine yaptığı bir tebliğ ile 28 Nisan günü işbaşı yapılmasını istedi.

10 Nisan: Aydın Tekstil Fabrikası'nın Teksif Sendikasına bağlı 1410 işçisi ücretlerine zam konusunda anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladı.

10 Nisan: İzmir Bornova'da Osman Malat Tüp Fabrikası patronu lokavt ilân ederek 90 işçisini işten çıkardı. İşçiler her gün mesai saatinde fabrikanın önüne geliyorlar. 2 Mayıs günü patronun 50 yeni işçi ile üretime başlaması üzerine fabrikanın önünde bekleyen işçiler patrona bunun kanunsuz olduğunu söylediler. Çıkan tartışma kavgaya dönüştü. Olay yerine gelen polislerle işçiler arasında çıkan çatışmada 4 polis ve 10 işçi yaralandı, 19 işçi gözaltına alındı. Gözaltına alınan işçilerden 3'ü Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklandı. 24 Mayıs'ta Maden-İş sendikası 90 işçinin durumunu protesto etmek için İzmir'de bir yürüyüş düzenledi. 1000 kadar işçinin katıldığı yürüyüş olaysız geçti.

18 Nisan: Sıkıyönetim Komutanlığı yayınladığı bir bildiriyle 1 Mayıs 1975'ten itibaren bütün grevleri komutanlık iznine bağladı.

21 Nisan: İstanbul Tuzla'da bulunan Altaş El Aletleri Fabrikasındaki işçiler Metal-İş Sendikasından istifa ederek Maden-İş Sendikasına geçtiler. Metal-İş Sendikası bunun üzerine eski sözleşmeyi bir yıl daha uzatmak istedi. İşçiler direnişe geçtiler.

21 Nisan: İzmir'de Yağ Sanayii T.A.S.'nde çalışan Tek Gıda-

İş üyesi 145 işçi greve başladı.

22 Nisan: Kayseri'de emaye üretimi yapan Tekoğlu Kollektif Şirketinde Çağdaş Metal-İş Sendikasına bağlı işçiler işverenin uzlaşmaz tutumu nedeniyle greve başladılar.

28 Nisan: Elazığ'da Güven Lokantasında çalışan Oleyis Sendikası üyesi 1 işçi greve başladı.

31 Nisan: İstanbul'da Aksigorta Şirketinde çalışan işçiler, işverenin Türkiye Banka Sigorta Büro İşçileri Sendikası ile sürmekte olan toplu sözleşme görüşmelerini terketmesi ve işçilere sendikadan istifa etmeleri için baskı yapması üzerine greve basladılar.

• Nisan: Balıkesir'in İvrindi kazasındaki Antimuan madenindeki işçiler sendikalaştıkları gerekçesiyle işten atıldılar. İşçiler direnişe geçtiler.

• Nisan: İzmit Yarımca'da kurulu bir Seramik Fabrikasında sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi üzerine işçiler yemek boykotuna başladılar. 2 Mayıs'ta imzalanan toplu sözleşme ile alınan grev kararları kaldırıldı, yemek boykotuna da son verildi.

MAYIS

3 Mayıs: Aydın'da Rıfat Sarıoğlu, Cafer Barbaros Apak ve Şerafettin ve Seyfettin Ödenir Kardeşler Ekmek Fabrikalarında çalışan Gıda-İş üyesi toplam 38 işçi greve başladı.

6 Mayıs: Aydın'da Dörtler, Numune ve Şen Kardeşler Ekmek Fabrikalarında çalışan toplam 22 Gıda-İş üyesi işçi greve başladı.

7 Mayıs: İstanbul'da Otel Sözmen'de işveren Turizm-İş Sendikasına kaydolan işçilerden 40'ını hiç bir gerekçe göstermeden işten çıkardı.

12 Mayıs: Turgutlu'da Topsan ve Çeliktuğla Kiremit Fabrikaları ile Beton Direk Fabrikasında 500 kadar Çimse-İş üyesi işçi greve başladı. Grevin nedeni toplu sözleşme görüşmelerinde bir anlaşmaya varılamaması. Grev uygulaması üzerine Türkiye Toprak, Seramik, Çimento İşverenleri Sendikası 23 tuğla fabrikası ile bir beton direk fabrikasında lokavt uygulamasına geçti. Lokavttan 5000'e yakın işçi etkileniyor, ve lokavt olayla bir şekilde sürüyor.

17 Mayıs: Manisa'da fırın işçileri greve başladı.

20 Mayıs: Aydın'da Kanaat, Yenipazar, Mermer, İmren, Kemer, Ramazanpaşa, Kiriş, Kurtuluş ve Yozgatlı Ekmek Fırınlarında çalışan toplam 31 işçi greve başladı. İşçilerin tümü Gıda-İş Sendikası üvesi.

21 Mayıs: Topkapı'daki GAMAK Fabrikasında 800 işçi işten atılan 2 işçi temsilcisinin tekrar işe alınması için direnişe geçtiler. İşçiler bir süre önce Bağımsız Tek-Met-İş Sendikasından istifa ederek DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikasına üye olmuşlardı. İşveren işçilerin

direnişe geçmeleri üzerine işçilerden 67'sinin daha işine son vermişti. Direnişin sürmesi üzerine de fabrikayı polis denetimine bırakmış ve işçilerin hiçbirini işe almamıştır. İşçiler işten atılan tüm arkadaşları tekrar işe alınıncaya ve Maden-İş tanınıncaya kadar direnişlerini sürdüreceklerini bildirdiler.

21 Mayıs: Nisan ayı ücretlerini alamayan Ankara Belediyesi İşçilerinin bir kısmı Belediye Başkanının odasında 1 saatlik oturma grevi yaparak durumu protesto ettiler.

22 Mayıs: Kağıthne'de kurulu Site Suni Deri ve Kauçuk Sanayii Ticaret A.Ş.'de işçilerin Lastik-İş Sendikasına üye olmaları üzerine işveren sendikalaşmada öncülük eden 10 işçiyi işten çıkardı.

22 Mayıs: Topkapı Şişe, Topkapı Teknik Cam ve Çayırova Cam Sanayii iş yerlerinde çalışan Hür Cam İş Sendikası üyesi işçiler, işverenin bir süre önce vermeyi vaaddettiği zammı vermemesi üzerine işvereni protesto ettiler.

23 Mayıs: Kula Dokuma Sanayiinde 250 işçi, ücretlerine istedikleri zammı alamadıkları için 3 günlük bir direnişe başladılar. Dokuma Derneği yaptığı açıklamada bu süre içinde haklarını alamazlarsa direnişi süresiz sürdürecekleri söyledi.

25 Mayıs: Sakarya'da Geyve Belediye Başkanlığında çalışan Genel-İş Sendikası üyesi işçiler greve gittiler.

28 Mayıs: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu işyerinde çalışan işçilerin Teknik-İş Sendikasından ayrılarak kurdukları Bilim-İş Sendikası Genel Kurulunda DİSK'e bağlı Sosyal İş Sendikası'na katılma kararı alındı. İstanbul Nazım Plan Bürosunda çalışan işçiler de Teknik-İş'ten ayrılarak Sosyal-İş Sendikasına üye oldular.

31 Mayıs: Uşak'ta 5 fırında çalışan Öz GIda-İş Sendikası üyesi 45 işçi ücretlerinin arttırılması ve bazı sosyal haklar istekleriyle greve başladılar.

- Mayıs: Ereğli Kömür İşletmesi Karadon Bölgesi Gelik bölümündeki 2005 işçi can güvenliklerinin kalmadığını ileri sürerek iki gün ocaklara inmediler.
- Mayıs: Şişli'de kurulu Sedef Düğme Fabrikasında çalışan 220 işçi sendika değiştirme nedeniyle işten atılan 34 arkadaşları işe alınıncaya kadar direnişe geçtiler.
- Mayıs: Topkapı Altınel Melamin Fabrikasında 200'e yakın işçinin sendika değiştirmek istemesi üzerine patron 40 işçiyi işten çıkardı. Diğer işçiler direnişe geçtiler.
- Mayıs: İstanbul Orko'da 54 işçi sendikaya girdikleri gerekçesiyle işten çıkarıldılar.

HAZİRAN

3 Haziran: Eskişehir Şeker Fabrikasında 400 işçinin görevlerine

son verildi.

5 Haziran: İzmir'deki BMC Kamyon Fabrikasında Türk-İş'e bağlı Türk Metal-İş Sendikası ile DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası arasında süregelen yetki anlaşmazlığının çözümlenmesi için Bölge Çalışma Müdürlüğüne, oylamaya gidilmesine ilişkin bir dilekçe veren Maden-İş üyesi işçiler işe 45 dakika geç gelmeleri nedeni ile işveren tarafından işe alınmadılar. 500 kadar işçi fabrika önünde toplanarak bu olayı ve sarı sendikayı protesto ettiler.

9 Haziran: Seydişehir Belediyesinde çalışan Genel-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladılar.

9 Haziran: TEK'in Seyitömer Termik Santralında çalışan işçilerden 300'ünün özel eşyalarının bulunduğu dolap ve çekmeceleri arandı. Aramanın, Türk-İş'e bağlı MHP taraftarı Ges-İş Sendikasının, işçilerin bazı sol yayınlar okudukları ve sol propaganda yaptıkları iddiasıyla Bakanlığa başvurması üzerine yapıldığı sanılmakta.

13 Haziran: Ankara Tıp Fakültesi'nde çalışan 250 işçi, doktor ve hemşirelere tanınan yan ödeme ve "Full-time" haklarından kendilerinin de yararlanmaları için direnişe geçtiler.

16 Haziran: İzmir'de Türk-İş tarafından düzenlenen ve 600 işyerinde çalışan 60 binin üzerinde işçinin katıldığı 8 saatlik "Emeğe saygı" direnişi yapıldı. 16 Temmuz'da direnişe katıldıkları gerekçesiyle enerji kolunda çalışan 133 işçi ile 5 sendika liderinin yargılanmalarına başlandı.

16 Haziran: Hacettepe Üniversitesi ve Hastanesinin 2000 personeli 4 aydır yan ödemelerini alamadıklarını ve ikramiyelerden yararlanamadıklarını öne sürerek direnişe başladılar.

16 Haziran: İskenderun Demir-Çelik Fabrikaları inşaatında müteahhit firmalar için çalışan 6 bin işçi sessiz yürüyüş yaptılar. Yapım-İş Sendikası üyesi olan işçiler ücretlerinin düşük olduğunu belirterek Türk-İş'in tutumunu kınadılar.

17 Haziran: İstanbul'da Bağırsak İşleme İşyerinde çalışan Barder-İş Sendikası üyesi 32 işçi greve başladı.

18 Haziran: İçel'de Asa Sanayi ve Ticaret Kollektif Şirketinin 30 işçisi greve başladı. İşçiler Petrol-İş Sendikası üyesi.

19 Haziran: Bastaş'ta işverenin uzlaştırma kurulunun kararına uymaması üzerine Maden-İş üyesi işçiler direnişe geçtiler. Direniş, işverenin işçilerin isteklerini vermek üzere görüşme istemesi üzerine 20 Haziran'da sona verdi.

20 Haziran: Alibeyköy'de bulunan Bohemia Kristal Avize Fabrikasında çalışan işçilerin DİSK'e bağlı Hür Cam-İş'e geçmeleri üzerine patron önce 4, daha sonra da kademeli olarak 25 işçinin işine son verdi. İşçiler Bölge Çalışma Müdürlüğüne yürüdüler ve direnişe başladılar.

23 Haziran: Kocaeli'de Ar Tavuz Üretim Sanayi ve Ticaret Ltd. Şirketinde çalışan Tarım-İş üyesi 35 işçi greve gitti.

25 Haziran: Çamgaz Fabrikasında işverenin baskısı ve sendikalı işçileri işten çıkartması üzerine Çağdaş Metal-İş üyesi 45 işçi direnişe başladı. İşçilerin yaptığı açıklamaya göre daha önce sendika bulunmayan işyerinde Çağdaş Metal-İş'in örgütlenmesi üzerine patron 3'ü temsilci olmak üzere 9 işçiyi işten çıkardı. Birçok işçinin işten atılması, bir çoklarına da işten ayrılması için baskı yapılması sonucu önceleri 85 kişinin çalıştığı fabrikada 45 işçi kaldı.

28 Haziran: İzmir'de Turyağ Fabrikasında 750 işçi toplu sözleşme görüşmeleri sırasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı İşçiler Besin-İş üyesi. 19 Ağustos'ta grev olaysız devam etmekte.

28 Haziran: Malatya'da Hekimhan yakınlarındaki Bilfer Şirketine ait maden ocağında işveren tarafından işten çıkarılan 97 işçi açlık grevine başladı. Ve yeniden işe alınmaları için Çalışma Bakanlığına müracaat etti. İşçilere 4 aydır ücretleri ödenmiyordu. Aynı işyerinde çalışan 128 işçi de grevdeki işçileri destekliyor. Daha sonra işçiler, şirket sahibinin bölgede işveren diye tanıttığı işletme müdürünü linç ederek öldürdüler.

30 Haziran: İstanbul'da Varta Ütü fabrikasında çalışan Teknik-İş üyesi 6 işçi greve başladı.

- Haziran: Aydın'ın Söke ilçesine bağlı Sazlıköy bucağında 30 bin dönüm toprağa sahip olan Hilmi Fırat'ın çiftliğinde çalışan 3000 işçi ücretler konusunda anlaşamayarak direnişe geçtiler.
- Haziran: Topkapı'da Fisan Fisto Tekstil Fabrikasında çalışan 80 işçinin DİSK'e bağlı Tekstil Sendikasına üye olması ve sendikanın toplu sözleşme görüşmelerine patronun gitmemesi üzerine grev hakkı doğmuştu. Sıkıyönetim nedeniyle grevin uygulanamaması üzerine işçiler direnişe geçtiler.
- Haziran: Akfa Akü fabrikasının 30 işçisi işten atılmalara ve sürekli patron baskısına son verilmesi için boykota başladılar.
- Haziran: Halifleks Tevsi inşaatında çalışan işçiler devamlı olarak ücretlerini geciktiren patronun bu tutumunu kınamak için kısa bir uyarı boykotu yaptılar.
- Haziran: Kartal Çelik Büro fabrikasının işçileri toplu sözleşme görüşmeleri sırasında patronun 24 arkadaşlarının işine son vermesi üzerine direnişe başladılar.
- Haziran: Silahtarağa'daki Koçak Demir Çekme Fabrikasında çalışan 85 işçi Maden-İş Sendikasına geçmek için örgütlenme çalışması yaptıklarından bunu haber alan patron kanunsuz lokavt yaptı. Patron işçilerin yirmişer günlük ücretlerini ödemeden ve hiç bir kanuni yükümlülüğü yerine getirmeden fabrikayı kapattığını ilan etti. İşçiler

fabrika önünde çadır kurarak bir aya yakın bir süre Maden-İş sendikasının vetki almasını beklediler. Bölge Çalışma Müdürlüğünün Maden-İş Sendikasına yetki vermemesi üzerine direnişe devam eden işçilerden büyük bir kısmı sendikadan hiçbir maddi destek alamamaları üzerine patronun istediği koşullarla işbaşı yapmayı kabul ettiler.

TEMMUZ

1 Temmuz: Sungurlar Isı Sanayii A.Ş. Ambarlı Elektrik Santral Onarım inşaatında çalışan ve İlerici Yapı-İş Sendikasına üye 67 işçi direnişe başladı. Direnişin nedeni patronun sendikalaşmada öncülük yapan önce 5, daha sonra da 14 işçiyi işten atması. 30 Temmuz'da işçilerin aileleri inşaat önünde direnişe katıldılar. Patron direnişi kırmak için Sungurlar Kazan Fabrikasından işçi getirtip çalıştırmak istedir. İşçiler bu işçileri inşaata sokmadılar.

3 Temmuz: Çerkezköy'de Narin Kadife Fabrikasında çalışan Tekstil Sendikası üyesi 350 işçi toplu sözleşmeden doğan haklarının verilmediği gerekçesiyle pasif direnişe başladılar. Anlaşmaya varılması üzerine 5 Temmuz günü direniş kaldırıldı.

3 Temmuz: Türkiye Garanti Bankası'nın Eskişehir'deki üç şubesinde 100'e yakın işçi, işveren toplu sözleşme görüşmelerini reddetmesi üzerine greve başladı. 19 Ağustos'ta grev bankanın İstanbul, Ankara ve İzmir'deki 41 şubesinde daha başlatıldı. Grevin nedeni işçilerin ücretlerine ve çeşitli sosyal haklarına istedikleri zammın verilmemesiydi. Daha sonra grevdeki şube sayısı 54'e yükseldi. İstekler arasında Gamsen Sendikasının işveren tarafından tanınması ve bu sendikaya üye oldukları gerekçesiyle işlerinden atılan işçilerin yeniden işe alınmaları da yer almaktaydı. Grev, 30 Ağustos günü imzalanan ve işçi ücretlerine getirilen kademeli zam ve çeşitli sosyal haklar sağlayan toplu sözleşme ile sona erdi. Gamsen'in yetkili olduğu işyerlerinde sözleşme imzalamaya yetkili kabul edilmesi ve bu sendikaya üye olmaları nedeniyle işten atılan işçilerin göreve dönmeleri de kabul edildi.

5 Temmuz: Gaziantep'te Hilal İplik Fabrikasında işçiler MHP yanlısı işverenin 50 işçiyi işten çıkarmasını protesto etmek amacıyla 24 saatlik bir direnişe geçtiler. Direniş, işverenin bu işçileri tekrar işe almaya söz vermesi üzerine kaldırıldı. İşverenin sözünde durmaması üzerine 14 Temmuz günü işçiler tekrar direnişe geçtiler, ancak işverenin para ile tuttuğu Ülkü Ocaklı adamlarının direnişteki işçiler üzerine saldırmaları üzerine çıkan çatışmada 8 işçi yaralandı. Olaya müdahale eden jandarma 65 işçiyi gözaltına aldı.

8 Temmuz: Adapazarı'nda Belediye'nin toplu sözleşme görüşmelerini engellemesi üzerine bütün fırın işçileri greve gitti.

9 Temmuz: İzmir'de Turtop işyerinde patronun anlaşmaya yanaşmaması ve 16 işçiyi işten çıkarması üzerine Lastik-İş üyesi işçiler

greve başladılar. Grevin ikinci gününde Bornova Emniyet Amirliğine bağlı polis greve müdahale etti ve grev çadırını söktü.

12 Temmuz: Ajans Türk Matbaasında toplu sözleşmede kendilerine hak tanınan ücretlerini istedikleri için işten çıkarılan DİSK'e bağlı Basın-İş Sendikası üyesi 16 işçi, işvereni protesto etmek amacıyla işyerinin önünde oturma direnişine başladılar. Bir süre sonra gelen polis işçileri gözaltına aldı. Savcılığa sevkedilen işçiler öğleden sonra serbest bırakıldılar.

12 Temmuz: Köy-YSE-İş Sendikasının Ankara Şubesinin kongresi komandolar tarafından basıldı.

13 Temmuz: Seydişehir'de DİSK'e bağlanmak isteyen Özgür Aluminyum-İş Sendikası Genel Merkezi önünde, bu sendikaya bağlı bazı işçiler Karabük ve Kırıkkale'den getirtilen 150 kişilik bir komando grubunun saldırısına uğradı. Üç kişi yaralandı.

15 Temmuz: Ankara'da Ulusoy Mobilya Fabrikasında ASİS Sendikasına bağlı işçiler greve başladılar. Grev 18 Kasım'da imzalanan toplu sözleşme ile sona erdi. Sözleşmeye göre işçiler grevde geçen sürelerin ücretlerini de aldılar.

15 Temmuz: Makina Kimya Endüstrisi Kurumu'nun Kırıkkale'deki işyerinde çalışan 3000 işçi, MKE Genel Müdürlüğünü ve bağlı bulundukları Türkiye Yeni Metal-İş Sendikasını protesto etmek için işlerini bıraktılar. İşçilerden 1000 kadarı Ankara'ya gelerek Millet Meclisi önünde toplandı. İçeri girmek isteyen işçilerin üzerine panzerlerle su sıkıldı. Aralarından seçtikleri bir heyeti Ankara'da bırakan işçiler Kırıkkale'ye döndüler.

17 Temmuz: Orko Üsküdar Mağazasında DİSK'e bağlı Sosyal-İş üyesi işçiler greve başladı. Grev ertesi gün İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yasaklandı. 5 Ağustos'ta Sıkıyönetim'in kalkması ile birlikte grev uygulamasına tekrar geçildi.

17 Temmuz: Ankara'da kurulu Layne Bowler işyerinde Maden-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladılar.

23 Temmuz: Bakanlar Kurulu, Petrol-İş Sendikasının bazı verlerdeki Shell Grubu şirketlerinde ve Petkim-İş Sendikasının Antalya Kuru Pil Fabrikasında uygulamaya karar verdikleri grevleri "milli güvenlik" nedeniyle bir ay erteledi. 21 Temmuz'da grev tekrar iki ay daha ertelendi.

24 Temmuz: Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Ankara'da Genel Hizmetler Sendikasının 6000 belediye temizlik işçisi için aldığı grev kararına izin vermedi. Grev kararı işçilerin iki aydır ücretlerini alamamaları üzerine alınmıştı.

28 Temmuz: DİSK'e bağlı Yeni Haber-İş Sendikası'nın TRT'de aldığı grev kararı Sıkıyönetim tarafından yasaklandı. Grev kararı, ta-

raflar arasında süren toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine konunun uzlaştırma kuruluna götürülmesi, ancak TRT Genel Müdürlüğünün uzlaştırma kurulunun kararına uymaması üzerine alınmıştı.

28 Temmuz: Afyon'daki fırınlarda çalışan Tek Gıda-İş sendikası üyesi 93 işçi greve başladı. Grevin nedeni patronun işçileri mesai saatinden fazla çalışmaları için zorlaması.

28 Temmuz: Ankara Belediyesi'nde çalışan Genel-İş Sendikası üyesi 3000 kadar işçi iki aydır para alamadıkları gerekçesiyle bir günlük uyarı direnişi yaptılar.

30 Temmuz: Sinop'taki Amerikan radar üssünde çalışan Savaş-İş Sendikası üyesi 330 işçi Amerikan Boeing Şirketi ile Savaş-İş Sendikası arasında 4 aydır süren toplu sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması ve Amerikalı işverenin uzlaştırma kurulu kararını reddetmesi sonucu greve başladılar.

- Temmuz: İstanbul'da Gökbakan Triko işyerinde çalışan 150 kadar işçi DİSK'e bağlı Tekstil Sendikasına üye olmakta öncülük eden 13 işçinin işine son verilmesi üzerine direnişe geçtiler.
- Temmuz: Ege, Çivi Fabrikasının işçileri Maden-İş Sendikasına üye oldukları gerekçesiyle 57 işçinin işine son verilmesi üzerine direnişe geçtiler.
- Temmuz: Ankara'daki Holsan Tarım Aletleri Yapım Sanayii fabrikasında çalışan 32 işçi, ücretlerinin zamanında ödenmediğini ileri sürerek işi durdurdular. Patron polise haber verdi ve 19 işçiyi işten atmaya kalktı. İşçiler direnişi sürdürdüler.
- Temmuz: Ankara'da Aydınlatma Gereçleri Sanayii işyerinde Maden-İş Sendikası üyesi işçiler, işverenin sendikal nedenlerle 12 işçinin işine son vermesi üzerine direnişe geçtiler. Maden-İş ve DİSK Genel Merkez Yöneticileri bu eyleme "olur" vermedi. Maden-İş Ankara Bölge Başkanı olayın sendikanın dışında meydana geldiğini, bu nedenle yasal olarak direnişi desteklemelerinin olanaksız olduğunu ileri sürdü.
- Temmuz: Denizli'de kurulu Basma, Boya ve Apre fabrikasında çalışan 200'e yakın işçi sendikal nedenlerle 2 arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine direnişe geçtiler. İşçiler bir süre önce DİSK'e bağlı Tekstil Sendikasına üye olmuşlardı. Patron direnişi kırmak için Sungurlar Kazan fabrikasından işçi getirtip çalıştırmak istedi. İşçiler yeni gelenleri inşaata sokmadılar.

AĞUSTOS

1 Ağustos: Karadeniz Bakır İşletmelerinde çalışan 500'den fazla işçi, çoğunluk Maden-İş Sendikasına üye olmasına rağmen toplu sözleşme yetkisinin Çağdaş Metal-İş Sendikasına verilmesi üzerine direni-

şe geçti. Çağdaş Metal-İş'in sahte üye fişi ve sahte istifa belgeleri düzenlediği ispatlanınca yetki, Samsun İş Mahkemesi tarafından Maden-İş Sendikasına verildi ve direniş sona erdi. Uyuşmazlık Mahkemedeyken, işveren sendikal mücadeleleri için direnişe geçen Maden-İş üyesi 317 işçinin işine son vermişti. Maden-İş önce işvereni toplu sözleşme müzakerelerine çağıracağını, daha sonra işlerinden atılan işçilerin yeniden işe alınmasını isteyeceklerini bildirdi. Bu arada Maden-İş üyesi 99 işçinin daha işten çıkarılması ile işçiler Maden-İş tarafından da ortada bırakıldıklarını öne sürdüler ve Ankara ve İstanbul'a kadar bir yürüyüş yapma hazırlıklarına başladıklarını açıkladılar.

1 Ağustos: Ankara-Eskişehir yolu üzerinde bir kooperatif inşaatında çalışan işçiler 8 saatlik işgünü ve ücretlerine zam talep ettiler. İşverenin işçilerden 25'ini bu harekete önayak oldukları gerekçesiyle işten atması üzerine işçiler greve başladılar. İşverenin kalfaları toplu olarak işi bırakan işçilerin üzerine av tüfekleri ile saldırarak on kadar işçinin yaralanmasına sebep oldular. Olaya jandarma el koydu.

5 Ağustos: Üsküdar'da ORKO Mağazasında çalışan Sosyal-İş üyesi 17 işçi ücretlerinin arttırılması ve işten atılan arkadaşlarının yeniden işe alınması için greve başladılar. Grev 16 Aralık'ta 130. gününü doldurdu.

5 Ağustos: İstanbul Topkapı'da Yünteks Fabrikasında Türk-İş'e bağlı Teksif üyesi 195 işçi işverenin işkolu seviyesindeki sözleşmeyi uygulamak istememesi üzerine greve gittiler.

7 Ağustos: Hilton Otelinde Turizm-İş Sendikasına bağlı işçiler işverenin sendika seçme özgürlüğünü kısıtlaması üzerine direnişe geçtiler. Direniş 28 Ağustos'ta taraflar arasında imzalanan bir protokolla sona erdi. Aynı işyerinde Oleyis Sendikasına bağlı işçilerin sürdürdükleri grev de 20 Ağustos'ta sona erdi.

9 Ağustos: İstanbul'da Çınar Otelinde çalışan 300 işçi işveren durumunda olan Ercan Holding'in işçilerin ücret zammı talebini reddetmesi üzerine greve başladı. İşyerinde yetkili sendika Turizm-İş. Anlaşmaya varılması üzerine işçiler 4 Şubat'ta işbaşı yaptılar.

11 Ağustos: Berec Pil ve Batarya Sanayii işyerinde patronun Petkim-İş disiplin kuruluna seçilen bir işçi ile diğer iki işçinin işlerine gerekçe göstermeden son vermesi üzerine DİSK'e bağlı Petkim-İş Sendikası üyesi 900 işçi direnişe geçti. 18 Ağustos günü polis bazı işçileri evlerinden alıp işyerine getirerek çalışmaya zorlamış, mukavemet eden işçilerden 38'i gözaltına alınmıştır. Aynı gün dışarıdan bir kişi polise ateş açmış ve bir polisin yaralanmasına neden olmuştur. İşçiler bu olayı provokasyon olarak nitelemişlerdir. 20 Ağustos'da grev sona ermiş, ancak patron 60 kadar işçiyi fabrika kapısından içeri almamıştır.

11 Ağustos: Ankara Beledyiesi EGO Genel Müdürlüğü ile Ulaş-İş Sendikası arasında 2500 işçiyi kapsayan toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine EGO İdaresi Otobüs İşletmesinde grev başladı. İşçi Dayanışma Derneği, "Kahrolsun zulüm ve sömürü düzeni" yazılı pankartı grev yerine astırmayan Ulaş-İş Sendikasının sırtını faşist komandolara dayayarak işçilerin haklı isteklerini istismar ettiğini öne sürdü. 18 Ağustos'ta 1000 kadar otobüs işçisi Ankara'da bir sessiz yürüyüş yaparak Belediye Başkanının istifasını istediler. Grev, 18 Ekim'de taraflar arasında imzalanan toplu sözleşmeyle sona erdi.

11 Ağustos: Sungurlar Genel Makina ve Isı Kazan fabrikalarında çalışan 800 işçinin bağlı bulundukları sendikadan çıkarak DİSK'e bağlı Maden-İş'e geçmeleri üzerine olaylar çıktı. İşçileri baskı ve terörle bu kararlarından vazgeçirmek isteyen patron, fabrikasında işçi olarak çalıştırdığı MHP yanlısı faşist bir grubu demir çubuk ve tabancalarla işçilerin üzerine saldırttı. Saldırı sonunda 3 işçi yaralandı. Jandarmaların müdahalesiyle olay durduruldu. İşçiler saldırıyı protesto etmek için işi durdurdular. Direniş Maden-İş Sendikası ile işveren arasında imzalanan bir protokolla 26 Kasım'da sona erdi.

14 Ağustos: Mersin yolu üzerinde Teksa Fabrikasının ek inşaatında çalışan Pratik Yapı-İş Sendikası üyesi 120 işçi greve başladı. Grev 22 Ağustos'ta taraflar arasında anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

17 Ağustos: Santral Otel'de çalışan Marmara Oleyis Sendikası üyesi işçiler patronun 18 aydır toplu sözleşmeyle aldıkları hakları vermemesi üzerine direnişe geçtiler. Baştemsilci ve bazı işçiler işten çıkarıldı.

17 Ağustos: Burdur Can Gıda Sanayii Makarna Fabrikasında 6 ay önce işten çıkarılan 40 kadar işçi bir sessiz yürüyüş yaparak işvereni protesto ettiler.

17 Ağustos: Türkiye Kömür İşletmeleri Ankara'daki Afşin-Elbistan Grup Başkanlığı işyerini kapattı. Burada çalışanlardan 23 işçi greve başladı. 19 Ağustos'ta patronun şikayeti üzerine polis grevci işçilerden 9'unu gözaltına aldı. Gözaltına alınan işçilerden 7'si serbest bırakıldı, 2'si tutuklandı.

17 Ağustos: Sultanhamam'daki Orhan Konfeksiyon'da 42 işçi, Tekstil Sendikasına üye oldukları gerekçesiyle patronun işyerini kapatması üzerine direnişe geçtiler.

18 Ağustos: Levent ve Ayazağa'daki Philips Sanayi A.Ş. işyerlerinde, patronun öne sürülen istekleri kabul etmemesi ve Uzlaştırma Kurulu'nun da soruna bir çözüm getirememesi üzerine Maden-İş Sendikası üyesi 800 işçi greve başladı. 27 Kasım'da imzalanan ve bir çok

ekonomik ve sosyal haklar getiren toplu sözleşme ile greve son verildi.

19 Ağustos: İzmir BMC Kamyon Fabrikasında 100 kadar Maden-İş üyesi işçi, iki arkadaşlarının iki gün üstüste işe gelmemesi sonucu haksız olarak işten atılmalarını protesto etmek amacıyla direnişe geçtiler. Makina montaj atelyesinin kapılarını kaynak yaparak kapatan işçiler vardiyalarının bitiminde de direnişlerini sürdürdüler. Direniş 20 Ağustos'ta sona erdi.

19 Ağustos: Ankara'da Köksal Tuğla ve Kiremit fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi 101 işçi greve başladı.

25 Ağustos: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaasında çalışan ve DİSK'e bağlı Basın-İş Sendikası üyesi 30 işçi işveren durumunda olan Dekan'ın uzlaştırma kurulu kararına uymaması üzerine greve gitti. Grev 135. gününde dekanın işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine sona erdi.

28 Ağustos: Ankara'da T.İş Bankası Kooperatifinde çalışan Tez Büro-İş Sendikası üyesi 8 işçi greve başladı.

28 Ağustos: Ereğli Demir-Çelik işletmelerinde Maden-İş Sendikası, toplu sözleşme müzakerelerinin anlaşmazlıkla sonuçlanması üzerine 7000 işçi için grev kararı aldı.

31 Ağustos: Pancar Motor Fabrikasında işçilerin toplu halde Türk Metal-İş Sendikasından ayrılıp Maden-İş Sendikasına geçme kararı aldıklarını öğrenen patronun eski sözleşmenin süresinin dolmasına daha 3 ay varken yeni sözleşme için Türk Metal-İş Sendikası ile anlaşması üzerine, işyerinde çalışan 950 işçiden 800'ü Maden-İş Sendikasına kaydolmuş ve sendika seçme özgürlüklerini kullanamadıkları gerekçesiyle direnişe başlamışlardır. Direniş, patronun 36 saat sonra teslim olmasıyla sona ermiştir.

- Ağustos: İzmir'deki Üç Som Motorsiklet Fabrikasının 80 işçisi Öz Maden-İş'ten DİSK'e bağlı Maden-İş'e geçtikleri için işten atılan 20 arkadaşlarının yeniden işe alınması için direnişe geçtiler.
- Ağustos: Termo Buhar Cihaz fabrikasında çalışan işçiler patronun Maden-İş Sendikasının başlattığı grevi kırmak istemesi üzerine toplu olarak boykota başladılar.
- Ağustos: İzmir'de Aykent Bisküvi fabrikasının 250 işçisi fabrikayı işgal etti. İşgalin nedeni Tek Gıda-İş Sendikası ile sürmekte olan sözleşme görüşmelerinin anlaşmazlıkla sonuclanması üzerine patronun işyerini kapatması.
- Ağustos: Karadeniz Bakır İşletmelerinin Samsun İzabe Tesislerinde 500 işçi sendika seçme özgürlüklerinin kısıtlandığı gerekçesiyle direnişe geçtiler. İşçilerin çoğunluğu Maden-İş üyesi olmasına rağmen sözleşme yetkisi sahte fiş düzenleyen Çağdaş Metal-İş Sendikasına verilmişti. Bir hafta süren inceleme sonucu Çağdaş Metal-İş'in 147

sahte fiş düzenlediği açığa çıktı ve yetkinin Maden-İş'e verilmesiyle birlikte direnişe son verildi.

- Ağustos: Edirne Tekstiplik fabrikasında toplu sözleşme ile elde edilen bazı hakların verilmemesi ve işçi temsilcisinin başka bir yere çalışmaya gönderilmesi üzerine işçiler direnişe geçtiler. Direniş işçilerin galibiyetiyle sona erdi.
- Ağustos: Türk-İş Genel Kurulu'na alınmayan PTT işçileri salona girerek içeridekileri satılmışlıkla suçlayan protestolarda bulundular. "Kahrolsun faşistler" ve "Bağımsız Türkiye" diye bağıran işçileri polis ve Türk-İş'in yöneticileri salondan çıkardı.

EYLÜL

1 Eylül: Mersin Anadolu Cam Sanayiinde çalışan yaklaşık 700 işçi bir arkadaşlarının iş kazası sonucu ölmesi üzerine direnişe geçtiler. İşçiler işyerinde iş emniyeti istiyorlar.

5 Eylül: Foça Tatil Köyü'nde Turizm-İş Sendikasına geçen 135 işçinin yasal haklarının ve sendika seçme özgürlüklerinin patron tarafından engellenmek istenmesi üzerine başlattıkları direniş, 7. günün sonunda Turizm-İş Sendikası ile sözleşme imzalanması üzerine sona erdi.

5 Eylül: Elbistan'da Nafiz Yürekli İnşaat ve Ticaret A.Ş.'nin yapımını yüklendiği Kapıdere yol inşaatında çalışan DİSK'e bağlı Baysen-İş Sendikası üyesi 200 işçi direnişe başladı. Direniş, patronun Baysen-İş Sendikası ile toplu iş sözleşmesi görüşmelerine yanaşmaması üzerine başladı.

6 Eylül: DİSK İzmir'de "Faşizme karşı demokratik hak ve özgürlükler için mücadele" mitingi düzenledi.

11 Eylül: Türkiye-Irak Petrol Boru Hattının bir ünitesi olan İncirli Köyü yakınındaki liman inşaatında çalışan 200 işçi 7 Mart'ta işveren Hollandalı Ballast şirketi ile Yapı-İş Sendikası arasında imzalanan toplu sözleşmenin işçi lehine hiç bir şey getirmediğini öne sürerek bu sendikadan ayrılmış ve Tis-İş'e üye olmuşlardır. Bu nedenle eski sözleşmenin feshedilmesi gerektiğini savunan işçiler, işten çıkarılan arkadaşlarının yeniden işe alınması, iş güvenliğinin sağlanması ve işverenin kendilerine daha insanca davranmasını talep etmişler; bu istekleri yerine getirilinceye kadar direnişlerini sürdüreceklerini bildirmişlerdir.

15 Eylül: Bir süre önce Süt Endüstrisi Kurumunun Adana Süt Fabrikasında başlatılan direniş, Türk-İş'e bağlı Tek Gıda-İş ile imzalanan toplu sözleşmenin feshedilmesi üzerine sona erdi. Yani sözleşme DİSK'e bağlı Türkiye Gıda-İş Sendikası ile yapılacak.

16 Eylül: Moto-Guzzi işyerinde 41 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmazlık çıkması üzerine greve başladı. 29 Aralık'ta işyeri-

nin patron tarafından kapatılması üzerine greve Türk Metal Sendikası tarafından son verildi.

17 Eylül: İskenderun Demir-Çelik Tesislerinde faaliyet gösteren müteahhit firma Manson Şirketine bağlı olarak çalışan ve AS-YM-İŞ Sendikasına üye 600 işçi, teşvik priminin ödenmediğini ve işçi kıdem tazminatlarının henüz açıklığa kavuşmadığını ileri sürerek greve başladı. Patronun işçilerin yasal haklarını tanıması üzerine grev sadece bir gün sürdü. 27 Eylül'de bu bir günlük grevle ilgili olarak üç sendika temsilcisi tutuklandı ve gerekçe olarak şantiye şefinin dövülmesi gösterildi.

17 Eylül: Niğde'de 9 fırında çalışan işçiler fırın işverenleriyle Tek Gıda-İş Sendikası arasında sürmekte olan toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladılar.

18 Eylül: Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Narlı'da Türkiye-Irak Boru Hattı İnşaatını yöneten Alman Mannesman-Rohrbau Ag. Şirketine bağlı işyerinde 56 işçinin işine son verilmesi üzerine 170 işçi direnişe geçti. Direniş 25 Eylül'de işverenin işçilerin direnişte geçen günlerinin ücretlerini ödemesi; bir daha yasa dışı şekilde işçi çıkarılmaması; ve çalışma güvenliğinin sağlanması koşullarının patronca kabul edilmesi üzerine sona erdi.

19 Eylül: Orman Bakanlığı'na bağlı Hüseyin Gazi ve Solfasol ağaçlandırma sahaları işyerinde çalışan DİSK'e bağlı Devrimci Toprak - iş Sendikası üyesi 45 işçi greve başladı. Grev kararı patron temsilcisi ile aracısının uzlaştırma toplantısına katılmaması üzerine alındı.

20 Eylül: Taksim Meydanında DİSK tarafından düzenlenen "Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Mücadele Mitingi" yapıldı. Şişhane, Kabataş ve Şişli'den yürüyüşe geçen işçiler saat 15'de Taksim Meydanında toplandılar. 30 bine yakın işçinin katıldığı mitingde DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler ve Genel Sekreter İbrahim Güzelce birer konuşma yaptılar. Bir ara çıkan olaylarda 20 kişi yaralandı. Yürüyüş ve miting sırasında "Bağımsız Türkiye", "İşçiyiz güçlüyüz, devrimlerde öncüyüz", "Genel grev hakkımızı söke söke alırız", "Sömürüye paydos", "Bütün ülkelerin işçileri birleşelim" sloganlarını taşıyan pankratlar taşındı. Pendik'te bir grup komando işçilerin mitinge katılmasını önlemek için olay çıkardılar, 1 kişi yaralandı.

20 Eylül: Ankara SSK Genel Müdürlüğünde çalışan Sosyal-İş Sendikası üyesi 2500 işçi, öğle yemeklerinin kalitesiz ve yetersiz olmasını protesto etmek için bir günlük yemek boykotu yaptılar.

22 Eylül: Adana'da kurulu Margarin Sanayii (Marsa) işyerinde çalışan 483 işçi, referandum haklarının tanınması için Adana Adliyesi önünde toplandılar. Türk-İş'e bağlı Tek Gıda-İş Sendikasından istifa ederek DİSK'e bağlı Gıda-İş Sendikasına geçmelerine rağmen sahte

üye kayıt fişlerini düzenlendiğini ve işyerinde sözleşme yetkisinin Tek Gıda-İş'e verildiğini ileri süren işçiler referandum kararı alınması üzerine dağıldılar.

22 Eylül: Adana'da Manteks Mekik-Masura Fabrikasında çalışan 74 işçi, patronun ağır baskısı ve bazı arkadaşlarının dayak ve tehditle işten atılması üzerine direnişe geçtiler.

22 Eylül: İzmir'de Tariş Üzüm Birliği İşletmesi işçileri, haksız işten çıkarmaları ve işveren baskısını protesto için direnişe başladılar. Direniş sırasında işveren tarafından çağırılan güvenlik kuvvetleri tarafından bir çok kadın işçi coplandı, bir çok işçi dövüldü, 30 kişi tutuklandı. Olaydan sonra direniş sona erdi.

24 Eylül: Isparta Belediyesi'nde Genel-İş üyesi işçilere sendika değiştirmeleri için baskı yapılıyor. Bu nedenle 14 işçinin işine son verildi. İşveren Bel-İş Sendikası üyelerine zam verirken Genel-İş Sendikası üyelerin geçmiş haklarını vermemekte. Genel-İş Şube Başkanı, işten atılanlar tekrar işe alınıncaya, sendika seçme özgürlüğü tanınıncaya ve iş güvenliği sağlanıncaya kadar direneceklerini açıkladı.

24 Eylül: Koçtuğ Denizcilik ve Ticaret A.Ş.'nde çalışan Bank-İş Sendikası üyesi işçiler, patron tarafından sendikal faaliyette bulundukları gerekçesiyle işten çıkarılan 18 arkadaşlarının tekrar işe alınması ve sendikalarının tanınması için topluca direnişe geçtiler. Direniş, sendika ve patron arasında imzalanan bir protokolla işverenin işçilerin isteklerini kabul etmesi üzerine sona erdi.

25 Eylül: Konya'da Yeni Kitap Basımevi'nde çalışan ve DİSK'e bağlı Basın-İş Sendikasına üye işçiler greve başladılar. 30 Aralık'ta Basın-İş yaptığı bir açıklamada grevdeki işçilerin faşistlerin saldırısına uğradıklarını söyledi.

25 Eylül: Sümerbank'a ait Tarsus Mensucat Boyaları fabrikasında 350 işçi greve başladı. Grevin nedeni Petrol-İş Sendikası ile Sümerbank arasında süregelen toplu sözleşme görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması. 30 Eylül günü grevdeki işçiler Tarsus ve Mersin'deki bir çok sendika ve dernek temsilcisinin de katıldığı ve patronun tutumunu kınayan bir protesto yürüyüş yaptılar. Grevi 152. gününde sona erdi.

26 Eylül: Çamgaz ve Orman Yedek Parça Depo Müdürlüğü ile dört aydan bri sürdürülmekte olan toplu sözleşme görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine Çağdaş-Metal-İş Sendikası bu işyerlerinde grev kararı aldı.

26 Eylül: Çukurova'da pamuk toplama işçileri ücretlerinin az olması nedeniyle direnişe geçtiler. Tarım-İş Sendikasının kilo başına 109 kuruş olarak teklif ettiği ücret zammına karşılık işveren temsilcileri ancak 84 kuruş verebileceklerini açıkladılar.

29 Eylül: Saraçoğlu Haleflerine ait Adapazarı'nda kurulu 4 Mobil istasyonunda çalışan 20 işçi greve başladı. Petrol Kimya-İş ile işveren arasında süren toplu sözleşme görüşmeleri çıkmaza girince uzlaştırma kuruluna gidilmiş, işveren uzlaştırma kurulunun saptadığı zammı vermeyince grev kararı alınmıştır.

29 Eylül: Nusaybin Bölgesinde çalışan Devrimci Toprak-İş Sendikası üyesi 3 bin işçi pamuk toplama ücretlerinin 40 kuruştan 75 kuruşa yükseltilmesi için direnişe geçti. Toprak sahibi ağaların çalıştırtmak üzere dışarıdan getirttiği işçiler de direnen tarım işçisi arkadaşlarına katıldılar ve direnişteki işçilerin sayısı 6 bine yaklaştı.

- Eylül: Şişli'deki Ak-Ar Kalıp Sanayii'nin 30 işçisinden 22'si sendikalaştıkları gerekçesiyle işten atıldılar. Bu olay üzerine direnişe başlayan 22 işçi İleri Maden-İş Sendikası üyesi. Daha sonra grev hakkı doğması üzerine direniş greve dönüştü.
- Eylül: İstanbul Çapa Tıp Fakültesinde çalışan 800 kadar işçi memur değil, işçi sayılmaları isteğiyle hastane içinde bir yürüyüş yaptılar.
- Eylül: Viyana Restoran'da çalışan 20 işçinin Oleyis Sendikasına üye olmaları üzerine patron Ramazan avını gerekçe göstererek işyerini
- Eylül: İzmir'deki Petkim Milangaz Dolum Tesisinde Petkim-İş Sendikasının toplu sözleşme yapmak istemesi üzerine patron işyerini Sendikasının toplu sozleşme yapmak istemesi üzerine patron işyerini kapattığını ileri sürerek kanunsuz lokavta gitti. Bunun üzerine işçiler direnişe geçtiler.
- Eylül: Diyarbakır YSE Bölge Müdürlüğünde mevsimlik işçi adı altında devamlı işlerde yıllardır çalıştırılan işçilerin devamlı kadroya geçme sınavında haksızlık yapılması üzerine 11 işçi açlık grevine başladı. Açlık grevi sonucunda 10 işçi işe alındı.
- Eylül: Trakya Cam fabrikasında çalışan 86 işçi DİSK'e bağlı Hür Cam-İş Sendikasına geçmek için örgütlenme çalışmaları yürüten arkadaşlarının işten atılmasını protesto etmek amacıyla direnişe geçtiler.
- Eylül: Kısmet Fermuar Fabrikasında çalışan 80 işçinin 70'inin sendika değiştirmek istemeleri üzerine işten atılmaları sonucunda işçiler direnişe geçti. Toplum polisi işçilere saldırdı, 2 kadın işçi yaralandı.
- Eylül: Hakkari'de YSE'de mevsimlik işçi olarak çalıştırılan 175 işçinin işine son verildi. İşçiler durumu protesto ettiler.
- Eylül: Türk-İş Yapı Kooperatifi İnşaatında İntur Şirketine bağlı olarak çalışan işçiler, toplu sözleşme hükümlerine uyulmadığı gerekçesiyle boykota başladılar.

EKİM

2 Ekim: Beykoz Deri-Kundura Fabrikası işçileri ileri sürdükleri

isteklerin patron tarafından kabul edilmemesi üzerine üretimi düşürdüler. Ayrıca patronun dağıttığı bayram şekerini kabul etmeyerek ve 3 günlük yemek boykotu yaparak protestoda bulundular. Patron bunlara karşılık içme suyunu kesmek, aylıkları kesmek gibi çeşitli baskı tedbirlerine başvurdu.

4 Ekim: Petkim Petrokimya A.Ş. işyerinde işverenin yemek fiyatlarına zam yapmasını protesto etmek amacıyla Petrol Kimya-İş Sendikası üyesi 3000 işçi iki günlük yemek boykotu yaptılar. Direniş Sendikasının da müdahalesiyle zammın kaldırılması ve alışverişlerin işçilerin de yer aldığı bir komite tarafından denetlenmesinin işverene kabul ettirilmesi ile sona erdi.

4 Ekim: İzmir'de Tariş Üzüm İşletmelerinde işveren tarafından işten çıkarılan işçilerin yerine işe alınan komandolar bir işçiyi bıçakla ağır şekilde yaraladılar. Arkadaşları tarafından hastaneye götürülen işçinin burada "Sizler ölmelisiniz" diyen hastane polisinin de saldırısına uğradığı iddia edilmiştir. İşveren ve polis baskısı altında işbaşı yaptırıldıklarını ileri süren 300 işçi can güvenlikleri sağlanıncaya kadar işbaşı yapmayacaklarını açıklamışlardır.

9 Ekim: SSK Ankara Hukuk İşleri Müdürlüğünde işverenin toplu sözleşme görüşmelerine yanaşmaması üzerine Sosyal-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladılar.

9 Ekim: Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı Yapı İşleri Genel Müdürlüğünde çalışan işçiler 6 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek için direnişe başladılar. 6 işçinin işten çıkarılmasına gerekçe olarak "Bakana gelen bir mektubun basında yayınlanması" gösterilmiş ve bu işçiler bundan sorumlu tutulmuşlardı. Ölüm orucuna başlayan işçileri Adana, İzmir ve İstanbul'da çalışan Baysen-İş üyesi işçiler de destekleme direnişlerine başlamışlardı. Basımevinde direnişin 11. gününde gece grev yerine baskın yapan polis grev yapan işçilerin çadırlarını sökmüş, pankartlarını yırtmış ve direniş yerinde bulunan 20 işçiyi hiç bir neden göstermeden gözaltına almıştı. Direniş 6 işçinin işbaşı yapması ile sona erdi.

10 Ekim: Bandırma'daki Etibank'a ait sülfürik asit fabrikasında işverenin keyfi olarak işten çıkardığı bir işçinin yeniden işe alınmasını ve 16 işçinin Petrol-İş'ten ayrılıp Petrol Kimya-İş'e üye olmaları nedeniyle kesilmiş olan sosyal haklarını tekrar vermesini sağlamak amacıyla 325 işçi direnişe geçti. İşçiler Haziran ve Temmuz aylarında sendikalaşma hakları için birer yürüyüş yaptılar. 18 Ekim'de düzenlenen protesto yürüyüşüne ve mitinge binlerce Bandırmalı katıldı. "Bağımsız Türkiye", "İşçiyiz, devrimlerde öncüyüz" sloganlarının atıldığı mitingde, "Devletin malı yönetenlerin değildir", "Referandum Anayasal hakkımızdır", "Birliğimiz faşist baskıları yenecektir", "Üretimi kese-

rek ekmeğine göz dikme", "Tüm ülkelerin işçileri birleşiniz" sloganlarını taşıyan pankartlar vardı. Direnişin 12. gününde işverenin işten attığı 25 teknik eleman ve 26 işçinin maaşlarını yeni bir iş buluncaya kadar bağlı bulundukları DİSK'e bağlı Petrol Kimya-İş Sendikası ödemeyi kararlaştırdı.

11 Ekim: İstanbul Levent'teki Erman Ekmek Fabrikasında çalışan 23 işçi direnişe başladılar. İşçilerin Ekmek-İş Sendikasında örgütlenerek patrondan yasal haklarını talep etmişlerdi. Bunun üzerine patron fırını çalıştıran elektrik motorunu sökerek fırını terketti. İşçiler patronun yasa dışı grev yaptığını, patrondan 1,5 milyon lira alacakları olduğunu, ancak fırındaki maddi değerlerin 15 bin lira tutarında olduğunu açıkladılar. İşçiler fırını işletmek için Belediyeye başvurdular ve Şubat ayı içinde işletme hakkını aldılar.

12 Ekim: Kader Mensucat Fabrikasında işverenin sözleşmeden doğan haklarını vermemesi üzerine başlayan direnişten sonra 9 Ekim'de işveren iki aydır maaşlarını ödemediği 304 işçiyi bırakarak ortadan kayboldu. Kıdemleri çok olmayan işçilerin başka iş aramak üzere ayrılmalarından sonra geriye kalan 210 işçi, tazminatları ile birlikte 5-6 milyon tutan alacaklarını alabilmek için fabrikadan ayrılmıyorlar. İşverenin bazı işçilerin alacaklarına karşılık işçilere verdiği çeklerin karşılıksız olduğunun anlaşılmasının üzerine Teksif Sendikası mahkemeye başvurmuş ve fabrikadaki makinelere haciz koydurmuştur.

14 Ekim: Bayındırlık Bakanlığı Bakım ve Onarım Dairesinde çalışan 52 işçi işverenin toplu sözleşme görüşmelerine gelmemesi üzerine greve başladı.

14 Ekim: İzmir Buca Sanatoryumunda DİSK'e bağlı Has-İş Sendikası üyesi 107 işçi patronun toplu sözleşme görüşmelerine katılmamasını protesto etmek için direnişe geçtiler.

16 Ekim: İstanbul'da Adela Deri Sanayii'nde çalışan Deri-İş Sendikası üyesi 74 işçi, sendikalaşmaya öncülük eden 5 işçinin işveren tarafından işten çıkarılması ve çalışma şartlarının çok ağır olması üzerine direnişe geçtiler. İşverenin 5 işçiyi yeniden işe alması ve direnişte geçen günlerin ücretini de ödemeyi kabul etmesi üzerine 2 Aralık'ta direnişe son verildi.

21 Ekim: İstanbul'da Bimak Fabrikasında toplu sözleşme görüşmelerinde işverenin uzlaşmaz bir tutum içine girmesi üzerine Maden-İş Sendikası üyesi 225 işçi greve başladı. Grev 79 gün sürdü ve 9 Ocakta patronun iş saatlerini 48'den 45'e indirmeyi kabul etmesi üzerine sona erdi.

21 Ekim: SSK Genel Müdürlüğünde çalışan Sosyal-İş üyesi işçiler yemeklerinin düşük kaliteli olmasını protesto etmek için bir günlük yemek boykotu yaptılar. İşçilerin boykotuna memurlar da katıldı.

22 Ekim: Tarım İşçileri Sendikası Adana Bölge Pamuk Araştırma Enstitüsü işyerinde greve gitme kararı aldı. Karar on yıllık işçileri asgari ücretle çalıştıran ve fazla mesai ödemeyen işverenin zam vermek istememesi üzerine alındı.

22 Ekim: Türkiye - Irak Tabii Gaz Boru Hattı Urfa - Mardin inşaatında çalışan işçiler patronun DİSK'e bağlı Baysen-İş Sendikasını tanımak istememesi üzerine direnişe geçtiler.

23 Ekim: Sheraton Otelinde çalışan 380 işçi, Turizm-İş'e bağlı olduklarını açıklayarak sahte üyes fişi düzenleyen Oleyis Sendikasını protesto etmek için bir basın toplantısı düzenlediler. İşçiler Taksim anıtına da bir siyah çelenk koydular.

24 Ekim: Bağımsız olarak faaliyet gösteren 5000 üyeli Türkiye Ticaret Banka Sigorta Büro ve Eğitim İşçileri Sendikası (Teknik-İş) Genel Kurul'da DİSK'e katılma kararı aldı.

26 Ekim: YSE Genel Müdürlüğünün Soğanlık Makina İkmal Grubu Amirliği ile Kocaeli Bölge Müdürlüğünde Türk-İş'e bağlı YSE-İş Sendikası grev kararı aldı. Grevin YSE işyerlerinede Genel Müdür Kaya Çakmakçı'nın sarı sendika olan Köy YSE-İş ile işbirliği yapması, bu sendikaya üye olmayan işçileri yasaya aykırı olarak başka işyerlerine sürmesidir.

29 Ekim: Murat Cam Fabrikasında çalışan 87 işçi işyerinde yetki alan DİSK'e bağlı Hür Cam - İş Sendikasının toplu sözleşme görüşmelerine başlama talebine patronun uymaması ve sendikalaşmaya öncülük eden işçilerin işine son vermesi üzerine greve başladılar. Anlaşmaya varlıması üzerine 90 gün süren greve 27 Ocak'ta son verildi.

- Ekim: Istanbul'da Ecim Ticaret İşyerinde çalışan işçiler sendikalaşmada öncülük eden 4 arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine direnişe başladılar.
- Ekim: Miha İplik fabrikasında çalışan işçiler ücretlerinin ödenmemesi üzerine direnişe başladılar.
- Ekim: Kazlıçeşme'de Yusuf Eryılmaz Deri Fabrikasında bir işçinin iş kazası sonucu ölmesi üzerine, Kazlıçeşme'deki deri fabrikaları işçilerinden bir grup Deri İşveren Sendikasına kadar bir yürüyüş yaparak iş cinayetlerini protesto ettiler.
- Ekim: Elazığ İplik Fabrikasında çalışan işçiler patronun toplu sözleşme hükümlerine uymaması üzerine boykota başladılar. Patron polis çağırarak direnişi kırmak istedi. Daha sonra da tüm işçileri işten çıkararak lokavta gitti.

KASIM

1 Kasım: Adana'da DİSK'e bağlı sendikalara üye işçiler işçilere karşı yoğunlaşan baskıları ve yasa dışı davranışları protesto etmek için bir yürüyüş yaptılar. 1000 civarında işçi ve sendika temsilcisinin

katıldığı yürüyüşte "Referandum" ve "Bağımsız Türkiye" sloganları kullanıldı. Yürüyüş olaysız sona erdi.

1 Kasım: Diyarbakır Üniversitesi inşaatında çalışan 150 işçi işveren tarafından işten çıkarılmalarını protesto etmek amacıyla bir yürüyüş yaptılar. Devrimci kuruluşlar ve halkın da katılmasıyla yürüyüşe katılanların sayısı 1000 kişiyi bulmuştur. Taşınan pankartlarda "Bağımsız Türkiye", "Kahrolsun Faşizm", "Katil İktidar" sloganları yer almaktaydı.

2 Kasım: Türkiye DSİ, Enerji, Su ve Gaz işleri Sendikası (Ges-İş) Genel Kurulunda yaptığı olağanüstü toplantıda DİSK'e katılma kararı alındı.

3 Kasım: Bigadiç'teki Yakal Borasit Şirketi tarafından işletilen borasit maden ocağında çalışan Mataş-İş üyesi 501 işçi greve başladı. Grevin nedeni işverenle sendika arasındaki toplu iş sözleşmesi sırasında doğan anlaşmazlık.

5 Kasım: Ankara SSK Hastanesinde çalışan işçilerle Türk-İş'e bağlı Sağlık-İş Sendikası temsilcileri arasında çatışma çıktı. Bir süre önce bazı işçiler toplu olarak Sağlık-İş'ten ayrılıp DİSK'e bağlı Has-İş Sendikasına geçmişlerdi.

5 Kasım: Toprak ve Tarım Müsteşarlığında bir süre önce DİSK'e bağlı Devrimci Toprak-İş Sendikasına üye oldukları gerekçesiyle 24 işçinin işten atılması üzerine greve giden 52 işçinin de işine son verilmiştir. İşçilerin DİSK'e bağlı bir sendikaya üye olmalarını ve greve gitmelerini kırmak amacıyla "Ülkücüler" adı altında bir grubun yayınladığı bildiriye 52 işçinin tümü karşı çıkmıştır. Sendikanın istekleri arasında iş güvencesi ve insanca çalışma koşullarının sağlanması, 1200 lira olan asgari ücretin 1500 liraya çıkartılması, 2 maaş ikramiye, bazı sosyal yardımlar ve işten atılan işçilerin yeniden işe alınmaları yer almaktadır.

6 Kasım: Mersin'de kurulu Anadolu Cam Sanayiinde çalışan DİSK'e bağlı Hür Cam-İş Sendikası üyesi 1200 işçi, işverenin 14 işçiyi sendikal faaliyet nedeniyle işten çıkarması üzerine direnişe geçti. İşverenin işçilerin isteklerini kabul etmesi ile direniş sona erdi.

6 Kasım: Yol-İş Federasyonu tarafından YSE Genel Müdürlüğüne bağlı işyerlerinde alınan grev kararı YSE Makina İkmal Grup Amirliği işyerinde uygulanmaya başlandı.

7 Kasım: İzmir'de kurulu Tariş İplik Fabrikası işçileri işverenin işçilerin bir kısmını isten çıkarması ve sendikal uyuşmazlığın çözümlenmesi amacıyla direnişe geçtiler. Türk-Iş'e bağlı Teksif Sendikasının sahte fiş düzenleyerek işçilerin çoğunluğunu üye olarak göstermesi üzerine DİSK'e bağlı Tekstil Sendikası Savcılığa başvurdu. Uyuşmaz-

lık işyerinde yetkili sendika olarak Tekstil'in kabul edilmesiyle sonuçlandı.

10 Kasım: Pancar Motor Fabrikasında çalışan 1060 işçi üyesi oldukları Maden-İş Sendikasına toplu sözleşme yapma hakkının tanınmaması, işten çıkarılan 2 arkadaşlarının yeniden işe alınması ve patronun yasa dışı eylemlerine bir son vermesi için bir buçuk gün süreyle direniş yaptılar. 13 Kasım akşamı patronun konuyu Maden-İş Sendikası ile çözüme bağlayacağı ve eylem nedeniyle işyerinden kimseyi atmayacağı konusunda teminat vermesiyle direniş sona erdi.

12 Kasım: İstanbul Topkapı'da Şahsuvar Kilit ve Pergel Fabrikasında işlerine son verilen 51 işçi fabrika önünde bir çadır kurarak patrona ve sarı sendikaya karşı direnişe başladılar. 6 Aralık'ta bu işçiler bir basın toplantısı yaparak Metal-İş Sendikasının işyerinde çalışan 64 işçiden 51'inin işten atılmasına seyirci kaldığını ve geri kalan 13 işçi için toplu sözleşme imzaladığını belirttiler. İşçiler Metal-İş'in Çemberlitaş'taki binasında açlık grevi yapmaya karar verdiklerini, ancak sendikanın polis çağırarak işçilerin buradan atılmasını sağladığını da söylediler. 5 Ocak'ta 3'ü kadın ve biri sendikacı 6 kişi gözaltına alındı.

13 Kasım: SSK İhtiyarlık Sigortası Müdürlüğünde çalışan 185 işçi bazı arkadaşlarının haksız yere işten atılmasını protesto etmek için direnişe geçti.

13 Kasım: İstanbul Şişli'de kurulu Kanat Plastik Fabrikasında çalışan 131 işçi, sendikalı oldukları gerekçesiyle 9 işçinin işine son verilmesi üzerine 7 Kasım'da üretimi yavaşlattılar. 16 Kasım'da patronun fabrikayı kapatması üzerine işçiler direnişe başladı.

16 Kasım: Topkapı'da İzsal işyerinde Maden-İş üyesi 710 işçi greve başladı.

17 Kasım: Ankara'da Kaya Döküm işyerinde çalışan Maden-İş üyesi işçiler greve başladı.

18 Kasım: Büyük Istanbul Nazım Plan Bürosu'nda çalışan Sosyal-İş üyesi 47 işçi işveren durumunda olan İmar ve İskan Bakanlığının sendika'nın toplu sözleşme çağrısına cevap vermemesi üzerine greve başladı.

21 Kasım: İstanbul Kaynarca'da kurulu Elka Ağaç Sanayii fabrikasında çalışan ASİS üyesi 850 işçi toplu sözleşme görüşmeleri sırasında çıkan anlaşmazlık sonucu greve başladılar. Sendikanın ileri sürdüğü ve patron tarafından kabul edilmeyen madde işyerinde çalışan tüm işçilerin toplu sözleşme görüşmelerine katılmalarını içeriyordu. 23 Ocak 1976'da Türk-İş'e bağlı Ağaç-İş Sendikası üyesi işçiler DİSK'e bağlı ASİS üyesi işçiler arasında işbaşı yapma konusunda anlaşmazlık çıktı. İşyerinde Jandarma Komando Taburu tedbir aldı. Grevin

100. gününde DİSK greve el koydu ve grevin yürütülmesi görevini Maden-İş Sendikasına verdi.

24 Kasım: Türkiye-Irak Petrol Boru Hattı ve Tabii Gaz Boru Hattı işyerinde çalışan DİSK'e bağlı Baysen-İş Sendikası üyesi 800 işçi sendika seçme özgürlüğü ve işverenin yasa dışı tutumunu protesto etmek için direnişe geçti.

26 Kasım: Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Fabrikasında çalışan 1830 işçi işverenin toplu sözleşme müzakerelerini uzatmasını ve çeşitli baskılar uygulamasını protesto etmek için greve başladılar. Grevden önce de çeşitli biçimlerde direniş yapılan işyerinde direnişe katıldıkları gerekçesiyle 19 işçi işten atılmıştı. İşçiler 9 Aralık'ta fabrikadan Paşabahçe'ye kadar bir yürüyüş yaptılar. Daha sonra işyerinde patron lokavt ilan etti. 16 Ocak'ta anlaşmaya varılması üzerine 52 gün süren grev sona erdi. 17 Ocak günü işçiler imzalanan sözleşmeyle Deri-İş tarafından satıldıklarını ileri sürerek sendikanın önce Beykoz Şubesini daha sonra da Aksaray'daki Genel Merkezini bastılar. İşçiler sözleşmenin sadece ücret zammı getirdiğini, hiç bir sosyal hak sağlamadığını ve işten çıkarılmış olan 19 arkadaşlarının yeniden işe alınmadığını açıkladılar.

- Kasım: SBF Yurdunun lokantasında çalışan 45 işçi, sigortasız ve baskı altında çalıştırıldıklarını ileri sürerek direnişe geçtiler.
- Kasım: Mersin Ataş Dolum sahasında çalışan 600 kadar tanker şoförü direnişe başladı.
- Kasım: Çorum'da Alpagut Dodurga Linyit Ocaklarında çalışan 2000 kadar işçi kışlık elbiselerinin verilmemesini protesto için direnişe başladı.
- Kasım: Coca-Cola fabrikasında 4 işçinin işine son verilmesi üzerine 588 işçi direnişe geçti.
- Kasım: Diyarbakır'da Pirinçlik Amrikan Radar Üssünde çalışan 130 işçi 13 arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine direnişe geçtiler.
- Kasım: İnegöl'de İstaş Sunta Fabrikasında çalışan ASİS üyesi işçiler 14 arkadaşlarının tazminatsız olarak işten atılması üzerine fabrikayı işgal ettiler.

ARALIK

3 Aralık: 40 işyerinde 5822 işçi grevde.

4 Aralık: Adana İncirlik Amerikan Üssünde çalışan Harp-İş üyesi 1400 işçi 42 arkadaşlarının Amerikalı patron tarafından işten atılması üzerine direnişe geçtiler. Direniş 12 Aralık'ta bir kısım işçilerin yeniden işe alınması, 26 işçininse işlerine 2 Ocak'tan sonra son verilmesi kararı üzerine sona erdi.

4 Aralık: Yedikule'deki Türk-Ermeni Hastanesinde çalışan işçiler bir arkadaşlarının işten atılmasını ve kendilerine toplu sözleşme hakkı verilmemesini protesto etmek amacıyla vemek boykotu yaptı-

lar. Direniş üzerine hastane işvereni 80 işçinin işine son vererek lokavt ilan etti.

6 Aralık: Aksaray alt geçidinde "Kır Pub" da çalışan 50 işçi, 3 arkadaşlarının işten atılmasına karşı çıktıkları için işveren tarafından işten atıldılar. Ertesi gün işyerine giden işçiler yerlerine yeni işçi alındığını görünce işverenle tartışma çıktı. İşçiler işverenin kendilerine silah çektiğini iddia ettiler. Çağırılan güvenlik kuvvetlerince işyerinden çıkartılan işçiler emniyete götürüldüler.

7 Aralık: Ankara'da Kantin Cevat işyerinde Oleyis Sendikasına bağlı işçiler greve başladılar. Grevin nedeni toplu sözleşme müzakereleri sırasında patronla sendika arasında 'iş akdinin feshini yasaklayan' bir madde üzerinde çıkan anlaşmazlık.

7 Aralık: Türkiye-Irak Petrol Boru Hattında çalışan Türkiye Bayındırlık ve Tüm Yapı İşçileri Sendikası üyesi işçilerin başlattığı direnişin bazı İtalyan işçiler tarafından da desteklendiği açıklandı.

8 Aralık: Elektrik motorları üreten Elsan Fabrikasında Çağdaş Metal-İş Sendikası üyesi 130 işçi greve başladı. Grev 11 Mart 1976 tarihinde imzalanan toplu sözleşmeyle sona erdi.

8 Aralık: Sinop'taki Türk-Amerikan Ortak Radar Üssü'nde çalışan Savaş-İş Sendikasına bağlı işçiler 2 saatlik bir uyarı direnişi yaptılar. Direnişin nedeni bir süre önce imzalanan toplu sözleşme gereğince verilmesi gereken kışlık elbiselerin verilmemesi ve bir sendika üyesi işçinin işten atılması.

8 Aralık: Dewilux Boya Fabrikasında çalışan Petrol-İş üyesi 213 işçi işten atılan 40 arkadaşlarının yeniden işe alınması ve işyerinde onurlu bir çalışma düzeninin sağlanması için fabrika önünde aileleriyle birlikte direnişe geçtiler. Direniş 7 Ocak'ta sona erdirildi. 213 işçinin 151'i yeniden işe başladı. 62 işçi işe alınmadı fakat bu işçiler hakkında hukuk ve ceza mahkemelerine başvurulmayacak. Yeniden işe alınmayan 62 işçi Şubat ayı içinde Meclis Başkanı Kemal Güven'e bir dilekçeyle başvurarak kendilerine iş bulunmasını istediler.

8 Aralık: Eyüp ve Sütlüce Karaağaç Kurumlarındaki bağırsak işleme işyerinde çalışan 80 işçi devamlı işçi oldukları halde giriş çıkışlarının mevsimlik işçi gibi yapılmasını, bordrolarda düşük ücretle sigorta primi ödenmesini, çalışma koşullarının bozukluğunu ve sendikal özgürlüklerinin kısıtlanmasını protesto etmek için direnişe başladılar. İşçiler Bar-Der-İş Sendikasına üye.

9 Aralık: Gebze Çayırova'da kurulu Demirsaç Galvaniz Fabrikası patronunun teknik imkansızlıklar gerekçesiyle fabrikayı kapatıp 110 işçiyi işten çıkarması üzerine işçiler fabrika önünde direnişe başladılar. Otomobil-İş Sendikasının yaptığı açıklamaya göre fabrikanın kapatılma nedeni 110 işçiden 93'ünün Metal-İş Sendikasından istifa e-

dip Otomobil-İş Sendikasına geçmesi.

9 Aralık: Muis Biçarer barsak ve deri işkolundaki işyerinde 20 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin çıkmaza girmesi, sendikal özgürlüklerin kısıtlanmak istenmesi ve 8 işçinin işine son verilmesi üzerine direnişe geçti. İşçiler DİSK'e bağlı Bar-Der-İş üyesi.

10 Aralık: İzmir'de Tariş'in Çiğli İplik Fabrikasında sendika seçme konusunda çıkan bir tartışmada Ülkü Ocaklı bir işçinin DİSK'e bağlı bir işçiye tabanca çekmesi üzerine çatışma çıktı. 3'ü ağır olmak üzere 30'dan fazla işçi yaralandı. 30 kadar işçi gözaltına alındı. Fabrika 17 Aralık'a kadar tatil edildi. Yapılan bir açıklamaya göre fabrikaya bir hafta önce komando oldukları ileri sürülen 150 işçi alınmıştı. 18 Aralık'ta işbaşı yapan işçiler makinaların başına geldiler, ancak üretim yapmadılar. Fabrikanın 150'den fazla komando tarafından işgal edilmesi üzerine işçiler can ve iş güvenlikleri sağlanıncaya kadar işbaşı yapmamaya karar verdiler. Bu arada işbaşı yapmadıkları gerekçesiyle 100 işçinin işine patron tarafından son verildi. 30 Aralık'ta 800 kadar işçi, patronun işbaşı yapmadıkları takdirde iş akitlerinin fesh edileceğini açıklaması üzerine işbaşı yaptı. İşbaşı yapmayan 70 işçiden 17'sinin iş akitleri feshedildi. 6 Ocak'ta 280 işçinin daha işine son verilmesiyle işten atılan işçi sayısı 450'ye ulaştı. Aynı gün Devlet Güvenlik Mahkemesi 10 işçi hakkında tutuklama kararı verdi.

10 Aralık: İstanbul Belediyesi'nde çalışan ve Genel-İş ve Türkiye Genel-İş Sendikasına bağlı 11 bin işçi ücret ve ikramiyelerini alamadıkları gerekçesiyle Belediye sarayını işgal ettiler. Direnişe sadece Mezarlıklar, İtfaiye Müdürlükleri, Sular ve İETT idaresinde çalışan işçiler katılmadı. Belediyede çalışan memurlar da iş yavaşlatmasına gittiler. 12 Aralık'ta ücretlerini alan işçiler boykot ve direnişe son verdiler.

11 Aralık: İstanbul Kartal'da Silvan Ağır Sanayi işyerinde çalışan 300 işçi, işten atılan 23 arkadaşlarının tekrar işe alınması ve sendika seçme özgürlüklerinin verilmesi için direnişe geçtiler. İşçilerin Metal-İş'ten ayrılıp Maden-İş sendikasına geçmeleri üzerine patronun ağır baskısına maruz kaldıkları açıklandı. Direniş başarıyla sonuçlandı.

12 Aralık: İstanbul'da Eyüp'te kurulu Santral Dikiş Fabrikasında çalışan 325 işçi yemek boykotuna başladı. Boykotun nedeni ücret zammı verilmesi, fabrikada meydana gelen zehirlenmelere karşı yoğurt verilmesi ve işyeri doktorunun değiştirilmesi isteği. Üç gün süren yemek boykotundan sonra işçilerin istekleri kabul edildi.

14 Aralık: Aksan fabrikasında Çağdaş Metal İş üyesi 15 işçi greve başladı (Ankara).

17 Aralık: Konya Cihanbeyli'de kurulu Alkim Alkali Kimya A.Ş'nde çalışan 80 işçi 40 arkadaşlarının işine son verilmesi üzerine dire-

nişe geçtiler. İşçilerin işten atılmasının nedeni Petrol İş Sendikasından ayrılıp DİSK'e bağlı Petrol Kimya İş Sendikasına üye olmaları. 24 Aralık tarihinde işçilerin isteklerinin kabul edilmesi üzerine direnişe son verildi ve işyerindeki işçiler adına Petrol Kimya-İş Sendikası toplu sözleşme imzaladı.

18 Aralık: Adana'da MNS Tekstil fabrikasının 3 işçisi işyerinin servis otobüsünü beklerden MİSK'e bağlı Turpek-İş Sendikası üyesi bazı komandoların ve bazı Ülkü Ocaklıların saldırısına uğradı. İşçilerden biri başından zincirle yaralandı. İşçiler kendilerinin Petrol İş üyesi olduklarını ve daha önce Turpek-İş'e verilen işyeri yetkisinin Petrol İş'in itirazı üzerine Adana İş Mahkemesi tarafından kaldırılması üzerine Petrol iş üyesi işçiler üzerinde yoğun bir baskının başladığını söylediler. İşçiler ayrıca işyerindeki Petrol-İş üyesi işçilerin bu olayı ve genel olarak uygulanan baskıları protesto etmek için direnişe geçeceklerini de açıkladılar. 23 Aralık'ta 380 işçi baskıları protesto etmek ve bir süre önce işten atılan 11 arkadaşlarının yeniden işe alınmasını sağlamak amacıyla direnişe başladılar.

18 Aralık: Maslak'ta Istanbul Teknik Üniversitesi inşaatında çalışan 150 işçi direnişe geçti. Direnişin nedeni İlerici Yapı-İş Sendikasında örgütlenmek isteyen işçilere işverenin işbaşı yaptırmaması.

19 Aralık: İskenderun'da kurulan 3. Demir-Çelik Fabrikalarında lojmanlarda komandolarla devrimci işçiler arasında çıkan bir çatışmada 9 işçi yaralandı.

19 Aralık: İstanbul Çerkezköy'de kurulu Asma İplik Fabrikasının 100 işçisi patronun bayram ikramiyelerini ödememesi üzerine direnişe geçti.

21 Aralık: Türk-Irak Ham Petrol Boru Hattı yapımında çalışan işçilerin 285'i patronun toplu sözleşme hükümlerine uymamasını protesto etmek için direnişe geçti. İşçiler Tekfen İnşaat ve Tesisat A.Ş. firmasının yaptığı deniz tesisleri ve depolama tankları inşaatında çalışıyorlar. 13 Ocak'ta direnişe katılan 285 işçinin işine son verildi. Yetkili sendika Tis-İş durumu kınadı.

22 Aralık: Ankara SSK Genel Müdürlüğüne bağlı 14 işyerinde çalışan 2200 işçi, işçi-memur ayırımını protesto etmek için direnişe geçti. İşçiler Sosyal-İş üyesi. 26 Aralık'ta İstanbul'da Beyoğlu, Samatya, Göztepe Hastaneleri ve bazı dispanserlerde çalışan Has-İş üyesi 4000 işçi daha direnişe katıldı. 29'unda Paşabahçe Hastanesinde çalışan işçiler de direnişe başladılar. 30 Aralık'ta SSK Genel Müdürlüğü, işbaşı yapmadıkları gerekçesiyle Ankara'da 1047, İstanbul'da da 201 işçinin işlerine son verdi. 31 Aralık'ta Ankara, İstanbul ve İzmir'de 12 bin SSK işçisi işlerini bırakarak direnişe başladılar. 6 Ocak'ta Ankara'da işlerinden çıkarılan işçiler bir yürüyüş yaptılar. 9 Ocak'ta SSK

Müdürler Kurulu ile Türk-İş arasında bir protokol imzalandı ve Sağlık-İş üyesi 4000 kadar işçi kurumlarda memur olarak çalışacaklarına ilişkin bir müracaat yaptılar. SSK aynı protokolun Sosyal-İş tarafından da imzalanması için çağrıda bulundu. Sosyal-İş bu tür bir protokolun ancak işten atılan 1428 işçinin yeniden işe alınmasından sonra söz konusu olabileceğini söyledi. 26 Aralıkta direnişe başlayan ve 31 Aralık'ta işbaşı yapan Beyoğlu Sosyal Sigortalar Hastanesi işçilerinden 35'inin işlerine son verilmesi üzerine bu 35 işçi hastane önünde direnişe başladı. Daha sonra varılan anlaşma üzerine SSK işten atılmış olan 1428 işçiyi yeniden çalıştırmayı kabul etmedi. Sosyal-İş'in yaptığı açıklamaya göre bu işçiler direnişte faal görev almış işçilerdir. 7 Ocak'ta Ankara'da 500 kadar işçi Kurtuluş Meydanından Tandoğan Meydanına kadar yürüdü.

23 Aralık: İstanbul'da Sheraton Oteli'nde çalışan Turizm-İş üyesi işçiler direnişe geçtiler. İşçiler yaptıkları açıklamada işyerinde çalışan 510 işçinin %90'ının Turizm-İş üyesi olmasına rağmen sözleşme yetkisinin sahte belgeler düzenleyen Oleyis Sendikasına verildiğini açıkladılar. 24 Aralık'ta otel yetkilileri 48 saate kadar işbaşı yapılmadığı takdirde oteli kapatacaklarını söylediler. 26 Aralık'ta otel kapandı. Paralarını alarak işten ayrılan 450 işçi Taksim'de bir yürüyüş yaptılar ve direnişlerinin Turizm-İş Sendikasının zaferiyle sonuçlanacağını belirttiler. 450 işçi otelin bahçesinde çadır kurarak direnişlerine devam ettiler. Direnişe 5 Ocak'ta işverenin toplu sözleşme görüşmelerini kabul etmesi üzerine son verildi.

23 Aralık: Mersin Belediyesinde çalışan Genel-İş üyesi 1200 işçi, işten atılan arkadaşlarının yeniden işe alınması için direnişe geçti. Şehirde temizlik, otobüs, mezbaha, su ve elektrik hizmetleri durdu.

24 Aralık: Petrol-İş Sendikası, Türk-İş'in daha önce karar alıp daha sonra ertelediği, Millet Meclisi ve Senato Başkanlarının seçilmemesini protesto amacını taşıyan bir saatlik genel grev kararını Kocaeli Bölgesinde uyguladı. Petrol-İş'e bağlı 111 işyerinde 20 bin işçi bir saatlik direniş yaptı.

24 Aralık: Ankara'da Dışkapı Hastanesinde bin kadar Has-İş üyesi işçi SSK direnişini desteklemek için direnişe başladı.

24 Aralık: Ankara'da Sosyal-İş Sendikasına bağlı 400 kadar işçi 17 işyerinde iki saat süren sembolik bir direniş yaptılar. Direnişin amacı SSK direnişini desteklemek.

24 Aralık: Ankara'da ASİS Sendikasına bağlı 150 işçinin çalıştığı Domsan ve 30 işçinin çalıştığı Ulusoy Mobilya Fabrikalarının işçileri SSK direnişini desteklemek amacıyla birer saatlik bir sempati boykotu yaptılar.

24 Aralık: 39 grevdeki işçi sayısı 6501.

25 Aralık: İstanbul'da Boyasan Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 250 işçi greve başladı. Grev sürerken patronun bazı işlenmiş malları dışarı çıkarmak istemesi üzerine tartışma çıktı. Patronun isteği üzerine işyerine çok sayıda jandarma getirildi.

25 Aralık: İstanbul'da Vatan Hastanesinde 115 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine greve başladı. İşçiler Devrimci Sağlık-İş üyesi. 24 Ocak günü Sendika Genel Başkanı ve Saymanı, grev çadırındayken işveren durumunda olan Başhekimin kardeşi tarafından bıçakla yaralandılar.

26 Aralık: Bursa'da Çekirge'de Ada Palas Oteli ve otele ait Çardak Lokantasında çalışan 50 işçi greve başladı. Grevi yürüten sendika Oleyis.

26 Aralık: Konya'nın Seydişehir ilçesindeki alüminyum tesislerinde Özgür Aluminyum-İş Sendikası üyesi 1000 kadar işçi, 150 komando ve Türk Metal-İş üyesinin saldırısına uğradı. Çıkan çatışma sonunda MHP Gençlik Kolu Başkanı öldü, 7 işçi yaralandı. Olaydan sonra 11 kişi gözaltına alındı. Olaylar gece de devam etti. Altı bin kişi caddelerde protesto yürüyüşü yaptılar. Bu arada bir grup, TSİP İlçe Merkezi, TÜTED Seydişehir Şubesi ve CHP İlçe Merkezine saldırdı. 29 Aralık gecesi Özgür Aluminyum-İş Sendikası binasına patlayıcı madde atıldı. Daha sonra Özgür Aluminyum-İş Sendikasına bağlı işçiler Türk-İş'e bağlı Türk Metal-İş Sendikasının sahte üye fişleri düzenlediği gerekçesiyle notere ve savcılığa başvurmaya başladılar.

28 Aralık: Çukurova İplik ve Bez Fabrikasında çalışan Teksif üyesi 1650 işçi, patronun toplu sözleşme hükümlerine göre 22 Aralık'ta ödemesi gereken avansı ödememesi üzerine direnişe geçtiler.

29 Aralık: İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü'nde çalışırken hiç bir gerekçe gösterilmeden işlerinden atılan 15 işçinin eş ve çocukları Başmüdürlük makam odasını işgal ettiler. İşçilerin üye oldukları Devrimci Yapı-İş Sendikası, işten çıkarmaların toplu sözleşme hükümlerine ters düştüğünü açıkladı.

31 Aralık: 41 işyerinde 6373 işçi grevde.

- Ankara'da Simel Şirketine ait işyerinde sendikal eylemlerde bulundukları gerekçesiyle işlerine son verilen Teknik-İş Sendikası üyesi 76 işçi aileleriyle birlikte bir protesto yürüyüşü yaptılar.
- İstanbul Rami'de kurulu Ecim Ticaret işyerinde Çağdaş Metal-İş üyesi işçiler 25 arkadaşlarının işine sendikal nedenlerle son verilmesi üzerine direnişe başladılar.

1976

OCAK

1 Ocak: 1976 yılına 13041 işçi direnişte, 6373 işçi de grev ve lokavtta girdi.

1 Ocak: İstanbul'da Belediye işçileri Demirel Hükümetini protesto etmek için direnişe geçti. 43 Belediye Başkanı Türkiye Belediye İşçileri Sendikasına telgraf çekerek direnişi desteklediklerini bildirdiler.

2 Ocak: Tarsus-Adana yolu üzerindeki Yuvam Kiremit Fabrikasında çalışan 60 işçinin 40'ı bir arkadaşlarının haksız yere işten çıkarılmasını protesto etmek amacıyla direnişe geçtiler. 5 Ocak'ta işçilerin üye oldukları İleri Seramik-İş Sendikası Tarsus Şubesi Başkanı ve bir yönetim kurulu üyesi ile sendika üyesi 5 işçi, işçileri direnişe teşvik ettikleri gerekçesiyle tutuklandılar. 10 Ocak'ta işçiler patronu protesto etmek için bir yürüyüş yaptılar.

2 Ocak: Gemlik'te Azot Sanayii inşaatında çalışan Tokal firmasına bağlı 300 işçi toplu sözleşme hükümlerine göre 1976 yılı başında verilmesi gereken ikramiyelerinin verilmemesi üzerine direnişe geçtiler. İşçiler Yol-İş Sendikasına üyeler. 5 Ocak'ta patrona 9 Ocak'a kadar mühlet verildi ve istenilenlerin alınması üzerine direniş sona erdi.

2 Ocak: Çiğli'de kurulu Tariş İplik fabrikasında 130 işçi can ve iş güvenliklerinin sağlanmadığı gerekçesiyle istifa etti.

5 Ocak: Hekimhan ilçesindeki Bilfer Maden Ocağında üç aydır ücretleri ödenmeyen 350 işçinin işine son verildi.

5 Ocak: İstanbul Çeliktepe'deki Doğan Lastik Kaplama Fabrikasında çalışan Lastik-İş üyesi 135 işçi çeşitli sosyal hakları ve ücret alacakları ödenmediği için direnişe geçtiler. İşçilerin fabrika önünde kurdukları grev çadırı patronun isteği üzerine bir kaç kez yasa dışı olduğu gerekçesiyle jandarma tarafından söküldü ve bazı işçiler karakola götürüldü. Şubat ayı içinde direnişe katıldıkları gerekçesiyle 135 işçinin iş akitleri feshedildi.

6 Ocak: Mersin'deki Anadolu Cam Sanayii işçileri ellerinde dövizlerle Adana'ya gelerek Bölge Çalışma Müdürlüğünden işyerinde toplu sözleşme yetkisi verilecek sendikanın referandumla saptanmasını istediler. İşyerinde yetki almaya çalışan 2 sendika var: Kristal-İş ve Hür Cam-İş. Yürüyüşü yapan işçiler Hür Cam-İş üyesi.

6 Ocak: İvel Tüccar Kulübünde çalışan Oleyis üyesi 14 işçi greve başladı.

8 Ocak: Diyarbakır Belediyesinde çalışan 500 kadar işçi, iki aydan beri ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle Belediye binasını işgal ettiler. 10 Ocak'ta ücretlerini ve elbise paralarını almaları üzerine işçiler direnişe son verdi.

9 Ocak: İskenderun Demir Çelik Tesislerinde çalışan 500 işçi, işveren tarafından kendilerine taahhüt edilen hakların verilmemesi üzerine direnişe geçtiler.

9 Ocak: Türkiye - Irak Petrol Boru Hattı Tekfen İnşaat Şirketinde çalışan ve bir süre önce direnişe başlayan 95 işçinin işine son verildi.

9 Ocak: İstanbul Topçular'da kurulu Uygun Plastik Fabrikasının işten atılan işçileri direnişe başladılar. İşçilerin Lastik-İş Sendikasına üye olmak istemeleri üzerine patron önce 9 daha sonra da 26 işçiyi herhangi bir tazminat ödemeden işten atmıştır. Daha sonra patron fabrikayı da söktürerek başka yere taşıtmıştır. 29 Ocak'ta patron direnişteki işçilerin çalışmak isteyen işçilere engel olduklarını ileri sürerek Emniyet Kuvvetlerini çağırmıştır. Grev yerine gelen polis fabrikanın önünde direnişte bulunan 19 işçiyi gözaltına almıştır.

10 Ocak: İstanbul'da Alev Ateş Tuğla Fabrikasında çalışan Keramik-İş Sendikası üyesi 20 işçi uzun süredir devam eden toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladı. Bu grev 1976 yılının ilk grevi.

11 Ocak: Bigadiç Yakal Borasit Limited Şirketinde çalışan 550 işçi, işverenin kanunlara ve toplu iş sözleşmesine uymamasını protesto etmek için direnişe geçtiler. İşveren bunun üzerine lokavt ilan etti.

12 Ocak: Vakıflar Onarım Şantiyesinde çalışan 100 kadar işçi, işyerinin bakım ve onarımı işinde çalışan 15 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek için direnişe geçtiler. İşçiler Devrimci Yapı İşçileri Sendikası üyesi.

12 Ocak: Adana'da Marsa Margarin fabrikasında çalışan Türkiye Gıda-İş Sendikası üyesi 550 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine greve başladı. Grev 17 Ocak'ta taraflar arasında anlaşmaya varılması üzerine sona erdi.

13 Ocak: Adana PTT Bölge Başmüdürlüğüne ait Yeşilevler Şantiyesinde çalışan 300 PTT işçisi, 147 arkadaşlarının işten çıkarılmasını protesto etmek amacıyla direnişe geçtiler. Direnişle ilgili olarak Yeni Haber-İş Sendikası Adana Şubesi Başkanı ve üç işçi, işçileri direniş yapmaya teşvik ettikleri gerekçesiyle tutuklandılar. 147 işçinin yeniden işe alınmasının kabul edilmesi üzerine 28 Ocak'ta direnişe son verildi.

14 Ocak: Taksim'deki Atatürk Kültür Sarayı onarım inşaatında çalışan İlerici Yapı-İş Sendikası üyesi 30 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan uyuşmazlık üzerine greve başladı.

14 Ocak: İstanbul'da Kartal'daki Diktaş işyerinde Teksif Sendikasından ayrılarak Tekstil Sendikasına üye olan işçiler 20 kadar komandonun saldırısına uğradı. Nisan ayı içinde patronun verimi düşür-

dükleri gerekçesiyle 68 işçinin işine son verip, diğer işçilere de 3 gün zorunlu izin vermesi üzerine fabrikayı boşaltmak istemeyen işçileri polis copla dağıttı ve 3 işçiyi gözaltına aldı.

14 Ocak: Derby Plastik fabrikasında Lastik-İş üyesi 600 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde çıkan anlaşmazlık nedeniyle greve başladı. 17 Ocak'ta patronun sendikanın ileri sürdüğü bütün istekleri kabul etmesi üzerine grev sona erdi.

15 Ocak: İstanbul Bakırköy'deki Aksu İplik Dokuma ve Boya Apre fabrikasında çalışan 2600 işçi direnişe geçti. Direnişin nedeni kurban bayramı ikramiyelerinin ödenmemesi, disiplin kurulu kararı dışında işçi çıkarılmaması, yemeklerin kötü oluşu ve işyerinde sağlık kurallarına uyulmaması. İşçiler Teksif Sendikası üyesi. İşçilerin bütün isteklerinin patron tarafından kabul edilmesi üzerine 19 Ocak'ta direnişe son verildi.

16 Ocak: İstanbul'daki Miha İplik fabrikasının 700 işçisi bağlı oldukları Teksif Sendikasından bağımsız olarak direnişe geçtiler. Direnişin nedeni patronun ücretleri ödememesi.

17 Ocak: Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura fabrikasında çalışan işçiler Deri-İş Sendikasının imzaladığı sözleşmeyi protesto etmek için Sendikanın Laleli'deki merkezini işgal ettiler. İşçiler yaptıkları açıklamada grev sırasında işten atılan 19 arkadaşlarının yeniden işe alınmadığını ve sözleşmeyle alınan ücret zammının çok düşük olduğunu bildirdiler.

17 Ocak: Ankara'da Gençler Makina Sanayii işyerinde çalışan işçiler Çağdaş Metal-İş üyesi 4 arkadaşlarının işten atılması üzerine direnişe geçtiler.

20 Ocak: Türkiye - Irak Petrol Boru Hattı inşaatında çalışan bir Hollanda nakliyat şirketinin İskenderun'daki işyerinde çalışan Tümtis Sendikası üyesi 150 işçi, patron toplu sözleşme yapmaya yanaşmayınca greve başladı.

20 Ocak: Bağımsız Türkiye Çağdaş Metal-İş Sendikası, yaptığı olağanüstü genel kurulda DİSK'e bağlı Türkiye Maden-İş Sendikasına katılma kararı aldı.

21 Ocak: Futbol Federasyonu işyerinde çalışan DİSK'e bağlı Teknik-İş Sendikası üyesi işçiler greve başladılar. 13 Şubatta grev gözcüleri patronun adamlarının saldırısına uğradı.

23 Ocak: Mersin'de Anadolu Cam Sanayiinde çalışan Hür Cam-İş Sendikası üyesi 1200 işçi süresiz yemek boykotuna başladılar. Boykotun nedeni Bölge Çalışma Müdürlüğünün yetki uyuşmazlığının kanuni süre içinde çözüme kavuşturamaması ve patronun sendika seçiminde tarafsızlık kuralını çiğnemesini protesto etmek.

23 Ocak: Muğla Kireç Sanayii toz kireç fabrikasında çalışan

110 işçi, yılbaşında verilmesi gereken ikramiyelerinin verilmemesi ve Türk-İş'e bağlı Çimse-İş Sendikası üyesi 24 işçinin patron tarafından gerekçe gösterilmeden isten çıkarılması üzerine direnişe geçti.

24 Ocak: İstanbul'da PDK Altılar Sanayii işyerinde Maden-İş üyesi 343 işçi greve başladı.

24 Ocak: Istanbul Ayazağa'da Optilon Fermuar fabrikasında çalışan Teksif üyesi 60 işçi patronun sendikalaşma nedeniyle önce 2, daha sonra da 18 işçinin işine son vermesi üzerine direnişe geçtiler.

27 Ocak: Eskişehir'de kurulu Çetintaş Kollektif Şirketi Giyim Sanayii işyerinde çalışan Teksif üyesi 40 işçi, patronun sendikanın toplu sözleşme çağrısına cevap vermemesi üzerine greve başladı.

27 Ocak: Güzel Sanatlar Matbaası patronu sekiz işçinin işine son verdi ve 135 işçinin de 2 Şubat tarihine kadar mecburi izinli olduklarını açıkladı. İşçiler yaptıkları açıklamada işlerine son verilen işçilerin Basın-İş Sendikası üyesi olduklarını ve patronun asıl amacının toplu sözleşmenin yaklaştığı bir dönemde sendika seçme özgürlüğünü önlemek olduğunu söylediler. İşçiler ayrıca patronun Mat-İş adında bir sendika kurdurduğunu ve bu sendikayla iki buçuk yıl süreli bir sözleşme imzaladığını da açıkladılar.

28 Ocak: AP Milletvekili Murat Bayrak'ın Sancak Tül Fabrikasında çalışan 3000 işçi tüm siyasi parti mensuplarına gönderdikleri bir mektupta faşist komandoların baskısı altında asgari ücretten düşük bir ücretle çalıştırıldıklarını, hiç bir sendikaya üye olamadıklarını, kendilerine iş kanununun bile uygulanmadığını açıkladılar.

28 Ocak: İstanbul Ümraniye'de kurulu Metal Oksit Kimya Sanayii işyerinde sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılan 3 işçi yeniden işe alınmaları için direnişe geçtiler.

29 Ocak: İstanbul'da Intercontinental Oteli inşaatında çalışan 50 işçi, patronla görüşmek için aralarından seçtikleri 5 arkadaşlarının patron tarafından işten atılması üzerine direnişe geçtiler. İşçiler 5 arkadaşlarının yeniden işe alınmasını ve inşaatın bitmesine az bir süre kaldığından toplu sözleşmenin yerine üye oldukları İlerici Yapı-İş Sendikası ile bir protokol imzalanmasını istiyorlar.

30 Ocak: Mersin Çimento Fabrikasında çalışan 600 işçi, iki arkadaşlarının işlerine gerekçesiz olarak son verilmesi üzerine direnişe geçtiler. Direniş 3 Şubat'ta işçilerin isteklerinin kabul edilmesi üzerine sona erdi.

31 Ocak: İzmir'de fazla mesai alamayan itfaiyeciler ölüm orucuna başladılar. Ölüm orucundakilerden 4'ü hastaneye kaldırıldı.

ŞUBAT

2 Şubat: Bigadiç'in Fanas ve Camköy Maden Ocaklarında çalışan 560 işçi, toplu iş sözleşmesinden sonra 175 kişinin işten çıkarıl-

masını protesto etmek amacıyla bir yürüyüş yaptılar.

3 Şubat: İzmir'de Tokez Kollektif Şirketinde çalışan Maden-İş üyesi 108 işçi greve başladı.

3 Şubat: 36 grevdeki işçi sayısı 3880.

10 Şubat: Özler Döküm Fabrikasında Maden-İş üyesi 60 işçi greve başladı.

10 Şubat: Tokez Yağ Keçeleri fabrikasında DİSK'e bağlı Maden-İş üyesi 1200 işçi greve basladı.

12 Şubat: Taksim'deki Ünver Oteli Turizm-İş üyesi işçiler tarafından işletiliyor.

12 Şubat: Malkara Un Fabrikasında çalışan 30 işçinin 23'ü Tek-Gıda-İş Sendikasına üye oldukları gerekçesiyle işten atıldılar.

20 Şubat: Acar Film Stüdyosunda Marmara Oleyis Sendıkasına bağlı 42 işçi greve başladı.

24 Şubat: TPAO'da çalışan Petrol-İş üyesi işçiler greve başladılar. Grev ertesi gün Bakanlar Kurulu kararıyla 1 ay ertelendi.

MART

2 Mart: İskenderun Demir-Çelik Tesislerinde Çelik-İş Sendikasına bağlı 4500 işçi toplu sözleşmeyle sağladıkları hakların verilmemesini ve fabrika müdürünü protesto etmek amacıyla toplu halde viziteye çıkarak bir çeşit direnişe geçtiler.

5 Mart: İstanbul'da DEVA Holding'e bağlı Evma işyerinde toplu sözleşme görüşmelerinden bir sonuç alınamayınca DİSK'e bağlı Petrol-Kimya-İş Sendikası üyesi 280 işçi greve başladı.

8 Mart: Koç Holding bünyesinde bulunan Türkay Kibrit fabrikasında çalışan ve Petrol-İş Sendikasına üye olan 250 işçi greve başladı. Grevin nedeni eski sözleşmede 60 gün olan kıdem tazminatının patron tarafından 30 güne düşürülmek istenmesi.

9 Mart: İzmir'de Kent Lastik fabrikasında çalışan Lastik-İş Sendikası üyesi 270 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde uyuşmazlığa düşülmesi üzerine greve başladılar.

9 Mart: İzmit'te Nuh Çimento fabrikasında çalışan Çimse-İş üyesi 600 kadar işçi greve başladı.

11 Mart: Mersin'deki Soda Sanayii fabrikasının merkez işyeri ile Tarsus'taki Kalker üretim işyerinde çalışan 650 işçi greve başladı. İşçiler Petrol Kimya-İş Sendikası üyesi.

11 Mart: İstanbul'da Telefon Başmüdürlüğüne bağlı 5 şantiye, bir Taşıtlar Amirliği ve Ümraniye PTT fabrikası işçileri greve başladılar. İşçiler DİSK'e bağlı Yeni Haber-İş Sendikası üyesi. Grevin 1. gününde bir grup faşist grevdeki işçilere saldırdı.

22 Mart: İstanbul Esnaf Hastanesinde Devrimci Sağlık-İş Sendikasına üye oldukları gerekcesivle 8 doktorun işine son verildi. Doktor-

lar direnişe geçeceklerini açıkladılar.

29 Mart: Gebze'de kurulu Marshall Boya ve Vernik Sanayii işyerinde Petrol Kimya-İş Sendikası üyesi 350 işçi greve başladı.

29 Mart: Kartal'da kurulu Mintex fabrikasında çalışan Lastik-İş üyesi 44 işçi patronun Uzlaştırma Kurulu toplantısına katılmaması üzerine greve başladı.

NİSAN

5 Nisan: Bayrak Komandit Şirketi işyerinde patronun toplu sözleşme görüşmelerine katılmamakta direnmesi üzerine Tekstil Sendikası üyesi işçiler greve başladılar.

5 Nisan: Çanakkale Petkim fabrikasında çalışan 40 işçi zorla üyesi oldukları Petrol Kimya-İş Sendikasından istifa ettirildiler. İşçiler özgürlüklerinin kısıtlandığını ve fabrika müdürünün kendilerini tehdit ettiği gerekçesiyle Savcılığa başvurdular.

6 Nisan: Bakanlar Kurulu Akdeniz Gübre fabrikasında alınan grev kararını 30 gün süreyle erteledi. İşçiler Petrol-İş üyesi.

10 Nisan: İzmir'de Omsaş işyerinde çalışan Basın-İş üyesi işçiler sendikalaşma nedeniyle işten atılan 10 arkadaşlarının yeniden işe alınması için direnişe geçtiler.

16 Nisan: Ankara Belediyesinde çalışan 150 kadar işçi ücretlerini alamadıkları gerekçesiyle Belediye Binasını bir süre işgal ettiler. 15 günlük ücretlerinin ödenmesi üzerine işgale son verildi.

23 Nisan: Çayırova Cam Sanayii işyerinde DİSK'e bağlı Hür Cam-İş Sendikası ile toplu sözleşme görüşmelerinin sürdüğü bir sırada patronun işyerine jandarma çağırması işçiler tarafından protesto edildi.

24 Nisan: İstanbul'da İlerici Yapı-İş ve Devrimci Sağlık-İş Sendikalarına bağlı işçilerin de katıldığı "Faşizmi Protesto Mitingi" yapıldı.

25 Nisan: Mersin'de kurulu Anadolu Cam Sanayii işyerinde çalışan Hür Cam-İş Sendikası üyesi 1200 işçi toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine 3 günlük bir yemek boykotuna başladılar.

28 Nisan: Adana'da 2, İskenderun'da da 10 işçi 1 Mayıs İşçi Bayramı afişlerini asarlarken komando ve polis saldırısına uğradılar ve gözaltına alındılar.

- Istanbul'da kurulu Squipp ilaç fabrikasında Petrol-İş üyesi 205 işçi greve başladı. Grev sırasında fabrikadan mal çıkartmak isteyen patrona işçiler engel oldu.

MAYIS

1 Mayıs: Türkiye işçi sınıfı tam 51 yıllık bir aradan sonra 1 Mayıs'ı veniden kutladı."1Mayıs Uluslararası Birlik ve Dayanışma Günü"

DİSK'e bağlı ve diğer bazı sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin vurdun dört bir köşesinden gelen yüzbinlerce üyesinin oluşturduğu bir kitle ile kutlandı ve Cumhuriyet tarihinin en büyük yığınsal gösterisi oldu. Gösteri, aynı zamanda yığınsal bir anti-faşist kitle eylemi niteliğindeydi.

5 Mayıs: Yeraltı ve Yerüstü Devrimci Maden İşçileri Sendikasına bağlı 980 işçi Yeni Çeltek Kömür ve Madencilik Anonim Şirketi işyerinde greve başladılar. Ücretlerinin arttırılmasının yanısıra iş emniyeti ve iş güvenliği için de başlatılan grev, Türkiye'de Maden işkolundaki ilk yasal grevdir. Bu grevin en önemli tarafı işçilerle pancar üretici köylüler arasındaki ittifakın sağlanmasıdır. 23 gün süren mücadele, Yeni Çeltek Kömür ve Madencilik Şirketinin gerçek yüzünü ortaya çıkardı. Bu şirkette hissesi olan ve işçilerle karşı karşıya getirilen Pancar üreticileri kooperatifindeki köylülerin gerçek düşmanlarının patronlar olduğu ortaya çıktı. Grev, işçilerin kararlı mücadelesiyle giderek güç kazandı ve diğer demokratik kitle örgütlerinin desteğini de alarak başarıya ulaştı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aaronovitch, S., Günümüzün İşçi Sorunları, Köprü Yayınları, 1969.
- Ağralı, Sedat, Türk Sendikacılığı, Son Telgraf Matbaası, İstanbul, 1967.
- ANKA Günlük Ekonomik Bülten, 3 Eylül 1975, 24 Şubat 1976, 17 Mart 1976, 8 Temmuz 1976.
- ANKA Günlük Ekonomik Bülten, Yıllık Ekonomik Rapor, 1976.
- Arıkan, Dr. İsmail, Elçiler ve Çukurova Ziraat İşçileri İle Çiftçiler Münasabetlerinin Tanzimi Hakkında Rapor
- Aydınlık, Fevkalade Amele Nüshaları, Katkı Yayınları, İstanbul, 1975.
- Aykan, Ferda, Türkiye'de Sosyalizm Akımının Maddi Temeli, 1976
- Bakanlıklararası Produktivite Merkezi, Türkiye'de Asgari Ücretler, Ankara.
- Basın-İş, 60. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1976.
- Başvekalet İstatistik Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı - 1930, Ankara 1930.
- Boratav, Korkut, Gelir Dağılımı, Gerçek Yayınları, 1972.
- Cerrahoğlu, A., Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, May Yayınları, 1975.
- Cornforth, Maurice, Bilgi Teorisi, Maya Yayınları, 1975.
- Çeçen, Anıl, Türkiye'de Sendikacılık, Özgür İnsan Yayınları, 1973.
- DİE, 1927 Sanayi Sayımı
- DİE, 1963 Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Ankara, 1970.
- DİE, 1970 Sanayi ve İşyerleri Sayımı, Ankara, 1976.
- DİE, İstatistik Yıllığı, Cilt 17, 1949.
- DİE, İstatistik Yıllığı, Cilt 18, 1950-1952.
- DİE, İstatistik Yıllığı, Cilt 20, 1952.
- DİE, İstatistik Yıllığı, 1964-1965.
- DİE, İstatistik Yıllığı - 1973, Ankara, 1974.
- DİE, İstatistik Yıllığı - 1975, Ankara, 1976.
- DİE, Küçük İstatistik Yıllığı, 1951.
- DİE, İşçi Ücretleri Anketi, Ankara, 1960.
- DİE, Maden İstatistikleri 1963 - 1970, Ankara, 1972.
- DİE, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt İstatistikleri, 1972.
- DİE, Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Ankara, 1973.
- DİE, Yıllık İmalat Sanayii Anketleri Sonuçları, 1964-1968, Ankara, 1976.
- Dimitrov. G.. Faşizme Karşı Birleşik Cephe, Yücel Yayınları, 1974.

- DİSK, V. Dönem Çalışma Raporu, 1975.
- DİSK Dergisi
- DİSK, 1 Mayıs Dünya İşçilerinin Birlik Mücadele Dayanışma Günü, 1976.
- DİSK, Erdemir Grevinin İçyüzü, 1974.
- DPT, Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, 1963-1967.
- DPT, Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıl, 1968-1972.
- DPT, SSK'na Tabi Çalışanların İstihdam, Prim Ödenen Gün ve Ücret Verileri, 1971.
- DPT, Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları (Geçici Sonuçlar) 1974, Ankara, 1976.
- DYF-İs. DYF-İş'in Dünden Bugüne Gelişi, 1968.
- DYF-Iş, VII. Dönem Çalışma Raporu (1964-1966).
- Eldem, Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, T.İş Bankası Yayınları, 1970.
- Engels, F., İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu,
- Enis, Gökçe, Kavel Önünde 36 Gün, 1963.
- Erginsoy, H.Faruk, Türkiye'de İşçi Hareketi ve Demokratik Sol, Oleyis Yayınları, 1971.
- Erişçi, Lütfi, Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi, İstanbul, 1951.
- Esin, Dr. Pars, Türkiye'de İşveren Sendikacılığı, SBF Yayınları, Ankara, 1974.
- Fişek, Kurthan, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı, Doğan Yayınları, 1969.
- Genel-İş, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1969.
- Genel-İş, 6. Dönem Çalışma Raporu.
- Gümüş, Fatih, Türk İş Hukukunda İş Uyuşmazlıkları ve Uzlaştırma 1972.
- Hiç, Mükerrem, Montaj Sanayii, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, 1973.
- Işıklı, Alpaslan, Ücret, Doğan Yayınları, 1974.
- Işıklı, Alpaslan, Toplu İş Sözleşmeleri ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri, SBF Yayınları, 1967.
- Isıklı, Alpaslan, Sendikacılık ve Siyaset, Odak Yayınları, 1974.
- İktisadi Araştırmalar Vakfı, Türkiye'de Sermaye-Emek Münasebetleri, İstanbul, 1969.
- İlke Dergileri.
- İnce, Av. Ergun, Çıraklık, MESS Yayınları.
- İstanbul Demiryolu İşçi Sendikası, 1969-1971 Çalışma Raporu, 1971.
- İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, 1958-1960 Devresi Faaliyet Raporu, İstanbul, 1960.

- Istanbul Sanayi Odası dergileri.
- İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Sanayii, 1962.
- İstanbul Sanayi Odası, İstanbul Sanavii. 1969-1971, (Teksir), İstanbul, 1974.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, Sanayi İstatistikleri **1932-1939**, Ankara, 1941.
- İş ve İşçi Bulma Kurumu, İstihdamda **25** Yıl, Ankara, 1971.
- İş ve İşçi Bulma Kurumu, Mevsimlik Toplu İşçi İstihdamı Rehberi, Ankara, 1970.
- Kamar, Yalçın, Türkiye'de Sosyal Girişimler ve Sendikacılık Tarihi, Mutluluk Yayınevi, 1975.
- Keten, Mustafa, Tarım İşletmelerinin Yapısı, DPT-1306, 1971.
- Kıvılcımlı, Hikmet, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Tarih ve Devrim Yayınları, 1974.
- Kocatopçu, Şahap, Türkiye'de İşveren Sendikaları, İAT Semineri, 1967, Teksir metin.
- Köy İşleri Bakanlığı, Köy Envarter Etüdleri.
- Lenin, V.I., Hareketimizin Acil Görevleri, Kitle Yayınları.
- Lenin, V.I., Marksizm Üzerine, Aşama Yayınları, 1974.
- Lenin, V.I., Ne Yapılmalı?, Evren Yayınları, 1976.
- Lenin, V.I., Revizyonizm Üzerine, Ser Yayınları, 1975.
- Lozovsky, A., Karl Marx ve İşçi Sendikaları, May Yayınları, İstanbul, 1975.
- Luxemburg, Rosa, Sosyal Reform Ya Da Devrim, Maya Yayınları, 1975.
- Marx, K., Engels, F., Alman İdeolojisi, Sosyal Yayınlar, 1968.
- Marx, K., Felsefenin Sefaleti, Sol Yayınları.
- Marx, K., Engels, F., Komünist Manifesto, Evren Yayınları, 1976.
- Marx, K., Engels, F. Lenin, V.I., Sendikalar Üzerine, Bilim Yayınevi. İstanbul, 1975
- MESS, **1969** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili, İstanbul, 1970.
- MESS, **1970** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili, İstanbul, 1971.
- MESS, **1971** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili, İstanbul, 1972.
- MESS, **1973** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili, İstanbul, 1974.
- MESS, **1974** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili. İstanbul, 1975.
- MESS, **1975** Toplu İş Sözleşmelerinin Tahlili, İstanbul, 1976.
- MESS, **1969** İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1972.
- MESS, **1970** İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1972.
- MESS, **1971** İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1972.

- MESS, 1972 İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1974.
- MESS, 1973 İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1974.
- MESS, 1974 İşgücü Maliyeti ve Çalışma İstatistikleri, İstanbul, 1975.
- MESS, İşçilik Ücretleri Etüdü, 1971.
- MESS, İşçilik Ücretleri Etüdü, 1972.
- MESS, İşçilik Ücretleri Etüdü, 1973.
- MESS, İşçilik Ücretleri Etüdü, 1974.
- Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye İmalat Sanayiinde İşgücü Verimliliği 1950 - 1958, (R.Hoşgör, H. Sevand, Ç. Tezcan, E. Kaya), 1974 (Teksir metin).
- Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye'de İşçi Ücretleri, Ankara, 1965.
- Milliyet Yıllığı - 1971, 1972, 1973.
- Osmanlı Sanayii, 1913,1915 Yılları Sanayi İstatistikleri, SBF Yayınları, 1970
- Ökçün, Gündüz, Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistikleri, SBF Yayınları, 1970.
- Özgür, Özlem, 100 Soruda Sanayileşme ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, 1976.
- Öztürk, Sırrı; Arınır, Turgan, İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15 - 16 Haziran, Sorun Yayınları, İstanbul, 1976.
- Petrol-İş, XI. Dönem Çalışma Raporu: 1964-1966, İstanbul, 1966.
- Prodüktivite Kurumu, 274 Sayılı Sendikalar Kanununda Yapılan Değişiklikler, 1971.
- Rozaliev, Y., Türkiye Sanayi Proletaryası, Yar Yayınları, 1974.
- Sayılgan, Aclan, Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972), Hareket Yayınları, 1972.
- Sencer, Oya, Türkiye'de İşçi Sınıfı, Habora Yayınları, 1969.
- Sendika dergileri ve gazeteleri.
- Sosyal Sigortalar Kurumu, İstatistik Yıllıkları, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975.
- Sosyal Sigortalar Kurumu, Sigortalının El Kitabı, Ankara, 1974.
- Sosyalist Parti İçin Teori ve Pratik Birliği, Aylık Dergi, Sayı 2, Şubat 1971.
- Sülker, Kemal,İki Konfederasyon - Türk-İş ve DİSK, Türk Yazarları Dizisi: 9, 1976.
- Sülker, Kemal, İşçi Sınıfının Doğuşu, Memet Yayınları, 1967.
- Sülker, Kemal, Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler, Gözlem Yayınları, 1976.
- Sülker Kemal, Türkiye'de İşçi Hareketleri, Gerçek Yayınları, 1968

- Sülker, Kemal, Türkiye'de Sendikacılık, 1955.
- Şanda, Hüseyin Avni, Türkiye'de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri, Evren Yayınları, 1962.
- Şipal, Yılmaz, "Ücretlerden Kesilen Vergi ve Primlerin Oranı Her Yıl Artıyor", Cumhuriyet, 14.1.1976.
- Şişmanof, D., Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareket, 1965.
- Şnurov, A.; Rozaliev, Y., Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları, Ant Yayınları, 1970.
- Talas, Cahit; Dilik, Sait; Işıklı, Alpaslan, Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme, SBF Yayınları, 1965.
- Talas, Cahit, Türkiye Cumhuriyetinde Sosyal Politika Meseleleri, 1920-1960.
- Teksif, 4. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1969.
- Tekstil İşçileri Sendikası, Tariş İplik Fabrikası ve Faşist Saldırılar, İstanbul, 1976.
- TİB Bültenleri
- TİB, İşçi Ücretleri ve Enflasyon, 2. Baskı, Ankara, 1975.
- TİB, Sınıflı Toplum, Devlet ve Vergiler, Ankara, 1976.
- TİB, Türkiye'de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu, Ankara,1976.
- TİB, Yurtdışındaki İşçiler, Ankara, 1975.
- Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dergisi, Ocak-Mart, 1955.
- Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dergisi, VII-XII, 1962.
- Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dergisi. I-VI, 1974.
- Ticaret Bakanlığı, Konjonktür Dergisi, I-VI, 1974.
- Topçuoğlu, İbrahim, Türkiye'de İlk Sendika, Sarıkışla'da 1932, Öncü Kitabevi, 1975.
- Tümtis, 1970-1972 Çalışma Raporu
- Tümtis, Türk Sendikacılık Hareketi İçinte Tümtis'in 20 Yılı, Tümtis Yayınları.
- Türk-İş, 7. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1968.
- Türk-İş, 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1973.
- Türk-İş, Yürürlükteki 80 Toplu İş Sözleşmesinin Kıyaslamalı Araştırması, Ankara, Eylül 1973.
- Türk-İş'e Verilen 4'lü Rapor, DİSK Yayını, İstanbul, 1971
- Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen (12'ler Raporu), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.
- Türkiye Bağımsız İşçi Sendikaları Genel Direniş Komitesi, Değiştirilmek İstenen 274 ve 275 Sayılı Yasalar Hakkında Ne Dediler, İstanbul, 1970.
- Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarla İlgili Raporlar.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Ka-

mu İktisadi Teşebbüsleri 1972 Yılı Genel Raporu, 1973.
- Türkiye Çağdaş Metal İşçileri Sendikası, I. Genel Kurul Çalışma Raporu, 1974.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 10. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, 1974.
- Türkiye Maden İşçileri Sendikaları Federasyonu, Beşinci Genel Kurul Çalışma Raporu, 1969.
- Türkiye Maden-İş Sendikası, 1957-1961 Faaliyet Raporu, 1961.
- Türkiye Maden-İş Sendikası, XXI. Dönem Çalışma Raporu 1971-1974
- Türkiye Maden-İş Sendikası Araştırma Dairesi, Türkiye'de Ücretler ve Maden-İş Üyelerinin Ücretleri, 1975.
- Türkiye Petrol İşçileri Sendikası Genel Merkezi Faaliyet Raporu, İstanbul, 1958.
- Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Yatırımların, İhracatın, Turizm ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki İçin Kanun Tasarısı Hakkında Özel Sektör Görüşü, 1973.
- TÜSİAD, 50. Yılda Hür Teşebbüs, İstanbul, 1973.
- TÜSİAD, 1975 Yılının İlkbaharında Türk Ekonomisi
- TÜSİAD, 1975 Yılının Sonunda Türk Ekonomisi
- Üstün, Süleyman; Yaman, Yücel, Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, I, II, III, IV, Vardiya Yayınları, İstanbul, 1975.

YASALAR

- 1475 Sayılı İş Yasası
- 274 Sayılı Sendikalar Yasası
- 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü
- Sosyal Sigortalar Yasası

T.İ.B. YAYINLARI (Mevcut Olanlar)

No : 9 GÜNÜMÜZDE EMPERYALİST SÖMÜRÜ MEKANİZMASI (Genişletilmiş İkinci Baskı) 135 sf. 7,5 TL.

No : 10 KAPİTALİZMDE KARIN KAYNAĞI ÜZERİNE (ARTIK DEĞER VE TEKEL KARI SÖMÜRÜSÜ) 116 sf. 7,5 TL.

No : 12 YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER VE SORUNLARI 103 sf. 7,5 TL.

No : 13 TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU 96 sf. 7,5 TL.

No : 14 SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER 144 sf. 7,5 TL.

No : 15 19. YÜZYILDA EMPERYALİZMİN BATI ANADOLU'DA YAYILMASI 96 sf. 7,5 TL.

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ RESİMLİ İŞÇİ DİZİSİ

No 1: **PAHALILIK (32 sf) (3 Baskı)** **2,5 TL.**

No 2: **TÜRKİYE'DE SINIFLAR (32 sf.) (2. Baskı)** **2,5 TL.**

No 3: **TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI (32 sf.) (2. Baskı)** **2,5 TL.**

No 4: **GREV (40 sf.) (2. Baskı)** **3 TL.**

– **İŞSİZLİK** **(Çıkacak)**

– **TEKELCİ SERMAYE İLE İÇİÇE** **(Çıkacak)**

– **ANADOLU HALK AYAKLANMALARI** **(Çıkacak)**

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINA SELAM

Türkiye işçi sınıfına selam!
Selam yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene selam!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir,
haklı günler, büyük günler,
gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan,
ekmek, gül ve hürriyet günleri.

Türkiye işçi sınıfına selam!
Meydanlarda hasretimizi haykıranlara.
Toprağa, kitaba, işe hasretimizi,
hasretimizi, ayyıldızı esir bayrağımıza.

Düşmanı yenecek işçi sınıfımıza selam!
Paranın padişahlığını,
karanlığını yobazın
ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selam!

Türkiye işçi sınıfına selam!
Selam yaratana!

NAZIM HİKMET

20 TL